

NO: 24622.

REF. 24491

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

Θέμα: "Σαρακατσαναίοι της Φθιώτιδας, Η διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων ηλικίας 10-15 ετών σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές".

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΑΝΤΖΟΥΚΑ Δ. ΧΡΗΣΤΟΥ

Τριμελής Επιτροπή: Σαρρής Νεοκλής (επιβλέπων καθηγητής)

Λυδάκη Άννα

Τσοτσρός Ευστάθιος

*Στην Αριστέα
και το Δημήτρη*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδες
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4 - 5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	6 - 7
SUMMARY	8 - 9

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1	Χρησιμότητα – Σημασία της έρευνας	10
1.2	Σκοπός της έρευνας	10
1.3	Περιορισμοί	10
1.4	Ερευνητικές υποθέσεις	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας

2.1	Ιστορική πορεία των Σαρακατσαναίων	12- 19
2.2	Το ιδίωμα της γλώσσας	20 - 22
2.3	Κοινωνική συγκρότηση	23 - 29
2.4	Οικονομική οργάνωση	30 - 31
2.5	Πολιτισμικά στοιχεία	31 - 33
2.6	Οργάνωση του χώρου	34 - 35
2.7	Οργάνωση του χρόνου	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3°

3.1	Συμβιωτικές ομάδες και λαϊκός πολιτισμός	37 - 43
3.2	Συλλογική μνήμη	44 - 48
3.3	Η συγκρότηση της πολιτισμικής ταυτότητας	49 - 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°

Η κοινωνική μετεξέλιξη και η πολιτισμική μεταλλαγή των Σαρακατσαναίων	58 - 72
---	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

Οι Σαρακατσαναίοι στη Φθιώτιδα	
5.1 Γεωγραφικά – Ιστορικά στοιχεία της Φθιώτιδας	73 - 75
5.2 Η παρουσία των Σαρακατσαναίων στη Φθιώτιδα	75 - 78
5.3 Το Σαρακατσάνικο τραγούδι στη Φθιώτιδα	79 - 88
5.4 Το χορευτικό φαινόμενο των Σαρακατσαναίων στη Φθιώτιδα	89 - 98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας	
6.1 Μεθοδολογικά εργαλεία	99
6.2 Ερωτηματολόγιο	99 - 100
6.3 Κριτήρια οριοθέτησης της έρευνας	100 - 101
6.4 Η προκαταρκτική έρευνα	101 - 102
6.5 Προϋποθέσεις για την αξιοπιστία και την εγκυρότητα	102
6.6 Η επιλογή του δείγματος- Μέγεθος του δείγματος	102 - 103
6.7 Μέθοδος δειγματοληψίας	103
6.8 Περιοχή έρευνας	103 -104
6.9 Χρονική περίοδος διεξαγωγής της έρευνας	104
6.10 Η στατιστική ανάλυση	104 - 105
6.11 Επιτόπια εθνογραφική έρευνα(ελεύθερες συνεντεύξεις- συμμετοχική παρατήρηση)	105 -107

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7°

Αποτελέσματα ερωτηματολογίου 108 - 205

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8°

Συζήτηση 206 - 233

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9°

Συμπεράσματα 234 - 235

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο 236 - 242

Κατάλογος πληροφορητών 243 - 244

Βιβλιογραφία 245 - 260

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η έρευνα των φαινομένων του λαϊκού πολιτισμού, όπως η μουσική και ο χορός καθώς και του κοινωνιολογικού και πολιτισμικού πλαισίου, όπου αυτά εντάσσονται και λειτουργούν, παρουσιάζει σημαντικό ενδιαφέρον από λαογραφική και κοινωνιολογική άποψη. Ειδικότερα στη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου η τάση της πολιτισμικής ομογενοποίησης που επικρατεί τείνει να οδηγήσει τις λαϊκές παραδόσεις στην έκπτωση και τη μεταλλαγή, η εξέταση των φαινομένων αυτών αποκτά ιδιαίτερη σημασία, διότι συμβάλλει στην κατανόηση του ρόλου και της λειτουργίας τους στις σύγχρονες συνθήκες.

Το ενδιαφέρον μου για τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων ξεκίνησε εδώ και πολλά χρόνια λόγω της καταγωγής μου. Την παρότρυνση όμως για να ασχοληθώ συστηματικά με το συγκεκριμένο θέμα σε επιστημονική βάση, μου την έδωσε ο επιβλέπων καθηγητής μου κ.Νεοκλής Σαρρής. Τον ευχαριστώ θερμά διότι με την καθοδήγησή του με εισήγαγε στο δρόμο της επιστημονικής αναζήτησης. Ακόμη τον ευχαριστώ για τον τρόπο που με αντιμετώπισε, μου συμπαραστάθηκε και με ενθάρρυνε καθ' όλη τη διάρκεια της διδακτορικής μου διατριβής. Θερμά επίσης ευχαριστώ και τα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής κ. Άννα Λυδάκη και κ. Ευστάθιο Τσοτσόρο.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον αναπληρωτή καθηγητή του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κ. Βασίλη Σερμπέζη για το εξαιρετικό του ενδιαφέρον, για την παραχώρηση της βιβλιογραφίας του και για την παροχή χρήσιμων στοιχείων και πληροφοριών σχετικών με την έρευνα. Οι πολύτιμες υποδείξεις και συμβουλές του, με βοήθησαν καθοριστικά στο σχεδιασμό και στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Επίσης, ιδιαίτερα ευχαριστώ τον λέκτορα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης κ.Φίλιππο Φιλίππου για την ουσιαστική βοήθεια που μου παρείχε, το χρόνο που μου αφιέρωσε καθώς και την αμέριστη συμπαράστασή του στις δύσκολες στιγμές της εκπόνησης αυτής της διατριβής.

Ευχαριστίες οφείλω και στον αναπληρωτή καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ.Βασίλη Γιαλαμά για την άριστη συνεργασία στον τομέα της στατιστικής ανάλυσης, στον καθηγητή βυζαντινής και εθνικής μουσικής κ.Κωνσταντίνο Μάρκου για τη βοήθεια που μου παρείχε στην ανάλυση των μελωδιών που ακολουθούν τα σαρακατσάνικα τραγούδια, καθώς και στη διδάκτορα του Eastman Institute University of

London κ.Αναστασία Κωσταρά για τη μετάφραση των ξενόγλωσσων βιβλίων και τη συμβολή της στην τελική διαμόρφωση της εργασίας.

Ακόμη ευχαριστώ τον διδάκτορα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Νικόλαο Σιούτα και τον διδάκτορα Πολιτικής και Κοινωνικής Ιστορίας κ.Αθανάσιο Σιούτα που συμμερίστηκαν μια σειρά από προβληματισμούς που με απασχόλησαν κατά την εκπόνηση της διατριβής μου, καθώς και την κ. Κωνσταντίνα Ψαρογιάννη και την κ. Ερμώνα Βαμβακίδου για τη φιλολογική επεξεργασία του κειμένου.

Πολλές ευχαριστίες επίσης θα ήθελα να εκφράσω προς όλους τους πληροφορητές, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας με προθυμία μου παρείχαν πολύτιμα και χρήσιμα στοιχεία. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τους Γεώργιο Καλτσά, Ελένη Καλτσά, Καλλιόπη Πανουργιά, Ξανθή Καραγιάννη, Κωνσταντία Τσαγιάννη, Αναστασία Τσαγιάννη, Χρήστο Πανουργιά, Χρήστο Γαλανή, Βαγγέλη Γαλανή, Θωμά Καλοδήμο και Γιάννη Φυτίλη.

Τέλος ευχαριστώ τα μέλη της οικογένειας μου, την Αριστέα και το Δημήτρη για την κατανόηση και την υπομονή τους.

Αθήνα Μάρτιος 2008

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο παραδοσιακός χορός και η μουσική που τον συνοδεύει, υποδηλώνουν την κοινωνική πρακτική. Διαμορφώνονται σύμφωνα με τους τρόπους ερμηνείας και έκφρασης που εκτιμά η κοινωνία, οι οποίοι εξαρτώνται άμεσα από τις επερχόμενες μεταβολές στη δομή και τις αντιλήψεις της. Η ιδιότητά τους να εντοπίζονται ως εκφράσεις του παρόντος αλλά και του εκάστοτε παρελθόντος μιας κοινωνίας και να ξετυλίγουν την κοινωνική και πολιτισμική ιστορία ενός τόπου, τα καθιστά μέσα που παρέχουν πληροφοριακά στοιχεία για την πολιτισμική ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας αλλά και των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούν.

Η πολιτισμική ταυτότητα δεν είναι σταθερή στο χρόνο. Συνεχώς διαμορφώνεται και μεταλλάσσεται σύμφωνα με τις συντελούμενες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές.

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια έχει ως στόχο να διερευνήσει τη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών στην περιοχή της Φθιώτιδας και να εντοπίσει τους παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή τη διαμόρφωση. Ακόμη, γίνεται συσχέτιση αυτής της ταυτότητας, μέσα από μια συγχρονική και διαχρονική εξέταση, με τη μουσικοχορευτική ταυτότητα των προηγούμενων γενιών για να εντοπιστούν οι αλλαγές που επήλθαν.

Η συλλογή των δεδομένων βασίστηκε σε ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους. Ως μεθοδολογικά εργαλεία της επιτόπιας εθνογραφικής έρευνας που διεξήχθη, χρησιμοποιήθηκαν το ερωτηματολόγιο, οι προσωπικές συνεντεύξεις και η συμμετοχική παρατήρηση σε συνδυασμό με τη μελέτη των γραπτών πηγών. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έγινε με το σύστημα SPSS 15.0 for Windows. Χρησιμοποιήθηκε μέγεθος δείγματος 631 ατόμων, στο οποίο περιλαμβάνονταν τέσσερις ηλικιακές ομάδες, τα παιδιά 10-15 ετών, η τρίτη γενιά, η δεύτερη γενιά και η πρώτη γενιά, όπως αυτές καθορίστηκαν στη συγκεκριμένη εργασία.

Μέσα από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφαίνεται ότι υφίστανται σημαντικές διαφορές μεταξύ της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών και των προηγούμενων γενιών. Η διαφοροποίηση σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο μεταδόθηκε στην ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών η μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων και με την επίδραση που άσκησαν στις μουσικοχορευτικές της επιλογές τα σύγχρονα μουσικοχορευτικά πρότυπα, τα οποία επικρατούν στη σημερινή εποχή.

Οι σημαντικότεροι παράγοντες που επέδρασαν στη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων ηλικίας 10-15 ετών, είναι ο πολιτιστικός σύλλογος, τα σύγχρονα πολιτισμικά πρότυπα και η αλλαγή του ρόλου του μουσικοχορευτικού φαινομένου στη σημερινή εποχή.

Από τα συμπεράσματα της έρευνας επιβεβαιώνεται η άποψη ότι το μουσικοχορευτικό φαινόμενο είναι ιστορικά και κοινωνικά προσδιορισμένο, αφού η μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών μεταβλήθηκε με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών.

SUMMARY

Traditional dance and the music which accompanies it imply social practice. They are formed according to the means of interpretation and expression that society appreciates, which depend directly upon any changes that may occur in its structure and perception. Their attribute to be located as expressions of the present as well as of the past of a society and to unfold the social and cultural history of a place, renders them as a way of providing informative elements for the cultural identity of the social group and of the people that use them.

Cultural identity is not constant through the passage of time. It is continuously shaped and is transformed according to the socio-economic changes which take place.

The following research attempt has the objective of investigating the formation of the musical dance identity of young Sarakatsanoi children aged between 10 and 15 in the area of Fthiotida and to locate the factors that have contributed to this formation. There is also a cross-correlation of this identity through a synchronic and diachronic examination, with the musical dance identity of previous generations in order to locate the changes that befell.

The collection of data was based on qualitative and quantitative methods. A questionnaire, personal interviews and participative observation in combination with the study of written sources, were the methodological tools used in this 'on the spot' ethnographic survey which was conducted. The statistical analysis of data was carried out using the SPSS 15.0 system for Windows. A group sample of 631 individuals was used, consisting of four age groups: children aged between 10 and 15, the third generation, the second generation and the first generation, as these were determined in the specific project.

The results of this survey clearly show an existence of substantial differences between the musical dance identity of young Sarakatsanoi children aged 10-15 years old, and of the previous generations. This differentiation is related to the way in which the musical dance tradition of Sarakatsanoi was transmitted to the age group of children between the ages of 10 and 15, and with the effect that influenced musical dance choices by the musical dance models which prevail nowadays.

The most important factors that influenced the formation of musical dance identity of young children between the ages of 10 and 15 are the cultural association, the modern cultural models and the change in the role of the musical dance phenomenon in the current era.

From the conclusions drawn up in this research the opinion that the musical dance phenomenon is historically and socially determined is confirmed, since the musical dance identity of young Sarakatsanoi children aged 10-15 was altered with the change of social conditions.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Χρησιμότητα – σημασία της έρευνας

Η έρευνα αυτή που αποτελεί μία προσπάθεια να διερευνηθεί η διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών στην περιοχή της Φθιώτιδας σε σχέση με τη μουσικοχορευτική ταυτότητα των προηγούμενων γενιών, θα παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για τη μουσικοχορευτική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της συγκεκριμένης περιοχής αλλά και για την διαχρονική της πορεία. Ακόμη θα παρέχει σημαντικές πληροφορίες για το ποιοί παράγοντες επέδρασαν στη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών.

1.2 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθεί πως διαμορφώνεται η μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10 –15 ετών στη περιοχή της Φθιώτιδας, καθώς και να εξεταστούν οι παράγοντες και οι συνθήκες που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή της.

Ειδικότερα θα διερευνηθεί η επίδραση που ασκούν τα σύγχρονα πολιτισμικά πρότυπα, η καθιέρωση της διδασκαλίας των παραδοσιακών χορών στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η παρουσία της δισκογραφίας και της οργανικής συνοδείας στα σαρακατσάνικα τραγούδια καθώς και η λειτουργία του μουσικοχορευτικού φαινομένου σήμερα.

Παράλληλα θα διερευνηθεί η μουσικοχορευτική ταυτότητα των προηγούμενων γενιών και θα εντοπιστούν οι ομοιότητες και οι διαφορές ανάμεσα στην ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών και στις προηγούμενες γενιές.

1.3 Περιορισμοί

Τα αποτελέσματα της έρευνας αφορούν μόνο τους Σαρακατσαναίους της Φθιώτιδας και δεν γενικεύονται για όλους τους Σαρακατσαναίους του ελλαδικού χώρου.

1.4 Ερευνητικές υποθέσεις

α) Υφίστανται σημαντικές αλλαγές στη μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας ηλικίας 10-15 ετών σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές.

β) Η μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας ηλικίας 10-15 ετών επηρεάζεται από τα σύγχρονα κοινωνικά-πολιτιστικά πρότυπα.

γ) Η εμφάνιση των πολιτιστικών συλλόγων συνέβαλε στη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών στην περιοχή της Φθιώτιδας.

δ) Η καθιέρωση της διδασκαλίας των χορών με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συνετέλεσε στη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας ηλικίας 10-15 ετών.

ε) Η παρουσία της δισκογραφίας και της οργανικής συνοδείας στα σαρακατσάνικα τραγούδια επηρέασε τη μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών στο χώρο της Φθιώτιδας.

στ) Η αλλαγή της λειτουργίας του μουσικοχορευτικού φαινομένου, καθ' όσον σήμερα αυτό έχει αποκτήσει περισσότερο ψυχαγωγικό χαρακτήρα επηρέασε τη διαμόρφωση της ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών στην περιοχή της Φθιώτιδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας

2.1 Ιστορική πορεία των Σαρακατσαναίων

Οι Σαρακατσάνοι ή Σαρακατσαναίοι¹ είναι νομάδες ποιμένες διασπαρμένοι στον ελληνικό και βαλκανικό χώρο² από τα πολύ παλιά χρόνια, οι οποίοι αποτέλεσαν μοναδική περίπτωση πατριαρχικής νομαδικής κοινοβιακής ζωής, οργανωμένης σε κοινοκτημονικές αρχές.

Οι περισσότεροι ερευνητές πιστεύουν ότι προέρχονται από την ελληνική αρχαιότητα³ και ότι αποτελούν συνέχεια αρχαίων νομάδων κτηνοτρόφων, ενώ άλλοι υιοθετούν την άποψη ότι η δημιουργία τους προέκυψε μετέπειτα μέσα από σημαντικά ιστορικά γεγονότα.⁴

Τα γεωμετρικά σχήματα στα κοσμήματα και στις γκλίτσες των Σαρακατσαναίων που ανάγονται στην γεωμετρική εποχή οδήγησαν πολλούς ερευνητές να υποστηρίξουν τη δωρική τους προέλευση⁵, αλλά σύγχρονες μελέτες, με βάση τα ανθρωπολογικά και

1 Γεωργακάς Δ., *Περί Σαρακατσαναίων της Θράκης*, Αρχαίον θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού, τομ. 12ος, Αθήνα 1945-1946, σελ. 101 κ.ε. Ο Δ. Γεωργακάς αναφέρει ότι και οι δύο τύποι Σαρακατσάνοι - Σαρακατσαναίοι είναι σωστοί. Ο όρος Σαρακατσάνοι προηγήθηκε γιατί ήταν τοπωνυμικός. Επειδή όμως ο Σαρακατσανισμός έγινε και τρόπος ζωής και επειδή οι Σαρακατσαναίοι χρησιμοποιούσαν ευρέως την κατάληξη -αίοι επικράτησε ο τύπος "Σαρακατσαναίοι". Τον τύπο "Σαρακατσαναίοι" χρησιμοποιούσαν και οι πιο παλιοί συγγραφείς Δ. Γεωργακάς, Γ. Κοτζιούλας, Β. Σκαφιδάς κ.ά., Μπτόζ Γ. *Οι Σαρακατσαναίοι*, Αθήνα 1982, σελ. 232.

2 Βακαλόπουλος Α., *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, τόμος Β', Θεσ/νίκη 1976, σελ. 431 κ.ε., Μαυρογιάννης Δ., *Οι Σαρακατσαναίοι Θράκης, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας*, τόμ. 3ος, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννενα 1999 σελ. 54, 58, Χατζημιχάλη Α., *Σαρακατσάνοι*, τόμος Α', Αθήνα 1957, σελ. κ. στ', κβ', Φαλτάιτς Κ., *Βλάχοι*, Μεγάλη ελληνική εγκυκλοπαίδεια, τόμος 7ος, 1929, σελ. 416-417.

3 Χατζημιχάλη Α., *Σαρακατσάνοι*, τόμος Α' Αθήνα 1957, σελ. ξδ', Høeg C. *Les Sarakatsans, une tribu nomade grecque*, vol 1. Etude linguistique présédée d'une notice ethnographique, Paris-Copenhague 1925, p.3. Αραβαντινός Π., *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τομ. Β', Αθήνα 1865, σελ. 146, Κεραμόπουλος Α. *Τι είναι Κουτσόβλαχοι*, Αθήνα 1939, σελ. 21, Κατσαρός Ν., *Οι αρχαιοελληνικές ρίζες του σαρακατσάνικου λόγου*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 1995 σελ.53-69, Πουλιανός Α. *Η καταγωγή των Σαρακατσαναίων* Πρακτικά Α' Συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, Αθήνα 9 και 10 Μαρτίου 1996, σελ. 37, 38, Γιαννόπουλος Ν. *Φθιωτικά*, Αθήνα 1891, σελ.8.

4 Γεωργακάς Δ., *Περί της καταγωγής των Σαρακατσαναίων και του ονόματος αυτών*, αρχαίο Θρακικού λαογραφικού και γλωσσικού θησαυρού, τόμος 14ος (1948-1949), σελ. 36. Stojanovich T., *Ο κατακτητής ορθόδοξος βαλκάνιος, έμπροσθ στο Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών στα χρόνια της οθωμανικής αυτοκρατορίας*, επιμ. Στ. Ασδραχάς, ΙΕ' -ΙΘ' αιών, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979, σελ. 298. Ο Γ. Μπτόζ τοποθετεί την εμφάνισή τους στο μεσαιώνα και στο καθεστώς της φεουδαρχίας, Μπτόζ Γ. *ο.π.* σελ. 344.

5 Κυριακίδου Νέστορος Α., *Λαογραφικά μελετήματα II*, επιμ. Ν. Σκουτέρη-Διδασκάλου, Κ. Ντελόπουλος, Μ. Καίρη, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993, σελ. 307, Ζαφειράτος Κ.- Παναγιάρης Γ. *Φυσικοανθρωπολογική μελέτη του πληθυσμού των Σαρακατσαναίων στην περιοχή Ζαγοριών Ηπείρου*, πρακτικά Α' Επιστημονικού Συνεδρίου Σερρών 1-3 Οκτωβρίου 1983, Σαρακατσάνοι ένας νομαδικός κτηνοτροφικός πληθυσμός, εκδ. Λαογραφικό Μουσείο Σερρών σελ. 100.

παλαιοανθρωπολογικά δεδομένα, κατέδειξαν την ακόμη αρχαιότερη καταγωγή τους.⁶

Η Α. Χατζημιχάλη⁷ τους κατατάσσει στην πιο ακραιφνή γηγενή νομαδική φυλή με πανάρχαιες καταβολές.

Νομάδες από πανάρχαια μήτρα κτηνοτρόφων τσελιγκάδες, τσοπάνοι, προβαταραίοι χωρίς δική τους γη και μόνιμη κατοικία περπατάρηδες και κόσμος από λόγγα ... Υποταγμένοι από το επάγγελμά τους στο κλίμα, στη φύση και στις αντιθέσεις της που προκαλούν το νομαδισμό, ζούνε στους κάμπους το χειμώνα και στα βουνά το καλοκαίρι.

Η πανάρχαια παρουσία των κτηνοτροφικών πληθυσμών στον ελλαδικό χώρο πιστοποιείται από τα στοιχεία για την ύπαρξη ποιμενικού νομαδισμού και νομαδικής κτηνοτροφίας κυρίως προβατοτροφίας από τη μυκηναϊκή ακόμη περίοδο⁸. Οι νομάδες βοσκοί υπάρχουν στην Ελλάδα και γενικότερα στην Ευρώπη τουλάχιστον από την εποχή του χαλκού, την 3η χιλιετηρίδα π.Χ., από τότε δηλαδή που εξημερώνει ο άνθρωπος τα κατοικίδια ζώα⁹. Η Πίνδος και η Ροδόπη είναι δύο ορεινά συγκροτήματα, όπου από αρχαιοτάτων χρόνων υπάρχει ο νομαδισμός και οι νομάδες Σαρακατσαναίοι.¹⁰

Η νομαδική κτηνοτροφία της πρωτοελληνικής εποχής επιβεβαιώνεται και από τα ομηρικά έπη καθώς και από άλλες γραπτές μαρτυρίες¹¹. Η εποχή όμως, όπου αυτή ακμάζει περισσότερο και εμφανίζονται τα πρώτα τσελιγκάτα είναι η βυζαντινή περίοδος αλλά και η μετέπειτα περίοδος της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Σ' αυτό συνέβαλε το φεουδαρχικό σύστημα και το ενιαίο της επικρατείας που επέτρεπε την άνετη μετακίνηση αλλά και γενικότερα συνέτεινε στην ενίσχυση των συνθηκών που ευνοούσαν την κτηνοτροφία στα Βαλκάνια και στον κυρίως ελλαδικό χώρο¹².

Οι προϋποθέσεις για την ύπαρξη και την επέκταση του νομαδισμού δημιουργούνται στον ελλαδικό χώρο από τους κλασσικούς ακόμη χρόνους, όταν με την κατάργηση της πόλης-κράτους σχηματίστηκαν οι μεγάλες ιδιοκτησίες. Ακόμη, οι κλιματολογικοί όροι και η εδαφική μορφολογία της Βαλκανικής και της ελληνικής

6 Πουλιανός Α., Σαρακατσάνοι ο αρχαιότερος λαός της Ευρώπης, Αθήνα 1993, σελ. 167.

7 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π., σελ. κγ'.

8 Ruizperez M. - Melena J., Μυκηναίοι Έλληνες, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996, σελ. 149-180.

9 Πουλιανός Α., Σαρακατσάνοι ο αρχαιότερος λαός της Ευρώπης, Πρακτικά Α' Συνεδρίου Σαρακατσάνοι ένας ελληνικός, νομαδικός, κτηνοτροφικός πληθυσμός, ο.π. σελ.23.

10 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π., σελ. κς'.

11 Θουκυδίδης Ιστορίαι, Βιβλίο Α', κεφ. 2ο, Αριστοτέλης Πολιτικά, βιβλίο Ι 1253α, σελ. 5-15 και βιβλίο ΙΙΙ 1256α, σελ. 30-40, Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβασις βιβλίο VII σελ. 9, Σοφοκλής Οιδίππου Τύραννος, στίχοι 1133-1139, Πίνδαρος Νεμεόνικα IV, 52-53, Στράβων Γεωγραφικά Βιβλίο VII, κεφ. 6ο.

12 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π., σελ. κε'.

χερσονήσου¹³, καθώς και οι αραβικές επιδρομές που άρχισαν κατά τον 7^ο αιώνα και οι τουρκικές τον 11^ο αιώνα αποτελούν σημαντικές αιτίες για την ανάπτυξη και τη διατήρηση του νομαδισμού στον ελληνικό και βαλκανικό χώρο.¹⁴

Στοιχειώδεις και πρωτόγονοι στην τεχνολογία, και παραδοσιακοί στην κοινωνική οργάνωση και στις δοξασίες, αλλά εξελιγμένοι ως ενταγμένοι στο πλαίσιο του ελληνικού πολιτισμού,¹⁵ οι Σαρακατσαναίοι αποτελούν μία κλειστή κοινωνία αλληλογνωριμίας με έντονα τα στοιχεία κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης, τα οποία βασιζονται σε οικογενειακές και συγγενικές σχέσεις.

Βασικές παράμετροι της διαβίωσής τους είναι η κτηνοτροφία, ο νομαδιός, η εγκατάσταση σε ακατοίκητες περιοχές και η απομόνωση από την περιβάλλουσα κοινωνία.

Ο ελεύθερος βίος στα βουνά, απαλλαγμένος από κάθε επέμβαση και έλεγχο, διαμόρφώνει τις καθημερινές τους συνήθειες, τις αντιλήψεις και γενικότερα την ιδιοσυγκρασία τους, έτσι ώστε να διαφέρουν εντελώς από αυτές των μόνιμων πεδινών πληθυσμών.

Στενά δεμένοι με τη φύση και προσηλωμένοι στις πατρογονικές παραδόσεις και νοοτροπίες, έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό τους το νομαδιό βιώνουν έντονα το διαχωρισμό τους από τις άλλες ποιμενικές νομαδικές ομάδες και γενικότερα τους ελληνικούς κτηνοτροφικούς πληθυσμούς που χαρακτηρίζονταν με το κοινό όνομα «Βλάχοι»¹⁶.

Ο Ρ. Fernor¹⁷ γράφει: *αντίθετα από τους μισονομάδες της Ελλάδας τους κουτσόβλαχους, καραγκούνηδες, που έχουν όλοι ορεινά χωριά, από όπου αποδημούν και όπου ξαναγυρίζουν αφού ταξιδέψουν το μισό χρόνο για να βρουν βοσκές, οι Σαρακατσαναίοι δεν έχουν τίποτα δικό τους πιο μόνιμο παρά τούτες τις κατοικίες από λυγαριά και βούρλα.*

Οι τρόποι, οι συνήθειες, η φορεσιά, οι δοξασίες, το γλωσσικό τους ιδίωμα, αλλά κυρίως η ιδιαίτερη λαϊκή τους παράδοση, τα έθιμα οι χοροί και τα τραγούδια μέσα από τα οποία φανερώνεται η λιτή ιδεολογία τους, τους προσδίδουν μία ιδιαίτερη ταυτότητα.

Η εμφάνιση των Σαρακατσαναίων με το συγκεκριμένο όνομα παρουσιάζεται για πρώτη φορά στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, και δεν απαντάται σε κανένα γραπτό κείμενο μέχρι το

13 Συράκη Δ., Η νομαδική κτηνοτροφία εν Ελλάδι στο γεωργικών δελτίον, τόμος ΙΒ΄, Αθήνα 1925, σελ. 651-717, Χατζημιχάλη Α., τόμος Α΄, ο.π. σελ. κδ΄.

14 Braudel F., Η Μεσόγειος ο χώρος και η ιστορία, Μετ. Ε. Αβδελά, Ρ. Μπενβενίτσε εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990, σελ. 34.

15 Καββαδίας Γ., Σαρακατσαναίοι. Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία εκδ. Μπρατζιώτη, Αθήνα 1991, σελ. 14.

16 Το όνομα βλάχος σήμαινε όλους τους κτηνοτροφικούς πληθυσμούς. Η χρήση της λέξης είναι γνωστή από την εποχή της Άννας της Κομνηνής, η οποία έγραψε: "και οπόσοι των νομάδα βλον είλοντο βλάχους τούτους η κοινή καλείν οϊδε διάλεκτος...", Χατζημιχάλη Α., τόμος Α΄, ο.π., σελ. ν ζ.

17 Fernor P., Ρούμελη, οδοιπορικό στη Βόρεια Ελλάδα, Αθήνα 1991 σελ. 24.

τέλος της βυζαντινής περιόδου.¹⁸ Η παρουσία τους στο προσκήνιο της ιστορίας εντοπίζεται περίπου τον 17^ο αιώνα μέσα από τα κείμενα των Ι. Λαμπρίδη και Ε. Αιτωλού.¹⁹

Οι παλαιότεροι ερευνητές αναφερόμενοι στους Σαρακατσαναίους χρησιμοποιούν διάφορα άλλα ονόματα όπως Βλαχοποιμένες, Γραικόβλαχοι, Βλάχοι, Σκηνίτες.²⁰ Μετέπειτα πολλοί μελετητές χρησιμοποιώντας μόνο το γνωστό τους "εθνικό" όνομα ασχολούνται διεξοδικά με τους Σαρακατσαναίους, εξετάζοντας γλωσσολογικά, ανθρωπολογικά και κοινωνιολογικά τους στοιχεία.²¹

Τα κοινά ήθη, έθιμα, τα τραγούδια, οι χοροί τους, τα κοινά επώνυμα και οι συγγενικοί δεσμοί μεταξύ των Σαρακατσαναίων των διαφόρων γεωγραφικών περιοχών, τα φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά τους καθώς και το κοινό γλωσσικό ιδίωμα φανερώνουν ότι είχαν συμβιώσει σε κάποιο κοινό τόπο, ο οποίος ήταν η αρχική τους κοιτίδα. Η άποψη που επικρατεί μεταξύ των ερευνητών αλλά και οι μαρτυρίες που έχουμε από τη σαρακατσάνικη παράδοση είναι ότι η αρχική τους κοιτίδα είναι η περιοχή των Αγράφων²², η αρχαία Δολοπία, η ορεινή περιοχή της νότιας Πίνδου, η οποία ορίζεται γεωγραφικά: δυτικά από τον Αχελώο και ανατολικά από τον Μέγδοβα. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι πολλά τραγούδια τους αναφέρονται στην περιοχή των Αγράφων.

*Πάντα νουνός και τιμημένος
και στην Πόλη ζακουσμένος
και εις τα Άγραφα γραμμένος*

18 Μακρής Ε., Ζωή και παράδοση των Σαρακατσαναίων, έκδ. Β', Ιωάννινα 1997, σελ.41. Η απουσία του ονόματός τους από τις συλλογές των δημοτικών τραγουδιών επιβεβαιώνει την άποψη ότι αυτό είναι νεότερο δημιούργημα, Καλοδήμος Θ., Σαρακατσαναίοι οι αρχαιότεροι ινδοευρωπαίοι νομάδες, Λαμία 2006, σελ. 197.

19 Χατζημιχάλη Α., ο.π. σελ. κ.ζ'.

20 Αραβαντινός Π., Χρονογραφία της Ηλείου, ο.π., Κασομούλης Ν., Ενθυμήματα στρατιωτικά, τόμος Α', έκδ. Γ', Αθήνα 1939, σελ. 103-106.

21 Οι σημαντικότερες μελέτες που έγιναν για τους Σαρακατσάνους είναι του γλωσσολόγου C. Høeg, τομ. Α', Β' το 1926, του ανθρωπολόγου J. Campbell το 1956, της λαογράφου Α. Χατζημιχάλη το 1957, του κοινωνιολόγου Γ. Καββαδία το 1965 και άλλες πολλές, οι οποίες πραγματεύονται γενικά ή ειδικότερα θέματα.

22 Γαρούφας Δ., Σαρακατσάνικη παράδοση, έκδ. Κυριακίδη Θεσ/νίκη 1998, σελ. 15, Μακρής Ε., ο.π., σελ. 51, 52, Μποτός Γ. ό.π.σελ.345. Στην περιοχή των Αγράφων οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές για την ανάπτυξη της νομαδικής κτηνοτροφίας, διότι ίσχυε προνομιακό καθεστώς σύμφωνα με τη συνθήκη του Ταμασιού (10 Μαΐου 1525). Βάσει αυτής αναγνωρίζονταν η αυτονομία των γραφιώτικων χωριών και η ελεύθερη διακίνηση των ορεινών νομαδικών πληθυσμών της Πίνδου, Σαρής Ν. Οσμανική πραγματικότητα II Δοσιματική διοίκηση έκδ. Αρσενίδη, Αθήνα 1990 σελ.344.

Ωστόσο, υπάρχουν και διάφορες άλλες εκδοχές για τον τόπο της αρχικής τους καταγωγής²³ καθώς και για την προέλευση του ονόματος τους²⁴ που δηλώνουν τον πρώιμο και εκτεταμένο διασκορπισμό τους.

Η παρουσία τους, που εντοπίζεται από τα παλιά χρόνια σε πολλές περιοχές του σημερινού ελλαδικού χώρου, όπως η Ανατολική και Δυτική Στερεά, η Θεσσαλία, η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη, και η Βόρεια Πελοπόννησος, γίνεται εντονότερη στα επαναστατικά χρόνια με τη συμμετοχή τους στους απελευθερωτικούς αγώνες.²⁵

Ο C. Fauriel²⁶ αναφερόμενος στους Σαρακατσαναίους γράφει *Υπάρχουν στην Ελλάδα κυρίως στη Θεσσαλία και την Ακαρνανία νομάδες βοσκοί που το καλοκαίρι οδηγούν τα κοπάδια τους στις υψηλές κορφές της Πίνδου και στα παραβούνια της ως τη Μακεδονία και επιστρέφουν το χειμώνα στους κάμπους και στα παραθαλάσσια μέρη. Αυτοί οι βοσκοί αποτελούν μες την καρδιά της Ελλάδας ένα ξεχωριστό έθνος που τα ήθη του είναι ενδιαφέροντα και γραφικά. Δίπλα στην απλότητα του βοσκού έχουν και το θάρρος του πολεμιστή. Ο Κατσαντώνης και τ' αδέρφια του ανήκαν σε μια από αυτές τις οικογένειες των νομάδων βοσκών.*

Ο νομαδισμός των Σαρακατσαναίων ανήκει στην κατηγορία του μεσογειακού νομαδισμού και χαρακτηρίζεται από την παλινδρομική, εποχιακή μεταναστευτική κίνηση που ρυθμίζεται από τις κλιματολογικές συνθήκες, τόποι με ήπιο χειμώνα και τόποι με δροσερό καλοκαίρι, οι οποίες ευνοούν τις ανάγκες του κοπαδιού²⁷.

23 Ο Π. Αραβαντινός ισχυρίζεται ότι κατάγονται από το Σακαρέτσι, Αραβαντινός Π. χρονογραφία της Ηπείρου, ό.π. σελ. 87, ο Ι. Λαμπριδής πιστεύει ότι κατάγονται από τα Κατσανοχώρια της Ηπείρου, Λαμπριδής Ι. Ηπειρωτικά μελετήματα, τόμος Δ', Αθήνα 1889, σελ. 50-52, η Α. Χατζημιχάλη ισχυρίζεται ότι οι Σαρακατσάνοι δεν έχουν συγκεκριμένο τόπο καταγωγής, Χατζημιχάλη Α. ό.π., τόμος Α', σελ. η', ο Ε. Τζιάτζιος πιστεύει ότι κατάγονταν από το Συρράκο και από αυτό προήλθε και το όνομά τους, Τζιάτζιος Ε. Τραγούδια των Σαρακατσαναίων, Αθήναι 1928, πρόλογος, ο Δ. Μαυρόγιαννης στηριζόμενος στις διηγήσεις των Σαρακατσαναίων των βορείων περιοχών υποστηρίζει ότι προέρχονται από την παλιά Ελλάδα, κάτω από την Θεσσαλία αλλά και από την Ήπειρο, Μαυρόγιαννης Δ., ό.π. σελ. 103.

24 Κατά την άποψη του Δ. Γεωργακά το όνομα Σαρακατσαναίοι προήλθε από το τουρκικό Sarı που σημαίνει ξανθός και το επίθετο κατσανός. Το κατσανός προέρχεται από το προγενέστερο επίθετο κασσανός που σημαίνει ανοιχτός μαύρος υπομέλας, Γεωργακάς Δ. Περί των Σαρακατσαναίων της Θράκης ό.π. σελ. 118-128, ο Ε. Μακρής αναφέρει ότι κατά τη σαρακατσανική παράδοση οι Σαρακατσάνοι πήραν το όνομά τους από τους Τούρκους Kará+κατσάν που σημαίνει μαύροι φυγάδες, Μακρής Ε. ό.π. σελ. 44, ο C. Høeg διατυπώνει την άποψη ότι το όνομά τους προέρχεται από το δακροθυμιακό saras που σημαίνει ταλαιψωρος, Høeg C. ό.π. σελ. 69, ο Π. Αραβαντινός ισχυρίζεται ότι το όνομά τους προέρχεται από την κωμόπολη του βάλτου Σακαρέτσι, Αραβαντινός Π., ό.π., σελ. 145-147, με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Δ. Στατηράς Ηπειρωτική Εστία τευχ. 4, 1955, σελ. 908.

25 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ό.π., σελ. λδ'- λθ', κδ'-ρ'.

26 Fauriel C., Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμος Α', εκδ. Β', Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο 1999, σελίδα 143.

27 Μουτσόπουλος Ν., Η περίκεντρη καλύβα των Σαρακατσαναίων, Πρακτικά Α' Συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδας και διασποράς, ό.π., σελ. 51, Μητράκος Κ., οικολογική θεώρηση του σαρακατσανικού νομαδισμού, Πρακτικά Α' Συνεδρίου, Σέρρες 1-3 Οκτ., έκδ. Λαογραφικό μουσείο Σαρακατσανών, Αθήνα 1985, σελ. 2.

Ως τόπο καταγωγής τους θεωρούν τον τόπο που ξεκαλοκαιριάζουν, διότι οι Σαρακατσαναίοι σπάνια αλλάζουν τον τόπο της χειμερινής τους εγκατάστασης, ενώ συνεχώς αλλάζουν τον τόπο που ξεκαλοκαιριάζουν.²⁸

Οι μετακινήσεις τους διεξάγονται μέσα σε εκτεταμένες γεωγραφικές περιοχές.²⁹ Από την 3η χιλιετία π.Χ. μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου μετακινούνται προς τις θαλάσσιες περιοχές της Αδριατικής, του Ιονίου και του Αιγαίου πελάγους, του Ευξείνου Πόντου, στις περιοχές της μείζονος Μακεδονίας και της Θράκης, της Θεσσαλίας και της Σερβίας, φτάνοντας μέχρι την Αττική, την Εύβοια και την Πελοπόννησο. Γενικά προς το βορρά οι Σαρακατσαναίοι φτάνουν μέχρι τη γραμμή που καθορίζει το βόρειο σύνορο του Ελληνισμού, τη νοητή γραμμή που αρχίζει από τη Σκόδρα, προχωρεί νότια από το Σκάρδο, τον Ορβήλο και τον Αίμο και φθάνει μέχρι τις ακτές του Ευξείνου Πόντου. Μερικές φορές περνούν και την Προποντίδα και φθάνουν στα Μικρασιατικά παράλια, την περιφέρεια της Προύσας και της Μαγνησίας, ακόμη και μέχρι τα βάθη της Καππαδοκίας.³⁰

Η πτώση της οθωμανικής αυτοκρατορίας συνετέλεσε στο σταδιακό περιορισμό των μετακινήσεων τους. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους μία μεγάλη μάζα Σαρακατσαναίων εξακολουθεί να μετακινείται μέσα στην τουρκοκρατούμενη Βαλκανική, διότι το νεοσύστατο ελληνικό κράτος περιορίζεται μόνο στο νότιο τμήμα της ελληνικής χερσονήσου.³¹ Η δημιουργία του ελεύθερου ελληνικού κράτους αρχικά δεν επηρεάζει την ανάπτυξη της νομαδικής κτηνοτροφίας, διότι το καθεστώς ιδιοκτησίας της γης δεν αλλάζει και το σύστημα της φεουδαρχίας μένει αμετάβλητο.³²

Οι μετακινήσεις προς τη Βουλγαρία και την Τουρκία αρχίζουν να δυσκολεύουν μετά την προσάρτηση της Ανατολικής Ρωμυλίας το 1885 κυρίως όμως μετά την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων³³.

Ειδικότερα, οι μετακινήσεις προς την Τουρκία επηρεάζονται από την ανακήρυξη του τουρκικού συντάγματος στα 1908, το οποίο αλλάζει τη θέση του χριστιανικού πληθυσμού της Ανατολής. Η στρατιωτική θητεία στον τουρκικό στρατό γίνεται υποχρεωτική για τους χριστιανούς και οργανώνεται εναντίον τους ένας συστηματικός οικονομικός αποκλεισμός

28 Χατζημηγάλη Α., τόμος Α' ο.π. σελ. λγ'. Μποτός Γ. ο.π. σελ.69.

29 Höeg C., Τόμος Α' ο.π. σελ. 63-67, Άμαντος Κ. Πρακτικά της ελληνικής ανθρωπολογικής εταιρείας, Αθήνα 1924, σελ. 13.

30 Βακαλόπουλος Α., Ιστορία του νέου Ελληνισμού τόμος Β', έκδ. Β', Θεσ/νίκη 1976, σελ. 431 κ.ε., Χατζημηγάλη Α., τόμ. Α', ο.π. σελ. κη'.

31 Γουργιώτη Λ., Σαρακατσαναίοι κτηνοτρόφοι γεωργοί στην περιοχή της Λάρισας, Πρακτικά 1ου Συνεδρίου, Σέρρες 1-3 /10/1983, εκδ. Λαογραφικό μουσείο Σερρών, Αθήνα 1985, σελ. 51.

32 Μποτός Γ., ο.π. σελ.365.

33 Χατζημηγάλη Α.,τόμος Α' ό.π. σελ. λα'.

που αποκορυφώνεται με το εθνικιστικό κίνημα των Νεοτούρκων. Οι αδιάκοπες στρατιωτικές μετακινήσεις και οι εντεινόμενες στρατιωτικές επιδρομές έχουν ως αποτέλεσμα να περιορίσουν στο ελάχιστο τις μετακινήσεις των τσελιγκάτων.³⁴

Με τη χάραξη νέων συνόρων στα Βαλκάνια, σύμφωνα με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου 10-8-1913, αρκετοί Σαρακατσάνοι αποκλείονται σε διάφορες χώρες και αποκτούν αργότερα τους ανάλογους γεωγραφικούς χαρακτηρισμούς όπως "Βουλγαρινοί", αυτοί που αποκλείστηκαν στη Βουλγαρία, "Σερμπιάνοι", αυτοί που αποκλείστηκαν στη Σερβία³⁵. Μετά τη συνθήκη όμως του Νεϊγύ το 1919, βάση της οποίας οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Βουλγαρίας υποχρεούνται να παρέχουν διευκολύνσεις στις ποιμενικές μετακινήσεις, οι μετακινήσεις προς τη Βουλγαρία συνεχίζονται με αμείωτο ρυθμό.³⁶

Ορισμένοι Σαρακατσαναίοι μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή ζουν γύρω από την Κωνσταντινούπολη και μετακινούνται το χειμώνα στην Τρωάδα, Προύσσα, Προποντίδα, Καισάρεια³⁷, αλλά μετά τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923 με τον τελικό διακανονισμό των συνόρων και τις ανταλλαγές των πληθυσμών οι μετακινήσεις προς τις περιοχές των βαλκανικών κρατών καθώς και στην Τουρκία περιορίζονται σημαντικά³⁸.

Η κυκλοφορία των σαρακατσάνικων κοπαδιών ανάμεσα στην Αλβανία, Σερβία, Βουλγαρία, Τουρκία και Ελλάδα μέχρι το 1930 περίπου διευκολύνεται από τις κυβερνήσεις των κρατών, αλλά μετά το 1940 διακόπτεται οριστικά.³⁹

Η διασπορά των Σαρακατσαναίων πραγματοποιήθηκε, κατά την άποψη πολλών ερευνητών, πριν από το 14^ο με 15^ο αιώνα.⁴⁰ Οι μεγάλες όμως μετακινήσεις τους λαμβάνουν χώρα στα χρόνια της τουρκοκρατίας λόγω σημαντικών ιστορικών γεγονότων.

Η πρώτη προκλήθηκε στην Ήπειρο από την επανάσταση του Διονυσίου του Σκυλοσόφου το 1611. Η δεύτερη πραγματοποιείται το 1665 από τα Άγραφα και την περιοχή του Σακαρετσίου προς την Θεσσαλία μέχρι τον Όλυμπο και η τρίτη και μεγαλύτερη γίνεται στα χρόνια του Αλή

34 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α' ό.π. σελ. λ'.

35 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π. σελ. λα', λβ', Μόλαρης Β., Οι Σαρακατσάνοι των Σκοπίων στο "Σαρακατσάνοι", Πρακτικά Α' Συνεδρίου Σαρακατσάνων Ελλάδος και διασποράς "Σαρακατσάνοι", 9 - 10 Μαρτίου 1996, Αθήνα εκδ. Π.Ο.Σ.Σ. σελ. 122, Μακρής Ε., ο.π. σελ. 32.

36 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α' ό.π. σελ. λ'.

37 Μπαρτόγιαννης Δ., Οι Σαρακατσάνοι Θράκης, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας, τόμος. 3ος, ο.π. σελ. 103.

38 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α' ό.π. σελ. λ', λα'.

39 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α' ό.π. σελ. κβ.

40 Høeg C., τόμος Α', ο.π. σελ. 83, Τριανταφυλλίδης Μ., *Cottingsche gelehrten Auzeigen, Sonder - Abdruck*, Berlin 1930, βιβλιοκρισία για το έργο του C. Høeg, p. 4,5.

πασά από το 1788 μέχρι και το 1821 προς τις περιοχές της Αττικοβοιωτίας, της Θεσσαλίας, της Ρούμελης, της Μακεδονίας και της Θράκης.⁴¹

Ομαδικές μετακινήσεις Σαρακατσαναίων προς την Πελοπόννησο προκαλούνται το 17^ο αιώνα και από τον τουρκοενετικό πόλεμο. Επίσης, μετακινήσεις Σαρακατσαναίων από την Ηπειρωτική Ελλάδα και τη Θεσσαλία προς το βορρά και προς τα ανατολικά πραγματοποιούνται και κατά τους εθνοκοινοκρατικούς αγώνες του 19^{ου} αιώνα, καθώς και κατά τον Μακεδονικό αγώνα πριν και μετά το 1900.⁴²

Ανάλογα με τον τόπο και το χρόνο διαβίωσής τους οι Σαρακατσαναίοι χαρακτηρίζονται με διάφορες ονομασίες, όπως Σκηνίτες Τσοπαναράιοι (Πελοπόννησος, Αττική και σε ολόκληρη τη βορειοδυτική Ελλάδα), Ρουμελιώτες (Στερεά Ελλάδα), Παλαιοελλαδίτες (Θεσσαλία, Ρούμελη), Αγραφιώτες, Γιαννιώτες (Ηπειρος), Μακεδόνες Κασσανδρινοί (Μακεδονία, Χαλκιδική), Πολίτες (Θρακιώτες), Βουλγαρινοί (Βουλγαρία), Σερμπάνοι (Σερβία).⁴³ Επίσης τους προσδίδονται και διάφορα άλλα ονόματα περισσότερο τοπικά από το μέρος που ξεχειμάζουν ή ξεκαλοκαιριάζουν όπως Αγραφιώτες, Ασπροποταμίτες, Ελυμπίσιοι, Ξηρομερίτες, Φαρσαλινοί, Αλμυριώτες, Λαρσινοί, Κοπαϊδίσιοι, Λειβαδίσιοι, Φηβιαίοι κ.λπ. Ακόμη αποκτούν διάφορα ονόματα όπως «Τσιαπατόρηδες», «Ταραφάκια», «Βλαχούληδες» εάν εκτρέφουν λίγα πρόβατα, «Γιδομαμέδες», «Μανταβέληδες» εάν ασχολούνται μόνο με τη αιγοτροφία, «Κλαρίσιοι», «Τρυπιάδες» εάν ζουν στα χαμηλά κ.λπ.⁴⁴

Η παρουσία των Σαρακατσαναίων στον ορεινό ελλαδικό χώρο είναι άμεσα συνυφασμένη με τους απελευθερωτικούς αγώνες του Έθνους. Η συμβολή τους κατά την προεπαναστατική και επαναστατική περίοδο είναι ιδιαίτερα σημαντική⁴⁵. Ο Α. Βακαλόπουλος⁴⁶ αναφέρει ότι από τους Σαρακατσαναίους βγήκαν οι πιο μεγάλοι αρματολοί και κλέφτες, οι πυρήνες της ελληνικής ανεξαρτησίας, όπως οι Μποτσαράιοι, οι Τζαβελαίοι, οι Κουτσοδικαίοι, οι Ζιακαίοι, ο Δίπλας, ο Λιακατάς και ο Κατσαντώνης.

41 Φαλιτάις Κ., "Σαρακατσαναίοι και Βλάχοι", Ημερολόγιο "Ελληνικό Έτος" Ι 1929, σελ. 247-251, Μακρής Ε., ό.π. σελ. 62, Γαρούφας Δ.. Οι Σαρακατσαναίοι ομογενείς μας στη Βουλγαρία και στην περιοχή των Σκοπίων, εκδ. Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1992, σελ. 9.

42 Μαυρόγιαννης Δ., Οι Σαρακατσαναίοι Θράκης, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας, τόμ. 3ος, ο.π., σελ. 89.

43 Μαυρόγιαννης Δ., Οι Σαρακατσαναίοι Θράκης, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας, τόμ. 3ος, ο.π., σελ. 59.

44 Μποτός Γ., ο.π., σελ. 356.

45 Γρανίτσας Στ., Απαντα, επιμ. Μ. Γκόλια, Αθήνα 1970, σελ. 216, Αρσενίου Λ., Τα ψελιγκάτα, Αθήνα 1972, σελ. 45, Χριστοβασιλής Χ. "Εθνικά Άσματα", εκδ. Β', σελ. 302, Μαυρόγιαννης Δ. Οι Σαρακατσαναίοι Θράκης, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας, τόμ. 3ος, ό.π., σελ. 91-92, Βακαλόπουλος Α., Μακεδονία 1354-1833, Θεσ/νίκη 1969, σελ. 150.

46 Βακαλόπουλος Α., Ιστορία του νέου Ελληνισμού, τόμος Α', Θεσ/νίκη 1974, σελ. 40.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός αναφέρει ότι οι "Σαρακατσαναίοι αποτελούν το μεδούλι του Έθνους και σαν χαθούν οι Σαρακατσαναίοι θα χαθεί ο κόσμος όλος".

Πολλά δημοτικά τραγούδια εξυμνούν την ανδρεία και τα κατορθώματα των Σαρακατσαναίων ηρώων της Επανάστασης. Ο Σ. Γρανίτσας ⁴⁷ γράφει: *Αδύνατον να φαντασθήτε πόσα συμβολικά τραγούδια της επαναστάσεως γύρω από τα λάφια έχει η δημοτική ποίηση, η άγνωστος ακόμα κατά 80% και την οποία τώρα εγγίζω εις την λαγαρήν και άφθονον πηγή της εις τους Αγραφιώτες σκηνίτας. Τι είναι οι ξανθοί αυτοί άνθρωποι καταρράκται στίχου, ρυθμού, ήχου, θρύλου, μύθου, παραδόσεως...*

*Οι κλέφτες από τ' Άγραφα κι οι αρματολοί απ' του Βάλτου
πατήσαν του Λεπενιό κι το 'καμαν ντιρμπάτι.
πήραν άσπρα, πήραν φλουριά, πήραν μαργαριτάρια,
πήραν τρεις αρχόντισσες κι τρεις καλές κυράδες,
πήραν τη Νικουλάκινα, πρώτη κοτσαμπασίνα.*

Εξίσου αξιόλογη είναι η συμμετοχή των Σαρακατσαναίων και στους Μακεδονικούς αγώνες. Για την προσφορά τους ο Καπετάν Ακρίτας Αινιάν⁴⁸ γράφει: *Οι Σαρακατσαναίοι ομιλούντες μόνο την ελληνικήν με φυσιογνωμίες ωραιές και με την άσπρην φουστανέλλαν των κυριαρχούν με τα ποιμνιά τους εφ' όλων των ορέων της Παλαιάς Ελλάδας, Μακεδονίας και αυτά της Βουλγαρίας διατηρούν ελληνικότητα παραδόσεις, ελληνικά κλέφτικα τραγούδια. Είναι ευφρέστατοι, πιστοί και ειλικρινείς, ευκίνητοι και γενναίοι. Εις τους Σαρακατσάνους είχομεν απεριόριστον εμπιστοσύνη.*

2.2 Το ιδίωμα της γλώσσας

Η γλώσσα των Σαρακατσαναίων είναι η ελληνική⁴⁹, απαλλαγμένη από ξένα στοιχεία⁵⁰, η οποία όμως διατηρεί και και βυζαντινές⁵¹. αλλά και αρχαιοελληνικές λέξεις ακόμη και ομηρικές⁵². Ο ιδιοματισμός της εντοπίζεται στη φωνητική, στην προφορά, που διαφέρει αισθητά από την κοινή ελληνική γλώσσα, ενώ στις ρίζες και στις πηγές προέλευσής της είναι απaráλλακτη.⁵³

47 Γρανίτσας Σ., Τα άγια και τα ήμερα του βουνού και του λόγγου, Αθήνα 1921, σελ.67.

48 Ανεστόπουλος Α., Μακεδονικός Αγών 1903-1908, τόμος Β΄, Θεσ/νίκη 1964, σελ. 362.

49 Campbell J., Honour Family and patronage, Oxford clarendon press, New York and Oxford 1964. σελ. 3-6.

50 Τριανταφυλλίδης Μ., βιβλιοκρισία για το έργο του C. Høeg , ο.π., p. 1-14.

51 Κουκουλές Φ., Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, Αθήνα 1951 τόμος Δ΄, σελ. 72, τόμος Ε΄, σελ. 32, 233, τόμος στ΄, σελ. 458, 537.

52 Κατσαρός Ν. Οι αρχαιοελληνικές ρίζες του σαρακατσανικού λόγου, ο.π., σελ. 48.

53 Φυτιλής Γ. Η λαλιά των Σαρακατσάνων, Θεσ/νίκη 1995, σελ. 17.

Το ιδίωμα αυτό, που αρθρώνεται επί αιώνες εκφράζεται και καταγράφεται στον παροιμιακό, στον έμμετρο λόγο, στη διήγηση γεγονότων και των ιστορικών συμβάντων, δημιουργήθηκε μέσα από την προφορική παράδοση και αποτελεί εκδήλωση της ζωντανής γλώσσας των Σαρακατσαναίων. Ο Γ. Χατζηδάκις⁵⁴ αναφερόμενος στην αξία της προφορικής παράδοσης ως πρόσθετης πηγής της γλώσσας γράφει: *Αλλά πλὴν των γραπτῶν τούτων μνημείων, πλὴν της γραπτῆς παραδόσεως καθόλου, υπάρχει κατ' ευτυχίαν και ἄλλη και αυτή μάλιστα πλούσια και πιστή πηγή της ιστορίας της ελληνικής γλώσσης, λέγω την λαλουμένην σήμερον Ελληνικήν, την προφορικήν παράδοσιν ἣτις πολλαχῶς δύναται και να συμπληρώση και να διορθώση την γραπτήν.*

Ο προφορικός λόγος κάθε ομάδας, ως συνεχώς βιούμενη κοινωνική πραγματικότητα είναι ο κυριότερος δείκτης συσπείρωσής της και ο απαραίτητος όρος για την κοινή παράδοση τεχνικών, γνώσεων και δοξασιών καθώς και για κάθε συνεργασία και κοινωνική δραστηριότητα, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για κοινωνίες που σε μεγάλο βαθμό είναι απομονωμένες και ανήκουν στις μη εγγράμματες, όπως είναι η Σαρακατσάνικη.

Η αρχή της διαμόρφωσης του ελληνικού ιδιώματος των Σαρακατσαναίων τοποθετείται στον 14^ο με 15^ο αιώνα μ.Χ., εποχή στην οποία διαμορφώνονται τα χαρακτηριστικά και των λοιπών διαλέκτων και ιδιωμάτων της νέας ελληνικής με ελάχιστες εξαιρέσεις.⁵⁵

Το ιδίωμα των Σαρακατσαναίων, όπως και τα άλλα νεοελληνικά ιδιώματα και διάλεκτοι δεν γράφηκε, ούτε αποτυπώθηκε αποσπασματικά σε μεσαιωνικά ή αρχαιότερα κείμενα⁵⁶. Επίσης δεν διδάχθηκε αλλά μεταδόθηκε προφορικά, γι' αυτό και εξελίχθηκε πολύ αργά⁵⁷.

Ο C. Höeg⁵⁸ επισημαίνει ότι η ελληνική διάλεκτος των Σαρακατσαναίων, χωρίς να ταυτίζεται με την κοινή νεοελληνική ούτε με κάποιο συγκεκριμένο ιδίωμα της, έχει υποστεί μία ειδική εξέλιξη που της δίνει μια καθορισμένη ειδική θέση στα σύγχρονα βόρεια νεοελληνικά ιδιώματα. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Γ. Καββαδίας⁵⁹, ενώ ο Α. Γιάνναρης⁶⁰ υποστηρίζει ότι το γλωσσικό ιδίωμα των Σαρακατσαναίων ανήκει στη δωριάζουσα διάλεκτο της βόρειας Θεσσαλίας.

54 Χατζηδάκις Γ., Σύντομος ιστορία της ελληνικής γλώσσας, εκδ. Ζ', Αθήνα 1967, σελ. 81.

55 Συμεωνίδης Χ., Η γλώσσα των Σαρακατσαναίων και το μέλλον του Σαρακατσάνικου ιδιώματος, Πρακτικά Α' συνεδρίου, Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, ο.π., σελ. 138.

56 Συμεωνίδης Χ., Πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, ο.π., σελ. 138.

57 Φυτιλής Γ., Η λαλιά των Σαρακατσάνων, ο.π., σελ. 15.

58 Höeg C., τόμος Α', ο.π., σελ. 78.

59 Kavadias G., Pasteurs nomades Mediterraneens les saracatsans de Greece, ed. Cauthier Villars, Paris 1965, p. 9.

60 Γιάνναρης Α., Λεξικόν Ελληνικόν, 1920, τόμος Α', εκδ. Ι. Σιδέρη, σελ. κβ'.

Η ελληνική γλώσσα που αναπτύχθηκε στην Πίνδο είχε δύο προφορές, το βόρειο και το νότιο ιδίωμα. Με βάση τα ανθρωπολογικά δεδομένα το βόρειο ιδίωμα, στο οποίο ανήκει και το γλωσσικό ιδίωμα των Σαρακατσαναίων, είναι πολύ αρχαιότερο⁶¹. Τα κύρια γνώρισμά του, είναι τα πάθη των φωνηέντων στην προφορά με συχνότερα φαινόμενα τη συγκοπή, την αποκοπή, την κράση, τη συναίρεση και την αφαίρεση, ο τονισμός στην προπαραλήγουσα των ρημάτων καθώς και ορισμένες ιδιορρυθμίες ή παραλείψεις στις καταλήξεις τους.⁶² Αυτές οι ιδιομορφίες δεν παρατηρούνται όμως στα τραγούδια, όπου λόγω της διατήρησης του μέτρου, όπως παρατηρεί ο Σ. Κυριακίδης,⁶³ οι τύποι των λέξεων προφέρονται κανονικά και σπάνια παρατηρούνται πάθη φωνηέντων.

Ο Μ. Τριανταφυλλίδης⁶⁴ κατατάσσει το γλωσσικό ιδίωμα των Σαρακατσαναίων στα δυτικά νεοελληνικά ιδιώματα. Τα δυτικά ιδιώματα που χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία της δωρικής και αιολικής διαλέκτου έχασαν το τελικό -ν των ονομάτων σε αντίθεση με τα ανατολικά που το διατήρησαν. Αυτά τα ιδιώματα έδειξαν μεγαλύτερη αντίσταση, ενώ τα Ιωνικά εξομοιώθησαν νωρίτερα με την κοινή ελληνική γλώσσα.⁶⁵ Η γλώσσα των Σαρακατσαναίων, λόγω της έλλειψης παιδείας κατατάσσεται ακόμη στα ακαλλιέργητα ιδιώματα, τα οποία παραμένουν καθαρότερα και πιο ζωντανά.⁶⁶

Η γλωσσική πρακτική κάθε κοινωνίας καθορίζεται από τις σχέσεις της με τη φύση. Το λεξιλόγιο των Σαρακατσαναίων εκφράζει το σχετικά χαμηλό βαθμό επενέργειας στη φύση και την κυριαρχία της ζωντανής στη συσσωρευμένη εργασία.⁶⁷

Οι επιδράσεις που δέχθηκαν οι Σαρακατσαναίοι στο λεξιλόγιό τους από λαούς που έζησαν σε μία ενιαία γεωγραφική ενότητα, λόγω του ενιαίου χώρου της οθωμανικής αυτοκρατορίας είναι ελάχιστες λόγω της απομόνωσής τους.⁶⁸ Ο Μ. Τριανταφυλλίδης αναφερόμενος ειδικότερα στις επιδράσεις από τα σλάβικα ιδιώματα, οι οποίες άρχισαν από τη μέση περίπου των μεσαιωνικών χρόνων, μετά τον 6^ο μ.Χ. αιώνα με την

61 Πουλιανός Α., Πρακτικά Ιστορικής λαογραφικής ημερίδας, "Σαρακατσαναίοι και Αγραφα", Μπελοκομύτη Αγράφων 2/7/1995, εκδ. κοινότητα Μπελοκομύτης, Καρδίτσα 1995, ο.π., σελ. 39, 40.

62 Τριανταφυλλίδης Μ., Νεοελληνική γραμματική - Ιστορική εισαγωγή Α' εκδ. 1938, Ανατύπωση, Θεσ/νίκη 1981, σελ. 245-246, Μαυρογιάννης Δ., Οι Σαρακατσαναίοι Θράκης, κεντρικής και ανατολικής Μακεδονίας, τόμ. 3ος, ο.π., σελ. 179, Φαλιτάς Κ., περιοδικό "Η νεολαία", τευχ. Α', 1938-1939, σελ., 591, 616, Μποτός Γ., ο.π., σελ.337,338.

63 Κυριακίδης Στ., βιβλιοκρισία στη συλλογή του Ε. Τζιάτζιου, τραγούδια των Σαρακατσαναίων, Λαογραφικό Αρχείο, τόμος Α', Αθήνα 1928, σελ. 284.

64 Τριανταφυλλίδης Μ., Νεοελληνική γραμματική, ο.π., σελ. 68.

65 Τριανταφυλλίδης Μ., Νεοελληνική γραμματική, ο.π., σελ. 14.

66 Τριανταφυλλίδης Μ., Νεοελληνική γραμματική, ο.π., σελ. 80.

67 Ανθογαλίδου Θ., Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή και εξέλιξη μιας παραδοσιακής κοινωνίας εκδ.θεμέλιο, Αθήνα 1987 σελ. 122.

68 Τριανταφυλλίδης Μ., Νεοελληνική γραμματική, ό.π., σελ. 538.

εγκατάσταση των Σλάβων ποιμένων και γεωργών στη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο, επισημαίνει ότι είναι επιπόλαιες και περιορίζονται μόνο σε ουσιαστικά κοινά, δηλαδή, ονόματα ζώων, φυτών, και έννοιες της καθημερινής ζωής.⁶⁹

Το γλωσσικό ιδίωμα των Σαρακατσαναίων, όπως και τα άλλα νεοελληνικά ιδιώματα, με την αλλαγή του τρόπου ζωής υποχωρεί, περιθωριοποιείται και τείνει με την πάροδο του χρόνου να εξαλειφθεί οριστικά κάτω από την πίεση της νεοελληνικής γλώσσας⁷⁰, καθόσον στη σημερινή εποχή κυριαρχεί μια ομογενοποιητική τάση του επικοινωνιακού μέσου, η οποία ευνοείται από τις ιστορικές συγκυρίες.⁷¹

2.3 Κοινωνική συγκρότηση

Η σαρακατσάνικη κοινωνία αρθρώνεται με κεντρικό άξονα τη συγγενική οργάνωση και τις οικογενειακές δομές και βασίζεται στη συζυγική οικογένεια, την εκτεταμένη οικογένεια και το τσελικάτο⁷².

Οι γενεαλογικές σχέσεις συγγένειας παίζουν στους Σαρακατσάνους ένα κυρίαρχο ρόλο στη συνοχή της φυλής και προσδιορίζουν τη δομή και τη λειτουργία της συζυγικής και εκτεταμένης οικογένειας, δηλαδή των μορφών κοινωνικής οργάνωσης, οι οποίες αναλαμβάνουν τις σχέσεις παραγωγής.

Η συζυγική οικογένεια, που απαρτίζεται από τους συζύγους και τους άγαμους απογόνους, αποτελεί τη θεμελιακή βάση της κοινωνικής δομής των Σαρακατσαναίων. Αυτή ακολουθεί έναν αναπτυξιακό κύκλο, που αρχίζει με το γάμο και τελειώνει με την τελική διανομή του οικογενειακού κοπαδιού ανάμεσα στους γιούς του ζευγαριού.⁷³

Όλοι οι άρρενες απόγονοι ενός κοινού γενάρχη αλλά και το πιο ηλικιωμένο ζευγάρι από το οποίο προέρχονται αποτελούν την εκτεταμένη οικογένεια. Αυτή είναι μια κοινωνική ομάδα πρώτιστα λειτουργική μέσα από την οποία πραγματώνονται όλες οι οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των μελών της. Ασκεί κοινωνικό έλεγχο και υπαγορεύει κανόνες συμπεριφοράς και ηθικής διαπαιδαγώγησης στα μέλη της και γενικότερα συμβάλλει στη διατήρηση της ιδιομορφίας της ζωής των Σαρακατσαναίων

69 Τριανταφυλλίδη Μ., Νεοελληνική γραμματική, ό.π., σελ. 538.

70 Συμεωνίδης Χ., ό.π., σελ. 140, 141.

71 Τσουκαλάς Κ., Παράδοση και εκσυγχρονισμός στο επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης ελληνισμός και ελληνικότητα. Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας, εκδ. Εστία, Αθήνα 1998, σελ. 43, 44.

72 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία, ό.π. σελ. 125, 126.

73 Campbell J., ό.π. σελ. 58.

και της πολιτιστικής τους ταυτότητας.⁷⁴ Ο αρχηγός της, διαχειριστής, είναι μερικές φορές κοινός πρόγονος, σύστημα "οιονεί πατριαρχικό" και άλλοτε εκλεγμένος, σύστημα "πατερναλιστικό".⁷⁵

Οι σχέσεις των μελών της εκτεταμένης οικογένειας χαρακτηρίζονται καθώς αναφέρει ο J. Campbell από "ηθική στερεότητα"⁷⁶ και από μία αλληλεγγύη μέχρι αυταπάρνησης.⁷⁷

Το σύστημα συγγένειας των Σαρακατσαναίων χαρακτηρίζεται ως αμφιπλευρικό.⁷⁸ Υπάρχει όμως ένα συναισθηματικό ενδιαφέρον για την πατρική γραμμή, ιδεολογικής κατά κύριο λόγο φύσης.⁷⁹ Ο γάμος έχει "ανδροπατροτοπικό" χαρακτήρα και η εκτεταμένη οικογένεια είναι θεμελιωμένη σε αρρενογονικές βάσεις.⁸⁰ Γενικότερα η οικογενειακή τους δομή είναι επηρεασμένη από τα συστήματα αξιών της αρχαιότητας και του Βυζαντίου.⁸¹

Ένα σύνολο από συζυγικές και εκτεταμένες οικογένειες απαρτίζουν το τσελιγκάτο, το οποίο είναι μια μορφή παραγωγικής και πιστωτικής συνεργασίας συγκροτημένη στη βάση των αρχών της κοινοτικής αμοιβαιότητας. Τα μέλη του, εκτός από το δεσμό της οικονομικής συνεργασίας, συνδέονται και με ηθικούς δεσμούς με κύρια χαρακτηριστικά την αλληλεγγύη και την αλληλοβοήθεια.⁸²

Το τσελιγκάτο, είναι ένας κοινοπρακτικός και αλληλοβοηθητικός σχηματισμός που προήλθε από την ανάγκη για την καλύτερη εξασφάλιση διαθεσίμων βοσκοτόπων, από την έλλειψη εργατικών χεριών των μεγάλων κτηνοτρόφων, από τη δυσκολία των σχετικά μικρών βοσκών για επικοινωνία με τον έξω κόσμο αλλά και από την ανάγκη για άμυνα και συνεργασία για την αντιμετώπιση κάθε εξωτερικού κινδύνου. Οι συνεταιριζόμενες οικογένειες μπορεί να έχουν σχέσεις και από τις δύο πλευρές ή εξ αγκιστείας μεταξύ τους ή με την οικογένεια που αποτελεί τον πυρήνα, αλλά μπορεί να μην υπάρχει και κανένας βαθμός συγγένειας.⁸³

74 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, τόμος II, έκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2005, σελ. 168.

75 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 172.

76 Campbell J., ο.π. σελ. 37, 263. Η αλληλεγγύη ανάμεσα στα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας στις παραδοσιακές κοινωνίες λειτουργεί αυτοματικά και υπαγορεύεται από παγιωμένες συμπεριφορές σύμφωνα με την κοινωνική ηθική. Κοντογιώργης Γ., Η Ελλαδική λαϊκή ιδεολογία, έκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, Αθήνα 1979 σελ. 87.

77 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία, ο.π., σελ. 151, 170.

78 Νιτσιάκος Β., παραδοσιακές κοινωνικές δομές, έκδ. Οδυσσεάς Αθήνα 2000 σελ.73.

79 Campbell J., ο.π. σελ.42-52. Οι κτηνοτροφικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής παρουσιάζουν πιο έντονα την πατροπλευρικήτητα, Αλεξιάκης Ε. ταυτότητες και ετερότητες, σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα – Βαλκάνια, έκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2001, σελ. 103.

80 Νιτσιάκος Β., παραδοσιακές κοινωνικές δομές ο.π. σελ.74.

81 Kavadias G., Pasteurs nomades Mediterraéens les saracatsans de Greece ο.π., σελ. 175.

82 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 176.

83 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, ο.π. σελ. 125.

Η διοίκηση στο τσελιγκάτο είναι κληρονομική.⁸⁴ Η κληρονομική διοίκηση διασπά σταδιακά τον αμιγή αιματοσυγγενικό δεσμό και αποδιοργανώνει το αιματοσυγγενικό σύστημα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κοινωνικές τάξεις και να διαμορφώνονται πιο σύνθετοι οικονομικοί δεσμοί και σχέσεις.⁸⁵

Μέσα από τους κανονισμούς που διέπουν το τσελιγκάτο προκύπτουν αμοιβαίες υποχρεώσεις για τον τσέλιγκα και τους σμίχτες. Ο τσέλιγκας ασκεί μία λειτουργική και διοικητική αρμοδιότητα και διατηρεί ορισμένα στοιχεία πατριαρχικής εξουσίας στην ιδιωτική ζωή των σμιχτών. Εκτός από συντονιστής της εργασίας και υπεύθυνος για τις οικονομικές συναλλαγές μεταξύ των μελών, αλλά και με την περιβάλλουσα κοινωνία, έχει και αρμοδιότητα να επεμβαίνει για την απόδοση τάξης και δικαιοσύνης ανάμεσα στους συμμετέχοντες, καθώς και υποχρέωση να λαμβάνει πρόνοια για την προφύλαξη τους από κάθε εξωτερική απειλή.

Οι συμμετέχοντες απολαμβάνουν οικονομική ασφάλεια και κοινωνική προστασία χάρη στις διασυνδέσεις του τσέλιγκα. Οι σχέσεις όμως ανάμεσα στον τσέλιγκα και τους σμίχτες εξελίχθηκαν με το χρόνο σε σχέσεις απόλυτης εξάρτησης⁸⁶ και τα τελευταία προπολεμικά χρόνια το τσελιγκάτο κατέληξε σε οργανωμένη επιχείρηση του τσέλιγκα.⁸⁷

Εκτός της συγγένειας η οποία θεωρείται ο κατ' εξοχήν βασικός σύνδεσμος μεταξύ των μελών της σαρακατσάνικης κοινότητας, σπουδαίο ενωτικό ρόλο διαδραματίζουν επίσης δύο σημαντικοί πανάρχαιοι θεσμοί "τεχνητής συγγένειας": η κουμπαριά και η αδελφοποιία.⁸⁸ Τα δίκτυα των σχέσεων κουμπαριάς, που σε αντίθεση με την αδελφοποιία άντεξε στο χρόνο, αποτελούν μέρος της κοινωνικής οργάνωσης, αφού η κουμπαριά χρησιμοποιείται για σύναψη κοινωνικών σχέσεων διάρκειας εκτός των ορίων της οικογένειας.⁸⁹

Μέσα από τις διάσπαρτες οικογενειακού και συγγενικού χαρακτήρα πρωτοβάθμιες και δευτροβάθμιες κοινωνικές ομάδες των Σαρακατσαναίων, αναδύθηκε και διαμορφώθηκε η σαρακατσάνικη κοινωνία συνειδητή και αναγνωρίσιμη τόσο από τα ίδια τα μέλη της όσο

84 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ.176.

85 Αλεξάκης Ε., Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης εκδ. Β', εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1998, σελ.77.

86 Νιτσιάκος Β., παραδοσιακές κοινωνικές δομές ο.π. σελ.55.

87 Μπotos Γ., ο.π. σελ. 360.

88 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 91. Βασική αρχή του θεσμού της αδελφοποιίας είναι η δημιουργία αδελφικού δεσμού ανάμεσα σε πρόσωπα μη συγγενικά εξ αίματος που τα συνδέει φιλία αλλά όχι συγγένεια. Η "τεχνητή συγγένεια" που δημιουργείται είναι ισχυρότατη και διέπεται από ισόβια υποχρέωση αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης. Οι αδελφοποιημένοι ονομάζονται "Αδελφοποίτοι", "Μπρατίμοι", "Σταυραδέλφια", "Μπρατίμια" Φιλυπίδη Ελ., Η αδελφοποιία στους Σαρακατσάνους της Θράκης Μπρατίμια - Σταυραδέλφια στο Σαρακατσαναίοι τόμος β', εκδ. Π.Ο.Σ.Σ. Θεσ/νίκη 1991, σελ. 170.

89 Campbell J., ο.π. σελ. 218,219.

και από την ευρύτερη κοινωνία. Η συνειδητοποίηση ότι όλοι ανήκουν σ' αυτή γίνεται μέσα από κοινές αξίες, ιδέες, κοινά σύμβολα και από την κοινή πολιτιστική ταυτότητα και γενικότερα τον κοινό τρόπο ζωής.

Η σχέση των μελών της σαρακατσάνικης κοινότητας εξαρτάται από το σύστημα αξιών και από τους θεσμούς που ρυθμίζουν τις σχέσεις της συγγένειας και της συμπεριφοράς των μελών έξω από αυτή. Οι σχέσεις αυτές τείνουν μερικές φορές να πάρουν τη μορφή κοινωνικής κηδεμονίας, που υπαγορεύονταν από μια συγκεντρωτική διοίκηση.⁹⁰

Τη βάση των σχέσεων των μελών της Σαρακατσάνικης κοινωνίας αποτελούν οι θρησκευτικές αρχές.⁹¹ Επίσης σπουδαίο ρόλο στη ζωή τους διαδραματίζουν οι δεισιδαιμονίες, οι προεπιστημονικές αντιλήψεις για τη φύση, οι προκαταλήψεις και οι μαγικοθρησκευτικές δοξασίες.⁹²

Οι κοινωνικές αξίες στη σαρακατσάνικη κοινωνία βασίζονται σε αρχές όπως η τιμή, η δύναμη, το κύρος και η υπερηφάνεια. Ακόμη χριστιανικές αρετές, όπως η αμοιβαία εμπιστοσύνη, η αλήθεια και ο αλτρουϊσμός χαρακτηρίζουν τις σχέσεις της οικογενειακής και κοινωνικής τους ζωής.⁹³ Ιδιαίτερα η έννοια της τιμής είναι η καθοδηγητική αρχή συμπεριφοράς για τους Σαρακατσαναίους, τόσο για την ψυχή όσο και για το σώμα τους. Γι' αυτό το σύστημα κοινωνικών αξιών που αναπτύσσεται μέσα στους κόλπους της συγγένειας είναι βασισμένο στην έννοια της τιμής. Οι εσωτερικές αρχές της τιμής, έχουν σχέση με τις διαφορετικές ποιότητες ηθικής για τα δύο φύλα. Ο ανδρισμός για τους άνδρες και η ντροπή για τις γυναίκες.⁹⁴

Η σαρακατσάνικη κοινωνία διέπεται από την απομόνωση και την πλήρη κυριαρχία του ατόμου από την ομάδα. Θεμελιακές της αξίες αποτελούν η οικογένεια, η παράδοση, η ορθόδοξη χριστιανική πίστη και η ελληνική συνείδηση.⁹⁵

Στις παραδοσιακές κοινωνίες το άτομο κυριαρχείται από συγκεκριμένες συμπεριφορές που προβάλλονται από την κοινοτική ζωή σύμφωνα με την παράδοση και το έθιμο.⁹⁶ Η κοινότητα γράφει ο Κ.

90 Campbell J., ο.π., εισαγωγή, σελ. V.

91 Campbell J., ο.π., σελ. 355, Hðeg C. Τόμος Α' ο.π. σελ. 41.

92 Hðeg C. Τόμος Α' ο.π. σελ. 57.

93 Campbell J., ο.π., σελ. 353.

94 Campbell J., ό.π. σελ. 354. Οι κοινότητες της μεσογείου που βρίσκονται στο περιθώριο του συστήματος κεντρικής εξουσίας και πρακτικών μηχανισμών αναπτύσσουν αυτόματους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου όπως είναι ο ιδεολογικός κώδικας της τιμής και της ντροπής, P. και J. Schneider στο Δημητρίου Κοτσώνη Σ. – Δημητρίου Σ., Ανθρωπολογία και ιστορία, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996, σελ. 104.

95 Χατζημηχάλη Α., τόμος Α' ,ο.π. σελ. ρλθ'.

96 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μία ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π. σελ. 183.

Καραβίδας ⁹⁷ *ήσκησεν πάντοτε μερικάς απαιρητήτους και στερεοτύπους λειτουργίας που επιβάλλει η ομαδική ζωή.*

Ο Ε. Durkheim⁹⁸ υποστηρίζει ότι η κοινωνία είναι κάτι περισσότερο από το άθροισμα των μελών της και ως μία "ηθική κοινότητα", όπως την αποκαλεί, μια κοινή συλλογική συνείδηση, επηρεάζει και διαμορφώνει τα μέλη της. Έτσι, η κοινωνία υποχρεώνει τα μέλη της να συμμορφώνονται με τα παραδοσιακά πρότυπα συμπεριφοράς καθώς και με το ήθος και το ύφος που υπαγορεύει. Η συμπεριφορά καθορίζεται ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, τον οικογενειακό και κοινωνικοοικονομικό ρόλο του καθενός και αφορά τη φυσική, πνευματική και ηθική επιβολή της κοινωνίας επάνω στο άτομο.

Η σαρακατσάνικη κοινωνία εκδηλώνει την επιβολή της σε τρία κυρίως επίπεδα, στο πολιτιστικό, στη συνεργασία και αλληλεγγύη και στην επιλογή συζύγου που πρέπει να ακολουθεί τους κανόνες της κοινοτικής ενδογαμίας.⁹⁹ Ειδικότερα η ενδογαμία αποτελεί βασικό και απαράβατο κανόνα του Σαρακατσάνικου δικαίου, η οποία μέχρι το 1955 περίπου λειτούργησε σε μεγάλο βαθμό.¹⁰⁰

Ενταγμένη στο πλαίσιο της ευρύτερης περιβάλλουσας κοινωνίας, κατ' αρχήν της οθωμανικής και μετέπειτα της ελληνικής η σαρακατσάνικη κοινωνία είναι κοινωνικά οργανωμένη, βάσει της διοικητικής της οργάνωσης και ακολουθεί το θεσμοποιημένο δίκαιό της.¹⁰¹ Το θεσμοποιημένο αλλά και εθιμικό δίκαιο της περιβάλλουσας κοινωνίας συμπληρώνει το εθιμικό δίκαιο των Σαρακατσαναίων, το οποίο βασίζεται στις αρχές της διαιτησίας. Η προσφυγή στη διαιτησία όμως δεν γίνεται παρά μόνο για σοβαρούς λόγους, διότι οι περισσότερες υποθέσεις διευθετούνται μέσω μιας σχετικής αρμοδιότητας της συγγένειας και του τσελιγκάτου.¹⁰²

Στους κόλπους της Σαρακατσάνικης κοινωνίας οι άγαμοι θεωρούνται ανάξιοι και ανυπόληπτοι. Η υψηλή γεννητικότητα και η μακροζωία συμβάλλουν στη δημιουργία πολυμελών οικογενειών και μεγάλων γραμμών συγγένειας.¹⁰³

Σύμφωνα με τους κανόνες της κοινωνικής οργάνωσης υπάρχει μια αυστηρή ιεράρχηση με βάση την ηλικία καθώς και ξεχωριστοί ρόλοι και

97 Καραβίδας Κ., Αγροτικά εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978, φωτοτυπική ανατύπωση από την Α' έκδοση 1931, σελ. 414.

98 Durkheim E., Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου, μετ. Λ. Μουσοπούρου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2000, σελ. 32, 33.

99 Καββαδίας Γ., Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία, ο.π. σελ. 183.

100 Campbell J., ο.π. σελ. 214.

101 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 193.

102 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 197.

103 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π. σελ. ρξς', Høeg C., ο.π. σελ. 6, 64.

αρμοδιότητες, όσον αφορά το φύλο, σε όλες τις φάσεις της καθημερινής ζωής¹⁰⁴, δεδομένου ότι τα πρότυπα συμπεριφοράς που προβάλλονται και καλλιεργούνται μέσω της ανατροφής των δύο φύλων διαφέρουν ριζικά.¹⁰⁵ Οι ρόλοι διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο και στις χορευτικές περιστάσεις, στις διάφορες γιορτές καθώς και στις μαγικοθρησκευτικές εκδηλώσεις.¹⁰⁶

Η θέση της γυναίκας στη συζυγική και ιδιαίτερα στην εκτεταμένη οικογένεια είναι κατώτερη των ανδρών.¹⁰⁷ Οι γυναίκες δεν έχουν κανένα απολύτως νομικό δικαίωμα και δεν αναλαμβάνουν καμία υπεύθυνη θέση στην οικογενειακή ιεραρχία. Ακόμη η πρόσβασή τους στη δημόσια εκπαίδευση είναι διαφορετική από τους άνδρες.¹⁰⁸

Η γυναίκα έχει μικρότερη σημασία για τους Σαρακατσάνους, οι οποίοι δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον μόνο για τα πρόβατα και τους γιούς. Τα πρόβατα στηρίζουν τη ζωή και την αξιοπρέπεια της οικογένειας και οι γιοιό υπηρετούν το κοπάδι και προστατεύουν την τιμή της οικογένειας.¹⁰⁹ Η παντρεμένη γυναίκα χάνει ακόμη και το βαπτιστικό της όνομα μέσα από το γάμο και αποκαλείται με το όνομα του συζύγου της Γιώργαινα, Χρήσταινα κ.λ.π. Η γυναίκα όμως αποκτά μεγαλύτερη υπόληψη από κάποιους βασικούς ρόλους, όπως της μάνας και της νύφης, δεδομένου ότι η γυναίκα ελάμβανε ιδιαίτερη αξία στη σαρακατσάνικη κοινωνία μέσα από το γάμο. Η νεόνυμφη γυναίκα, καθώς αναφέρει ο C. Høeg, λόγω της ιδιαίτερης εκτίμησης της οποίας ετύγχανε, ετίθετο επικεφαλής της έφιππης ομάδας κατά τις εποχιακές μετακινήσεις.¹¹⁰

Η ιεράρχηση των γυναικών στην εκτεταμένη οικογένεια πραγματοποιείται ανάλογα με την ηλικία, τη θέση στο σύστημα συγγένειας και το χρόνο εισόδου στο οικογενειακό κύκλωμα.¹¹¹ Γενικότερα στην εκτεταμένη οικογένεια υπάρχει μια εσωτερική διαβάθμιση στα φύλα, που αντιστοιχεί με τη γενεαλογική διαβάθμιση.¹¹²

Τα παιδιά κληρονομούν το κοινωνικοατομικό καθεστώς και το γόητρο της οικογένειας και του "σοϊού" απ' όπου κατάγονται. Το κοινωνικοατομικό καθεστώς στην παραδοσιακή κοινωνία είναι δοτό, και

104 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία, ο.π., σελ. 165.

105 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 169

106 Campbell J., ο.π., σελ. 275.

107 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 165.

108 Høeg C, τομ. Α', ο.π. σελ. 33,34.

109 Campbell J., ο.π., σελ. 19.

110 Høeg C., τομ. Α', ο.π. σελ. 4.

111 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 165.

112 Ανθογαλίδου Θ. ο.π. σελ. 145.

καθορίζεται από βιολογικές παραμέτρους, όπως οι δεσμοί του αίματος και η ηλικία.¹¹³

Η εργασία στους κόλπους της οικογένειας γίνεται από κοινού και ακολουθεί τον κανόνα της κατανομής του έργου σύμφωνα με το φύλο. Μέσα από την κατανομή της εργασίας προκύπτει και η διαφορά για τα δύο φύλα. Οι γυναίκες αναλαμβάνουν τις κατσίκες και οι άνδρες τα πρόβατα. Ο διαχωρισμός αυτός εκφράζεται και με την κατανομή του χώρου. Οι άνδρες και τα πρόβατα στα μαντριά και οι γυναίκες και οι κατσίκες στα κονάκια.¹¹⁴

Στην κοινωνική αναπαραγωγή η Σαρακατσάνα γυναίκα κατέχει κεντρική θέση στη μετάδοση ηθικών και πολιτισμικών αξιών στις επόμενες γενιές. Συχνά λόγω του ότι αντιπροσωπεύει τη γονιμότητα καθίσταται το επίκεντρο εθίμων και ιεροτελεστιών.¹¹⁵ Οι μαγικοθησκευτικές αρμοδιότητές της τη μετατρέπουν σε "συμβολικό κεφάλαιο", καθόσον διασφαλίζει το κύρος των συμβολικών συστημάτων¹¹⁶ με τα οποία συντηρεί και αναπαράγει την κοινωνική δομή και ιδεολογία, τη συλλογική συνείδηση και μνήμη και την ταυτότητα της σαρακατσάνικης γενιάς¹¹⁷.

Στη Σαρακατσάνικη κοινωνία υπάρχει εσωτερική ιεράρχηση των οικογενειών και ανάλογα με το "έχειν" δημιουργούνται τάξεις.¹¹⁸ Η Α. Χατζημιχάλη¹¹⁹ ξεχωρίζει τρεις τάξεις: τον τσέλιγκα, τους σμίχτες βοσκούς που διαθέτουν ένα κεφάλαιο και τους μπιστικούς που δεν διαθέτουν καθόλου κεφάλαιο. Αυτές οι κοινωνικές ανισότητες προκύπτουν από την οργάνωση της παραγωγής και τους τεχνικούς όρους παραγωγής.¹²⁰

Η εσωτερική ιεράρχηση των οικογενειών προκαλεί "ασυμμετρίες" και "ατέλειες" στην κοινωνική δομή των Σαρακατσαναίων. Οι ατέλειες αυτές εξισορροπούνται και εμποδίζεται η διάλυση της κοινότητας από αυτές τις εσωτερικές αιτίες, από το κύρος του τσέλιγκα, και την επίδραση της θρησκείας και της ιδεολογίας.¹²¹

Ιδιαίτερη αξία μέσα στη σαρακατσάνικη κοινότητα έχει το κοινωνικό γόητρο για το οποίο υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός μεταξύ των

113 Σαρρής Ν., Εισαγωγή στην κοινωνιομετρία, την ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόγραμμα, εκδ. Β', εκδ. Δανιάς, Αθήνα 1995, σελ.187.

114 Campbell J., ο.π., σελ. 31.

115 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, ο.π. σελ. 255.

116 Δημητρίου Σ., Η εξέλιξη του ανθρώπου, τόμος Δ', Αρχές κοινωνικής οργάνωσης, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996, σελ. 263,267.

117 Μαιυρόγιαννης Δ., ο.π. σελ.119.

118 Μερακλής Μ., Κοινωνική συγκρότηση, ελληνική λαογραφία, τόμος Α', εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1998, σελ.65.

119 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π. σελ. ιε' - ιζ'.

120 Ανθογαλίδου Θ., ο.π. σελ.157 Campbell J., ο.π., σελ. 31.

121 Kavadias G., Pasteurs nomades Mediterranéens les saracatsans de Greece, ο.π. σελ.398.

οικογενειών και των "σοιών", τα οποία εκφράζουν τις αντιθέσεις τους σε διάφορα επίπεδα ακόμη και με εχθρότητα.¹²²

2.4 Οικονομική οργάνωση

Η σαρακατσάνικη οικονομία είναι σχεδόν κλειστή και σε μεγάλο βαθμό αυτάρκτης με περιορισμένες συναλλαγές, επικεντρωμένη και εξειδικευμένη σε μία μόνο παραγωγική δραστηριότητα την εκτατική κτηνοτροφία, στην οποία οι οικολογικοί παράγοντες παίζουν σπουδαίο ρόλο στην κατανομή των μέσων παραγωγής.¹²³ Αυτή η οικονομία βασίζεται σε τέσσερα κριτήρια, τη χωρητικότητα του "σχηματισμού", τη δυναμικότητα, την οργάνωση της ασφάλειας και της πίστης και τη σχέση με την εγχρήματη οικονομία.

Η ιδιοποίηση της φύσης υλοποιείται με δύο μορφές, ατομική ιδιοκτησία ενός αριθμού ζώων στα πλαίσια της οικογένειας και πρόσβαση στις φυσικές πηγές εκτροφής των ζώων με την ευρύτερη συνένωση οικογενειών¹²⁴.

Στο πλαίσιο της εκτεταμένης οικογένειας η οικονομική δραστηριότητα οργανώνεται σύμφωνα με τις αρχές της συνιδιοκτησίας, της από κοινού εκμετάλλευσης, της συνεργασίας και της κοινωνικοποίησης των εσόδων.¹²⁵

Η οικογένεια, ως ένα οικονομικό σύστημα παραγωγής-κατανάλωσης που στηρίζεται μόνο στην οικογενειακή ιδιοκτησία και δεν συμμετέχει σε καμία μορφή συλλογικής ιδιοκτησίας είναι αυτόνομη. Η συνέχεια και η ενότητά της στο χρόνο επιβεβαιώνεται με τη μεταβίβαση της οικογενειακής περιουσίας.

Η οικονομική οργάνωση των Σαρακατσαναίων βασίζεται κυρίως στο Τσελιγκάτο, το οποίο είναι ένας οικονομικός συνεταιρισμός που προήλθε από την ανάγκη για αποδοτικότερη εκμετάλλευση της παραδοσιακής κτηνοτροφίας μέσα από την ορθολογικότερη κατανομή της εργασίας, την καλύτερη χρήση των πηγών και την αύξηση της παραγωγής. Εκτός από την κοινωνική του διάσταση, το Τσελιγκάτο είναι η πιο σημαντική οικονομική και αποτελεσματική ομάδα, διότι διαθέτει μεγαλύτερο αριθμό μέσων σε σχέση με την εκτεταμένη οικογένεια.¹²⁶

122 Campbell J., ο.π., σελ. 256.

123 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 188,189.

124 Ανθογαλίδου Θ., ο.π. σελ.51.

125 Μερκαλίδης Μ., Κοινωνική συγκρότηση, ελληνική λαογραφία, τόμος Α', εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1998, σελ.66.

126 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 188

Οι οικονομικές συμφωνίες μέσα στο Τσελιγκάτο οργανώνονται δυο φορές το χρόνο, τις παραμονές των μετακινήσεων για τα χειμαδιά – ξεκαλοκαιριά, οπότε ανανεώνονται ή συνάπτονται καινούργιες συμφωνίες.¹²⁷

Ως παραγωγικός θεσμός, το τσελιγκάτο στην οικονομική λειτουργία του ακολουθεί τους κανόνες μιας οικογενειακής επιχείρησης με αυστηρή κάθετη δομή στη λήψη των αποφάσεων. Η εξειδίκευση της εργασίας στους κόλπους του είναι πιο εκτεταμένη, αλλά δεν διαφέρει από εκείνη που εφαρμόζεται στο εσωτερικό της οικογένειας. Οι κοινωνικές σχέσεις όμως παραγωγής διαφέρουν σημαντικά.¹²⁸

Η παραγωγική διαδικασία στο τσελιγκάτο στηρίζεται στην οικογενειακή ιδιοκτησία και στις παραγωγικές σχέσεις που αναπτύσσονται στο εσωτερικό της οικογένειας. Έτσι η ατομική ιδιοκτησία αναπτύσσεται μέσα από τη συλλογική ιδιοκτησία. Η θέση της οικογένειας μέσα στην ευρύτερη οργάνωση του τσελιγκάτου καθορίζεται από την παραγωγική της ικανότητα.

2.5 Πολιτισμικά στοιχεία

Ο πολιτισμός των Σαρακατσαναίων ανήκει στον πολιτιστικό χώρο της ανατολικής Μεσογείου και πιο συγκεκριμένα της νοτιοανατολικής Ευρώπης καθόσον περικλείει στοιχεία που εμφανίστηκαν σε αυτό το χώρο από την πρώτημη αρχαιότητα¹²⁹. Ο Μεσογειακός χαρακτήρας του διαφαίνεται από τις τεχνικές, την κοσμολογία, τη θρησκεία και το σύστημα κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης.

Ο εν λόγω πολιτισμός παρουσιάζει βασικά μια ενότητα και μία εσωτερική ομοιογένεια, που αντικατοπτρίζει τις συνθήκες της ζωής των Σαρακατσαναίων, τις ανάγκες τους, το νομαδικό τους βίο, την απομόνωση, τη στοιχειώδη τεχνολογία και παράλληλα αντιπροσωπεύει τη συλλογική τους μνήμη και συνείδηση.

Τα μνημεία του προφορικού λόγου, οι διηγήσεις, τα λαϊκά τεχνουργήματα, οι χοροί και τα τραγούδια τους αποτελούν πολύτιμα κειμήλια της πολιτιστικής κληρονομιάς των Σαρακατσαναίων που φέρουν τα στοιχεία του ιδεολογικού τους κόσμου, τα οποία είναι απόρροια του φυσικού τους βίου και της εξάρτησής τους σε μεγάλο βαθμό από τη φύση. Τα δημιουργήματα αυτά έχουν τα δικά τους σταθερά γενεσιουργά αίτια,

127 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ο.π. σελ. κζ'.

128 Ανθογαλίδου Θ. ο.π. σελ.154.

129 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι. Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 382, 383.

άμεση συμβολική τεχνική και οικονομική σχέση με το φρόνημα του δημιουργού τους και φέρνουν τα σημάδια μιας διαχρονικής ελληνικής ταυτότητας.¹³⁰

Η απομάκρυνση από τις πατρογονικές τους εστίες και η διαβίωσή τους σε διαφορετικό περιβάλλον ακόμα και σε διαφορετικά κράτη και κοινωνικοπολιτικά συστήματα, δεν εμπόδισε τους Σαρακατσαναίους να διατηρήσουν ενιαίο και αναλλοίωτο τον πολιτισμικό τους χαρακτήρα,¹³¹ ο οποίος παρουσιάζει υψηλό βαθμό συγγένειας με αυτόν της κεντρικής Ελλάδας και ιδιαίτερα της περιοχής των Αγράφων.¹³²

Με την απαρχή της μόνιμης χειμερινής τους εγκατάστασης, η οποία χρονολογείται από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, δημιουργούνται ορισμένες διαφοροποιήσεις στον εθιμικό πολιτισμικό τους χαρακτήρα ανάλογα με το γεωγραφικό διαμέρισμα της μόνιμης κατοικίας τους ως αποτέλεσμα της επίδρασης της περιβάλλουσας κοινωνίας.¹³³

Η σαρακατσάνικη τέχνη είναι μία "συλλογική τέχνη". Ο "καλλιτέχνης" δεν διαθέτει άλλη πηγή έμπνευσης εκτός από εκείνη που του προσφέρει η παράδοση. Όλες σχεδόν οι εκδηλώσεις διαδραματίζονται συλλογικά και απουσιάζει η ατομική πρωτοβουλία. Η οικογενειακή κοινότητα προσδιορίζει και κατευθύνει τη λαϊκή δημιουργία χωρίς να παρεμποδίζεται ο αυθορμητισμός ορισμένων μέσα σε παραδοσιακά πλαίσια.¹³⁴

Ο απομονωτισμός από την εξωτερική κοινωνία και τον ανώτερο πνευματικό πολιτισμό καλλιέργησε μία συντηρητική νοοτροπία και μία μορφή απλής και αγνής τέχνης στην πρωτόγονη της έκφραση.¹³⁵ Η πρωτόγονη αυτή εκδήλωση της τέχνης εκφράζεται με ενότητα και ομοιομορφία σε όλους τους τομείς και περικλείει μέσα της μορφές και θεμελιακά θέματα της ελληνικής λαϊκής τέχνης της ηπειρωτικής Ελλάδας. Βασικά η Σαρακατσάνικη τέχνη κινείται στα πλαίσια της ελληνικής τέχνης, αλλά παρουσιάζεται πιο πρωτόγονη και ανεξάρτητη, ανάλογη με τις εκδηλώσεις των λαών που βρίσκονται σε πρωτογενή κοινωνική βαθμίδα.

130 Καββαδίας Γ., Σαρακατσάνοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ.17

131 Σερμπέζης Β., Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική μεταλλαγή κατά τον 20ο αιώνα η περίπτωση των Σαρακατσάνων της Βαλκανικής, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 15-17/10/1999, εκδ. Δήμος Σερρών, Σέρρες 2000, σελ. 111.

132 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, άρθρο στη Θρακική επετηρίδα, τόμος 10ος, εκδ. Μορφωτικού ομίλου Κομοτηνής, Κομοτηνή 1996-98, σελ. 389.

133 Σερμπέζης Β., Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική αλλαγή κατά τον 20ο αιώνα η περίπτωση των Σαρακατσάνων της Βαλκανικής, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 15-17/10/1999, ο.π. σελ. 111.

134 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, ο.π. σελ. 166.

135 Χατζημυχάλη Α., τόμος Α', ο.π. σελ. ρς'.

Τα σημάδια της τέχνης και των ψυχοπνευματικών εκδηλώσεων των Σαρακατσαναίων χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ευαισθησία παράλληλα με την αυστηρή εξάρτηση από σύμβολα και δεσποδαιμονίες, "πεποιθησείς αντιπροσωπευτικές των πρωτογονικών σταδίων του πολιτισμού τους".¹³⁶

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της τέχνης τους αποτυπώνεται και στην ενδυμασία τους. Η ενδυμασία των ανδρών είναι απλή και όμοια με την εθνική ενδυμασία της στεριανής Ελλάδας(φουστανέλα). Τα τελευταία όμως χρόνια υιοθετείται η φορεσιά των ορεισιβίων τσοπάνηδων της ηπειρωτικής Ελλάδας.¹³⁷

Η ενδυμασία των γυναικών ακολουθεί ένα ξεχωριστό τύπο, όσον αφορά τη θεματολογία των κεντημάτων, την επιλογή των χρωμάτων και γενικότερα των διακοσμητικών στοιχείων.¹³⁸ Παρουσιάζει παραλλαγές ανάλογα με τον τόπο της διαμονής τους και διαφοροποιείται ανάλογα με την ηλικία, την κοινωνική κατάσταση αλλά και την περίσταση που φοριέται.

Η αυστηρότητα της γραμμής των κεντημάτων και των διακοσμητικών στοιχείων καθώς και των χρωμάτων, δηλώνει τη μοναδικότητα και το λιτό χαρακτήρα της τέχνης τους.

Η συντηρητικότητα της Σαρακατσάνας γυναίκας στα χέρια της οποίας βρίσκεται κατά κύριο λόγο η τέχνη, εκδηλώνεται σε όλα τα δημιουργήματα. Η διατήρηση της αγνής και πρωτόγονης μορφής στην τέχνη της προϋποθέτει ιδιαίτερα συντηρητικό πνεύμα αλλά αποδεικνύει και την έλλειψη κάθε επίδρασης, λόγω του απομονωτισμού της, ο οποίος θα έφερνε κάποια διαφορετική εξέλιξη.¹³⁹

Τα μοτίβα των Σαρακατσαναίων γράφει ο Α. Κεραμόπουλος¹⁴⁰ μου κάνουν κατάπληξιν δια την αρχαιότητα και την ανεξαρτησίαν της συλλήψεως εν μέσω τόσων άλλων σύγχρονων κεντημάτων. Υποπτεύω ότι είναι κατά παράδοσιν παλαιότατη κληρονομιά από χρόνων καθ'οὺς αἱ ἑλληνικαὶ φυλαὶ κατήρχοντο το πρώτον από βορρά και απώκιζον την Ελλάδα. Δια τούτο, ενώ οι αστικώς εγκατασταθέντες τότε Έλληνες, προαχθέντες, απώλεσαν τα πρωτόγονα σχέδια ή μετέβαλον αυτά, ώστε να γίνουν αγνώριστα, οι νομάδες εκράτησαν αυτά ικανώς αν μη ὅλως πρωτόγονα...

Ο σταυρός και το φεγγάρι και τα άλλα γεωμετρικά σχήματα είναι τα βασικά θέματα στα κεντήματα και τα υφαντά των Σαρακατσαναίων. Ο

136 Χατζημιάλη Α., τόμος Α', ο.π. σελ. ρς'.

137 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, ο.π. σελ. 102, 103.

138 Φιλίππιδη Ε., Η σαρακατσάνικη ποδιά της Θράκης, εκδ Μέλισσα, Αθήνα 1994, σελ. 9-14, Καββαδίας Γ., ο.π. σελ. 101-109.

139 Χατζημιάλη Α., ο.π. σελ. ρλε'.

140 Κεραμόπουλος Α., στο Χατζημιάλη Α. ό.π. σελ. ρλε'.

σταυρός είναι το αγαπημένο σχήμα τους, που τον συναντά κανείς στις κατασκευές των καλυβιών τους και στα κεντήματα των ψωμιών τους. Ακόμη με το σχήμα του σταυρού γίνεται κυρίως στο μέτωπο το κέντημα της σάρκας (δερματοστιξία) για προφύλαξη και ομορφιά από πολλούς Σαρακατσάνους όλων των ηλικιών και των δύο φύλων.¹⁴¹

Η συντηρητικότητα της τέχνης διαφαίνεται και μέσα από την πρωτόγονη κατοικία των Σαρακατσάνων που εμφανίζει τα στοιχεία μιας απλοϊκής μορφής της ελληνικής αρχιτεκτονικής και πολλά στοιχεία του ελληνικού σπιτιού, όπως είναι το "φριτζάτο".¹⁴²

2.5 Η οργάνωση του χώρου

Η σχέση κάθε κοινότητας με το φυσικό της περιβάλλον διαμορφώνεται στη μακρόχρονη διάρκεια της ιστορίας μέσα σε συγκεκριμένα και ιστορικά καθορισμένα πλαίσια. Το γενικότερο πλαίσιο της σχέσης κοινότητας-φύσης καθορίζεται από τις εκάστοτε ιστορικές και πολιτικοοικονομικές συνθήκες, καθώς και από την κοινωνική οργάνωση του ευρύτερου χώρου, όπου είναι ενταγμένη¹⁴³. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτελεί η κοινωνική ομάδα των Σαρακατσαναίων, όπου παρά την άμεση εξάρτηση των ανθρώπων από το φυσικό περιβάλλον, την κοινωνική οργάνωση και τις αντίστοιχες πολιτισμικές αξίες καθορίζουν το ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και τα μεγάλα πολιτισμικά συστήματα, παρά οι οικολογικές συνθήκες.¹⁴⁴

Η οργάνωση του χώρου αντικατοπτρίζει την πολιτισμική δραστηριότητα μιας κοινωνίας, η οποία εδράζεται στη διαλεκτική θέση ανθρώπου-φύσης. Ο χώρος υπαγορεύει με τη μορφολογία του τρόπους προσαρμογής αλλά είναι και το πεδίο υποδοχής του πολιτισμού, από τον οποίο επηρεάζεται τόσο στα μορφολογικά χαρακτηριστικά του όσο και στις οικολογικές του ισορροπίες.¹⁴⁵

Ο εξανθρωπισμός του χώρου γίνεται με όρους κοινωνικής συνείδησης και εκφράζει τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής συγκρότησης της ομάδας, την κοσμοαντίληψη και τη στάση της απέναντι στη φύση.¹⁴⁶ Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας οι Έλληνες έχουν οργανώσει το χώρο τους

141 Χατζημιχάλη Α., ο.π. σελ. ριζ', σημ. 2.

142 Χατζημιχάλη Α., ο.π. σελ. ριγ'-ριδ'. Το "Φριτζάτο" είναι η περικλειόμενη με ένα φράκτη αυλή. Χατζημιχάλη Α., ο.π. σελ. ριδ'.

143 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 2003, σελ. 50.

144 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 16.

145 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 17.

146 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 24.

σύμφωνα με τις ανάγκες επιβιώσής τους, εποικίζοντας τον ορεινό χώρο δεδομένου ότι στις πεδιάδες έχουν εγκατασταθεί οι Τούρκοι.¹⁴⁷ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο ελληνικός πολιτισμός αυτή την περίοδο να διαμορφώνεται στην κάθε περιοχή από την οικολογική σχέση του βουνού με τους κατοίκους του.¹⁴⁸

Στη σαρακατσάνικη κοινότητα ο χώρος δομείται με βάση τη συγγενειακή οργάνωση, αλλά και τις αρχές του τσελιγκάτου.¹⁴⁹ Η καλύβα του τσέλιγκα βρίσκεται σε καθορισμένο χώρο, μέσα στην οικιστική διαρρύθμιση του τσελιγκάτου. Συγκεκριμένα αυτή καταλαμβάνει το κέντρο του οικισμού και κοντά της βρίσκονται οι καλύβες των πλησιέστερων συγγενών κυρίως από την πλευρά του πατέρα. Γενικότερα, η κατανομή του οικιστικού χώρου μέσα στο τσελιγκάτο γίνεται με βάση τη συγγενειακή σχέση και την παρουσία. Οι στενοί συγγενείς του τσέλιγκα και αυτοί που έχουν τα μεγαλύτερα κοπάδια βρίσκονται δίπλα στην καλύβα του τσέλιγκα, ενώ στις άκρες βρίσκονται οι μικρότεροι σμίχτες.

Η παρουσία των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων, η οποία είναι έκδηλη στην κατανομή του χώρου, δεν δημιουργεί και την αντίστοιχη πολιτισμική διαφοροποίηση στη σαρακατσάνικη παραδοσιακή κοινωνία, όπου επικρατεί πολιτισμική ομοιογένεια. Η κοσμοαντίληψη, οι μεταφυσικές δοξασίες, οι αξίες, οι κανόνες συμπεριφοράς, τα ήθη, τα έθιμα τα τραγούδια, οι χοροί, είναι ενιαία, δεδομένου ότι η σαρακατσάνικη κοινωνία δεν χαρακτηρίζεται από εκείνες τις δομές που παράγουν και μία πολιτισμική διαφοροποίηση.¹⁵⁰

Μέσα από την οργάνωση του χώρου στη σαρακατσάνικη κοινωνία διαφαίνεται και η διαφοροποίηση των ρόλων των δύο φύλων. Η θερινή εγκατάσταση χωρίζει τους άνδρες από τις γυναίκες, λόγω του ότι αναλαμβάνουν διαφορετικές αρμοδιότητες. Το χειμώνα άνδρες και γυναίκες παραμένουν μαζί, γι αυτό και τα μεγάλα κοινωνικά γεγονότα γίνονται το χειμώνα.

Η διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου στο κονάκι γίνεται σύμφωνα με τις λειτουργικές ανάγκες της σαρακατσάνικης οικογένειας. Ο χώρος είναι ενιαίος και κοινός για όλους και δεν εκφράζει το διαχωρισμό μεταξύ των μελών της οικογένειας.¹⁵¹ Ακόμη, δεν υπάρχουν κοινόι χώροι ούτε στη χειμωνιάτικη ούτε στη θερινή εγκατάσταση που να χρησιμοποιούνται ως χώρος συγκέντρωσης.¹⁵²

147 Σαρρής Ν., Οσμανική πραγματικότητα II, ο.π. σελ. 136, Βακαλόπουλος Α., Ιστορία του νέου Ελληνισμού, τόμος Β', Θεσ/νίκη 1961, σελ.95.

148 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα I, εκδ. εταιρεία ελληνικού λογοτεχνικού και ιστορικού αρχείου, Αθήνα 1989, σελ. 48.

149 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 28.

150 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 61.

151 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, ο.π. σελ.100.

152 Καββαδίας Γ., Τα παιδιά του Προμηθέα, ο.π. σελ.30.

2.5 Η οργάνωση του χρόνου

Ο χρόνος στην παραδοσιακή κοινωνία είναι άμεσα ταυτισμένος με τα γεγονότα, γίνεται αντιληπτός ως κάτι το συγκεκριμένο, ποιοτικό και εξαρτημένο από την παραγωγική διαδικασία.¹⁵³

Οι παραδοσιακές κοινωνίες, όπως η σαρακατσάνικη, που βασιζονται κατά κύριο λόγο στην πρωτογενή παραγωγή, με μεγάλο βαθμό εξάρτησης από τη φύση, οργανώνουν τον παραγωγικό και τον κοινωνικό τους χρόνο με βάση τον κύκλο των εποχών.¹⁵⁴ Το κοινωνικό γίγνεσθαι αντιμετωπίζεται εδώ ως μία ρυθμική εναλλαγή, όπου ο χρόνος είναι μία κυκλική και επαναληπτική μήτρα στο πλαίσιο της οποίας οι κοινωνικές σχέσεις αναπαράγονται σταθερά και φυσικά.

Η αντίληψη του χρόνου στη σαρακατσάνικη κοινότητα διαμορφώνεται πρωταρχικά σε σχέση με τους ρυθμούς του κοπαδιού, βάσει του αναπαραγωγικού του κύκλου¹⁵⁵ και σύμφωνα με τον κύκλο των εποχών, ο οποίος υπαγορεύει νομαδικές μετακινήσεις στο χώρο. Οι εποχιακές μετακινήσεις προκύπτουν από τις ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες του ελλαδικού χώρου, οι οποίες γίνονται σε εξαμηνιαία βάση. Το καλοκαίρι στα βουνά και το χειμώνα στους κάμπους. Ο υπολογισμός του χρόνου και η οργάνωσή του με βάση την εξαμηνιαία περίοδο του χειμώνα ή του ξεκαλοκαιριού ρυθμίζει και όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις, οι οποίες γίνονται κατά κανόνα το χειμώνα. Ακόμη και όλες οι οικονομικές συμφωνίες συνάπτονται σε εξαμηνιαία βάση. Η αίσθηση του χρόνου μέσα στο έτος πραγματοποιείται σε συνάρτηση με τις μετακινήσεις και τον κύκλο της παραγωγικής δραστηριότητας. Αρχή του έτους αποτελεί για τους Σαρακατσάνους, όταν ξεκινούν τα κοπάδια για τα βουνά κοντά στη γιορτή του Αγίου Γεωργίου, γι' αυτό ο Άγιος Γεώργιος μαζί με τον Άγιο Δημήτριο, που ο εορτασμός του συμπίπτει με το κατέβασμα από τα βουνά, αποτελούν σημαντικές ημερομηνίες στον κύκλο του χρόνου.

153 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, ο.π. σελ. 114.

154 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, ο.π. σελ. 152.

155 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, ο.π. σελ. 123.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Συμβιωτικές ομάδες και λαϊκός Πολιτισμός

Οι συμβιωτικές ομάδες, οι παραδοσιακές κοινωνίες του μεσογειακού χώρου, στις οποίες ανήκουν και οι Σαρακατσαναίοι, προϋπάρχουν του ελληνικού κράτους και αποτελούν την κοιτίδα της γέννησης και της ακμής του λαϊκού πολιτισμού.¹⁵⁶ Ως συστατικό στοιχείο της οσμάνικής κοινωνίας, είναι απόλυτα εξαρτημένες από αυτή και διαθέτουν την ίδια δομή.¹⁵⁷

Οι κοινότητες αυτές αναπτύσσονται μέσα στον οθωμανικό μονωτισμό των μεσαιωνικών δομών που διαρκεί πολλούς αιώνες από τότε που σταμάτησε να ισχύει στο δυτικό κόσμο.¹⁵⁸ Ο μονωτισμός αυτός εμφανίζεται από τη βυζαντινή ακόμη περίοδο, όπου το βυζαντινό κράτος βρίσκεται σε απομόνωση τόσο από τη δυτική όσο και από την ισλαμική κοινωνία και κορυφώνεται στην οσμάνική κοινωνία, αφ' ενός μεν εσωτερικά μεταξύ των εθνικών κοινοτήτων που συνυπάρχουν μέσα στην οθωμανική κυριαρχία ως κλειστές εθνικές ενότητες, αφ' ετέρου δε μεταξύ της ισλαμικής κοινωνίας και του δυτικού κόσμου.¹⁵⁹

Οι κοινωνικές δομές της οθωμανικής περιόδου σημαδεύουν τις ελληνικές κοινότητες με κάποιες "μακρές διάρκειες" (longue duree)¹⁶⁰ και τους προσδίδουν αργόσυρτους, σχεδόν ακίνητους ρυθμούς εξέλιξης.¹⁶¹ Η αργή κίνηση του ιστορικού και κοινωνικού χρόνου αυτής της εποχής συνετέλεσε και στο βραδύτατο ρυθμό των μεταλλάξεων και των μετασχηματισμών του λαϊκού πολιτισμού. Δεδομένου ότι η ακμή του καθορίζεται στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας και κυρίως στους δύο τελευταίους αιώνες, μέσα στους οποίους ο θεσμός των κοινοτήτων στον ελλαδικό χώρο αποτελεί ένα ιδιαίτερα αισθητό φαινόμενο,

156 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 43.

157 Σαρρής Ν., Οσμάνική πραγματικότητα τόμ. Β, ο.π., σελ. 342.

158 Σαρρής Ν., Κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία και σκέψη του οσμνοκρατούμενου ελληνισμού, πανεπιστημιακές σημειώσεις, Πάντειο πανεπιστήμιο, Αθήνα 1991, σελ. 15.

159 Σαρρής Ν., Φιλοσοφία της κοινωνίας και της πολιτείας, τομ. Β', Μεσαίωνα Α' πατερική ορθοδοξία και βυζαντινή σκέψη, εκδ. Γραμμή, Αθήνα 1985, σελ.26.

160 Ο F. Braudel υποστηρίζει με βάση τη θεωρία του ιστοριογραφικού δομισμού ότι μερικές διάρκειες απλώνονται στο χρόνο πέρα από όρια και τομές, διότι ο ιστορικός χρόνος είναι πολλαπλός, κάποια επίπεδα του χρόνου ανήκουν στη μεγάλη διάρκεια, αυτά είναι εκείνα που αναφέρονται στο γεωγραφικό περιβάλλον, τα οποία μοιάζουν ακίνητα. Άλλα, όπως αυτά των πολιτιστικών συμβάντων αποτελούν μέρος της "μικρής διάρκειας". Braudel F. Μελέτες για την ιστορία, εκδ. Μνήμων Α' Έκδοση, Αθήνα 1958 σελ. 38 Ο χρόνος επομένως τρέχει με διαφορετική ταχύτητα στα διάφορα επίπεδα της ανθρώπινης ζωής, Braudel F, Ιστορία και Κοινωνικές Επιστήμες: Η μακρά διάρκεια στο Η Μεσόγειο και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φιλίππου Β', τόμος Α', ο ρόλος του περιγύρου, Αθήνα 1991, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Α' έκδοση, 1949, σελ. 14.

161 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 57.

καθόσον και το οθωμανικό φορολογικό σύστημα συνεργεί ευνοϊκά στη δημιουργία αλλά και στη διατήρησή τους.¹⁶²

Η Α. Κυριακίδου Νέστορος,¹⁶³ αναφερόμενη στην εποχή της ακμής του παραδοσιακού πολιτισμού, επισημαίνει ότι *η κοινότητα αποτελεί ένα ιδιόμορφο ομοιογενές και ως ένα σημείο αυτοδύναμο και αυτόνομο σύνολο πολιτισμού.*

Η έννοια της κοινότητας δεν περιορίζεται μόνο στην οικιστική, κοινωνικοοικονομική και διοικητική της διάσταση την οποία εκφράζει, αλλά αναφέρεται και στην αίσθηση και στην ιδέα ενός "κοινού ανήκειν". Αυτή διαμορφώνεται, λόγω των συγκεκριμένων κοινωνικών δομών και σχέσεων, οι οποίες συνυπάρχουν σ' ένα συγκεκριμένο ήθος που διέπει την κοινοτική ζωή.¹⁶⁴

Ο συνεκτικός χαρακτήρας και η εσωτερική ομοιογένεια της κοινοτικής ομάδας συντελούν στο να επιβιώνει μέσα στους αιώνες και να διατηρεί την ταυτότητά της, παρά τις μεταβολές που επήλθαν στην εξωτερική κοινωνία.¹⁶⁵ Σ' αυτό συνέβαλε και η από αρχαιοτάτων χρόνων πολυδιάσπαση του ελληνισμού και η απομόνωση των ελληνικών κοινοτήτων, λόγω της γεωγραφικής διαμόρφωσης του χώρου. Αυτή η πολυδιάσπαση συνεχίστηκε και κατά τη βυζαντινή αυτοκρατορία και κατά την τουρκοκρατία με την γεωγραφική και διοικητική ένταξη των κοινοτήτων, στα πλαίσια των ευρύτερων πολυεθνικών κρατικών σχηματισμών.¹⁶⁶

Στη μακροχρόνια πορεία της, η κοινότητα με τη βιωματική και συνειδησιακή απόκτηση της αίσθησης και της ιδέας ενός "κοινού ανήκειν", αυτονομείται και ανεξαρτητοποιείται από γεωγραφικούς πολιτικούς και άλλους παράγοντες. Έτσι τα άτομα μεταγενέστερων γενιών συνδέονται μεταξύ τους με κοινή μοίρα, κοινή καταγωγή, κοινά ήθη και αναμνήσεις και μετά την ύπαρξη της κοινότητας ως γεωγραφικού χώρου.¹⁶⁷

Η περιορισμένη σχέση παραγωγής των κατοίκων με τους φυσικούς χώρους στις παραδοσιακές αυτές κοινωνίες, συντελεί ώστε να διατηρούνται αναλλοίωτα τα ίδια σχήματα ζωής και ο ίδιος πολιτισμός.¹⁶⁸ Η συμμετοχή στο ίδιο είδος πολιτισμού, τον παραδοσιακό,

162 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π., σελ. 46.

163 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π., σελ. 45,50. Ο όρος παραδοσιακός πολιτισμός αντί του λαϊκός υιοθετήθηκε από την Α. Κυριακίδου Νέστορος μετά από την πρώτη αναφορά από τον Van Gennep, Δαμιανάκος Σ., Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός μετ. Γ.Σπανός, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2003, ο.π. σελ. 30 σημ. 4.

164 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 48.

165 Δαμιανάκος Σ., Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός ο.π., σελ. 29.

166 Μερakλής Μ., Ελληνική λαογραφία, κοινωνική συγκρότηση, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1984, σελ. 44-46.

167 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 47.

168 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π. σελ. 47.

είναι καθολική και αυτό οφείλεται στον κοινό τρόπο ζωής και στις συνθήκες που επιβάλλει η καταλυτική επίδραση της τουρκικής κατάκτησης, εξαιτίας της οποίας οι Έλληνες στερούνται κεντρικής διοικητικής οργάνωσης και αναγκάζονται να αναπτύξουν ένα σύστημα βασισμένο στη προφορική γλώσσα.¹⁶⁹

Οι κοινωνικοί αυτοί σχηματισμοί χαρακτηρίζονται από μία έντονη κοινωνικότητα, η οποία προκύπτει από τις στενές σχέσεις αλληλεξάρτησης των μελών τους που προέρχονται από την καθημερινή συναλλαγή και τις σχέσεις συγγένειας και γειτονίας. Οι σχέσεις αυτές αλληλοαναγνώρισης μεταξύ των μελών των μικροκοινωνιών της προκαπιταλιστικής περιόδου, συναρτώνται με την πληθυσμιακή κλίμακα, η οποία έχει άμεση σχέση με χωροταξικούς παράγοντες όπως ο γεωγραφικός περίγυρος των τοπικών εγκαταστάσεων, οι κλιματολογικές συνθήκες καθώς και με γενικότερες προδιαγραφές της επικοινωνίας που συνέτειναν στην απομόνωση και την εσωστρέφειά τους.¹⁷⁰ Η ιδιάζουσα αυτή κοινωνικότητα που προκύπτει σ' αυτές τις μικροκοινωνίες συνδέεται άμεσα με το φαινόμενο της παράδοσης και τη λειτουργία των μηχανισμών της μεταβίβασης της πολιτισμικής κληρονομιάς.¹⁷¹

Η προφορική επικοινωνία που επικρατεί σε αυτές τις κοινότητες καθιστά τις σχέσεις των ανθρώπων άμεσα διαπροσωπικές και αυθεντικές.¹⁷² Με την επικοινωνία μέσω του προφορικού λόγου η προηγούμενη γενιά μεταδίδει στην επόμενη όχι μόνον τις δικές της εμπειρίες αλλά και τις εμπειρίες των προηγούμενων απ' αυτή γενιών.¹⁷³ Η παράδοση σ' αυτή την περίπτωση διενεργείται απρόσκοπτα και δεν γίνεται με τρόπο συνειδητό και προγραμματισμένο. Η ενσωμάτωση του παρελθόντος στο παρόν, επειδή αυτό δεν είναι καταγεγραμμένο, αποτελεί φυσική διαδικασία.

Η κοινωνικοποίηση στις παραδοσιακές κοινωνίες έχει μία συνέχεια που οφείλεται στο ότι η εκπαίδευση και η πολιτισμική αναπαραγωγή διενεργούνται αποκλειστικά στους κόλπους της κοινότητας.¹⁷⁴

Το μέσο επικοινωνίας επηρεάζει και πολλές φορές καθορίζει το περιεχόμενο του μηνύματος, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτό αφομοιώνεται,¹⁷⁵ δεδομένου ότι ο πολιτισμός καθώς αναφέρει ο F.

169 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π., σελ. 102.

170 Ντάτση Ε., Λαϊκός πολιτισμός των μαζών, από το χρόνο της αλληλοαναγνώρισης στο χρόνο της αναγνωρισμότητας στο παρόν του παρελθόντος, Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική ανθρωπολογία επιστ. Συμπόσιο 19-21 Απριλίου 2002, εκδ. Εταιρεία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Αθήνα 2002, σελ.78.

171 Δαμιανάκος Σ., Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμό, ο.π. σελ. 33.

172 Strauss L., στο Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα ΙΙ, ο.π. σελ.231.

173 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα ΙΙ, ο.π., σελ. 116, 117.

174 Λυδάκη Α., Οι τσιγγάνοι στη πόλη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σελ.58.

175 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα ΙΙ, ο.π., σελ. 36, 43.

Boas,¹⁷⁶ είναι το βιωμένο σύνολο της αποκτημένης συμπεριφοράς μιας ομάδας που παραδίδεται από γενιά σε γενιά και δεν κληρονομείται αλλά μαθαίνεται, γι' αυτό μεγάλη σημασία έχει ο τρόπος με τον οποίον μεταδίδεται.

Η λειτουργία του λαϊκού πολιτισμού ως σύστημα προφορικής επικοινωνίας προσδίδει στις μικροκοινωνίες δύο θεμελιώδη, δομικού τύπου, γνωρίσματα: την εσωτερική ομοιογένεια και την εξωτερική πολυμορφία.¹⁷⁷

Η άμεση μετάβαση της πολιτισμικής κληρονομιάς από τη μία στην άλλη γενιά, πραγματώνεται μέσα από εσωγενείς διαμεσολαβητικούς μηχανισμούς, οι οποίοι επινοήθηκαν από τις μικροκοινωνίες για τη μετάγχιση της πολιτισμικής παρακαταθήκης. Πρόκειται για συλλογικές διαδικασίες με τη μορφή σύνθετων τελετουργικών πράξεων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μία βαθιά σχέση με το χρόνο.¹⁷⁸ Αυτές οι τελεστικές πράξεις και ο μνητικός χαρακτήρας των δρωμένων που συνήθως περιλαμβάνουν, ενεργοποιούν με τη λειτουργία τους τη μυθολογική καταγωγή των μικροκοινωνιών αυτών, γεφυρώνουν τις κρίσιμες φάσεις της ζωής, αναδιαρθρώνουν την όλη κοινωνική πραγματικότητα και γενικά διαδραματίζουν έναν πολυσημαντο και καθολικό ρόλο.

Ο παραδοσιακός πολιτισμός εγγράφεται στο χρόνο και είναι ιστορικά προσδιορισμένος ανήκοντας στις μακρές διάρκειες.¹⁷⁹ Ως ιστορική παραγματικότητα κινείται και μεταβάλλεται με ρυθμούς που διαφέρουν από τους αντίστοιχους της καθημερινής ζωής, γι' αυτό εξακολουθεί να υφίσταται και όταν εκλείψουν οι κοινωνικές συνθήκες που τον προκαλούν.¹⁸⁰ Ακόμη περιέχει πολλά στοιχεία από τους πολιτισμούς που προηγήθηκαν, το βυζαντινό, τον ελληνορωμαϊκό και τον αρχαίο ελληνικό, επιβεβαιώνοντας την αδιάσπαστη ενότητα του ελληνικού πολιτισμού.¹⁸¹ Η αδιάσπαστη αυτή ενότητα και η συνέχειά της από την νεολιθική εποχή οφείλεται στον τρόπο παραγωγής, γεωργία – κτηνοτροφία και στη διοικητική οργάνωση.¹⁸²

Ο λαϊκός πολιτισμός και ο λόγιος-αστικός βρίσκονται σε μία διαλεκτική αμοιβαία σχέση και σε συνεχή αλληλεπίδραση. Έτσι στην

176 Boas F. στο Σκουτέρη Διδασκάλου Ε., 'Όρια και αντιστάσεις της λαϊκής μνήμης, από τις πολιτιστικές αναβιώσεις στην πολιτισμική επιβίωση στο λαϊκά δρώμενα παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις, πρακτικά συνεδρίου ΥΠ.ΠΟ Κέντρο λαϊκών δρωμένων Κομοτηνής, Κομοτηνή 1994, σελ. 14.

177 Ντάτση Ε., Λαϊκός πολιτισμός ή πολιτισμός των μαζών, από το χρόνο της αλληλοαναγνώρισης στο χρόνο της αναγνωρισιμότητας στο παρόν του παρελθόντος, ο.π. σελ. 78.

178 Ντάτση Ε., Λαϊκός πολιτισμός ή πολιτισμός των Μαζών, από το χρόνο της αλληλοαναγνώρισης στο χρόνο της αναγνωρισιμότητας στο παρόν του παρελθόντος, ο.π. σελ. 79.

179 Braudel F., Γραμματική των πολιτισμών, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ. μετ. Α. Αλεξάκης, Αθήνα 2005, σελ. 91.

180 Φύλιας Β., Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999, σελ. 250.

181 Κυριακίδης Σ., Γλώσσα και λαϊκός πολιτισμός των νεότερων ελλήνων, Αθήνα 1946, σελ. 36, Κυριακίδου Νέστορος Α. στο Ε. Σκουτέρη Διδασκάλου, εισαγωγή στη λαογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία, πανελ. σημειώσεις ΛΑΚ 101 εαρινό εξάμηνο 1998-1999, σελ. 165.

182 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π., σελ. 51.

έννοια του λαϊκού έχουν ενσωματωθεί και στοιχεία που δεν έχουν λαϊκή προέλευση. Αυτή η αλληλοδιείσδυση, παρά το χάσμα που μπορεί να υπάρχει σε ορισμένες περιόδους ανάμεσα στο λαϊκό και λόγιο πολιτισμό, επιτελείται πάντοτε, πότε σε μικρότερο και πότε σε μεγαλύτερο βαθμό.¹⁸³

Ο χαρακτηριζόμενος ως *κατώτερος* λαϊκός πολιτισμός των παραδοσιακών κοινωνιών διακρίνεται από το *αυθόρμητον*, το *κατά παράδοσιν* και το *ομαδικόν*, σε αντιπαράθεση με το *ορθολογικόν* το *νεωτεροποιόν* και το *ατομικόν*, χαρακτηριστικά του ανώτερου σύγχρονου πολιτισμού.¹⁸⁴

Οι λαϊκές εκδηλώσεις χαρακτηρίζονται ως αυθόρμητες, διότι πηγάζουν από το σύνολο της ανθρώπινης ψυχής χωρίς τη μεσολάβηση λογικού συλλογισμού ή αφηρημένης σκέψης αλλά προκύπτουν μετά από άμεση συναισθηματική σκέψη.¹⁸⁵

Ο κατά παράδοση χαρακτήρας των λαογραφικών στοιχείων δεν αφορά τόσο την καταγωγή όσο κυρίως τη μορφή τους. Περισσότερο ενδιαφέρει να έχουν τη μορφή και τον τύπο της λαϊκής δημιουργίας έτσι όπως βαθμιαία διαμορφώθηκε και αποκρυσταλλώθηκε κατά τη μακρόχρονη εξέλιξη του πολιτισμού και λιγότερο αν τα στοιχεία αυτά προέρχονται από παλαιότερες περιόδους πολιτισμού ή είναι σύγχρονα.¹⁸⁶

Ο ομαδικός χαρακτήρας της λαϊκής πολιτισμικής δημιουργίας σχετίζεται με τη συμμετοχή του λαού σ' αυτή. Ομαδικό όμως δε σημαίνει ότι κάθε λαϊκή δημιουργία είναι προϊόν καθολικής συμμετοχής του λαού. Σημαίνει ότι ο δημιουργός, ένα άτομο ή μικρό σύνολο ανθρώπων που είναι φορείς ομαδικού πνεύματος, κοινής ευαισθησίας και βρίσκονται στο ίδιο περίπου διανοητικό επίπεδο με όλη την κοινότητα, συντονίζονται και λειτουργούν στο ίδιο μήκος κύματος με τους πολλούς και δημιουργούν σύμφωνα με τα πρότυπα της παράδοσης.¹⁸⁷

Η επιβεβαίωση του ομαδικού χαρακτήρα της λαϊκής πολιτισμικής δημιουργίας πραγματώνεται μέσα από τη συνεχή διαλεκτική της σχέση με το σύνολο της κοινωνίας κατά τη μεταβίβαση της πολιτισμικής κληρονομιάς από τη μία στην άλλη γενιά. Ο λαός με τη στάση του γενικότερα συμμετέχει εμμέσως στην καλλιτεχνική δημιουργία και ανταποκρίνεται κριτικά, θετικά ή αρνητικά, στο παραγόμενο πολιτιστικό

183 Σβορώνος Ν., Η έννοια του λαού στην νεοελληνική ιστοριογραφία διάρκεια και τόμος. Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1983, σελ. 90.

184 Κυριακίδης Σ., Η λαογραφία και η σημασία της, Τρεις διαλέξεις, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσ/νίκη 1953, σελ. 26.

185 Κυριακίδης Σ., στο Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π. σελ.66.

186 Κυριακίδης Σ., Στο Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π. σελ.64.

187 Κυριακίδης Σ., Στο Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π. σελ.65.

προϊόν που γίνεται σημείο αναφοράς για τα μέλη της κοινότητας και χρησιμεύει και ως μέσο και αγωγός συναισθηματικής επαφής.

Τα στοιχεία της λαϊκής παράδοσης εκφράζουν συμπυκνωμένα την κοινωνικά αποδεκτή αισθητική και έχουν μία κοινωνική λειτουργικότητα ώστε ν' ανταποκρίνονται σε κάποια συλλογική και ατομική ανάγκη.¹⁸⁸ Η λειτουργικότητα ουσιαστικά ρυθμίζει τις μεταβολές που επέρχονται στον παραδοσιακό πολιτισμό. Τα στοιχεία που δεν έχουν χρηστικότητα αποβάλλονται προσωρινά ή οριστικά. Ακόμη επαναφέρονται άλλα στοιχεία που θεωρούνται λειτουργικά. Η έννοια της χρηστικότητας είναι ιστορικά προσδιορίσιμη και διαφέρει από εποχή σε εποχή.

Η λαϊκή παράδοση έχει ένα δυναμικό χαρακτήρα και δεν αποτελεί μια περιχαρακωμένη στο χρόνο μορφή. Διακρίνεται από μία αδιάκοπη κίνηση και όχι από παθητική στασιμότητα και στείρα επανάληψη. Ως ζωντανή και εξελισσόμενη διαδικασία μορφοποιεί τρόπους έκφρασης και υιοθετεί δημιουργικά σχήματα που προκύπτουν από τις αυτοσχεδιαστικές τάσεις των προικισμένων ανθρώπων, αφήνοντας τα περιθώρια για πρωτοτυπίες οι οποίες λειτουργούν στα κοινωνικά όρια της ομάδας¹⁸⁹ και κρατούν σε διαρκή κίνηση το σύνολο του πολιτισμού. Γενικά η παράδοση παρέχει μόνο τις δομές, οι οποίες επενεργούν ως "αρχή επιλογής και συσσώρευσης των πανάρχαιων συλλογικών εμπειριών".¹⁹⁰

Η διαφορά ανάμεσα στην ατομική διαχείριση της παράδοσης και στην ατομική δημιουργία που βγαίνει έξω από τα όριά της, συνίσταται στο ότι η πρώτη περίπτωση αφορά ένα είδος παραλλαγής στο ίδιο θέμα καθώς η όλη διαδικασία και το τελικό αποτέλεσμα δεν μπορεί να είναι έξω από τα όρια της παράδοσης. Στη δεύτερη περίπτωση, η έννοια της ατομικότητας έγκειται στο σπάσιμο των ορίων, των μορφών και των περιορισμών της παράδοσης, στη δημιουργία έξω και πέρα απ' αυτή και κατά συνέπεια στην έλλειψη συλλογικότητας και ομαδικότητας.¹⁹¹

Η παράδοση με την αφομοιωτική της δύναμη έχει την τάση να αποκτά νέα στοιχεία παράλληλα με τη συγκράτηση των κεκτημένων. Υπάρχει μία διαρκής αντιμαχία ανάμεσα στο παραδοσιακό και το νεωτεροποιό.¹⁹² Η αντίθεση ανάμεσα στην παράδοση και τον εκσυγχρονισμό είναι συνηθισμένο, φυσιολογικό φαινόμενο και αναπόφευκτη πραγματικότητα. Ως παράδοση κάθε φορά νοείται το

188 Σαρρής Ν., Νοηματοδότηση και αξιοποίηση στοιχείων της παραδοσιακής κοινωνίας στην εποχή μας, στο παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία, επιμ. Κ. Σαχινίδης, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999, σελ. 43.

189 Δαμιανάκος Σ., Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός ο.π., σελ. 30.

190 Δαμιανάκος Σ., Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός ο.π., σελ. 32.

191 Βαρβούνης Μ., Θεωρητικά της ελληνικής λαογραφίας, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 34.

192 Κυριακίδης Σ., Στο Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π., σελ. 64.

υφιστάμενο και ως εκσυγχρονισμός η διαδικασία μεταλλαγής του.¹⁹³ Η αφομοίωση και η προσαρμογή του νέου από το παραδοσιακό στοιχείο εξαρτάται από την απόσταση που υπάρχει μεταξύ τους. Όσο μεγαλύτερη είναι αυτή η απόσταση, τόσο μεγαλύτερη η σύγκρουση και όσο περισσότερα είναι τα κοινά σημεία τους, τόσο ο συμβιβασμός μεταξύ τους είναι ευκολότερος.

Η νεοελληνική παράδοση πορεύεται αδιάκοπα συναντώντας το εκάστοτε προοδευτικό κοινωνικό ιδανικό. Η βίαιη διακοπή της επαφής της με το ζωντανό ιδανικό μιας δεδομένης εποχής, εκμηδενίζει τα αναγεννητικά στοιχεία και οδηγεί σε μία στείρα προγονολατρεία.

Οι αντιστάσεις της παράδοσης είναι επιλεκτικές και τις περισσότερες φορές σημειώνονται υποχωρήσεις ώστε αυτό που επικρατεί να είναι ένα μείγμα παλιού και καινούργιου, που χρησιμοποιεί στοιχεία του παραδοσιακού παρελθόντος καταγράφοντάς τα και μετουσιώνοντάς τα ώστε να μπορούν να εγγραφούν στον εκάστοτε σύγχρονο κύκλο ζωής και δραστηριότητας των ανθρώπων. Αυτός ο δημιουργικός διάλογος με το παρελθόν προσδιορίζει καίρια τη διαδικασία της παράδοσης, η οποία δεν νοείται ως μία κατασκευή του παρελθόντος αλλά ως μία πραγματικότητα που ζει και αναπαράγει την εμπειρία μιας συνέχειας.¹⁹⁴

Ευρισκόμενη σε στενή συνάφεια και ανταπόκριση με τη ζωή, η παράδοση ενστερνίζεται όλες τις κοσμοϊστορικές αλλαγές που διενεργούνται στον ιστορικό χώρο και προσαρμόζεται στη σύγχρονη πραγματικότητα. Έτσι λειτουργεί ως ιδεολογικός μηχανισμός αφομοίωσης νέων στοιχείων ακόμη και αλλαγών, χωρίς να επέρχεται ρήγμα στη συνέχειά της αλλά και χωρίς να μετασηματίζονται τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά και ο τρόπος με τον οποίο βιώνει τη σχέση του παρελθόντος με το παρόν.¹⁹⁵

Πέρα από τις περιόδους με διαρκή στοιχεία διακρίνονται και ιστορικές τομές. Οι ιστορικές αυτές τομές πραγματώνονται και με την εισβολή ξένων στοιχείων που προέρχονται από άλλους κύκλους πολιτισμών, ευρύτερους ή στενότερους, με τους οποίους η κάθε ομάδα έρχεται σε επαφή.¹⁹⁶

Η ταύτιση του παραδοσιακού πολιτισμού με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές είναι δεδομένη και τα πολιτισμικά φαινόμενα, όπως η μουσική και ο χορός, παρουσιάζουν έντονα τα χαρακτηριστικά της

193 Τσουκαλάς Κ., Παράδοση και εκσυγχρονισμός στο Ελληνισμό και ελληνικότητα, ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας, επιμ. Δ.Γ. Τσαούσης, εκδ. Εστία, Αθήνα 1982, σελ.39.

194 Νιτσάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2003, σελ.168.

195 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά Μελετήματα II, ο.π. σελ. 49.

196 Σβώρωνος Ν., Η έννοια του λαού στην νεοελληνική ιστοριογραφία διάρκειας και τομές. Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας, ο.π σελ. 90.

τοπικότητας. Ο χώρος στον παραδοσιακό πολιτισμό είναι συγκεκριμένος, ιστορικά δεδομένος και γεωγραφικά καθορισμένος. Ένας τόπος καθιερωμένος από τις συναισθηματικές και ιδεολογικές "επενδύσεις" της κοινότητας.¹⁹⁷

Εξάλλου, η σχέση του πολιτισμού με το χώρο καθώς υποστηρίζει και ο F. Braudel¹⁹⁸ είναι δεδομένη, όπως δεδομένη είναι και με το χρόνο, διότι όλες οι πολιτισμικές δραστηριότητες εκχαράσσονται στο χώρο και αποτυπώνονται στο χρόνο.¹⁹⁹

Τα βασικά χαρακτηριστικά ενός πολιτισμού, αποτυπωμένα στο χώρο, οδηγούν, με βάση τη συλλογική εμπειρία, σ' ένα βάθος χρόνου, στη συλλογική ταύτιση της ομάδας με αυτόν. Διαμορφώνεται έτσι, σε διάφορα επίπεδα ανάλογα με το εκάστοτε ιστορικό πλαίσιο, μία ταυτότητα άρρηκτα συνυφασμένη με ένα συγκεκριμένο χώρο μικρής κλίμακας, συγκροτώντας αυτό που αποκαλούμε τοπικότητα.²⁰⁰

3.2 Συλλογική μνήμη

Τα γεγονότα που εκτυλίσσονται στη ροή της καθημερινής ζωής στις αναλόγως κοινωνίες και δεν υπαγορεύονται από κανόνες και εθιμικές διαδικασίες ανήκουν σε μία ασυνείδητη μη καταγεγραμμένη ιστορία, η οποία δείχνει πώς τα ιστορικά γεγονότα καταναλώνονται σιωπηλά από την οικογένεια και το άτομο στην καθημερινότητα.²⁰¹ Πρόκειται για μία προφορική ιστορία που υπάρχει μόνο στη συλλογική μνήμη των ανθρώπων που τη βίωσαν, η οποία αν και εντοπίζεται στο επίπεδο της οικογένειας και του ατόμου δεν περιορίζεται σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο αλλά αφορά τη γενική στάση της ομάδας.²⁰²

Η προφορική ιστορία είναι μέρος της προφορικής παράδοσης που διαφέρει από την κοινή αντίληψη της ιστορίας ως γραπτού κειμένου, διότι αποτελεί έκφραση προφορικού λόγου. Η ύπαρξή της εξαρτάται από τη δράση των ζωντανών προσώπων μέσω της μνήμης τους, γι' αυτό και η διάρκεια της ζωής της είναι περιορισμένη και συμπύκνωση με τη διάρκεια ζωής των ατόμων. Αυτή η "ζωντανή ιστορία", που "μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αλλάξει το επίκεντρο της ιστορίας και να ξαναδώσει μια κεντρική θέση στους ανθρώπους,"²⁰³ είναι πιο αληθινή

197 Νιτσιάκος Β. Χορός και συμβολική έκφραση της κοινότητας στο "Χορός και Κοινωνία", έκδ. Πνευματικό κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σελ.34.

198 Braudel F., Γραμματική των πολιτισμών, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ. μετ. Α.Αλεξάκης, Αθήνα 2005, σελ. 89.

199 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 17.

200 Νιτσιάκος Β., Λαογραφικά ετερόκλητα, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σελ. 66.

201 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 231.

202 Halbwachs M. Les cadres sociaux de la memoire ed. Albin Michel, Paris 1994, σελ.151.

203 Thompson P., The voice of the Past Oral History, Oxford University. Press, 1978 σελ.7.

και πιο συγκινητική.²⁰⁴ Είναι μία ιστορία που φωτίζει τις αθέατες πλευρές των ιστορικών γεγονότων,²⁰⁵ και βοηθά στο να γίνει κατανοητός και με όλες τις λεπτομέρειες ο τρόπος που λειτουργεί ο μηχανισμός της κοινωνικής αλλαγής.²⁰⁶

Βασικό πλεονέκτημα της προφορικής ιστορίας είναι το ότι συμβάλλει στο να αποκαλύπτονται περισσότερες πλευρές του ίδιου πρίσματος, καθώς αναφέρει ο P. Thompson *επιτρέπει περισσότερο από τις πιο πολλές άλλες πηγές, την αναδημιουργία της αρχικής πολλαπλότητας των οπτικών γωνιών.*²⁰⁷

Ο χρόνος της προφορικής ιστορίας είναι ο χρόνος της συλλογικής μνήμης, που την ξεχωρίζει και τη διαφοροποιεί από την ιστορία. Αυτός ο χρόνος καθορίζεται από το παρόν, αλλά συστρέφεται συνεχώς μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος.²⁰⁸ Στόχος της δεν είναι η αποκατάσταση των γεγονότων, αλλά η ανασυγκρότηση της συλλογικής εμπειρίας, συνειδητής και ασυνειδήτης,²⁰⁹ όπως αυτή καταγράφεται από το στόμα των δρώντων προσώπων κάποιου συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος, καθώς και "ο τρόπος με τον οποίο η εμπειρία μετουσιώνεται σε συλλογική μνήμη".²¹⁰

Η λαϊκή²¹¹ συλλογική μνήμη είναι η ενοποιημένη μνήμη που απαρτίζεται από τις μνήμες πολλών ανθρώπων, η οποία διαμορφώνει την καθημερινή και τελετουργική ζωή των ανθρώπων βάσει ορισμένων κανόνων και προτύπων και διασφαλίζει διαχρονικά και μόνιμα τις αναπαραστάσεις μιας κοινωνικής ομάδας.²¹² Κάθε οριοθετημένη ομάδα έχει μία ιδιαίτερη μνήμη και μία καθαρά δική της αναπαράσταση του χρόνου. Ειδικότερα στις μη εγγράμματες κοινωνίες, όπως η σαρακατσάνικη, η συλλογική μνήμη αποτελεί το περίγραμμα της ταυτότητας που προσδιορίζει τα πολιτισμικά εκείνα γνωρίσματα, τα

204 Thompson P., *The voice of the Past Oral History*, ο.π. σελ. 90.

205 Κυριακίδου Νέστορος Α., *Λαογραφικά μελετήματα II*, ο.π. σελ. 239.

206 Κυριακίδου Νέστορος Α., *Λαογραφικά μελετήματα II*, ο.π. σελ. 257.

207 Thompson P., *The voice of the Past Oral History*, ο.π. σελ. 5.

208 Κυριακίδου Νέστορος Α., *Λαογραφικά μελετήματα II*, ο.π. σελ. 262.

209 Κυριακίδου Νέστορος Α., *Λαογραφικά μελετήματα II*, ο.π. σελ. 257.

210 Κυριακίδου Νέστορος Α., *Λαογραφικά μελετήματα II*, ο.π. σελ. 263.

211 Η συλλογική μνήμη χαρακτηρίζεται λαϊκή, διότι δεν συμφωνεί αναγκαστικά με τις κυρίαρχες δημόσιες ή επίσημες ιστορικές αναπαραστάσεις, Collard A., *Διερευνώντας την κοινωνική μνήμη στον ελλαδικό χώρο στο Ανθρωπολογία και παρελθόν*, επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης, Θ. Παραδέλλης, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993, σελ. 360. Ο όρος λαϊκός σημαίνει εκείνο το είδος της μνήμης που στηρίζεται στην προφορική παράδοση, Σκουτέρη Διδασκάλου Ε. Όρια και αντιστάσεις της λαϊκής μνήμης, από τις πολιτιστικές αναβιώσεις στην πολιτισμική επιβίωση στο λαϊκά δρώμενα παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις, πρακτικά συνεδρίου ΥΠ.ΠΟ Κέντρο λαϊκών δρωμένων Κομοτηνής, Κομοτηνή 1993, σελ. 137.

212 Μαντόγλου Α., *Μνήμες, Ατομικές - Συλλογικές - Ιστορικές*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005, σελ. 22 Το περιχόμενο και η μορφή της συλλογικής μνήμης μεταβάλλονται ανάλογα με το πώς μεταλλάσσεται και εξελίσσεται το γενικό δημόσιο πεδίο των αναπαραστάσεων. Παράλληλα οι κοινωνικές αναπαραστάσεις εξαρτώνται άμεσα από αυτή. Μεταξύ των δύο αυτών εννοιών υπάρχει μία αλληλένδετη σχέση. Μαντόγλου Α., ο.π. σελ. 55, 56.

κρίσιμα σημεία, τα οποία τη διαφοροποιούν από τους άλλους και συμβάλλουν στην πολιτισμική της επιβίωση.

Η συγκρότηση της συλλογικής μνήμης είναι μια μακροχρόνια διαδικασία χωρίς τέλος. Εκτυλίσσεται σε τρία στάδια, το βίωμα, τη μετάπλαση και την αφήγηση, τα οποία συχνά στην πράξη επηρεάζονται και επικαλύπτονται.²¹³ Η διαδικασία ξεκινάει με την εγγραφή των εμπειριών στη μνήμη. Στη συνέχεια, τα αρχικά αυτά μηνύματα τροποποιούνται, αποκτούν νέο νόημα, όταν οι άνθρωποι προσπαθούν να ενσωματώσουν νέες εμπειρίες και να ερμηνεύσουν, ατομικά ή μαζί με άλλους το παρελθόν τους υπό το πρίσμα του παρόντος. Η ερμηνεία όμως υπάρχει σε όλα τα στάδια συγκρότησης της μνήμης, ακόμα και σε εκείνο της αρχικής εμπειρίας, διότι όπως τονίζει ο J. Vansina²¹⁴ η προφορική ιστορία είναι μια ρέουσα ιστορική συνείδηση, όπου το παρελθόν επανερμηνεύεται διαρκώς. Η ερμηνεία αυτή χρωματίζεται έντονα από το παρόν αλλά όχι μόνο από αυτό, επειδή υπάρχουν και άλλες επιδράσεις, που επηρεάζουν εξίσου την ερμηνεία των βιωμάτων, όπως οι προφορικές παραδόσεις του παρελθόντος, το πολιτισμικό ήθος της «κοινότητας μνήμης», καθώς και η δημόσια περιρρέουσα ιστορία.²¹⁵

Η θεμελιώδης μνημοτεχνική πράξη είναι η αφήγηση, δηλαδή η κοινοποίηση της πληροφορίας.²¹⁶ Στις διάφορες μορφές της είναι η αρχή της ιστορίας. Πρόκειται για ιστορική μνήμη, για διαχείριση της μνήμης ή διευθέτηση του παρελθόντος που κατά κανόνα επηρεάζεται ή χειραγωγείται από το παρόν.²¹⁷ Η στιγμή της επικαθορίζει άμεσα την επιλογή, τη λήθη ή την αλλοίωση του συμβάντος, διότι ο λόγος των αφηγητών συγκροτείται με αλληπάλληλες ανασηματοδοτήσεις μέχρι τη στιγμή της αφήγησης, προσδίδοντας τη δική τους εκδοχή για τα γεγονότα με τη συμβολή της μνήμης αλλά και της λήθης.²¹⁸

Η χρήση του όρου "συλλογική" τονίζει τη διαδικασία παραγωγής της μνήμης γιατί προϋποθέτει την συμμετοχή όλων των μελών μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Κατά τη στιγμή της αφήγησης η μνήμη είναι φυσικά πάντα ατομική, αλλά τα άτομα θυμούνται και ανασυγκροτούν το παρελθόν τους πάντα ως μέλη μιας κοινωνικής ομάδας. Οι ενθυμήσεις των άλλων είναι απαραίτητες για να ενθυμηθούν το παρελθόν τους, διότι η μνήμη σχετίζεται με το βιωμένο παρελθόν στο οποίο διαδραματίζουν ενεργό ρόλο και τα άλλα άτομα της κοινωνικής ομάδας. Έτσι, η ατομική μνήμη είναι μία άποψη για τη συλλογική, μία

213 Van Boeschoten R., *Ανάποδα χρόνια*, ο.π.σελ. 212.

214 Vansina J., *Oral Tradition as History*, ed. Nairobi, London 1985, p.13.

215 Van Boeschoten R., *Ανάποδα χρόνια*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1997, σελ. 209.

216 Λε Γκοφ Ζ., *Ιστορία και μνήμη*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998, σελ. 187.

217 Λε Γκοφ Ζ., *Ιστορία και μνήμη*, ο.π. σελ. 9.

218 Μπουτζουβή Α., *Προφορική ιστορία, όρια και δεσμεύσεις στο Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της ιστορίας, Πρακτικά Διεθνούς ημερίδας, 30/5/1997, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα 1998, σελ. 23.*

άποψη που αλλάζει ανάλογα με τη θέση του ατόμου στην ομάδα,²¹⁹ ιδιαίτερα στις συμβιωτικές ομάδες όπου τα όρια του ατομικού και του συλλογικού συχνά είναι ρευστά.

Η προφορική ιστορία στρέφει το φακό της έρευνάς της από την κεντρική σκηνή στην οποία διαδραματίζονται τα γεγονότα, στο χώρο της δράσης των κοινωνικών ομάδων. Παρέχοντας ποιοτικές πληροφορίες που δεν μπορούν να αποκαλυφθούν με τα μέσα της παραδοσιακής ιστοριογραφίας, διευρύνει τους θεματικούς ορίζοντες της ιστορίας, εμπλουτίζοντας το περιεχόμενό της και μετασχηματίζοντας το κοινωνικό της μήνυμα. Η ιστορία αν και στηρίζεται σε γραπτά κείμενα έχει την ανάγκη της προφορικής παράδοσης, *κυρίως γιατί η προφορική παράδοση είναι ο δείκτης της διάσωσης των συμβάντων κι ακόμη των συμπεριφορών των συλλογικών σωμάτων στο παρόν...*²²⁰

Οι προφορικές πληροφορίες χρησιμοποιούνται για να σκιαγραφήσουν το γενικό πλαίσιο, στο οποίο εντάσσεται η μικροϊστορία και να αντιπαραβάλλουν το δημόσιο λόγο της εποχής με το συλλογικό λόγο της κοινότητας. Το ειδικό τους βάρος οφείλεται στις δύο διαστάσεις τους, αφενός να αποκαλύπτουν συμβάντα, τα οποία συχνά έχουν παραμεληθεί από την παραδοσιακή ιστοριογραφία, αναπληρώνοντας έτσι τα κενά, διορθώνοντας στερεότυπα και απομυθοποιώντας "χρησιμοθηρικές" εκδοχές της ιστορίας και αφετέρου να φωτίζουν τις συλλογικές προσλήψεις και τους μηχανισμούς διαμόρφωσής τους.²²¹ Συγκεκριμενοποιώντας και εξατομικεύοντας τις γενικότερες συλλογικές εμπειρίες, οι προφορικές πληροφορίες περιέχουν μία παραδειγματική και συμβολική διάσταση που είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική.²²² Μία διάσταση που είναι διαφορετική από τη σκέψη που προκύπτει από το γραπτό λόγο που μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στην ερμηνεία της περίπλοκης πραγματικότητας. Όμως δεν μπορούν από μόνες τους να αποτελέσουν ιστορικές μαρτυρίες, για να αποκαλύψουν την κοινωνική πραγματικότητα πρέπει να ενταχθούν στην ιστορία της εποχής και να διασταυρωθούν με τις αντίστοιχες γραπτές μαρτυρίες.²²³

Η Α. Κυριακίδου Νέστορος αναφέρει ότι η προφορική ιστορία είναι πρώτιστα μία τεχνική, η τεχνική της συνέντευξης. Ο ερευνητής με την επονομαζόμενη μέθοδο της ιστορίας ζωής (Life History) παίρνοντας συνεντεύξεις από τους ίδιους τους ανθρώπους που έζησαν τις υπό μελέτη καταστάσεις, αφού τους συναντήσει αυτοπροσώπως, συλλέγει τη λεκτικά δομημένη αφήγηση της ζωής τους.²²⁴ Επιδιώξή του είναι με μία προσεκτική ανάγνωση των ζηματογενών στρωμάτων της μνήμης τους, ν'ανακαλύψει το υποκειμενικό βίωμα του γεγονότος και όχι την

219 Halbwachs M., La memoire collective, ed. PUF, Paris 1950, σελ.33.

220 Ασδραχάς Σ., Ιστορικά απεικασματα, έκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σελ. 193.

221 Ασδραχάς Σ., Ιστορικά απεικασματα, ό.π. σελ. 193-195.

222 Bourdieu P., La mistre du Monde, ed. Du Seuil, Paris 1993, p. 1418.

223 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 239.

224 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 255.

αντικειμενική αλήθεια. Η ποιότητα του τελικού προϊόντος της συνέντευξης είναι αποτέλεσμα της σχέσης επικοινωνίας και εμπιστοσύνης που δημιουργείται ανάμεσα στον ερευνητή και τον αφηγητή.²²⁵ Η προσωπική αφήγηση της ζωής, όπως παρουσιάζεται στη συνέντευξη μπορεί να φωτίσει καλύτερα την αλληλεπίδραση μεταξύ υποκειμενικών και αντικειμενικών συλλογικών και ατομικών διαδικασιών. Η διερεύνηση της υποκειμενικότητας αποσκοπεί στον "εξανθρωπισμό της ιστοριογραφίας"²²⁶ για να γίνει αντιληπτός ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο τα υποκείμενα της ιστορίας έδρασαν και πώς προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τα συμβάντα που επέδρασαν στην προσωπική τους ζωή.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η αξιοποίηση των "ακούσιων μηνυμάτων"²²⁷ που αναβλύζουν κατά τη ροή της αφήγησης που είναι πειστικές ενδείξεις για τη συμπεριφορά του παρελθόντος και για τις νοητικές δομές στις οποίες στηρίζονταν.

Μέσα από την ανάδυση των λανθανόντων μηνυμάτων της αδρανούς μνήμης αποτυπώνονται ιδεολογίες, νοοτροπίες, στάσεις, αντιλήψεις και τρόποι πρόσληψης της πραγματικότητας. Έτσι αποκαλύπτονται πολύτιμα στοιχεία που αντικατοπτρίζουν το πολιτιστικό ήθος, τις ηθικές αρχές και τις αξίες μιας κοινωνίας. Ο J.Campbell²²⁸ αναγνωρίζει μέσα από τις προσωπικές διηγήσεις των Σαρακατσαναίων, μία έντονη προσωπική αίσθηση της ιστορίας, η οποία σχετίζεται με την τιμή της οικογένειας και τις ηθοπλαστικές αξίες της κοινωνίας τους καθώς και με τους ήρωες της επανάστασης.

Η προσωπική κατάθεση του κάθε αφηγητή είναι μοναδική και τονίζει το ρόλο του ατόμου στο ιστορικό γίγνεσθαι. Δίνει τη δυνατότητα να αναδειχθούν ορισμένα στοιχεία του παρελθόντος που παίζουν κρίσιμο ρόλο στο εκάστοτε παρόν.²²⁹ Κάθε προσωπικό βίωμα και ατομική μνήμη έχουν ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης διότι ανασύρουν σπάνιες πτυχές του παρελθόντος που συνδέονται με τις προσωπικές στιγμές του ατόμου και όταν διασταυρωθούν με τις υπόλοιπες αφηγήσεις προσφέρουν μία ολοκληρωμένη και πλουραλιστική εικόνα για τα γεγονότα.²³⁰

Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι προσωπικές αφηγήσεις που αφορούν το λαϊκό πολιτισμό, διότι προέρχονται από τους ανθρώπους,

225 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 259.

226 Passerini L., Storia e soggettività: le fonti orali, la memoria, ed. Firenze, La Nuova Italia, 1988, p.58.

227 Vansina J., Oral Tradition as History, ό.π. p.91 Ορισμένοι πληροφορητές κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων στη ροή της αφήγησης κατέθεσαν πολύτιμα στοιχεία, όπως ανέκδοτα, τραγούδια αλλά και εξέφρασαν γνώμες και απόψεις για τα γεγονότα που ίσως δεν ήθελαν να πουν και έσπευσαν εκ των υστέρων να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους.

228 Campbell J., ο.π. σελ. 307.

229 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 265.

230 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 225.

που αποτελούν τα δρώντα πρόσωπα, τους πρωταγωνιστές και αυτόπτες μάρτυρες των συμβάντων. Αυτούς που τραγούδησαν και χόρεψαν τα τραγούδια και τους χορούς που τους συνόδευαν σε κάθε σημαντική στιγμή του κύκλου της ζωής τους.

Η μελέτη της συλλογικής μνήμης απαιτεί ένα συγκροτημένο πρωτογενές υλικό, μία σειρά προφορικών αφηγήσεων, που να προέρχονται από τα μέλη της ίδιας κοινωνίας. Το σύνολο της ανθρώπινης εμπειρίας μέσω των προσωπικών αφηγήσεων αποτελεί σημαντική και άμεση πηγή πληροφόρησης και απαραίτητο συμπλήρωμα για τη διερεύνηση των πολιτισμικών στοιχείων μιας κοινωνικής ομάδας, λόγω του ότι η προφορικότητα συνδέεται με διαφορετικές αρχές διάρθρωσης της σκέψης που διαφοροποιούν το προϊόν του προφορικού λόγου από αυτό της γραφής. Στον προφορικό λόγο ο αφηγητής λειτουργεί μόνο με το υλικό που έχει στη μνήμη του, χωρίς τη δυνατότητα να ανατρέξει σε άλλες πηγές. Κινητοποιεί όμως όλες τις αισθήσεις του και επιστρατεύει πολλούς "χρόνους"²³¹, ώστε να μεταδίδει όχι μόνο την πληροφορία αλλά και τον καημό, τον πόνο και τον ιδιαίτερο ψυχισμό του.

Η προφορική μαρτυρία καταξιώθηκε, ως πρόσθετος αγωγός πληροφόρησης, και χρησιμοποιήθηκε ως μεθοδολογικό εργαλείο από πολλούς ερευνητές,²³² λόγω της έλλειψης γραπτών πηγών αλλά και από την ανάγκη για μία πληρέστερη κάλυψη των γεγονότων.

Οι προφορικές μαρτυρίες αποτέλεσαν και στην παρούσα εργασία σημαντική πηγή για την ανασύσταση του υποκειμενικού παρελθόντος των Σαρακατσαναίων και για τη συλλογή στοιχείων που αφορούσαν στη μουσικοχορευτική τους παράδοση.

3.3 Η συγκρότηση της πολιτισμικής ταυτότητας

Η ταυτότητα είναι μία επινοητική κατασκευή, η οποία συγκροτείται με βάση τον αυτοπροσδιορισμό που τα ίδια τα άτομα θέτουν στον εαυτό τους και στο συλλογικό "εμείς" που συναποτελούν, αλλά και βάσει ενός

231 Προκειμένου να ερμηνευθεί η φορτισμένη εμπειρία χρησιμοποιούνται ο κυκλικός χρόνος των εποχών, ο χρόνος της μυθικής αντίληψης και ο ημερολογιακός χρόνος. Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 266.

232 Η προφορική ιστορία έχει χρησιμοποιηθεί από πολλούς ερευνητές, ιστορικούς, λαογράφους και ανθρωπολόγους για την εξυπηρέτηση διαφορετικών σκοπών σχετικών με την επιστήμη τους, η Α. Κυριακίδου Νέστορος χρησιμοποίησε την προφορική ιστορία ως μεθοδολογικό εργαλείο για τις τρεις γενιές προσφύγων της Μικράς Ασίας, (Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π.) Η R. Van Boeschoten για τις δυο γενιές από το Ζιάκα και το περιβόλι Γρεβενών, (Ανάποδα χρόνια, ο.π.) Η Α. Collard για τον Άγιο Βισάριο της Ευρυτανίας, (Διερευνώντας την κοινωνική μνήμη στον ελλαδικό χώρο στο Ανθρωπολογία και παρελθόν, επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης, Θ. Παραδέλλης, ο.π.).

αντιπατικές διαδικασίες, της ένταξης και της διαφοροποίησης.²³⁸ Τα όρια αυτά που προσδιορίζουν τα σύνορα και τις σχέσεις ανάμεσα στο "μέσα" και στο "έξω" καθορίζονται μέσα από μία σύνθετη διαδικασία, διότι το "μέσα" δεν αντιπαρατίθεται μόνο στο "έξω" αλλά και στο "μέσα", ενώ και το "έξω", που αποτελεί τη βάση της αντιπαραθέσης συγκρούεται συνεχώς με τον ίδιο του τον εαυτό.²³⁹

Η ταυτότητα δεν υφίσταται από μόνη της αλλά προκύπτει από δάνεια και ανταλλαγές. Είναι το αποτέλεσμα συναντήσεων και διασταυρώσεων που ορίζεται μέσα από ένα σύστημα σχέσεων και αντιπαραθέσεων με τις ταυτότητες των "άλλων".²⁴⁰ Έτσι, η κατασκευή της ταυτότητας δεν είναι αποτέλεσμα αυθόρμητης πράξης αλλά συνειδητής επιλογής που οφείλεται στην προσπάθεια νομιμοποίησης και διαφοροποίησής της έναντι των άλλων. Η ετερότητα αποτελεί αναγκαία συστατική συνιστώσα της ταυτότητας, δεδομένου ότι τα διαχωριστικά όρια μεταξύ των ταυτοτήτων δεν είναι σαφή και προϋπόθεση για την ύπαρξη μιας ταυτότητας είναι η αποδοχή της ταυτότητας του άλλου.²⁴¹

Η ταυτότητα ως το αποτέλεσμα μιας πολύπλοκης σύνθεσης, που καθορίζεται μέσα από μια πολυπλοκότητα αντιδράσεων και αλληλεπιδράσεων που διατηρεί το άτομο με τον περιβάλλοντα χώρο, αναδιαμορφώνεται συνεχώς μέσα από μία διαδικασία αυτοαναγνώρισης και ετεροαναγνώρισης. Είναι περισσότερο από κάθε άλλο μία διαδρομή σύμφωνα με ένα χαρακτηρισμό που αποδίδεται στο Μ. Φουκά.²⁴² Εξάλλου, η κοινωνικοποίηση μέσω της οποίας το άτομο αποκτά την ταυτότητά του, είναι μία διαδικασία που υφίσταται εφ' όρου ζωής.²⁴³

Η πολιτισμική ταυτότητα του κάθε ατόμου δομείται από δύο σύνολα στοιχείων, τα οποία συμπεριλαμβάνουν αμετάβλητα και μεταβαλλόμενα δεδομένα, που προέρχονται αφ' ενός από τα στοιχεία εκείνα που περικλείει η ιδιότητά του ως μέλος μιας ομάδας και αφ' ετέρου από εκείνα που πηγάζουν από τις ατομικές ιδιοτητές του.²⁴⁴

238 Weeks J., The value of difference στο Jonathan Rutherford, ed. Identity, Community, Culture. Difference, London, ed. Lawrence & Wishart 1990, p.88.

239 Ναυρίδης Κ., Ταυτότητες, επιμ. Κ. Ναυρίδης, Ν. Χρηστάκος, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997, σελ.13.

240 Βρύζας Κ., Παγκόσμια επικοινωνία και πολιτισμικές ταυτότητες, ό.π. σελ.179.

241 Med G., Herbert Geist., Identität und Gesellschaft, Frankfurt a.M. 1978, σελ. 206, Hobsbawm E. Έθνη και εθνικισμός από το 1870 έως σήμερα, μετ. Χ. Νάντρις, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994, σελ. 70.

242 Berque J., Identité in Dictionnaire critique de la communication sous la direction de L. Sfez, vol. A', PUF, Paris 1993, p. 108 Η ταυτότητα μόνιμα διαμορφώνεται μέσα από διαθέσιμες πρακτικές και σχέσεις και υπάρχοντα σύμβολα και ιδέες, Lattain J. Ideology and Cultural Identity Modernity and the Third World Presence, ed. Polity Press, Cambridge 1994, p.163.

243 Τσαούσης Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, εισαγωγή στην Κοινωνιολογία, εκδ. Gutenberg Αθήνα 1983 σελ. 145.

244 Πρυνεντί Ζ., Πολιτισμική ταυτότητα μεταξύ μύθου και πραγματικότητας στο "Εμείς και οι άλλοι", ό.π. σελ. 52. Ο όρος πολιτισμική είναι σχετικά πρόσφατος και δεν σχετίζεται με το περιεχόμενο της ταυτότητας, αλλά με τις επερχόμενες μεταβολές στις εξωτερικές συνθήκες από τις

Η πολιτισμική ταυτότητα αναφέρεται κυρίως στη βιωμένη παράδοση και όχι στην κληρονομούμενη,²⁴⁵ δηλαδή στον τρόπο ζωής.

O G. Med ²⁴⁶ εντοπίζει δύο στάδια εξέλιξης της ταυτότητας. Στο πρώτο στάδιο η ταυτότητα του καθενός σχηματίζεται μέσω μιας οργάνωσης των ιδιαίτερων στάσεων των άλλων απέναντι στο ίδιο το άτομο το οποίο συμμετέχει στις ειδικές κοινωνικές ενέργειες. Κατά το δεύτερο στάδιο η ταυτότητα του καθενός σχηματίζεται μέσω μιας οργάνωσης και αντίληψης των κοινωνικών στάσεων που ισχύουν γενικά για τους άλλους ή για την οργανωμένη κοινωνική ομάδα ως σύνολο. Αυτές οι κοινωνικές ομαδικές στάσεις μεταφέρονται στο χώρο εμπειριών του καθενός και προσαρτώνται ως στοιχεία στη δομή της δικής του ταυτότητας.

Μεταξύ της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας υπάρχει μία σχέση δυναμικής αλληλεπίδρασης. Η ατομική ταυτότητα αντλεί αναμνήσεις και εικόνες από την ατομική ιστορία η οποία συνδέεται με τη συλλογική.²⁴⁷

Η ατομική ταυτότητα προϋποθέτει εξ ορισμού την έννοια "ταυτόν" που παραπέμπει σε μια εμπειρικού τύπου τάση για εσωτερική ενότητα του υποκειμένου με τον εαυτό του, η οποία του επιτρέπει να αναγνωρίζεται ως το ίδιο με διάρκεια και σταθερότητα. Αυτή η ταυτότητα συνδέεται με τα βιώματα και τις καταστάσεις που διαμορφώνουν έναν άνθρωπο.

Η συλλογική ταυτότητα, που ιδιαίτερα απασχόλησε τα τελευταία χρόνια τους κοινωνικούς ανθρωπολόγους αναφέρεται σε υποομάδες στην κοινωνία, γενικά σε πληθυσμούς, παρά σε άτομα. Αυτή η έννοια, η οποία σχετίζεται με μία συλλογική αίσθηση ταυτότητας που εκφράζεται από συγκεκριμένες ομάδες, έχει ως κύριο σημείο αναφοράς της το «εμείς». Πρόκειται για μια υποκειμενική πίστη στο "συνανήκειν" καθώς αναφέρει ο M. Weber, η οποία διαμορφώνεται μέσα από την κατηγοροποίηση "εμείς" και οι "άλλοι", που δεν εκφράζει μόνο την αντίληψη ότι κάποιος ανήκει σε μία ομάδα αλλά και την πίστη ότι δεν ανήκει σε κάποια άλλη.²⁴⁸

οποιες διαμορφώνεται η ταυτότητα, Ψημίτης Μ., Η ατομική ταυτότητα ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπλοκότητας, στο "Εμείς και οι άλλοι", ο.π. σελ. 87.

245 Πρυνεντύ Ζ., Πολιτισμική ταυτότητα μεταξύ μύθου και πραγματικότητας στο "Εμείς και οι άλλοι", ό.π. σελ. 51.

246 Med G., Herbert Geist, Identital und ceseleshaft Frankfurt a.m.ο.π., p. 200,201.

247 Zavalloni M. -Guerin Ch.L. Κοινωνική Ταυτότητα και Συνείδηση, επιμ. Α. Ρήγα εκδ. Ελληνικά Γράμματα Αθήνα 1996 σελ. 155.

248 Αλεξιάκης Ε. Ταυτότητες και ετερότητες, έκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2001, σελ.182 Το κύριο χαρακτηριστικό στις συλλογικές ταυτότητες είναι πάντα η ύπαρξη στερεοτύπων, δηλαδή χαρακτηριστικών πραγματικών ή υποθετικών που διαθέτει η κάθε ομάδα. Αλεξιάκης Ε. Ταυτότητες και ετερότητες, έκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2001, σελ.165 Η συνειδητοποίηση γίνεται μέσα από τις λεγόμενες διαχωριστικές γραμμές, όπως τη γλώσσα, τον τρόπο ζωής, τους αμοιβαίους δεσμούς λόγω ιστορικής μνήμης, οι οποίες εκφράζονται συμβολικά. Cohen A. The symbolic construction of Community. ed. Key Ideas, London 1989, p. 12.

Μια ομάδα συγκροτεί την ταυτότητά της και διαπραγματεύεται τη θέση της στον ευρύτερο κόσμο μέσα από αναφορές στο παρελθόν της.²⁴⁹ Ο τόπος της καταγωγής ως μνήμη κατέχει κεντρική θέση στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας, ενός κοινωνικού συνόλου. Η ύπαρξη ακόμη μιας κοινής μακροχρόνιας παράδοσης και μιας πολιτισμικής συνέχειας, η οποία συνδέει τα μέλη μιας ομάδας με αμοιβαίους δεσμούς λόγω κοινών πολιτισμικών προτύπων εκφράζει και επιβεβαιώνει την ύπαρξη μιας συλλογικής ταυτότητας αλλά και ενισχύει τη συγκρότησή της.²⁵⁰

Προκειμένου για μια εθνοτική ομάδα, όπως είναι οι Σαρακατσαναίοι, σημαντικό παράγοντα κοινωνικοψυχολογικής αίσθησης, ταύτισης εκτός από το κοινό παρελθόν, αποτελεί και ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αυτή εντάσσεται σε επίπεδο οικονομικό, πολιτισμικό και ιδεολογικό στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία.²⁵¹

Το περιεχόμενο της ταυτότητας ορίζεται από το συναίσθημα της ψυχολογικής ταύτισης των μελών της ομάδας και τη δράση για την ομάδα. Η ταύτιση των μελών μιας ομάδας εξαρτάται από το βαθμό της κοινωνικής συνοχής. Όσο μεγαλύτερος είναι αυτός, τόσο η ταύτιση είναι ισχυρότερη. Σημαντικό παράγοντα κοινωνικής συνοχής συνιστούν τα πολιτισμικά στοιχεία²⁵², καθόσον ο πολιτισμός αποτελεί σημείο αναφοράς της συλλογικής ταυτότητας και δείχνει "ποιοί είμαστε" και "τι είμαστε".²⁵³

Στη προκειμένη περίπτωση οι Σαρακατσαναίοι βιώνουν έντονα την πολιτισμική τους ταυτότητα και σε αυτό συμβάλλουν τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους στοιχεία και κυρίως η μουσική και ο χορός, τα οποία τους διαφοροποιούν από τους άλλους. Παράλληλα, όμως συντελούν και οι "άλλοι" που αναγνωρίζουν τη μουσικοχορευτική τους ιδιαιτερότητα.

Οι πολιτισμικές πρακτικές, όπως η μουσική και ο χορός αναπαράστουν την πολιτισμική ταυτότητα, αλλά συγχρόνως συμβάλλουν

249 Δημητρίου Κοτσώνη Σ.- Δημητρίου Σ. Ανθρωπολογία και Ιστορία, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα, 1996, σελ.136.

250 Ιντζεσίλογλου Ν., Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων, το παράδειγμα της Εθνικής ταυτότητας στο "Εμείς και οι άλλοι", ο.π. σελ. 179 Το να ανήκει κάποιος σε μία συλλογικότητα συνεπάγεται ένα σύνολο πεποιθήσεων και κρίσεων για την φύση του εαυτού του άλλου και της κοινωνίας. Αυτές οι πεποιθήσεις και οι ατομικές κρίσεις από τη στιγμή που εγγράφονται στο πολιτισμικό περιβάλλον ως γνώσεις, ιδεολογίες ή έργα τέχνης συμβάλλουν στη δημιουργία μιας πολιτισμικής ταυτότητας και γίνονται μέρος του κοινωνικοπολιτισμικού περιβάλλοντος. Zavalloni M. –Guerin Ch.L. Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση, επιμ. Α. Ρήγα, ο.π. σελ. 155.

251 Βεργέτη Μ., Απο τον Πόντο στην Ελλάδα, εκδ. Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1994, σελ. 63.

252 Φίλιας Β., Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, τόμος Α', εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1994, σελ. 74, Hofstatter P, Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία, μετ. Τζ. Μαστοράκη, εκδ.Λιβάνη, Αθήνα 1978, σελ.307.

253 Τσαούσης Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1978, σελ. 116 Ο πολιτισμός ως κοινό πλαίσιο ζωής και μνήμης επιτελεί ταυτόχρονα τρεις σημαντικές για το κοινωνικό σύνολο λειτουργίες: της αναγνώρισης, της ένταξης, και της συμμετοχής. Τα μέλη ενός κοινωνικού συνόλου αναγνωρίζονται μεταξύ τους, εντάσσονται στο κοινωνικό σύνολο και αποκτούν την ατομική και κοινωνική τους ταυτότητα μέσω του πολιτισμού. Τσαούσης Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου, ό.π. σελ. 117.

και στη διαμόρφωσή της,²⁵⁴ διότι "η έννοια της ταυτότητας δεν προϋπάρχει υπερβαίνοντας το χώρο, τον χρόνο, την ιστορία και την κουλτούρα... Αλλά σαν καθετί που είναι ιστορικό υφίσταται ένα διαρκή μετασχηματισμό... και θα πρέπει να ειπωθεί ως μια διαλεκτική σχέση μεταξύ δυο αξόνων, αυτού της ομοιότητας και της συνέχειας και αυτού της διαφοράς και της ρήξης".²⁵⁵ Η παροχή μηνυμάτων από τα σύμβολα, όπως η μουσική και ο χορός για την κατανόηση της συλλογικής συνείδησης μιας ομάδας ή ενός ατόμου οδήγησε πολλούς ερευνητές να διαπραγματεύονται διαμέσου αυτών την ταυτότητα τους.²⁵⁶

Η συλλογική ταυτότητα ενός κοινωνικού συνόλου οικοδομείται γύρω από κάποιους κεντρικούς άξονες αλλά μεταμορφώνεται και μετασχηματίζεται με βάση τις συλλογικά βιωμένες εμπειρίες, προσδοκίες και μνήμες του κοινωνικού συνόλου, καθώς και από το γενικότερο κλίμα της κοινωνικής πραγματικότητας που προσδιορίζει τη δράση σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο σε κάθε δεδομένη στιγμή.²⁵⁷ Αυτό συντελεί στη συνύπαρξη παράλληλων ταυτοτήτων με κοινό άξονα αναφοράς, αλλά διαφορετικό περιεχόμενο, το οποίο διαμορφώνεται ανάλογα στις διάφορες γενιές.²⁵⁸

Ο δυναμικός χαρακτήρας της ταυτότητας ενός κοινωνικού συνόλου πιστοποιείται και από τη συνεχή αναπροσαρμογή της στα πλαίσια της διαλεκτικής σχέσης του συγκεκριμένου κοινωνικού συνόλου με τον περιβάλλοντα κοινωνικό χώρο. Οι κύριοι άξονες γύρω από τους οποίους αναπροσαρμόζεται η ταυτότητα είναι τα σύνολα που απαρτίζουν τον κοινωνικό περίγυρο, από τον οποίο διαφοροποιείται το

254 Κουτσούμα Μ.. Η δυναμική του χορού στις μετασχηματιστικές διαδικασίες διαμόρφωσης της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας, Πρακτικά Α' πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 15-17 Οκτωβρίου 1999, σελ.207. Η Α. Peterson Royce αναφέρει ότι μία από τις πιο σημαντικές χρήσεις τους χορού είναι ότι αποτελεί δείκτη ταυτότητας, Royce Peterson Α., Η Ανθρωπολογία του χορού, Μετ. και επιμ. Μ. Ζωγράφου , εκδ. Νήσος, Αθήνα 2005, σελ. 154.

255 Hall S., Cultural identity and diaspora, in J. Rutherford, Identity: Community, Culture, Difference, ed.Lawrence& Wishart, London 1990 p.225-226 Ο J. Berque διακρίνει σε μια συλλογική ταυτότητα τον ενεργό ρόλο και την αλληλεπίδραση όλων των στοιχείων της, καθώς και τη μεταβλητικότητα όλων των πλευρών και των παραγόντων της, Berque J., Identites collectives et sujets de l' histoire in Identites collectives et relations inter - culturelles, sous la direction de Guy Michaud, ed. complexe, SPRL, Bruxelles, 1978, p. 11-18.

256 Ο Ε. Αλεξάκης διαπραγματεύεται μέσω του χορού την ταυτότητα της Βήσσανης Παγωνίου, Αλεξάκης Ελ. Ταυτότητες και ετερότητες ο.π. Η J. Cowan εξετάζει την παρουσίαση της γυναίκας μέσα από το χορό στο Σοχό Θεσσαλονίκης, Cowan J. Η πολιτική του σώματος μετ. Κ. Κουρεμένος Εκδ. Αλεξάνδρεια Αθήνα 1990. Ο F.Filippou διαπραγματεύεται τις φυλετικές ταυτότητες μέσα από το χορό στη περιοχή της Αριδαίας, Filippou F. La danse traditionnelle comme phénomène social dans la région d' Aridea – Orma (Macédoine- Grèce) Mémoire de D.E.A. en Ethnologie –Anthropologie Sociale Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris , 1993.

257 Τσαούσης Δ., στο Μ. Βεργέτη Από τον Πόντο στην Ελλάδα, εκδ.Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1994, σελ. 14.

258 Τσαούσης Δ., στο Μ.Βεργέτη Από τον Πόντο στην Ελλάδα, ό.π. σελ.. 17.

αυτοπροσδιοριζόμενο σύνολο ως αυτοτελής οντότητα και τα πολιτισμικά στοιχεία που αποτελούν τη βάση της διαφοροποίησης.²⁵⁹

Η αναπροσαρμογή της ταυτότητας αφορά κυρίως στη μετεξέλιξη των πολιτισμικών προτύπων και τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ορίων²⁶⁰. Προκαλείται από τη διαχρονική εξέλιξη της ταυτότητας ή από κρίση που ορίζεται ως διασάλευση της κοινωνικής συνοχής ή από αδυναμία σαφούς και γενικά αποδεκτού καθορισμού του περιεχομένου της ταυτότητας.²⁶¹

Η αναπροσαρμογή της ταυτότητας μιας κοινοτικής ομάδας συντελείται μέσα από όρους που δεν επιλέγονται από τους ανθρώπους αλλά που προδιαγράφονται από τις ιστορικές περιστάσεις που διαμορφώνουν τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο και από τις ταυτότητες των άλλων.²⁶² Αλλά ακόμη και το ίδιο το ιστορικό γεγονός, όταν βιώνεται και αντιμετωπίζεται διαφορετικά από διάφορες ηλικιακές ομάδες, έχει την ικανότητα διαφοροποίησης.²⁶³

Η ταυτότητα διαμορφώνεται μέσα στο χρόνο, καθώς το άτομο αποκτά νέες εμπειρίες και νέους ρόλους. Καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου αποτελεί το είδος της κοινωνίας, στην οποία είναι ενταγμένο. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, η γεωγραφική απομόνωση, το ιδιαίτερο ιστορικό παρελθόν, τα τοπικά ήθη και έθιμα συνιστούν παράγοντες που ευνοούν μία ισχυρή τοπική και ομοιογενή ταυτότητα. Οι ρόλοι εδώ είναι σαφείς και οι εναλλακτικές λύσεις διαμόρφωσης της ταυτότητας περιορισμένες.²⁶⁴

Στη σημερινή μεταμοντέρνα κοινωνία με το μεγάλο βαθμό διαφοροποίησης, οι βαθιές κοινωνικές και ιδεολογικές αλλαγές θέτουν σε αμφισβήτηση, καταργούν ή μετατοπίζουν τις συνοριακές γραμμές-νοητές και ορατές- μεταβάλλοντας το σχεσιακό και κοινωνικό τοπίο. Επιπλέον, η πολιτισμική αφομοίωση που επικρατεί μέσα στη σύγχρονη ανομοιογενή και ρευστή κοινωνικότητα έχει περιορίσει την πραγματικότητα του άλλου και έχει καταστήσει την αναγνώριση της ετερότητας προβληματική με αποτέλεσμα να καθίσταται προβληματική και η αναζήτηση της ταυτότητας.

259 Τσαούσης Δ., Ελληνισμός και ελληνικότητα, στο Ελληνισμός ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της Νεοελληνικής κοινωνίας, επιμ. Δ.Τσαούσης, έκδ. Εστία, Αθήνα 1998, σελ.17.

260 Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα, ό.π. σελ. 63.

261 Τσαούσης Δ., Ελληνισμός και ελληνικότητα, στο Ελληνισμός ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της Νεοελληνικής κοινωνίας,, ό.π. σελ.19.

262 Πασχαλίδης Γ., Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή. Η διαλεκτική της ταυτότητας και αμφιθυμία της κριτικής στο "Εμείς και οι Άλλοι", ό.π. σελ.80. Η επιρροή της ιστορικής αλλαγής στην ατομική και συλλογική ταυτότητα είναι καθοριστική. Τα ιστορικά γεγονότα συγκεκριμένης εποχής επεμβαίνουν στην διαμόρφωση των ατομικών ικανοτήτων προσαρμογής και στην αποδοχή κοινωνικών ρόλων ορισμένης μορφής. Elder G. History and the Life Course in Daniel Bertaux, επιμ. Biography and Society, ed. SAGE Publications Inc, California 1981 p. 78-79.

263 Elder G., History and the Life Course στο Daniel Bertaux Biography and Society, ο.π. p.97.

264 Παρασκευόπουλος Ι., Εξελικτική ψυχολογία, τόμος Δ', Αθήνα, σελ. 169.

Οι νέες μορφές που προέκυψαν αποκλείουν τις κοινωνικές ομάδες από τη δυνατότητα πρόσβασης σε πολιτισμικές παραδόσεις, που ιστορικά φόρτιζαν, νοηματικά και συμβολικά, την ύπαρξη τους και την ιδιαίτερη διαδρομή τους.²⁶⁵ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να καταστραφεί η αίσθηση της ενότητας και της κοινότητας που στήριζε τη συλλογική ταυτότητα, καθώς και τα καθημερινά δίκτυα σχεσιακής διεπίδρασης και αλληλοαναγνώρισης.

Η επικράτηση της διεθνοποίησης, της γεωγραφικής και κοινωνικής κινητικότητας, του εκσυγχρονισμού και του ατομισμού, επηρεάζει και την ταύτιση σε ομάδες και τη ρύθμιση των διαδικασιών αλληλεπίδρασης που μετασηματίζουν τις συλλογικές ταυτότητες.²⁶⁶ Έτσι αυτές στη σημερινή εποχή υπερβαίνουν τους χωρικούς περιορισμούς και δεν νοούνται ριζωμένες σε ένα τόπο.²⁶⁷

Η κατάρρευση της συλλογικής δράσης και η μείωση των έτοιμων προτύπων σε συνδυασμό με την παράλληλη υποχώρηση των συλλογικών εγγυήσεων έχει ως αποτέλεσμα η αναζήτηση της ταυτότητας να γίνεται με όρους ατομικής πρωτοβουλίας παρά με όρους εξασφαλιστικών συλλογικών δεσμών.²⁶⁸

Η διαφοροποίηση των πλαισίων, μέσα από τα οποία το άτομο αντλούσε τις βιωματικές του εμπειρίες και η ταχύτητα και διαρκής μεταβολή των πολιτισμικών προτύπων, δημιουργούν τη δυνατότητα πολλαπλών εναλλακτικών επιλογών.²⁶⁹ Με τη συμμετοχή του ανθρώπου σε πολλές ετερογενείς συλλογικότητες και την ασυμβατότητα των ρόλων που το άτομο καλείται να υποδυθεί μέσα σε αυτές παράγεται μία κρίση ταυτότητας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο και καθίσταται προβληματική η διατήρηση μιας συνεκτικής ταυτότητας.²⁷⁰

Ένας Σαρακατσάνος σήμερα διαθέτει πολλές ταυτότητες, είναι Έλληνας, είναι Ευρωπαίος, συμμετέχει σε πολλές κοινές πολιτιστικές δραστηριότητες με διαφορετικό περιεχόμενο και είναι ο,τιδήποτε άλλο από καταγωγής, καθόσον οι μικτοί γάμοι έχουν επικρατήσει.

Η κρίση που προκαλείται στις τοπικές ταυτότητες από τις τάσεις πολιτισμικής ομοιογενοποίησης και από την ευννόηση μιας συλλογικής

265 Melucci A., *Passaggio d'epoca. Il futuro e adesso*, ed. Feltrinelli, Milano 1994, p.25-27.

266 Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα ο.π. σελ. 52.

267 Ντισιάκος Β., *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*, ο.π. σελ.97.

268 Ψημίτης Μ., Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπολοκότητας, στο "Εμείς και οι Άλλοι", ο.π. σελ. 87 Ο Α. Melucci αντιμετωπίζει τη συλλογική ταυτότητα ως μορφή συλλογικής δράσης. Η διατήρησή της δεν θεωρείται δεδομένη, αλλά εξαρτάται από συνεχείς διαδικασίες αναδόμησης. Τα άτομα και οι ομάδες διαμέσου της δράσης τους συμμετέχουν στη διαμόρφωση της ταυτότητας, η οποία είναι αποτέλεσμα αποφάσεων και σχεδίων περισσότερο, παρά καταστάσεων και δεσμών. Melucci A. L' *Invenzione del Presente: Movimenti, Identita, Bisogni Individuali*, ed.Mulino, Bologna 1982, p.89.

269 Ψημίτης Μ., Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπολοκότητας, στο "Εμείς και οι Άλλοι", ο.π. σελ. 90.

270 Ψημίτης Μ., Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπολοκότητας, στο "Εμείς και οι Άλλοι", ο.π. σελ. 95-97.

– ατομικής οικουμενικής ταυτότητας οδηγεί με τη σειρά της σε μία κίνηση αυτοάμυνας της ταυτότητας που απειλείται με αφανισμό. Δημιουργούνται έτσι συσπειρώσεις γύρω από παραδοσιακές πολιτισμικές ταυτότητες που αντιπαρατίθενται στην ισοπέδωση των νεωτερικών τάσεων, που ενισχύουν τη διαφορετικότητα της ομάδας. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια η αίσθηση της τοπικής ταυτότητας τονώνεται μέσα από τους συνδέσμους των εθνοτικών ομάδων που εκφράζουν την τοπική ιδεολογία αναβιώνοντας ήθη, έθιμα και χορευτικά δρώμενα. Μέσα από αυτές τις εκδηλώσεις, όπου η μουσική και ο χορός κατέχουν κεντρική θέση και οι Σαρακατσαναίοι επαναδιαπραγματεύονται το ζήτημα της διαφορετικότητάς τους και ενισχύουν την ομάδα του "Εμείς", αυτοπροσδιοριζόμενοι έναντι των "άλλων".

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4°

4.1 Κοινωνική μετεξέλιξη των Σαρακατσαναίων και πολιτισμική μεταλλαγή

Το τιμαριωτικό σύστημα, που χαρακτήριζε τη βυζαντινή εποχή και είχε επιδράσει και στο θεσμικό πλαίσιο της οσμμανικής κοινωνίας, αρχίζει μετά τον 16^ο αιώνα να διασαλεύεται από τη διείσδυση του φεουδαρχισμού και την εμφάνιση των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων.²⁷¹ Η διασάλευση αυτή της ισορροπίας στο εσωτερικό του συστήματος των τιμαρίων επέρχεται λόγω της αύξησης των τσιφλικιών και της εξάπλωσης του συστήματος της ενοικίασης των προσόδων.²⁷²

Ο 17^{ος} και 18^{ος} αιώνας χαρακτηρίζονται από σημαντική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, η οποία οδηγεί στην άμβλυση των οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων και στη συσσώρευση κεφαλαίου στα χέρια των νέων κοινωνικών στρωμάτων των υποδούλων λαών της οθωμανικής κυριαρχίας. Αποτέλεσμα της ανάπτυξης αυτής είναι στο τέλος του 18^{ου} αιώνα η διαμόρφωση αστικών τάξεων στις βαλκανικές χώρες.²⁷³

Οι προϋποθέσεις για μία προκεφαλαιοκρατική κοινωνία στα Βαλκάνια δημιουργούνται από τη βαθμιαία εξάρτηση από τη Δύση σε συνδυασμό με την κερδοσκοπία των εμπορών και την ανατροπή του νομισματικού συστήματος.²⁷⁴

Η σύνδεση των βαλκανικών χωρών με τις ευρωπαϊκές και παγκόσμιες καπιταλιστικές αγορές διασπά το φράγμα του οσμμανικού μονωτισμού και προκαλεί σοβαρές επιπτώσεις στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξή τους και σημαντικές αλλαγές στο οθωμανικό φεουδαλικό σύστημα και κράτος.²⁷⁵

Η διείσδυση του καπιταλισμού και η κατάρρευση των ευρύτερων φεουδαλικών δομών με την παρακμή και τη μετέπειτα πτώση της οθωμανικής αυτοκρατορίας επιφέρουν και μετασηματισμό στις δομές της ελληνικής κοινότητας²⁷⁶, ο οποίος επιτελέστηκε μέσα από μία μακρόχρονη

271 Σαρρής Ν., Οσμμανική πραγματικότητα τομ. 2ος, ο.π. σελ. 95.

272 Σβορώνος Ν., Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, εκδ. Θεμέλιο, μετ. Α. Ασδραγά, Παρίσι 1972, σελ.43.

273 Τοδορον Ν., Η βαλκανική πόλη 15ος έως 19ος αιώνας, τομ. Β' εκδ. Θεμέλιο, μετ. Ε. Αβδελά Τ. Παπαπέτρου Αθήνα 1986, σελ. 282.

274 Σαρρής Ν., Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τόμος Β', εκδ. Γόρδιος, Αθήνα 1992, σελ. 84.

275 Σαρρής Ν., Κοινωνική και πολιτική φιλοσοφία και σκέψη του οσμμανοκρατούμενου ελληνισμού, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα 1991, σελ. 2.

276 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 57.

διαδικασία, καθ' όσον αυτές αποδείχθηκαν ιδιαίτερα ανθεκτικές²⁷⁷. Αυτό έχει ως συνέπεια να επέλθουν μεταβολές στις εσωτερικές λειτουργίες της και να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για τη μεταβολή της συνέχειας στη λαϊκή παράδοση.

Η ενσωμάτωση του καπιταλιστικού συστήματος στην αγροτική παραγωγική διαδικασία στην Ελλάδα λειτουργεί αποτρεπτικά ως προς τη συσσώρευση της γης και οδηγεί στην κατάλυση των προκαπιταλιστικών σχηματισμών όπως το τσιφλίκι και το τσελιγκάτο.²⁷⁸ Ανάμεσα στους δύο αυτούς σχηματισμούς υπάρχει σχέση αντιθετικής συμπληρωματικότητας, η οποία επιβεβαιώνεται στην ιστορική τους συνύπαρξη στην περιοχή της Μεσογείου, αλλά και ειδικότερα στον ελλαδικό χώρο, όπου η κατάργηση του τσιφλικιού σήμανε και την παρακμή του τσελιγκάτου.²⁷⁹

Από τη σύσταση του ελληνικού κράτους μία σειρά από μέτρα ακόμη συνετέλεσαν στη διάλυση των τσελιγκάτων και στη συρρίκνωση της νομαδικής κτηνοτροφίας. Η αποδυνάμωση των νομαδικών μετακινήσεων και η ανάγκη για μόνιμη εγκατάσταση δημιουργείται κατ' αρχήν από τη στάση του κράτους απέναντι στους σκηνίτες κτηνοτρόφους με το νόμο του 1856 αρθ. 20 περί φορολογίας των ζώων, με τον οποίο ορίζεται ότι στην ενοικίαση των εθνικών βοσκών, χειμερινών και θερινών προτιμούνται οι μόνιμοι κάτοικοι των χωριών καθώς και με το νόμο του 1857 που στο άρθρο 21 όριζε ότι απονέμονται εθνικές βοσκές μόνο στους μόνιμους κατοίκους και απαγόρευε στους άλλοτε σκηνίτες να κατασκηνώνουν μόνοι τους.

Το καίριο όμως πλήγμα στην νομαδική κτηνοτροφία επιφέρει η αγροτική μεταρρύθμιση με το νόμο του 1917 αλλά και τις συμπληρώσεις του το 1919 και το 1923²⁸⁰. Το πρόγραμμα της αγροτικής μεταρρύθμισης εγκαθιδρύει ένα σύστημα ελεύθερης γεωργικής εκμετάλλευσης με βάση το μικρό οικογενειακό κλήρο και ένα σύστημα εντατικής καλλιέργειας σε αντίθεση με το σύστημα εκτατικής καλλιέργειας που επικρατούσε στο τσιφλίκι, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των χειμερινών βοσκοτόπων. Με την εντατική καλλιέργεια περιορίζονται ακόμη περισσότερο οι χέρσες εκτάσεις, αλλά και η ενότητα των μεγάλων κτημάτων διασπάται, λόγω των μικρών οικογενειακών κλήρων, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι μεγάλες μετακινήσεις των κοπαδιών.²⁸¹ Αυτό οδηγεί και στη σταδιακή παρακμή του τσελιγκάτου, του κύριου κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού των Σαρακατσαναίων, που αποτέλεσε και τη βασική αιτία της απονομαδοποίησής τους.

277 Τσοτσόρος Σ., Τα όρια των διαφοροποιήσεων των παραγωγικών δομών στον αγροτικό χώρο 18ος-19ος αιώνας, Ιστορικά, τόμος 7ος, τευχ. 12, 13, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1990, σελ. 43.

278 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 59.

279 Νιτσιάκος Β., Λαογραφικά ετερόκλητα εκδ. Οδυσσεύς Αθήνα 1997, σελ. 88.

280 Σβορώνος Ν., επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, ο.π. σελ. 125.

281 Βεργόπουλος Κ., Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1975, σελ. 163-169.

Η εντυπωσιακή αύξηση της γεωργικής παραγωγής με την αύξηση του γεωργικού πληθυσμού, που προήλθε με την είσοδο των προσφύγων μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και τη διανομή κλήρου σε αυτούς δρομολόγησε αρνητικές συνέπειες για τη νομαδική κτηνοτροφία.²⁸²

Σημαντική επίδραση για τη συρρίκνωση των διαθέσιμων βοσκοτόπων, επίσης ασκείται και από την εποικιστική τάση, που εκδηλώνεται προς τις πεδινές εκτάσεις με τη σταδιακή απελευθέρωση του κράτους,²⁸³ καθόσον στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα ο χριστιανικός πληθυσμός είχε περιορισθεί στις ορεινές περιοχές.

Η κρατική πολιτική συμβάλει στην απονομαδοποίηση των Σαρακατσαναίων και με διάφορους άλλους νόμους και διατάγματα, όπως ο νόμος 4818 της 14-16/6/1930 περί ενοικιάσεως βοσκοτόπων που προέβλεπε δικαιώματα προστατευόμενης ενοικίασης, καθώς και το διάταγμα 1223 της 3/5/1938 που επέβαλε μόνιμο τόπο εγκατάστασης και εγγραφή στα δημοτολόγια, ο οποίος εξασφάλιζε και ελεύθερη βοσκή στα κοινοτικά λειβάδια και ακόμη επέβαλε την υποχρεωτική στράτευση, η οποία επέφερε εκτός των άλλων και ρήγμα στην πολιτιστική και κοινωνική απομόνωση των Σαρακατσαναίων.²⁸⁴

Ακόμη με το σύνταγμα του 1952 αρ. 104 και το Ν.Δ. 2185/1952 με την απαλλοτρίωση κυρίως των μοναστηριακών κτημάτων που ήταν νωρίτερα βοσκοτόπια και τη διανομή τους σε μικρούς κτηνοτρόφους, η νομαδική κτηνοτροφία αποδυναμώνεται περισσότερο.

Στη νέα διαμορφούμενη κατάσταση τα διάφορα γεγονότα τα οποία συνέτειναν στη σταδιακή διάλυση των τσελιγκάτων οδήγησαν σε μια οικογενειακού τύπου εστιακή κτηνοτροφική μονάδα, μεταβάλλοντας την κοινωνική δομή των Σαρακατσαναίων. Η διάλυση των τσελιγκάτων αναγκάζει όλο και περισσότερο τους Σαρακατσαναίους να έρθουν σε επαφή με την εγχρήματη οικονομία και τις άλλες αξίες του ευρύτερου κοινωνικού συστήματος του νεοελληνικού κράτους, δεδομένου ότι μέχρι τότε μόνο ο τσέλιγκας αποτελούσε τον άμεσο διαμεσολαβητή με την περιβάλλουσα κοινωνία.

Η ενσωμάτωση των Σαρακατσαναίων στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο αρχίζει να δρομολογείται από την περίοδο της μόνιμης εγκατάστασής τους, η οποία από τα μέσα του 20ου αιώνα είχε λάβει μεγάλες διαστάσεις.²⁸⁵ Σημαντικό μηχανισμό ενσωμάτωσής τους αποτελεί και το ενδιαφέρον τους για τη συστηματική εκπαίδευση, το οποίο αρχίζει να εκδηλώνεται μετά το 1920²⁸⁶ σε αντίθεση με την

282 Τσουκαλάς Κ., Εξάρτηση και αναπαραγωγή Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922) εκδ. Θεμέλιο Αθήνα 1977, σελ. 81.

283 Σβορώνος Ν., επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, ο.π. σελ. 41.

284 Kavadias G., Pasteurs nomades Meditterraneens les saracatsans de Greece, ο.π. p. 405.

285 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ό.π., σελ. μα'-μζ'.

286 Hðeg C., ό.π., τομ. Α' σελ. 59.

παραδοσιακή εκπαίδευση, η οποία αναπαρήγαγε την υπάρχουσα δομή και λειτουργία και αποτελούσε ένα μηχανισμό αντίστασης στους εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες αποσταθεροποίησης αυτής της δομής.²⁸⁷

Η ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Ελλάδα, που ευνοήθηκε και από τη δημιουργία μιας ενιαίας και μεγάλης εσωτερικής αγοράς, λόγω της εδαφικής επέκτασης και της αύξησης του πληθυσμού με την οριστική διαμόρφωση των συνόρων του ελληνικού κράτους αλλά και από την καθιέρωση ενός θεσμικού πλαισίου που διευκόλυνε τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία²⁸⁸ δημιούργησε τα θεσμικά και νομικά πλαίσια για τον αστικό εκσυγχρονισμό της κοινωνίας.²⁸⁹

Η επίδραση του καπιταλιστικού συστήματος με τον νέο τρόπο παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα τη μετατόπιση του λαού ως εργατικό δυναμικό στα αστικά κέντρα. Η αστυφιλία εμφανίζεται στην Ελλάδα, ως κοινωνικό φαινόμενο κυρίως μετά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα και ο βαθμός της εντατικοποίησής της διαφαίνεται στα στατιστικά δεδομένα.²⁹⁰ Η μεταβολή του αστικού πληθυσμού φανερώνει ότι το ρεύμα της κοινωνικής κινητικότητας που κυριαρχεί στην Ελλάδα από τον 19ο αιώνα χαρακτηρίζεται από τη μαζική μετακίνηση στον αστικό χώρο, και από τη δημιουργία της μικρής αστικής τάξης των πόλεων.²⁹¹

Η έξαρση της εσωτερικής μετανάστευσης προκαλείται και από ευρύτερες κοινωνικές και ψυχοκινητικές αιτίες, που είχαν ως στόχο την αλλαγή ρόλου και κοινωνικής θέσης και όχι μόνο από τις αναπτυξιακές αναγκαιότητες της οικονομίας, δεδομένου ότι η κίνηση που παρατηρήθηκε προς τις πόλεις δεν ανταποκρινόταν στις ανάγκες μιας διαρθρωτικά μεταβαλλόμενης οικονομίας, αλλά επρόκειτο για μία νόθα αστικοποίηση.²⁹²

Ιδιαίτερα μεταπολεμικά σημειώνεται μια επιταχυνόμενη εγκατάλειψη της υπαίθρου και μία καθολική τάση αστικοποίησης που προκάλεσε στις περισσότερες επαρχίες της χώρας μια ολοκληρωτική κατάρρευση του πλαισίου ζωής.²⁹³

Οι Σαρακατσαναίοι, προκειμένου να επιτύχουν την ανοδική κινητικότητά τους και την ομαλή τους ένταξη στο περιεργό

287 Ανθογαλίδου Θ., Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή και εξέλιξη μιας παραδοσιακής κοινωνίας, ο.π. σελ. 74.

288 Μουζέλης Ν., Νεοελληνική κοινωνία, όψεις υπανάπτυξης 2η εκδ., εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1978, σελ. 44.

289 Τσοτορός Σ. Η συγκρότηση του βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα (1898-1939), τόμος Α', εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ. Αθήνα 2001, σελ. 54.

290 Σαρρής Ν., Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τόμος Β', ό.π., σελ. 166, 167.

291 Τσουκαλάς Κ., Εξάρτηση και αναπαραγωγή, ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922), β' έκδοση, μετ Ι. Πετροπούλου, Παρίσι 1975, εκδ. Θεμέλιο, σελ. 381.

292 Φίλιας Β., Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος, τόμος Β', εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1980, σελ. 82.

293 Φίλιας Β., Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, έκδ. Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1999, σελ. 66.

πληθυσμιακό περιβάλλον, διατρέχουν διάφορες φάσεις μετά την απονομαδοποίησή τους. Ο ημινομαδικός χαρακτήρας και η οικόσιτη κτηνοτροφία που επικρατούν επιτρέπουν κατ' αρχήν την αγροτική εκμετάλλευση στη δεύτερη γενιά και τη στροφή προς άλλα επαγγέλματα, ενώ η τρίτη γενιά προσανατολίζεται σε μια συστηματική εκπαίδευση. Έτσι, ο κοινωνικός μετασχηματισμός των Σαρακατσαναίων επιτελείται από τον πρωτογενή μέχρι τον τριτογενή τομέα.

Η μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό αλλά και η ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους με τις συνακόλουθες συνέπειες, δημιουργούν μια έντονη διαφοροποίηση μεταξύ πόλης-χωριού μεταβάλλοντας τη συμπληρωματική τους σχέση που βασιζονταν στην ενότητα του πολιτισμού τους.²⁹⁴ Η διαφοροποίηση αυτή, εκτός από την κοινωνικοοικονομική της διάσταση, έχει και έντονο πολιτισμικό χαρακτήρα. Ο παραδοσιακός πολιτισμός βρίσκεται στα χωριά και ο μοντέρνος στις πόλεις.

Η εμφάνιση πολιτισμικών διαφοροποιήσεων στην παραδοσιακή κοινωνία του περιφερειακού χώρου, είναι αποτέλεσμα της ενσωμάτωσής της στις ευρύτερες ταξικές δομές της εθνικής κοινωνίας.²⁹⁵ Η διαιώνιση του πολιτισμικού συστήματος της κοινοτικής ομάδας αρχίζει να διασαλεύεται με την ίδρυση του κράτους, το οποίο οργανώνοντας βαθμιαία μια παρεμβατική πολιτική, συνετέλεσε στην εξάρθρωση του θεσμού των κοινοτήτων, λειτουργώντας αποσυνθετικά για τη λαϊκή παράδοση. Δεδομένου ότι η λαϊκή δημιουργία αποτελεί ένα κοινοβιακό ήθος που αναπτύσσεται μόνο σε στενές αυτονομημένες κοινοτικές ομάδες.²⁹⁶

Στην κατάλυση της αναπαραγωγής του πολιτισμικού συστήματος της κοινοτικής ομάδας συντείνει και η υποβάθμιση της εθνοκεντρικής τάσης, η οποία προέκυψε παράλληλα με την εξέλιξη.²⁹⁷ Με την εξάρθρωση του θεσμού των κοινοτήτων χάνεται το στοιχείο της τοπικής οργάνωσης και δομής μιας σειράς υποσυνόλων αυτοτελών αλλά και συνδεομένων, η κοινή συνισταμένη των οποίων αποτελούσε τον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό. Η υποταγή όλων των περιφερειακών ιδιαιτεροτήτων στη λογική του συγκεντρωτικού ως προς την πολιτισμική έκφραση συστήματος έχει ως συνέπεια να απομακρύνονται από τις πολιτισμικές τους καταβολές και να οδηγούνται σε μεγάλο βαθμό αλλοτριώσης.

294 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελέτηματα II, ο.π. σελ. 123. Η διαφοροποίηση πόλης χωριού οφείλεται στον τρόπο που αναπτύχθηκε η νεοελληνική κοινωνία. Το φαινόμενο αυτό είναι χαρακτηριστικό υπανάπτυξης που παρουσιάζεται στις περιφερειακές χώρες, οι οποίες ενσωματώνονται με κάποια καθυστέρηση και λειτουργικές δυσκολίες στο κεφαλαιοκρατικό σύστημα. Νιτσιάκος, Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π., σελ. 59.

295 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π., σελ. 62.

296 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελέτηματα I, ο.π. σελ. 47.

297 Αλεξάκης Ε., Ταυτότητες και ετερότητες, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2001, σελ. 209

Η ισοπέδωση των ιδιομορφιών του λαϊκού πολιτισμού, ο οποίος αποτελούσε δημιούργημα των κοινοτικών συμβιωτικών ομάδων, συντελεί στην αποδυνάμωση και στην αποχρωματοποίησή του, δεδομένου ότι ένας πολιτισμός γίνεται πιο ευάλωτος όταν απωλέσει τις ιδιαιτερότητές του.²⁹⁸

Με την πλήρη έναρξη της βιομηχανικής εποχής, η οποία στην Ελλάδα πραγματοποιείται με καθυστέρηση στο διάστημα του μεσοπολέμου,²⁹⁹ το κεφαλαιοκρατικό σύστημα, το οποίο είχε αρχικά εγκατασταθεί στην πόλη, εισβάλλει και στην ύπαιθρο,³⁰⁰ εισάγοντας και στις περιφερειακές κοινότητες μια σειρά από νέα θεσμικά και ιδεολογικά δεδομένα. Η πόλη, η οποία καθίσταται πλέον το επίκεντρο, επιβάλλει την κυριαρχία της πάνω στην ύπαιθρο, μεταβιάζοντας τον τρόπο ζωής και τις αξίες της.³⁰¹ Έτσι, το πολιτισμικό ελληνικό σύστημα στα μεταπολεμικά χρόνια προσδιορίζεται από μία τάση ενοποίησης ανάμεσα στη ζωή της υπαίθρου και στη ζωή των αστικών κέντρων.³⁰²

Η βιομηχανική επανάσταση αποτελεί τη μεγαλύτερη διαλυτική αντιπαραδοσιακή δύναμη, η οποία διείσδυσε στις λειτουργίες της καθημερινής ζωής και επηρέασε το βιόκοσμο (Lebenswelt), που για μεγάλο χρονικό διάστημα διατηρούσε συνεκτικό το σύνολο της συλλογικής εμπειρίας, μεταβάλλοντας τα δεδομένα της λαϊκής δημιουργίας, αφού αυτά είναι ανακόλουθα με τη γενικότερη υλική υποδομή της καθημερινής ζωής.³⁰³

Η αποπροσωποποίηση του τόπου, του χώρου και η απώλεια της συμβολικής τους αξίας καθώς και ο μετασχηματισμός της κοινωνίας με βάση τα νέα πρότυπα, οδηγούν τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στην κατάρρευση των θεσμικών και πολιτισμικών συνόρων και στην έναρξη μιας υπερεθνικής ανάπτυξης της τέχνης. Στο πλαίσιο αυτό επιχειρείται μια παγκόσμια επιβολή αισθητικών και πολιτισμικών προτύπων,³⁰⁴ τα οποία προβάλλονται μέσα από μία διεθνοποιημένη μαζική κουλτούρα. Πρόκειται για μία εξωκοινωνικά κατασκευασμένη "μωσαϊκή κουλτούρα" ανόμοιων ετερόκλητων πολιτισμικών στοιχείων, που κυριαρχείται από τα δυτικά πρότυπα, αλλά περιλαμβάνει και στοιχεία από άλλους πολιτισμούς. Αυτή η κουλτούρα, η οποία αγνοεί κάθε διαφορετικότητα και ιδιαιτερότητα, οδηγεί σε έναν πολυπολιτισμικό εθισμό.³⁰⁵

298 Νιτσιάκος Β., Λαογραφικά ετερόκλητα, ό.π., σελ. 128.

299 Τσασσορός Σ., Η συγκρότηση του βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα, ό.π. σελ. 229.

300 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ό.π. σελ. 119.

301 Σαρής Ν., Η νοσηματοδότηση και αξιοποίηση των στοιχείων της παραδοσιακής κοινωνίας στην εποχή μας στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία επιμ. Κ. Σαχινίδης, ό.π. σελ. 43.

302 Βαρβούνης Μ., Θεωρητικά της Ελληνικής Λαογραφίας, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 105.

303 Gross D., Τα ερείπια του παρελθόντος, επιμ. Ν. Μερτίκας, μετ. Κ. Γεώργιας, εκδ. Πατάκι, Αθήνα 2003, σελ. 76.

304 Αλμπάνης Ε., Παγκοσμιοποίηση εκδ. Libro, Αθήνα 2003, σελ. 93.

305 Αλμπάνης Ε., Παγκοσμιοποίηση ό.π. σελ. 73.

Με την εισβολή των νέων πολιτισμικών στοιχείων και την αλλαγή του τρόπου ζωής, μεταβάλλονται και οι συμπεριφορές παρουσιάζοντας μία επιβεβλημένη εκ των άνω ομοιομορφία, η οποία επιδρά καίρια στην καθημερινή ζωή, διαστρεβλώνοντας τα πρότυπα και τις συνήθειες που ήταν βαθιά ριζωμένες στο ασυνείδητο του λαού. Με την απόσταση που προκαλείται ανάμεσα στο παλιό και το καινούργιο δημιουργείται μία κατάσταση ανομίας.³⁰⁶

Η αθρόα εισβολή ξένων προτύπων ζωής και τρόπων συμπεριφοράς ευνοείται και από την έξαρση μηνυμάτων μέσω των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας και κυρίως της τηλεόρασης, τα οποία επιτείνουν την αλλοίωση των δομικών στοιχείων της ελληνικής κοινωνίας και καλλιεργούν την παθητικότητα, καταλύοντας την ιδιοσυγκρασία και τη μοναδικότητα.³⁰⁷

Με την κοινωνική εξέλιξη διαφοροποιούνται τα παραδοσιακά όργανα της κοινωνικοποίησης, όπως η οικογένεια, το σχολείο, το στενό οικογενειακό περιβάλλον, η κοινότητα, τα οποία επιδρούσαν αλληλοσυμπληρωματικά και αδιάκοπα. Η εμφάνιση νέων μορφών κοινωνικοποίησης συντελεί σε μία πολυδιάστατη κοινωνικοποίηση και μία διαφοροποίηση της προσωπικότητας του ατόμου.³⁰⁸ Ειδικότερα οι νέοι υπο την επίδραση της άμβλυσης των επικοινωνιακών σχέσεων, με την αποξένωση του σύγχρονου ανθρώπου, οδηγούνται σε συμμόρφωση με την ομάδα και προσανατολίζονται σε συμπεριφορές προσαρμοσμένες στα ξένα πρότυπα.³⁰⁹

Ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός και εξαστισμός σημαδεύονται και από την κοινωνικοπολιτισμική σύγκρουση των γενεών που προέκυψε από την απόρριψη του κατεστημένου, αλλά και κάθε προσπάθειας κατανόησης και ανοχής μιας κοινωνίας που θεωρείται πλέον ξεπερασμένη.³¹⁰

Με την ολοκλήρωση του ιστορικού καπιταλισμού, καθώς οι λαοί εκτοπίζονται όλο και σε μεγαλύτερες κλίμακες, οι αντιπαραδοσιακές τάσεις σταθεροποιούνται και ενισχύονται. Οι πολιτισμικές ρήξεις γίνονται πυκνότερες και βαθύτερες και οι τοπικές παραδόσεις ωθούνται στην έκπτωση και τη μεταλλαγή ανάλογα με το βαθμό συναίνεσης και αντίστασης που προβάλλουν.

306 Σαρής Ν., Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση τομ. Α' εκδ. Γόρδιος, Αθήνα 1992, σελ. 63. Η ανομία είναι η κατάσταση που προκαλείται από μία ταχύρρυθμη κοινωνική αλλαγή η οποία χαρακτηρίζεται από την εξάλειψη των παραδοσιακών αξιών και την χαλάρωση των κανόνων συμπεριφοράς. Durkheim E. Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου, μετ. Λ. Μουσούρου εκδ. Gutenberg Αθήνα 2000, σελ. 29.

307 Σαρής Ν., Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τομ. Α' ο.π. σελ. 67.

308 Σαρής Ν., Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τομ. Α' ο.π. σελ. 82,83. Κοινωνικοποίηση είναι το σύνολο των κοινωνικών φαινομένων που εξασφαλίζουν την ψυχολογική και κοινωνική καταχώρηση του ατόμου στην κοινωνία, Σαρής Ν., Ελληνική κοινωνία και τηλεόραση, τομ. Α' ο.π. σελ. 81.

309 Τσαρδάκης Δ., Η γέννηση του κοινωνικού ανθρώπου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1993, σελ. 192.

310 Tertail J., La dynamique des generations, ed. L'Harmattan, Paris 1995, p. 39.

Η ανατροπή των όρων κοινωνικής και ιδεολογικής ομοιογένειας, πάνω στους οποίους βασιζόνταν ο λαϊκός παραδοσιακός πολιτισμός, επέρχεται με την άνοδο της αστικής τάξης. Η εξοικείωση του κόσμου της υπαίθρου με τα αστικά κέντρα προκαλεί μεταβολή στη νοοτροπία και τον προσανατολισμό του, ισοπεδώνοντας τα έθιμα, τα τραγούδια, τους χορούς και τις άλλες εκφάνσεις της υποκειμενικής δομής των μικρών κοινοτήτων. Η πολιτισμική μεταλλαγή και μετεξέλιξη ενισχύεται από τη στάση του κόσμου της υπαίθρου να απαλλαγεί από τον προηγούμενο τρόπο ζωής και να υιοθετήσει οτιδήποτε αστικό. Η κάμψη των πολιτισμικών αντιστάσεων των λαϊκών στρωμάτων και ο βαθμός της μεταλλαγής σχετίζεται και με τους τρόπους και τους ρυθμούς, με τους οποίους πορεύτηκε η ελληνική κοινωνία και οικονομία προς την καπιταλιστική της ολοκλήρωση και τον άρρυθμο εξαστισμό.

Η πολιτισμική ισοπέδωση και ομοιομορφοποίηση έχει τις βάσεις της στη λειτουργία των μηχανισμών της αγοράς. Η κατανάλωση, κινητήρια δύναμη της καπιταλιστικής παραγωγής, οδηγεί σε δύο δομικού χαρακτήρα γνωρίσματα του "πολιτισμού των μαζών" στην ομοιογενοποίηση και στην τυποποίηση.³¹¹

Στο εμπορευματικά προσανατολισμένο και εξορθολογισμένο περιβάλλον, οι ζωντανές πολιτισμικές εκφράσεις αντικαθίστανται με τα τυποποιημένα προϊόντα της βιομηχανίας του ελεύθερου χρόνου,³¹² μετασχηματίζοντας τους φορείς των λαϊκών παραδόσεων από δημιουργούς σε καταναλωτές πολιτισμικών προϊόντων.³¹³

Με τον μετασχηματισμό όλων σχεδόν των πτυχών της καθημερινότητας, η σχέση της παράδοσης με τη σύγχρονη εμπειρία συνεχώς αποδυναμώνεται. Στη διαμορφούμενη αυτή κατάσταση, την ανάγκη για παράδοση ικανοποιούν οι τεχνικοί τρόποι διατήρησής της. Αυτοί κυρίως επινοούνται από το κράτος, το οποίο στο πλαίσιο της επίσημης κρατικής πολιτικής ιδεολογικοποιεί, τυποποιεί, και ιστορικοποιεί το παρελθόν του, ανάγοντας την παράδοσή του σε κεντρικό σύμβολο.³¹⁴

Υπάρχουν δύο τρόποι με τους οποίους το κράτος μπορεί να ικανοποιήσει την ανάγκη για παράδοση. Ο πρώτος είναι να κρατήσει μόνο ορισμένες παραδόσεις που επιλέγει ζωντανές και να τις υποστηρίξει μέσω της εκτεταμένης παροχής πόρων. Ο δεύτερος τρόπος δεν βασίζεται στην ύπαρξη των ήδη υπαρκτών παραδόσεων αλλά στη δραστήρια

311 Ντάτση Ε., Η ποιητική του λαϊκού πολιτισμού, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004, σελ. 145. "Ο πολιτισμός των μαζών συνίσταται από πλήθη που τείνουν να αναγνωρίζονται από κοινές επιβεβλημένες έξωθεν και άνωθεν συμπεριφορές", Ντάτση Ε., Η ποιητική του λαϊκού πολιτισμού, ο.π. σελ. 141.

312 Φύλιας Β., Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις εκδ. Σύγχρονη Εποχή Αθήνα 1999, σελ. 44.

313 Ντάτση Ε., Λαϊκός Πολιτισμός ή πολιτισμός των Μαζών από το χρόνο της αλληλογνωρίσης στο χρόνο της αναγνωρισιμότητας στο παρόν του παρελθόντος, ο.π. σελ. 95.

314 Τσουκαλάς Κ., Παράδοση και εκσυγχρονισμός στο ελληνισμός και ελληνικότητα ιδεολογικοί και βιοματικοί άξονες της νεοελληνικής κοινωνίας, επιμ. Δ. Γ. Τσαούσης, εκδ. Εστία, Αθήνα 1983, σελ. 43.

επανεπεξεργασία τους και ανασυγκρότησή τους, έτσι ώστε να καταστούν κάτι διαφορετικό απ' ότι ήταν αρχικά.³¹⁵

Οι μεταβολές στις κοινωνικές δομές και το σύστημα αξιών της κοινωνίας που προκλήθηκαν από την αλλαγή στο σύστημα οικονομικής εκμετάλλευσης, καθιστούν πολλές μορφές πολιτισμικής επικοινωνίας ανενεργές³¹⁶ και επηρεάζουν άμεσα την εξέλιξη του πολιτισμικού περιβάλλοντος και την πορεία των πολιτισμικών φαινομένων. Αυτό έχει ως συνέπεια να διαμορφώνονται ανάλογα το χορευτικό ύφος, η μουσική συνοδεία, η λειτουργικότητα του χορού και η σύνθεση του ρεπερτορίου.³¹⁷

Ο παραδοσιακός χορός ειδικότερα, στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, διαμορφώνεται μέσα από νέες συνθήκες και όρους σε σχέση με την παραδοσιακή. Μία από τις πιο βασικές αιτίες της διαφοροποίησής του αποτελεί η αποσύνδεσή του από το συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο επιτελούνταν.³¹⁸ Η αποσύνδεση του χορευτικού γεγονότος από το χρόνο επιτέλεσής του συναρτάται γενικότερα με τη σχέση του ανθρώπου σήμερα με το χρόνο. Στις σημερινές κοινωνίες η συμπεριφορά του ανθρώπου ρυθμίζεται από το γραμμικό χρόνο,³¹⁹ έχοντας ως συνέπεια, το πολιτισμικό γεγονός να ρυθμίζεται από τη διαχείριση του ελεύθερου χρόνου και να παρουσιάζει τις ανάλογες μεταβολές.

Η αποδέσμευση του χορού επίσης από τον τόπο και το περιβάλλον που τον παρήγαγε και η κατανάλωση του ανεξάρτητα από αυτόν τον μεταλλάσει, ως προς την μορφή και τη σημασία του³²⁰, μεταβάλλοντας βασικές παραμέτρους στη χορευτική διαδικασία, όπως τη διάταξη των χορευτών, το σχήμα του χορού και τον τρόπο με τον οποίο τα δύο φύλα εμπλέκονται στο χορό.³²¹

Με την παρακμή της παραδοσιακής κοινωνίας και τη διατάραξη της μετάδοσης του χορού μέσω του προφορικού λόγου από τη μία στην άλλη γενιά διακόπτεται η ομαλή εξέλιξη του χορού και η μεταβίβασή του αντικαθίσταται από ένα μηχανισμό αναπαραγωγής.³²² Έτσι, ο παραδοσιακός χορός στη σημερινή εποχή αποτελεί αντικείμενο συστηματικής διδασκαλίας στους πολιτιστικούς συλλόγους αλλά και στα

315 Gross D., Τα ερείπια του παρελθόντος, ο.π. σελ. 126.

316 Κιουρτσάκης Γ., Το πρόβλημα της παράδοσης, εκδ. Στιγμή, Αθήνα 1989, σελ.45.

317 Λουτζάκη Ρ., Ο παραδοσιακός χορός στην Ελλάδα, εκδ. Philoxenia, Hellepro, Δ.Ε.Θ. Θεσ/νίκη 1985, σελ. 58.

318 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, ο.π. σελ. 109.

319 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, ο.π. σελ. 121.

320 Ζωγράφου Μ., Ο λαϊκός χορός σήμερα από τη συμπάρσταση στην αναπαράσταση στο παραδοσιακό χορό και λαϊκή δημιουργία, επιμ. Κ. Σαχινίδης, ο.π.σελ. 82.

321 Δήμας Η., Κοινωνικός μετασχηματισμός και ελληνικός παραδοσιακός χορός, Πρακτικά Α' Πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 1999, ο.π. σελ. 63.

322 Ράπτης Α., Ο κόσμος του Ελληνικού χορού, εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα 1985, σελ.20.

σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στα οποία διδάσκεται βάσει του ισχύοντος αναλυτικού προγράμματος.³²³

Με την εμφάνιση του φολκλορισμού³²⁴ που επικρατεί κυρίως μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ο παραδοσιακός χορός παρουσιάζεται και στη σκηνή με τη μορφή θεάματος, αποκομμένος από τον πρωταρχικό χώρο παραγωγής του και τα κοινωνικά του συμφραζόμενα επιτελώντας διαφορετικές λειτουργίες.³²⁵ Οι λειτουργίες αλλάζουν μέσα στο χρόνο ανάλογα με την περίπτωση και το σκοπό για τον οποίο πραγματοποιείται ο χορός.³²⁶ Έτσι, ο χορός στη σημερινή κοινωνία επιτελεί διαφορετικές λειτουργίες από την παραδοσιακή.³²⁷ Η αλλαγή στη λειτουργία του χορού επιφέρει συνήθως αλλαγές και στη δομή του.³²⁸

Οι χορευτικές αναβιώσεις με φολκλορικό χαρακτήρα πραγματοποιούνται μέσω των τμημάτων των πολιτιστικών συλλόγων ή των συνδέσμων των εθνοτοπικών ομάδων που από το 1970 κυρίως και μετά εμφανίζονται στα πλαίσια μιας νοσταλγικής διάθεσης για το παρελθόν, αλλά και για τη διάσωση της ιδιαίτερης πολιτισμικής τους παράδοσης. Η παρουσία των πολιτιστικών συλλόγων εντοπίζεται και σε λόγους πολιτικούς για την προώθηση της εθνικής ιδεολογίας και την ανάπτυξη του φολκλορικού κινήματος.³²⁹

Ο χορός με τη φολκλορική του διάσταση σήμερα εντάσσεται στα πλαίσια μιας τουριστικής πολιτικής αλλά χρησιμοποιείται και για την εξυπηρέτηση των ψυχοκοινωνικών αναγκών των κατοίκων των αστικών κέντρων.³³⁰ Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μία αξιοποίηση του λαϊκού παραδοσιακού χορού από την πολιτεία στη γενικότερη προσπάθειά της για επιχειρηματική δραστηριοποίηση για διάφορους λόγους.

Με το σχεδιασμό πολιτιστικής πολιτικής από την τοπική αυτοδιοίκηση, βάσει των προεδρικών διαταγμάτων 323/1989 και 410/1995, δίδεται η δυνατότητα στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης να δραστηριοποιούνται με πολιτιστικές εκδηλώσεις στις

323 Με το νόμο του 1566/1988 στο αναλυτικό πρόγραμμα Φυσικής Αγωγής για την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση συμπεριλαμβάνεται και η διδασκαλία παραδοσιακών χορών.

324 Φολκλορισμός είναι η αναβίωση των παραδοσιακών μορφών του λαϊκού πολιτισμού που δεν ανταποκρίνονται οργανικά στις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Μερακλής Μ., Λαογραφικά ζητήματα εκδ. Μπούρα, Αθήνα 1989, σελ. 111.

325 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην Ελληνική παράδοση, Αθήνα 1999, σελ. 65.

326 Royce A., Η ανθρωπολογία του χορού, μετ. επιμ. Μ. Ζωγράφου εκδ. Νήσος Αθήνα 2005, σελ. 93.

327 Royce A., Η ανθρωπολογία του χορού, ο.π. σελ. 34.

328 Σερμπέξης Β., Φορείς και νέοι παράδοση και προοπτική, πρακτικά λαογραφικής επιστημονικής ημερίδας 29/11/1997, εκδ. Σύλλογος Σαρακατσαναίων Θεσ/νίκης η Ένωση, Θεσ/νίκη 1997, σελ. 98.

329 Ζωγράφου Μ., Ο λαϊκός χορός σήμερα από τη συμπάρσταση στην αναπαράσταση στο παραδοσιακό χορό και λαϊκή δημιουργία, ο.π. σελ. 84.

330 Αυδίκος Ε., Παραδοσιακός χορός και χορευτικοί όμλοι, ύφος και έκφραση, πρακτικά συνεδρίου "Χορός και κοινωνία", ο.π. σελ. 130.

οποίες οι παραστάσεις με παραδοσιακούς χορούς κατέχουν κυρίαρχη θέση.

Οι φολκλορικού τύπου επιτελέσεις δεν διαθέτουν τα στοιχεία του παραδοσιακού. Είναι μόνον παραδοσιακές ως προς την καταγωγή αλλά δεν είναι ούτε αυθόρμητες ούτε ομαδικές. Είναι σύγχρονες μορφές πολιτισμού, ντυμένες παραδοσιακά.³³¹

Στη χορευτική σκηνική παρουσίαση κατά κύριο λόγο δίδεται έμφαση στην εκμάθηση της κινητικής φόρμας και στην τεχνική του χορού και υποβαθμίζονται τα στοιχεία που δίνουν πληροφορίες για την κοινωνική διάσταση του χορού και το περιβάλλον από το οποίο προήλθε.³³² Ακόμη, χάνεται ο κοινός χαρακτήρας οργάνωσης και επιτέλεσης και η χορευτική πράξη προσλαμβάνει χαρακτήρα πρακτικό και παιδαγωγικό.³³³ Ο αυθορμητισμός, η πρωτοτυπία και η έμπνευση που υπήρχαν στον παραδοσιακό χορό αντικαθίστανται από τυποποιημένες και πανομοιότυπες κινήσεις στο φολκλορικό χορό, οι οποίες εκτελούνται σύμφωνα με τις υποδείξεις του χοροδιδασκάλου που συνήθως δεν ανταποκρίνονται στο ιδιαίτερο τοπικό ύφος της κάθε περιοχής.³³⁴

Η σύνθεση των χορευτικών συγκροτημάτων αλλά και η επιλογή του παρουσιαζόμενου ρεπερτορίου, επιτείνουν τις συνθήκες που ευνοούν την έλλειψη του αυθορμητισμού και τη "μηχανική αναπαραγωγή" του χορού.³³⁵

Η ανομοιογενής σύσταση του κοινού που παρακολουθεί αυτές τις χορευτικές επιτελέσεις έχει ως αποτέλεσμα την ανενεργή και παθητική συμμετοχή του ακροατηρίου, με συνέπεια να μην προκαλείται η ανάλογη συγκίνηση, αμεσότητα και η αλληλεπίδραση³³⁶ ανάμεσα σε αυτό και τους χορευτές. Δημιουργούνται, λόγω της φύσης του χορού, μόνο "επικοινωνιακές τάσεις σε επίπεδο μορφής και δυνατότητες προσαρμογής του μηνύματος."³³⁷

Οι σχέσεις αυθορμητισμού και αλληλεπίδρασης των χορευτών με τους οργανοπαίκτες που υπήρχαν στον παραδοσιακό χορό αντικαθίστανται

331 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα Ι, ο.π. σελ. 90.

332 Λουτζάκη Ρ., Ο γάμος ως χορευτικό δράμα. Η περίπτωση των προσφύγων της Ανατολικής Ρωμυλίας στο μικρό Μοναστήρι Μακεδονίας, Εθνογραφικά 4,5, Ναύπλιο 1983, εκδ. Π.Α.Ι. σελ. 143.

333 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην Ελληνική παράδοση, ο.π. σελ. 69.

334 Φύλιππου Φ., Ο Ελληνικός λαϊκός χορός και η σχέση του με τους χορευτικούς συλλόγους, πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα σήμερα, Σέρρες 15-17 Σεπτ. 1999, ο.π. σελ. 58.

335 Ράπτης Α., Ο κόσμος του Ελληνικού χορού, ο.π. σελ. 20.

336 Blacking J., Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας, μετ. Μ. Γρηγορίου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1981, σελ. 42.

337 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην Ελληνική παράδοση, ο.π. σελ. 78.

από παγιωμένες κινήσεις, και τυποποιημένα μουσικά μοτίβα, από τα οποία λείπει η αυτοσχεδιαστική διάθεση.³³⁸

Μεταξύ του παραδοσιακού χορού και του χορού που διεξάγεται στους πολιτιστικούς συλλόγους υπάρχει μία σχέση αλληλεξάρτησης. Οι δύο αυτές μορφές του χορού ακολουθούν μία παράλληλη πορεία, αλληλοτροφοδοτούνται και αλληλοεπηρεάζονται.³³⁹

Ο παραδοσιακός χορός έχει σήμερα κυρίως ψυχαγωγική και φολκlorική διάσταση και δεν έχει πλέον λειτουργική σημασία.³⁴⁰ Η τάση του να καλύψει κυρίως ψυχαγωγικές ανάγκες επικαλύπτει τα κοινωνικά μηνύματα που εξέπεμπε. Οι δύο λειτουργικότητες του χορού, η ψυχαγωγική και η τελετουργική, είναι παρούσες σε κάθε εκδήλωσή του, αλλά το ψυχαγωγικό στοιχείο επικρατεί τα τελευταία χρόνια έναντι του τελετουργικού.³⁴¹ Αυτό οφείλεται και στο ότι οι χοροί σήμερα δεν είναι κατά κύριο λόγο ενταγμένοι μέσα στα έθιμα, τα οποία με τη μεταβολή της σχέσης του ανθρώπου με τον ελεύθερο πρόσφορο χρόνο συνεχώς, έστω και με φθίνοντα ρυθμό, διαβρώνονται,³⁴² με συνέπεια ορισμένοι χοροί που ήταν συνυφασμένοι με αυτά, να χάνονται.³⁴³

Οι νέες μορφές διασκέδασης μεταφέρονται κυρίως μετά τα μεταπολεμικά χρόνια, από τα αστικά κέντρα στην ύπαιθρο, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται ομοιογενοποιημένοι τρόποι ψυχαγωγίας σύμφωνα με τα αστικά πρότυπα.³⁴⁴ Η ανάδειξη νέων μορφών ψυχαγωγίας περιορίζει σταδιακά το ρόλο των παραδοσιακών χορών ως φαινόμενο της σημερινής κοινωνίας.

Παράλληλα με τη διείδυση των αστικών πολιτισμικών στοιχείων και η σταδιακή εισχώρηση των πολιτισμικών στοιχείων της δυτικής νοοτροπίας, που εισάγονταν ακόμη από την περίοδο του μεσοπολέμου στις μεγάλες πόλεις, στις περιφερειακές κοινότητες εμπλουτίζει το χορευτικό ρεπερτόριο των ανθρώπων της υπαίθρου.³⁴⁵ Αυτό έχει ως συνέπεια να

338 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην Ελληνική παράδοση, ο.π. σελ. 70.

339 Φύλιππου Φ., Ο Ελληνικός λαϊκός χορός και η σχέση του με τους χορευτικούς συλλόγους, πρακτικά Α' Πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, ο.π. σελ. 57.

340 Σαχινίδης Κ., Κοινωνική λειτουργία του παραδοσιακού χορού στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία: το παράδειγμα του νομού Μαγνησίας, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1995, σελ. 220, 221.

341 Μερακλής Μ., Λαϊκή τέχνη, ελληνική λαογραφία Γ' τόμος, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1992, σελ. 90.

342 Μερακλής Μ., Ήθη και έθιμα, ο.π. σελ. 8.

343 Δήμας Η., Χορογραφικές επιδράσεις στους παραδοσιακούς χορούς, στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία, ο.π. σελ. 92.

344 Δήμας Η., Κοινωνικός μετασχηματισμός και ελληνικός παραδοσιακός χορός, Πρακτικά Α' Πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 1999, σελ. 63.

345 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην Ελληνική παράδοση, ο.π. σελ. 66.

αφομοιώνονται σε διάφορες περιοχές χοροί με διαφορετική κοινωνική και τοπική προέλευση.³⁴⁶

Στη συγκεκριμένη περίπτωση των Σαρακατσαναίων η μεταλλαγή της χορευτικής τους ταυτότητας ακολούθησε τη σταδιακή απελευθέρωση της Ελλάδας³⁴⁷ και επηρεάστηκε, όπως αναφέρει ο Β. Σερμπέζης,³⁴⁸ από συγκεκριμένα σημαντικά γεγονότα όπως:

- Από την οριστικοποίηση των συνόρων του Ελληνικού Έθνους (1912-1926), λόγω της οποίας άρχισε να διαφοροποιείται το ύφος και κυρίως η ταχύτητα εκτέλεσης των τραγουδιών από κράτος σε κράτος.

- Από την εμφάνιση του γραμμοφώνου που τοποθετείται χρονικά από το 1925 έως το 1930, το οποίο άρχισε σταδιακά να υποκαθιστά τους τραγουδιστές, επιβάλλοντας όχι μόνο γρηγορότερη ρυθμική αγωγή αλλά και νέο ύφος και θεματολογία.

- Από την εμφάνιση το 1965 περίπου της πρώτης Σαρακατσάνικης κομπανίας.

- Από την εμφάνιση των τοπικών συλλόγων των Σαρακατσαναίων από την περίοδο του 1965 και μετά και την παράλληλη εμφάνιση των πρώτων Σαρακατσάνων επιστημόνων και μελετητών της σαρακατσάνικης παραδόσης.

Τη μεταλλαγή της χορευτικής ταυτότητας επηρεάζουν σημαντικά οι μεταβολές που επήλθαν στη μουσική και στον τρόπο εκτέλεσης των τραγουδιών, ο οποίος διαφοροποιήθηκε με τη μεταβολή των κοινωνικών συνθηκών.³⁴⁹

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο διαμορφώνεται ένα κλίμα που χαρακτηρίζεται από την εντονότερη παρουσία της δισκογραφικής δραστηριότητας και των ραδιοφωνικών σταθμών με δημοτικά και νεοδημοτικά τραγούδια εκτελεσμένα από επαγγελματίες μουσικούς και τραγουδιστές. Γενικότερα μετά την περίοδο αυτή παρατηρείται μία έξαρση παραγωγής και μετάδοσης της παραδοσιακής μουσικής, η οποία εκπορεύεται από την πόλη και κυρίως από την πρωτεύουσα.³⁵⁰ Οι μουσικοί επηρεασμένοι και από άλλα είδη μουσικής χάνουν την αίσθηση της δομής της παραδοσιακής μελωδίας, ακόμη αντικαθιστώντας τα όργανά τους με σύγχρονα ακολουθούν τη συγκεκριμένη κλίμακα και την τεχνική της

346 Σαχινίδης Κ., Κοινωνική λειτουργία του παραδοσιακού χορού στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, ο.π. σελ. 221.

347 Σερμπέζης Β., Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική μεταλλαγή κατά τον 20ο αιώνα η περίπτωση των Σαρακατσάνων της βαλκανικής, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, ο.π. σελ. 112.

348 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική κατάσταση των Σαρακατσαναίων της Θράκης, Πρακτικά Α΄ συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, Αθήνα 9-10/3/1996, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ.σελ. 90.

349 Baud Bovy S., Στο Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελετήματα II, ο.π. σελ. 302,303.

350 Μερακλής Μ., Λαϊκή Τέχνη, ελληνική λαογραφία, том. Γ΄, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1992, σελ. 85.

δυτικής αρμονίας, μεταβάλλοντας το ηχητικό αποτέλεσμα και αλλοιώνοντας το ιδιαίτερο τοπικό ύφος.³⁵¹

Με την χρησιμοποίηση των μουσικών οργάνων παρουσιάζονται στις λαϊκές κομπανίες οι τρίφωνες συγχορδίες μείζονος ή ελάσσονος τρόπου. Αργότερα από τις δυτικές επιδράσεις παρουσιάζονται και πιο πλούσιες και ανεπτυγμένες συγχορδίες (έβδομες), οι οποίες αλλοιώνουν το λιτό τρόπο εκφοράς των τραγουδιών.³⁵²

Η παρουσία των κομπανιών επιταχύνει τη ρυθμική αγωγή των τραγουδιών αλλά και η τεχνοτροπία των μουσικών οργάνων μεταβάλλει σε πολλές περιπτώσεις τους ήχους (δρόμους) της μελωδίας.³⁵³ Παράλληλα συντελεί και στη μεταφορά του μουσικού ρεπερτορίου, καθώς και των μουσικών ιδιωμάτων από τη μία στην άλλη περιοχή με αποτέλεσμα να αλλοιώνεται ως ένα ορισμένο σημείο το τοπικό μουσικό ρεπερτόριο μιας περιοχής.³⁵⁴

Η εμφάνιση επίσης του γραμμωφώνου τα τελευταία προπολεμικά χρόνια φέρνει τους ανθρώπους σε επαφή με μουσικές που μέχρι τότε τους ήταν άγνωστες και λειτουργεί εναντίον του τραγουδιού με τοπικό χαρακτήρα. Με τα γραμμωφωνα τα τραγούδια μιας τοπικής κουλτούρας μικρής εμβέλειας προωθούνται σ' ένα ευρύτερο χώρο και υιοθετούνται από ανθρώπους μιας τοπικής κοινωνίας που δεν είχαν βιωματική σχέση μ' αυτά.³⁵⁵

Τα Σαρακατσάνικα τραγούδια, ειδικότερα στην περιοχή της Φθιώτιδας, δέχονται επιδράσεις και από τις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, η σύνθεση των οποίων διαφοροποιήθηκε με την ένταξη της περιοχής στο ελεύθερο ελληνικό κράτος και την είσοδο πολλών ομογενών από τουρκοκρατούμενες ελλαδικές περιοχές αλλά και ελεύθερες. Οι περισσότεροι ομογενείς προέρχονται κυρίως από την Ήπειρο και τη Θεσσαλία και ένας μικρός αριθμός από άλλα μέρη, οι οποίοι έφεραν και το ιδιαίτερο χρώμα της μουσικής και των τραγουδιών της πατρίδας τους.³⁵⁶ Πολλοί από αυτούς είναι επαγγελματίες μουσικοί και εισάγουν και ορισμένα καινούργια όργανα, όπως το κλαρίνο καθώς και μία διαφορετική τεχνοτροπία του παιξίματός του, ανάλογα με την περιοχή από την οποία προέρχονται. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι ντόπιοι κάτοικοι και οι Σαρακατσαναίοι της περιοχής να υιοθετήσουν από

351 Μερakλής Μ., Λαϊκή Τέχνη, ελληνική Λαογραφία, ο.π. σελ. 86.

352 Μπαζιάνας Ν., Για τη Λαϊκή μας παράδοση, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 1997, σελ. 55.

353 Συνέντευξη 23/09/2005 με τον Κ. Μάρκο, καθηγητή Βυζαντινής και Δημοτικής μουσικής.

354 Μπαζιάνας Ν., Για τη Λαϊκή μας παράδοση, ο.π. σελ. 78.

355 Μπαζιάνας Ν., Για τη Λαϊκή μας παράδοση, ο.π. σελ. 184.

356 Σταυρόπουλος Γ., Άγνωστα στοιχεία για τη μουσική παιδεία στη Λαμία, Φθιωτικά χρονικά τόμος 16ος Λαμία 1996, σελ. 89,90.

πολύ νωρίς στα γλέντια τους τα Ηπειρώτικα και τα Θεσσαλικά τραγούδια, όπως το Μπεράτι, τη Σβαρνιέρα, την Καραγκούνα κ.α.³⁵⁷

Τα σαρακατσάνικα τραγούδια δέχονται επιδράσεις ακόμη και από τις κομπανίες των γύφτων μουσικών, οι οποίοι πρωτίτως και αποκλειστικά είχαν αναλάβει την εξυπηρέτηση των κοινωνικών εκδηλώσεων σ' ολόκληρο τον ελληνικό χώρο.³⁵⁸

Από την προπολεμική ακόμη, αλλά κυρίως από την μεταπολεμική περίοδο οι γύφτοι μουσικοί κατ' αρχήν αλλά και οι χωριάτες αργότερα αρχίζουν σταδιακά να υποκαθιστούν τις αντίφωνες παρέες των τραγουδιστών στους γάμους και στα γλέντια των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας.³⁵⁹

357 Πληροφορίες από Θ. Καλοδήμο, Συνέντευξη 18/3/2004.

358 Μερικλής Μ., Λαϊκή τέχνη, ο.π. σελ. 82. Οι γύφτοι μουσικοί παίζουν σημαντικό ρόλο όχι μόνο στη διάσωση και διάδοση του δημοτικού τραγουδιού αλλά και στην επεξεργασία, τη μορφοποίηση και τη δημιουργία του. Μπαζιάνας Ν. Για τη λαϊκή μας παράδοση, ο.π. σελ. 83.

359 Πληροφορίες από Γ., Φυτίλη και Θ. Καλοδήμο, Συνέντευξη 18/3/2004. Οι γύφτοι οργανοπαίκτες, όπως ο Λαΐος, ο Μαρμαντζάκος καθώς και οι χωριάτες, όπως ο Τσαντζαλής, ο Ρουκοτιάς, ο Καψάπουλος, ο Καραλής, ο Καρπέτας, ο Μόσχος, ο Κλαπαδόρας έπαιζαν τακτικά τα μεταπολεμικά χρόνια στα διάφορα γλέντια των Σαρακατσαναίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 Ιστορικά - Γεωγραφικά στοιχεία της Φθιώτιδας

Η Φθιώτιδα κατ' εξοχήν τόπος ιστορικός και καίριος λόγω γεωγραφικής θέσης, διαδραματίζει από τα πανάρχαια χρόνια σημαντικό ρόλο στον ελλαδικό χώρο. Οι αρχαιολογικές μελέτες που έφεραν στο φως κατάλοιπα οικισμών της μέσης και της νεότερης νεολιθικής εποχής, αποδεικνύουν ότι η περιοχή κατοικείται από την 5^η χιλιετία π.Χ., όταν κατακλύζεται από τους Κάρες, τους Λέλεγες, τους Δρύωπες και τους Πελασγούς.³⁶⁰

Η ονομασία της προέρχεται από την πόλη Φθία.³⁶¹ Η Φθία ιωνικά και επικράτεια Φθίη, μνημονεύεται από τον Όμηρο ως πόλη της Θεσσαλίας που ευρίσκονταν δίπλα στην πόλη Ελλάδα και στην περιοχή της.³⁶² Από το όνομα αυτής της πόλης μετονομάζεται και η γύρω περιοχή Φθία, η οποία αποτέλεσε το βασίλειο του Δευκαλίωνα, του Έλληνα, του Πηλέα και του Αχιλλέα.³⁶³

Η Φθία κατά τις αναφορές του Ομήρου ευρίσκεται στην κοιλάδα του Σπερχειού, όπου υπάρχουν εντονότατα τα ίχνη των Αχαιών.³⁶⁴ Οι Αχαιοί εγκαθίστανται το 2000 π.Χ. στην κοιλάδα του Σπερχειού και ιδρύουν τη Φθία και την Ελλάδα, σημαντικά κέντρα του Μυκηναϊκού πολιτισμού, στην παρακμή του οποίου εμφανίζονται στην περιοχή οι Δωριείς.

Κατά τη διάρκεια των περσικών πολέμων στη Φθιώτιδα κατοικούν οι Αχαιοί Φθιώτες, οι Αινιάνες, οι Οιταίοι και οι Μαλιείς που κατά τους ιστορικούς φέρονται ως οι ιδρυτές της Λαμίας και κατ' άλλους ως κατακτητές της στα 413 π.Χ., οι οποίοι όμως αργότερα την κατέστησαν ως μία από τις σπουδαιότερες πόλεις και πρωτεύουσα της περιοχής.³⁶⁵

Μέσα από τα ομηρικά έπη η περιοχή φαίνεται να αρχίζει μετά τη Βοιωτία, κατοικούμενη από Μυρμιδόνες, Έλληνες και Αχαιούς. Οι τρεις

360 Δαβανέλλος Ν., Λαμία, το χρονικό μιας πόλης, εκδ. Πετρουλάκη, Αθήνα 1994, σελ. 11.

361 Βορτσέλας Ι., Φθιώτις, εκδ. Κασταλία, Α' έκδοση, Αθήνα 1907, σελ. 5

362 Όμηρος Ιλιάδα Α 155, 156.

363 Βορτσέλας Ι., ό.π., σελ. 4. Η ονομασία Φθία προήλθε από κάποια Φθία γυναίκα ή από του Φθίου γιού του Ποσειδώνα και της Λαρίσης, Αλικαρνασεύς Δ., Ι. 17. Φθίη σημαίνει ευδαίμων από τη ρίζα σφι που σημαίνει "επιδίδοναι, προκόπτειν", Βορτσέλας Ι., ό.π. σελ. 5 σημ.

364 Όμηρος Ιλιάδα Ψ 140-147.

365 Δαβανέλλος Ν., Λαμία, το χρονικό μιας πόλης, εκδ. Πετρουλάκη, Αθήνα 1994, σελ. 11.

βασιλιάδες Πηλέας, Αχιλλέας και Νεοπτόλεμος αντιπροσωπεύουν ταυτόχρονα τις τρεις φάσεις της ομηρικής Φθίας.³⁶⁶

Τα σύνορά της στην αρχαιότητα ορίζονταν προς τα ανατολικά από το ακρωτήρι Αγκίστρι,, προς τα νότια από το Μαλιακό κόλπο, δυτικά από τη χώρα των Δολόπων και των Αινιάνων και βόρεια από τη Θεσσαλιώτιδα και τη Πελασγιώτιδα.³⁶⁷

Η Φθιώτιδα επί του Φιλίππου του Β΄, Βασιλιά της Μακεδονίας, είναι το τέταρτο περίπου όλης της Θεσσαλίας και αποτελεί μία από τις τέσσερις τετραρχίες της Θεσσαλίας, η οποία επεκτείνεται από τον Παγασητικό και Μαλιακό κόλπο μέχρι την Πίνδο. Κατά τη Ρωμαϊκή κυριαρχία εκλείπει το όνομά της και συγχωνεύεται με τη Θεσσαλία, η οποία από τους πρώτους χρόνους της Ρωμαϊκής κυριαρχίας υπάγεται στη διοίκηση της Μακεδονίας. Με την υπό του Διοκκλητιανού γενομένη νέα διοικητική διαίρεση το 297 μ.Χ. αλλά και τη μετέπειτα επί του Μεγάλου Κωνσταντίνου, η Θεσσαλία με πρωτεύουσα τη Λάρισα, αποτελεί νέα επαρχία η οποία υπάγεται στην Ιλλυρική Υπαρχία.³⁶⁸

Επί Φραγκοκρατίας, από το (1204-1271) υπάγεται στο βασίλειο της Θεσσαλονίκης και από το (1271-1318) στο δεσποτάτο Μεγαλοβλαχίας με πρωτεύουσα τη Νέα Πάτρα (Υπάτη). Το 1387 αποτελεί Δουκάτο το οποίο είναι ενωμένο με το δουκάτο των Αθηνών. Στη συνέχεια ενώνεται με τη Σερβοκρατούμενη Θεσσαλία για να καταληφθεί αργότερα από τους Τούρκους κατ' αρχήν το 1396 προσωρινά και κατόπιν το 1414 και να αποτελέσει σημαντικό βιλαέτι επί της εποχής του Σελήμ του Β΄ (1566-1574)³⁶⁹

Στην περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας η περιοχή της Φθιώτιδας, διαιρεμένη σε δύο επαρχίες του Πατρατζικίου που ανήκε στο σαντζάκι της Ναυπάκτου και του Ζητουνίου που ανήκε στο σαντζάκι της Εύβοιας, αποτελεί στρατιωτικό, πολιτικό και εμπορικό κέντρο.³⁷⁰

Μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα στην περιοχή υπάρχει σαφής υπεροχή του ελληνικού στοιχείου, ενώ εκτός από τους Τούρκους υπάρχουν ακόμη Αλβανοί, Εβραίοι και γύφτοι³⁷¹. Μεταξύ του ελληνικού στοιχείου εντοπίζονται και οι "Βλάχοι" Σαρακατσαναίοι.³⁷²

366 Μακρυγιάννης Ι.- Ματαπάς Π., Πρακτικά Α΄ συνεδρίου Φθιωτικών ερευνών, Λουτρά Υπάτης, 27-29 Απρ. 1990, σελ. 30-36.

367 Βορτσέλας Ι., ό.π., σελ. 5.

368 Βορτσέλας Ι., ό.π., σελ. 5-7.

369 Βορτσέλας Ι., ό.π., σελ. 7.

370 Καραχρήστος Ι., Συμβολή στη μελέτη της Ιστορίας της Φθιώτιδας κατά την ύστερη Τουρκοκρατία, Φθιωτικά χρονικά, τόμος 13ος, Λαμία 1992, σελ. 38.

371 Clarke E., Travels in variouys countries of Europe, Asia and Africa, London 1812, part 2 vol. 4, p. 253, Leake M., William Travels in northern Greece, London 1835, vol. 2, p. 14-16.

372 Rudio Ylluch Antonio, Περί των καταλανικών φρουριών της ηπειρωτικής Ελλάδος, Φθιωτικά χρονικά, τόμος 7ος, Λαμία 1986, σελ. 212.

Με το βασιλικό διάταγμα 15/4/1833 με το οποίο η χώρα διαιρείται σε δέκα νομούς δημιουργείται ο νομός Φθιώτιδας και Λοκρίδας. Αυτός περιλαμβάνει και την επαρχία της Φθιώτιδας, που προέρχεται από τις επαρχίες Ζητουνίου και Πατρατζικίου με πρωτεύουσα τα Σάλωνα. Αργότερα με το βασιλικό διάταγμα 28-29/7/1836 δημιουργείται η διοίκηση της Φθιώτιδας που περιλαμβάνει τις επαρχίες της Φθιώτιδας και Λοκρίδας με έδρα τη Λαμία.³⁷³

Η σημερινή Φθιώτιδα περιλαμβάνει τις επαρχίες Δομοκού, Λοκρίδας και Λαμίας. Συνορεύει ανατολικά με την επαρχία Αλμυρού, βόρεια με τις επαρχίες Αλμυρού, Δομοκού και το νομό Καρδίτσας, δυτικά με τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας και Ευρυτανίας και νότια με το νομό Φωκίδας, την επαρχία Λοκρίδας και το Μαλιακό κόλπο.

5.2 Η παρουσία των Σαρακατσαναίων στη Φθιώτιδα

Η παρουσία των νομάδων Σαρακατσαναίων από τα πολύ παλιά χρόνια είναι έντονη στο χώρο της Φθιώτιδας. Ο Μ. Γκιόλας³⁷⁴ γράφει ότι το 1858 παραχείμαζαν στον κάμπο της Φθιώτιδας 1250 οικογένειες Σαρακατσαναίων, που είχαν 500.000 πρόβατα και ξεκαλοκαιρίαζαν στην Ευρυτανία.

Η Α. Χατζημιχάλη³⁷⁵ αναφέρει ότι οι Σαρακατσαναίοι ξεκαλοκαιρίαζαν με τα κοπάδια τους στον Τυμφορηστό (Βελούχι), Οίτη, Όρθυ (Γούρα) και ότι παραχείμαζαν στους κάμπους της Σπερχειάδας, της Λαμίας, της Στυλίδας, του Σπερχειού, του Μώλου, του Αγ. Κωνσταντίνου, των Λιβανατών, της Αταλάντης. Αναφέρεται ακόμη στη μόνιμη εγκατάστασή τους στα χωριά Αυλάκι, Φραντζή, Κομποτάδες, Μεξιάτες, Παλαιοχώρι Δωριέων, Λυγαριά, Αγριλιά, Λογγό, Αγ. Σεραφείμ, Σκάρφεια, Καινούργιο κ.ά.

Μετά τη συνθήκη του Λονδίνου το 1832, με την οποία η Φθιώτιδα συμπεριλαμβάνεται στο ελεύθερο, ελληνικό κράτος οι Τούρκοι συνεχίζουν να κατέχουν τις ιδιοκτησίες τους. Αυτό συνέβη, διότι η Φθιώτιδα όπως και η Εύβοια, προσαρτήθηκε στην Ελλάδα δια των συνθηκών και όχι δια του ενόπλου αγώνα κατά της Τουρκίας.³⁷⁶ Έτσι, το 1833 όταν η επαρχία Ζητουνίου απελευθερώνεται περιλαμβάνει 49 χωριά, τα 37 από αυτά είναι

373 Τσιώνης Π., Ο νομός Φθιώτιδας, Αθήνα 1983, σελ. 116. Με τη δημιουργία του νομού Φθιώτιδας μετονομάζεται το Ζητούνι σε Λαμία, Βορτσέλας Ι., ο.π. σελ. 455. Το τοπωνύμιο Ζητούνι είναι Σλαβικής προέλευσης Ζέιτun, Ζητούνιον, Ζητούνι που σημαίνει σιτοφόρος χώρα Βορτσέλας Ι., ο.π. σελ. 248, 249.

374 Αγραφιώτης Γ., Γ' Άγρωφα η πατρίδα των Σαρακατσαναίων, Πρακτικά ιστορικής λαογραφικής ημερίδας Σαρακατσαναίοι και Άγρωφα Μπελοκομύτη Αγράφων 2/7/1995, σελ. 76.

375 Χατζημιχάλη Α., τόμος Α', ό.π. σελ. λγ', λδ', και Παραρτ. σελ. 25.

376 Piskatori T., Στο Δαβανέλλος Ν. – Σταυρόπουλος Γ. Με την γραφίδα των περιηγητών, (1159 – 1940), εκδ. Οιωνός, Λαμία 2005, σελ. 102.

τσιφλίκια και αποτελούν ιδιοκτησία των Τούρκων και τα 12 είναι κεφαλοχώρια ως επί το πλείστον ορεινά και άγονα.³⁷⁷

Μετά την ένταξη της περιοχής στο ελληνικό κράτος, οι Τούρκοι πωλούν τα κτήματά τους κυρίως σε Έλληνες του εξωτερικού, οι οποίοι εγκαθιδρύουν ένα σύστημα παρόμοιο με εκείνο των τουρκικών τσιφλικιών. Οι περισσότεροι ομογενείς προέρχονται από την Ήπειρο, ακολουθούν οι Θεσσαλοί, οι Μακεδόνες και ένας μικρός αριθμός από άλλα μέρη, όπως Κωνσταντινούπολη, Βουδαπέστη, Βουκουρέστι, Βιέννη κ.ά.³⁷⁸

Η δημιουργία της μεγάλης ιδιοκτησίας έχει ως αποτέλεσμα να συσσωρεύεται στην περιοχή μεγάλο εργατικό δυναμικό και να αυξάνεται ταχύτατα ο πληθυσμός, σε σχέση με τις άλλες περιοχές.³⁷⁹ Αυτό διαφαίνεται και από τα στατιστικά δεδομένα της αύξησης του πληθυσμού, η οποία, στη συγκεκριμένη περιοχή, ανέρχεται στο 54%, ενώ ο μέσος όρος στην Ελλάδα είναι 29%.³⁸⁰ Το γεγονός αυτό συνετέλεσε στην αύξηση των καλλιεργούμενων εδαφών και στη συρρίκνωση της κτηνοτροφίας.

Από τα προεπαναστατικά χρόνια ακόμη έχουν δημιουργηθεί δυσμενείς συνθήκες για τη νομαδική κτηνοτροφία στην περιοχή δεδομένου ότι ο τούρκικος κώδικας (kanunname), που ίσχυε για την περιοχή του Ζητουνίου δεν ήταν ευνοϊκός. Βάσει αυτού οι νομάδες βοσκοί είναι υποχρεωμένοι να καταβάλλουν δικαίωμα νομής του χειμαδιού (Resm - i otlak ve kislak) που έφθανε τα 25 άσπρα το κοπάδι, φόρος που δεν ίσχυε για τα κοπάδια που έβοσκαν οι χωρικοί στα κτήματα του χωριού τους.³⁸¹

Οι δυσμενείς συνθήκες που δημιουργήθηκαν στη συγκεκριμένη περιοχή για τη νομαδική κτηνοτροφία σε συνδυασμό με την εχθρική πολιτική του κράτους απέναντι στους νομάδες κτηνοτρόφους αναγκάζουν τους Σαρακατσάνους να αναζητήσουν μόνιμα λιβάδια. Η πρώτη έγχειος θερινή ιδιοκτησία των Σαρακατσαναίων στο νεοελληνικό κράτος πραγματοποιείται αμέσως μετά την απελευθέρωση στην Όθρυ (Γούρα) το 1833 με την αγορά του τσιφλικιού του Αχμέτ Αγά, μιας έκτασης 40.000

377 Μακρής Ι., Το ιδιοκτησιακό καθεστώς της επαρχίας Ζητουνίου κατά τα πρώτα μεταελευθερωτικά χρόνια (1833-1840) σύμφωνα με τα πρακτικά της μικτής ελληνοτουρκικής δικαστικής επιτροπής. Πρακτικά Α' συνεδρίου Φθιωτικής ιστορίας 3-4/11/2001, τομ. Α' Λαμία 2002, σελ. 141. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς που ισχύει κατά την τουρκοκρατία είναι το σύστημα των μεγάλων ιδιοκτησιών, των τσιφλικιών. Η καλλιεργήσιμη γη ανήκει, τα 2/3 στους Τούρκους και το 1/3 στους Έλληνες προσετούς, Εκδοτική Αθηνών, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, , τομ. ΙΒ' σελ. 59.

378 Νάτσιου Β., Εγκαταστάσεις ομογενών στην ακριτική Λαμία (1833-1881), Φθιωτικά χρονικά, τόμος 21ος, Λαμία 2000, σελ. 62.

379 Τσουκαλάς Κ., Εξάρτηση και αναπαραγωγή ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922) μετ. Ι Πετρόπουλου, εκδ. Θεμέλιο, Παρίσι 1975, σελ. 26.

380 Χουλιαράκης Μ., Γεωγραφική διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος (1821-1871), τόμος Α', Αθήνα 1973, σελ. XXII-XXXVII.

381 Kabrda J., Ο τουρκικός κώδικας (Kanunname) της Λαμίας, Ελληνικά, τόμος 17ος, 1962, σελ. 208-218.

στρ. μεταξύ των χωριών Νεράϊδας Λογγιτσίου, Νεοχωρίου Δομοκού, Γούρας Μαγνησίας, Παλαιοκερασιάς, Προσηλιών και Σαπουνά, από τον αρχιτέλγικα Γεώργιο Πεπόνα.³⁸² Στην ιδιοκτησία αυτή υπάρχουν τέσσερις στάνες, τα Δρύστελα, η Βουρλιά, το Αρκοδοπούρني και η Μαυρίκα.³⁸³

Οι περισσότεροι που πηγαίνουν το καλοκαίρι στα βουνά της Όθρυος ξεχειμαάζουν γύρω από τη Στυλίδα στην Παλιόλακκα, τη Σπηλιά, τον Παππού, το Μαραθιά και τη Σαρακίνα εκτός από αυτούς που ξεκαλοκαιριάζουν στη Μαυρίκα, οι οποίοι πηγαίνουν για χειμαδιά στα μέρη του Αλμυρού. Ορισμένοι άλλοι ακόμη πηγαίνουν για ξεχειμαδιά στο Αχλάδι, τον Αχινό και την Πελασγία.³⁸⁴

Η Όθρυς με τα πλούσια λιβάδια της προσελκύει τους Σαρακατσαναίους από τα παλαιά χρόνια. Ο Ν. Γεωργιάδης³⁸⁵ γράφει: *Ανατολικότερον της Πίνδου εκτείνεται η Όθρυς (βουνά της Γούρας εκ τινός ομωνύμου επ' αυτής χωρίου) αυτή έχει δάση δρυών και ελάτων διακοπτόμενων υπό καταρρύτων και βαθυχλόων λειμώνων εν οίς το θέρος ενδιαϊτώνται τα ποιμνία των Σαρακατσαναίων.*

Η έντονη παρουσία των Σαρακατσαναίων στην οροσειρά της Όθρυος αποτυπώνεται και σε πολλά σαρακατσάνικα τραγούδια που αναφέρονται σ' αυτή και τα τοπωνύμιά της.

*Στα Γουργιώτικα τα μέρια
έκανα δύο καλοκαίρια
ήβρα βρύσες και λαγκάδια
έμορφες και παλικάρια
ήβρα νια Γουργιωτοπούλα
έμορφη Τσελιγκοπούλα.*

382 Καλοδήμος Θ., Η πρώτη έγγειος ιδιοκτησία των Σαρακατσαναίων στα βουνά της Γούρας απαρχή της απονομαδοποίησής τους, Σαρακατσάνικος λόγος, εκδ. Εταιρεία Σαρακατσάνικων μελετών, Λαμία 2004, σελ. 8.

383 Πληροφορίες από Ε. Τσαγιάννη, συνέντευξη, Λαμία 8/9/2004 Στα Δρύστελα ξεκαλοκαιρίαζαν γύρω στις 30 οικογένειες, οι Καλοδήμιοι, οι Σουφλεραίοι, οι Τσαραίοι, οι Τεμπλαλεξάιοι, οι Μπικαίοι, οι Τζουβαραίοι, οι Κατσαραίοι, οι Ζωγακίοι, οι Μπελτεγριοί, οι Τσαλαγκάιοι, οι Λιαναίοι, οι Τσαγιανναίοι, ο Γεωργούσης ο Επίσκοπος, ο Καπούλας, ο Χριστοδούλου, ο Μπεκαρής και ο Κούτρας. Πληροφορίες από Θ.Καλοδήμο, συνέντευξη, Λαμία 23/4/2004. Στη Βουρλιά ξεκαλοκαιρίαζαν γύρω στις 30 οικογένειες. Οι Πεποναίοι, Ζακουλαίοι, οι Φυτιλαίοι, οι Χριστοδουλαίοι, οι Τσοντζωραίοι, οι Μπλουναίοι, οι Κουτσοκεραίοι, οι Γραβαναίοι, οι Μπουρχάιοι, ο Χρόνης ο Μπουρίτας ο Τσιαντής, ο Τέγος, ο Τεμπλαλέξης, ο Καπούλας και ο Κόκκαλης. Πληροφορίες από Θ. Τσόντζορο, συνέντευξη, Στυλίδα 8/1/2005. Στο Αρκοδοπούρني που αγοράστηκε από τους Σαρακατσαναίους το 1926 πήγαιναν οι Κουτραίοι, οι Τασουλαίοι, οι Μπουρχάιοι, οι Ζερβαίοι, ο Μπικας, ο Στεργίου, ο Τσιαντής ο Τσαλλάγκας και ο Αργύρης. Στη Μαυρίκα ξεκαλοκαιρίαζαν περίπου 10 οικογένειες, οι Μαμαλαίοι και οι Χορταραίοι. Πληροφορίες από Γ. Μπούρχα, συνέντευξη, Στυλίδα 12/11/2005.

384 Πληροφορίες από Κ. Τσαγιάννη, συνέντευξη, Στυλίδα 13/11/2005.

385 Γεωργιάδης Ν., Θεσσαλία, εκδ. Ελλα, Λάρισα 1995, σελ. 24.

Πολλές αναφορές υπάρχουν για τη δράση κατά των Τούρκων στα βουνά της Όθρυος του αρχιτσέλιγκα Γεωργίου Μπούρχα και του Γιάννη Ζυγογιάννη.³⁸⁶ Η δράση των κλεφτών στη συγκεκριμένη περιοχή ενέπνευσε και τη δημιουργία πολλών δημοτικών τραγουδιών.

*Θα πάρω στράτα αλαργινή θα πάρω μονοπάτια
και θα διαβώ στα διάσελα της Γούρας τα καγκιόλια
να βγω στην Όθρυ στην κορφή στο Γκούζι στα λιθάρια
και να σουρίσω κλέφτικα να μάσω παλικάρια
να 'ρθούν μικροί να 'ρθουν τρανοί να 'ρθουν καπεταναίοι
να 'ρθούν και οι λεβεντόγεροι οι Σαρακατσαναίοι*

Εκτός από την οροσειρά της Όθρυος και στα άλλα βουνά της περιοχής της Φθιώτιδας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής οι Σαρακατσαναίοι έχουν πολύχρονη και έντονη παρουσία, όπως στη Γκιώνα, τον Παρνασσό, το Καλίδρομο, την Οίτη, τον Τυμφρηστό, το Βελούχι και τ' Άγραφα. Ορισμένοι Σαρακατσαναίοι ξεκαλοκαιριάζουν σε βουνά εκτός των ορίων της περιοχής της Φθιώτιδας, αλλά ξεχειμωνιάζουν στις πεδιάδες του Δομοκού, της Σκάρφειας, του Αχινού, της Πελασγίας και της Λαμίας και δραστηριοποιούνται μέσα στο χώρο της Φθιώτιδας, όπως οι Μαλαμουλαίοι, οι Γαταίοι, οι Τσιγαριδαίοι, οι Καραϊσκαίοι, οι Ακριβαίοι, οι Κολοβαίοι, οι Πατσουραίοι, οι Ψαρογιωργαίοι, οι Ζυγογιανναίοι που ξεκαλοκαιρίαζαν στα Άγραφα αλλά το χειμώνα πήγαιναν στους κάμπους της Φθιώτιδας.³⁸⁷

Άλλοι ξεκαλοκαιριάζουν μέσα στην περιοχή της Φθιώτιδας αλλά ξεχειμώνιαζουν εκτός των ορίων της, όπως οι Καλαντζαίοι, Σαλταίοι, Γκοβαραίοι, Κριθαρουλαίοι, Λενταίοι, Ακριβαίοι κ.α. που ξεκαλοκαιριάζουν στο Παλαιοχώρι Γραβιάς, αλλά το χειμώνα πηγαίνουν στους κάμπους της Λιβαδειάς.³⁸⁸

Μετά το 1900 έχουμε τις πρώτες μόνιμες εγκαταστάσεις, με την αγορά γης. Οι Σαρακατσαναίοι εγκαθίστανται αρχικά στα άκρα των χωριών τους λεγόμενους "βλαχομαχαλάδες", αλλά αργότερα εντάσσονται πλήρως μέσα σε αυτά.³⁸⁹ Έτσι δημιουργούνται σε ορισμένα χωριά μεγάλες συσπειρώσεις σαρακατσανίκου στοιχείου, όπως στη Λυγαριά, στο Παλαιοχώρι, στο Λιμογάρδι, στην Αγία Παρασκευή, στην Αγριλιά, στο Σταυρό, στη Δαμάστα, στον Αχινό, στην Πελασγία κ.α.

386 Φλώρος Κ., Η επαρχία Φθιώτιδος, Λαμία 1988, σελ. 58.

387 Τζιβελέκη Πολυμεροπούλου Μ., Με τους δικούς μας στα βουνά και στα χειμαδιά, Σαρακατσαναίοι, Λαμία 1999, σελ. 141.

388 Καινούριος Η. Λαογραφικό. Η Ρούμελη, το Παλαιοχώρι, οι Σαρακατσαναίοι, Αθήνα 1978 σελ. 43.

389 Πληροφορίες από Χ. Πανουργιά, συνέντευξη, Λαμία 13/9/2005.

Υπάρχουν όμως και πολλά χωριά στα οποία το σαρακατσάνικο στοιχείο υπάρχει σε μικρότερο βαθμό. Γενικότερα το μεγαλύτερο ποσοστό των Σαρακατσαναίων εντοπίζεται στην ανατολική Φθιώτιδα.

5.3 Το Σαρακατσάνικο τραγούδι στη Φθιώτιδα

Το δημοτικό τραγούδι είναι μια δυναμική διαδικασία καλλιτεχνικής έκφρασης και ανθρώπινης επικοινωνίας, που αντανακλά σε λόγο και ήχο τη συγκεκριμένη αξιολογική στάση, την ψυχοσύνθεση και την κοσμοαντίληψη του λαού.³⁹⁰

Ο Ν. Πολίτης γράφει ότι τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια *εγκατοπτρίζουν πιστώσ και τελειώς τον βίον και τα ήθη, τα συναισθήματα και την διανόησιν του ελληνικού λαού.*³⁹¹

Τα δημοτικά τραγούδια είναι μία αρμονική σύζευξη μουσικής, ποίησης και χορού. Αποτελούν την αυθεντική έκφραση της ελληνικής λαϊκής ιδεολογίας της υπαίθρου. Αυτά τα τραγούδια έχουν τις ρίζες τους σε μία ορισμένη παράδοση λαϊκών τραγουδιών με υπερχρονικό χαρακτήρα που ανάγεται στην αρχαιότητα.³⁹²

Στενά διαπλεγμένα με το σύνολο της κοινωνικής ζωής απομνημονεύουν συγκινησιακές καταστάσεις και γεγονότα και διοχετεύουν στον κοινωνικό περίγυρο τα καθολικά μηνύματα. Αποτυπώνοντας θεσμοποιημένες συμπεριφορές και κωδικοποιημένα μηνύματα, εκφράζουν τις κοινωνικά διαμορφούμενες στάσεις απέναντι στην πραγματικότητα.³⁹³ Εναρμονισμένα με το χώρο, το χρόνο και τη συγκυρία και προσαρμοσμένα στο εκάστοτε ακροατήριο συμπυκνώνουν και εκφράζουν την τοπική ή υπερτοπική λαϊκή ιδεολογία μέσα από την οποία φιλτράρεται τόσο η ατομική όσο και η συλλογική εμπειρία και γνώση.

Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των δημοτικών τραγουδιών και η συμπίευσή τους με την ιστορική πραγματικότητα εξασφαλίζει τη μακρόχρονη επιβίωσή τους και κρατάει ζωντανή μέσα στο χρόνο μια παράδοση προφορικότητας.

Ο C. Faugier πιστεύει ότι τα δημοτικά τραγούδια δημιουργούνται προφορικά από την επίδραση ορισμένων γεγονότων που μεταδίδονται

390 Κοντογιώργης Γ., Η Ελλαδική λαϊκή ιδεολογία, εκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, Αθήνα 1979, σελ. 12.

391 Πολίτης Ν., Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού, Αθήνα 1914, σελ.ε'.

392 Καψωμένος Ε., Δημοτικό τραγούδι, Μία διαφορετική προσέγγιση, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999, σελ. 41.

393 Blacking J., Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας, μετ. Μ. Γρηγορίου, εκδ. Νεφέλη, σελ. 67.

προφορικά από γενιά σε γενιά.³⁹⁴ Κατά τη μεταβίβαση αυτή υφίστανται και μία σειρά από μικρές αλλαγές, αλλά και προσαρμογές σε τοπικά ή περιστασιακά δεδομένα.³⁹⁵

Η κοινωνική ομάδα αναγνωρίζει το δημοτικό τραγούδι και το αναπαράγει ως δικό της δημιούργημα που στην εξελικτική του πορεία μπορεί να επέμβει κάθε στιγμή στα λόγια, στη μελωδία και στο ρυθμό.³⁹⁶

Η πρωτογενής δημιουργία είναι ατομική, διότι ομαδική ποίηση δεν είναι δυνατόν να υπάρχει, αλλά στην τελική διαμόρφωσή συμμετέχει ένας ευρύτερος κύκλος ανθρώπων. Ο Ν. Πολίτης γράφει: *Εισ των πολλών έχων το χάρισμα της στιχορρικής δεξιότητος και το μουσικόν αίσθημα ανεπτυγμένον υπείκων εις εσωτερικὴν ὄθησιν, εν στιγμῇ ἐξάρσεως, συνθέτει το ἄσμα... Το ἄσμα τούτο ἐνκόλως παραλαμβάνει ἄλλος της αὐτῆς μορφώσεως και το ἐπαναλαμβάνει ὅταν διατελεῖ εις παρομοίαν ψυχικὴν διάθεσιν. Οὕτως δ' ἀπὸ στόματος εις στόμα διαδιδόμενον καθίσταται κοινόν κτήμα.*³⁹⁷

Το δημοτικό τραγούδι δεν καθιερώνεται από την πρώτη φορά που εμφανίζεται, λόγω του ότι δεν είναι καταγεγραμμένο και κατοχυρωμένο. Παραλλάσσεται και αναδημιουργείται αδιάκοπα μέσα από τις αλληπάλληλες ερμηνείες διάφορων τραγουδιστών μέχρι να λάβει την τελική του μορφή να το αποδεχθεί η κοινότητα και να αποτελέσει παράδοσή της.

Ο Ι. Συκουτρής³⁹⁸ αναφέρει ότι το δημοτικό τραγούδι για να θεωρείται γνήσιο στο στόμα του λαού πρέπει να διανύσει *ένα στάδιο παντοδαπῆς επεξεργασίας και μεταβολών*. Μέσα από τη συλλογική επεξεργασία ενεργούν οι δυνάμεις της αέναης προσαρμογής του στην κοινή αισθητική έτσι ώστε να χαρακτηρίζεται από εκφραστική τελειότητα.

Ως αποτέλεσμα της μακρόχρονης επεξεργασίας και δοκιμασίας το δημοτικό τραγούδι χαρακτηρίζεται γενικότερα από την απλή σύνταξη, το φυσικό ύφος και την αυστηρή δομή και λιτότητα μέσα από την οποία "εναρμονίζονται όλες οι αντιθέσεις και υπερβολές του".³⁹⁹

Η γλώσσα των δημοτικών τραγουδιών, αντικατοπτρίζοντας το κλίμα μιας επί αιώνες διαμορφωμένης και ελάχιστα μεταβαλλόμενης αγροτικής μικροκοινωνίας είναι σταθερά και ομογενής⁴⁰⁰ και σε μεγάλο

394 Faugier C., Στο Κυριακίδου Νέστορος Α. Θεωρία της ελληνικής λαογραφίας εκδ. Εταιρεία σπουδών νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Θεσ/νίκη 1977, σελ. 72.

395 Καψωμένος Ε., Δημοτικό τραγούδι, Μία διαφορετική προσέγγιση, ο.π. σελ. 20

396 Σβορώνος Ν., Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας, ο.π. σελ.395.

397 Πολίτης Ν., Γνωστοί Ποιηταί δημοτικών ασμάτων. Διαλέξεις περί Ελλήνων ποιητών του ΙΘ' αιώνας. Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, τομ. Α', εκδ Β', εκδ Ι. Κολλάρος, Αθήνα 1925 σελ. 9,10.

398 Συκουτρής Ι., Μελέται και άρθρα, Αθήνα 1956, σελ. 194.

399 Μερκαλής Μ., Η λαϊκή τέχνη, ό.π., σελ. 69, 70.

400 Κυριακίδου Νέστορος Α', Θεωρία της ελληνικής λαογραφίας, ό.π., σελ. 80.

βαθμό συμβολική.⁴⁰¹ Ο Σ. Κυριακίδης τη χαρακτηρίζει συμβατική που διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου.⁴⁰²

Τα Σαρακατσάνικα τραγούδια ακολουθούν τους όρους και τους κανόνες δημιουργίας των δημοτικών τραγουδιών. Η κατάταξη όσον αφορά τη θεματολογία τους ακολουθεί το γενικό κανόνα κατάταξης των δημοτικών τραγουδιών, όπως ιστορικά, ακριτικά, της αγάπης, της ονομασίας, μοιρολόγια, νανουρίσματα, γνωμικά, κλέφτικα, παραλογές, του γαμήλιου κύκλου, λοιπών δρωμένων, της ξενιτιάς, ποιμενικά, σκωπτικά.⁴⁰³

Προσαρμοσμένα στα ιδιαίτερα υφολογικά δεδομένα της ψυχосύνθεσης των Σαρακατσαναίων, τα σαρακατσάνικα τραγούδια αναπλάθουν και αναπαράγουν το ιστορικό τους παρελθόν,⁴⁰⁴ καταγράφοντας τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίον αυτοί αντιδρούν στα ερεθίσματα του κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντός τους. Αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την καθημερινότητα εξυμνούν και συντροφεύουν κάθε στιγμή του κύκλου της ζωής από τη γέννηση μέχρι το θάνατο, προβάλλοντας τα πρότυπα και τους ρόλους των δύο φύλων σύμφωνα με τις κοινωνικές αξίες της σαρακατσάνικης ζωής.

Τα Σαρακατσάνικα τραγούδια είναι μονοφωνικά, ως προς τη μελωδική τους σύσταση και τον τρόπο εκτέλεσής τους⁴⁰⁵ και ακολουθούν τους ήχους της ηπειρωτικής Ελλάδας,⁴⁰⁶ οι οποίοι είναι ανημίτονοι.⁴⁰⁷ Τα θέματα στα οποία αναφέρονται συνήθως είναι ιστορικά, της αγάπης και της ξενιτιάς. Τα τραγούδια που αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα έχουν πανελλήνιο περιεχόμενο και είναι εμπνευσμένα από την ελληνική επανάσταση και τα κατορθώματα των κλεφτών. Ο C. Fauriel⁴⁰⁸ γράφει σχετικά: *ότι περισσότερο ξεχωρίζει αυτά τα βουνίσια τραγούδια από τα υπόλοιπα είναι ένα μοναδικά ρωμαλέο ύφος, είναι μία πώς να το πω, άγρια*

401 Μερακλής Μ., Λαϊκή τέχνη, ό.π., σελ. 68.

402 Κυριακίδης Σ., στο Κυριακίδου Νέστορος Α΄ Λαογραφικά μελετήματα II, ό.π., σελ. 294.

403 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική κατάσταση των Σαρακατσαναίων της Θράκης, Πρακτικά Α΄ συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, ό.π., σελ. 91.

404 Ντάτσι Ε., Η ποιητική του λαϊκού πολιτισμού, ό.π. σελ. 221.

405 Baub - Bovy S, Δοκίμιο για το ελληνικό τραγούδι, εκδ. Π.Α.Ι. Ναύπλιο 2005, σελ. 10, Μερακλής Μ. λαϊκή τέχνη, ό.π., σελ. 84. Ο Κ. Nef γράφει: "Η ελληνική μουσική είναι μονόφωνη και ουσιαστικά φωνητική. Υποτάσσεται απόλυτα στην ποίηση, και το πρώτο μέλημά της είναι να εξάγει τον ποιητικό λόγο υπογραμμίζοντας τους μελωδικούς και ρυθμικούς τονισμούς που προσφέρονται από την ίδια τη γλώσσα. Η εξάρτηση αυτής της μουσικής από το λόγο είναι απόλυτη. Ο ρυθμός του στίχου κανονίζει το ρυθμό της μελωδίας. Έτσι από τα ποιητικά μέτρα γεννιούνται τα μουσικά". Nef K., Ιστορία της Μουσικής, επιμ. Φ. Ανωγειανάκης, εκδ. Απόλλων, Αθήνα 1960, σελ. 44.

406 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Ανάτυπο από τον 10ο τόμο της θρακικής επετηρίδας, ό.π. σελ.389.

407 Σπυριδάκης Γ. - Περιστερής Σ., Ελληνικά δημοτικά τραγούδια μουσική εκλογή, Αθήνα 1968, σελ. 21. Τα τραγούδια της Ηπειρωτικής Ελλάδας έχουν άλλη διαστημική τάξη, έχουν υποδιαίρεσεις του τόνου και του ημιτονίου, μειζόνες, ελάσσονες και ελάχιστους τόνους, που δεν υπάρχουν στην ευρωπαϊκή μουσική και δεν μπορούν να αποδοθούν από όργανα που έχουν προκαθορισμένους τόνους, όπως είναι τα ευρωπαϊκά. Μπαζιάνας Ν., ό.π. σελ.51.

408 Fauriel C., Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμος Α΄, ό.π. σελ. 83.

τόλμη στη σύλληψη, στη σύνθεση και στις σκέψεις που η απλότητα και το καθημερινό ύφος της έκφρασης τις κάνει να ξεπετάγονται πιο ζωντανές απ' ότι θα πετύχαινε μία γλώσσα εμφιατική και πιο στολισμένη.

Εκτός από τα τραγούδια που είναι γνωστά στους Σαρακατσάνους όλων των περιοχών υπάρχει και ένας αριθμός περιστασιακών τραγουδιών,⁴⁰⁹ που εντοπίστηκαν και από την παρούσα επιτόπια έρευνα στη συγκεκριμένη περιοχή, τα οποία δεν έχουν καταγραφεί σε επίσημες συλλογές. Τα τραγούδια αυτά αποτελούν προϊόντα της συλλογικής μνήμης μιας μερίδας ανθρώπων, τα οποία μεταδόθηκαν σε αυτούς από τις προηγούμενες γενιές μέσω του προφορικού λόγου.

Τα σαρακατσάνικα τραγούδια διακρίνονται για τον έντονο και καθαρά ποιμενικό χαρακτήρα τους.⁴¹⁰ Αναφέρονται σε ιστορικά μέρη και πρόσωπα, τα οποία είναι μόνο ελληνικά από την αρχαιότητα.⁴¹¹ Η θεματολογία τους είναι επηρεασμένη από τον τρόπο της ζωής, της εργασίας τους, καθώς και από τον τόπο καταγωγής τους, τα Άγραφα και την ανάμνηση της Πόλης.⁴¹²

Μέσα στα Σαρακατσάνικα τραγούδια συναντάται η εναλλαγή διαλόγου και αφηγήσης και η ανθρωποποίηση του φυσικού κόσμου των βουνών, των δένδρων, των πουλιών καθώς και η αλληγορικότητα των λέξεων και των εκφράσεων, όπως αητός, κυπαρίσσι (παλληκάρι), πετρίτης (γρήγορος), πέρδικα, περισσότερα, μηλιά (κοπέλα).⁴¹³

Ο στίχος στο Σαρακατσάνικο τραγούδι ακολουθεί τους κανόνες της ελληνικής μετρικής δομής και κυριαρχεί ο δεκαπεντασύλλαβος (υ-) αλλά υπάρχουν ακόμη και ο τροχαϊκός (-υ), ο πλεκτός Ιαμβικός και τροχαϊκός, ο πρώτος παίων (υ-υυ) δεκαπεντασύλλαβος, ο δεύτερος παίων (υ-υυ) δεκαπεντασύλλαβος και ο τρίτος παίων (υυ-υ) δεκασύλλαβος.⁴¹⁴

Η ρυθμική αγωγή που ακολουθούν είναι χαμηλή με χρονική αξία 1/4 και προέρχεται από την χαμηλή ρυθμική αγωγή, με την οποία επιτελούνταν τα τραγούδια από τις αντίφωνες παρέες, η οποία

409 Τα "περιστατικά" τραγούδια έχουν τοπική σημασία και αναφέρονται σε κάποιο γεγονός που το ενδιαφέρον του δεν ξεπερνά τα όρια μιας περιοχής. Μιχαήλ Δέδε Μ., Σαρακατσάνικα τραγούδια πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, Σέρρες 1-3 Οκτ. 1983, ο.π. σελ. 146.

410 Σερμπέζης Β., Οι Σαρακατσάνικοι χοροί "Οι Σαρακατσαναίοι", τόμος Α', ό.π., σελ. 33.

411 Αναστασώφ Β., Οι Σαρακατσαναίοι της Βουλγαρίας, πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, ό.π., σελ. 119.

412 Γαρούφας Δ., Σαρακατσάνικη παράδοση, εκδ. Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1998, σελ. 53.

413 Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά μελέτηματα II, ό.π., σελ. 171.

414 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Ανάπτυχο από τον 10ο τόμο της θρακικής επετηρίδας, ο.π. σελ. 382, 383. Ο κύριος και συνθέστατος στίχος στο δημοτικό τραγούδι είναι ο δεκαπεντασύλλαβος, ο πολιτικός στίχος των βυζαντινών, ο οποίος κατάγεται από τον αρχαίο ιαμβικό τετράμετρο καταληκτικό, Κυριακίδης Σ., εκδ. Ερμής, Αθήνα 1990, σελ.112. Ο δεκαπεντασύλλαβος παρουσιάζεται χωρίς ομοικαταλήξια μέχρι τον ΙΔ' αιώνα και κατόπιν με ομοιοκαταλήξια, Λουκάτος Δ., Εισαγωγή στην Ελληνική λαογραφία, ο.π., σελ. 95.

καθιερώθηκε και μετά την παρουσία της μουσικής συνοδείας.⁴¹⁵ Οι μουσικές φράσεις είναι συνήθως τετράμετρες ή εξάμετρες αλλά και πλεκτές τετράμετρες και εξάμετρες.⁴¹⁶

Η φλογέρα και η τζαμάρα είναι τα μοναδικά όργανα που χρησιμοποιούσαν οι Σαρακατσαναίοι από παλαιά, κυρίως όμως για αυτοσχέδιους σκοπούς παρά για τη συνοδεία των τραγουδιών κατά τη διάρκεια του χορού.⁴¹⁷ Αναφέρονται όμως και ορισμένες περιπτώσεις, όπου η φλογέρα συνόδευε, τα προπολεμικά χρόνια, στα γλέντια και στους γάμους τα χορευτικά τραγούδια.⁴¹⁸

Οι μελωδίες των σαρακατσάνικων τραγουδιών ακολουθούν συγκεκριμένους δρόμους (Νηχούς), που προσδίδουν στα τραγούδια ιδιαίτερο ύφος και ήθος, ανεβάζουν την κλίμακα των συγκινήσεων και στιγματίζουν την ιδιοσυγκρασία των ανθρώπων που τα δημιουργήσαν.

Οι μελωδίες που ακολουθούν τα δημοτικά τραγούδια στηρίζονται πάνω στις ίδιες περίπου κλίμακες, στους ίδιους σχεδόν τρόπους – ήχους, στους οποίους στηρίζεται η βυζαντινή μουσική, οι οποίοι αποτελούν συνέχεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής.⁴¹⁹ Ο Σ. Περιστέρης⁴²⁰ γράφει: *όσον βαθύτερον μελετά κανείς τας μελωδίας των δημοτικών τραγουδιών τόσοον περισσότερον πείθεται περί της σχέσεως αυτών προς την βυζαντινήν μουσικήν.*

Τα σαρακατσάνικα τραγούδια παρουσιάζουν ιδιοτυπία ως προς τη μελωδία τους, διότι δεν χρησιμοποιούν όλη την κλίμακα αλλά χρησιμοποιούν μόνο ένα τετράχορδο έως το πολύ πεντάχορδο της κλίμακας που μεταχειρίζονται και πολλά τραγούδια μόνο τρίχορδο⁴²¹. Αρκετά σαρακατσάνικα τραγούδια που τραγουδιούνται σε πολλές περιοχές, αλλά και πολλά τραγούδια που τραγουδιούνται μόνο στην περιοχή της Φθιώτιδας ακολουθούν τον πρώτο ήχο σύμφωνα με τη θεωρία της βυζαντινής μουσικής,⁴²² όπως το τραγούδι "Τρία καράβια" που τραγουδούν και χορεύουν στο γάμο οι Σαρακατσαναίοι της Φθιώτιδας.

415 Σερμπέξης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ό.π., σελ. 384.

416 Σερμπέξης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ό.π., σελ. 383

417 Χατζημιχάλη Α., Σαρακατσάνοι, τόμος Α', μέρος Β', ό.π., σελ. 145

418 Πληροφορίες από Κ. Πανουργιά, Ξ. Καραγιάννη, Αγία Παρασκευή 23/2/2004.

419 Μπαζιάνας Ν., Για τη λαϊκή μας παράδοση, ο.π., σελ. 158. Μελωδία είναι "Η αλληλουχία φθόγγων εν χρόνω προφερομένων". Η αλληλοδιαδοχή φωνών που διαφέρουν στην οξύτητα, το ύψος, στη χρονική διάρκεια και την ένταση. Μπαζιάνας Ν., ο.π. σελ. 147.

420 Περιστέρης Σ., "Ακρίτας όντας έλαμπεν" εκδ. Ε.Λ.Α. τομ. 7, Αθήνα 1952, σελ. 148.

421 Συνέντευξη με τον Κ. Μάρκο 23/09/2005, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

422 Σε αυτή την περίπτωση, κατά κανόνα, ξεκινάμε από το κάτω Δι στη διατονική κλίμακα της βυζαντινής μουσικής για να καταλήξουμε στη βάση του πρώτου ήχου. Συνέντευξη με τον Κ. Μάρκο 23/09/2005, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

Τρία καράβια μαρή μικρή
 τρία καράβια αρμένιζαν
 μέσ' της Πόλης το μπογάξι
 σαν τ' εσένα δεν ειν' άλλη
 τόνα αρμενί μαρή μικρή
 τόνα αρμενίζει με βοριά
 Γεμ' τ' άλλο με τραμοντάνα
 Γιώτισσα, Γιώτισσα μου μαντζουράνα
 Το τρίτο το μαρή μικρή
 το τρίτο το καλύτερο
 Γεμ' δεν πάει, γεμ' δεν πάει τα ανέσια ανέσια
 φέρνει την αγάπη μέσα.⁴²³

Ἦχος ᾠ Πα

Τρι α κα α ρα μα α ρη η η μι ι ι
 κρη η Τρι α γα α ρα δια αρ με ε ε νι
 ι ι ζαν μεσ' στη η ης Πο ο μεσ' στη ης
 σαν τη η η σε ε σαν τη η
 Πο ο λης το μπο γα ξι
 σε ε να δεν ειν' αλ λη

Επίσης και άλλα τραγούδια που τραγουδούσαν και τραγουδούν στο γάμο οι Σαρακατσαναίοι της Φθιώτιδας, όπως το καθιστικό τραγούδι "Μέσ' στη μέση στο τραπέζι", "Ψηλά τραγούδια άκουσα" καθώς και πολλά άλλα τοπικά τραγούδια, που συναντιούνται μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή ακολουθούν τον πρώτο ήχο της βυζαντινής

423 Μπούρχας Γ., συνέντευξη, Στυλίδα 15-3-2003.

μουσικής, ή το δρόμο Διουγκιάχ, κατά την αραβοπερσική κατάταξη,⁴²⁴ σύμφωνα με τον οποίο η "δεύτερη" εμφανίζεται ελαττωμένη.⁴²⁵

10	8	12	12	10	8
η	β	γ	δ	ε	ζ
η	α	β	γ	δ	ε

Τα περισσότερα τραγούδια με καθαρά τοπικό χαρακτήρα ακολουθούν τον πρώτο ήχο όπως το τραγούδι:⁴²⁶

*Τραγουδά βρε τραγουδιστή, ν' ακούσω τη λαλιά σου
να πεταχτώ σαν πέρδικα, ν' ρθω στην αγκαλιά σου
κι αν τραγουδήσω κι άσχημα να μαι συμπαθησμένος
επ' κα νερό απ' τα Δρύστελα και βράχιασα ο καημένος.*

Μερικά πολύ γνωστά σαρακατσάνικα τραγούδια που τραγουδιούνται και χορεύονται στην περιοχή της Φθιώτιδας αλλά και σε πολλές άλλες περιοχές, ως προς τη μελωδία τους, ακολουθούν τον πλάγιο του δευτέρου με τη βυζαντινή κατάταξη που αντιστοιχεί με το δρόμο "Χιτζάζ" σύμφωνα με την αραβοπερσική κατάταξη.⁴²⁷ Το δρόμο αυτό ακολουθούν τα τραγούδια "Ο Δυάσμος και ο Βασιλικός", "Στην πόλη κάνουν μια χαρά" κ.α., όπως τραγουδιούνταν και τραγουδιούνται ακόμη στην αυθεντική τους μορφή από μερικούς καλούς Σαρακατσάνους τραγουδιστές, κυρίως της πρώτης γενιάς⁴²⁸

9 ½	18	6 ½	12	5 ½	18	6 ½
η	β	γ	δ	ε	ζ	η
η	α	β	γ	δ	ε	ζ

Ορισμένα τραγούδια, όπως "Ο Δυάσμος και ο Βασιλικός" που ανήκουν στο τετράφωνο πλάγιο του δευτέρου χρησιμοποιούν τέσσερις μόνο βαθμίδες (νότες)⁴²⁹, ήτοι:

424 Κηλτζανίδης Π., Μεθοδική διδασκαλία θεωρητική και πρακτική προς εκμάθησιν και διάδοσιν του γνήσιου εξωτερικού μέλους της καθ' ημάς ελληνικής μουσικής κατ' αντιπαράθεσιν προς την αραβοπερσικήν Κωνσταντινούπολη 1881, σελ. 55.

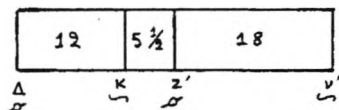
425 Καρράς Σ., Μέθοδος της ελληνικής μουσικής θεωρητικών, τόμος Α', Αθήνα 1956 σελ. 247-248. Μαυροειδής Μ., Οι μουσικοί τρόποι στην ανατολική Μεσόγειο, εκδ. Fagotto, Αθήνα 1999, σελ. 112-113.

426 Συνέντευξη 23/09/2005 με τον Κ. Μάρκου, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

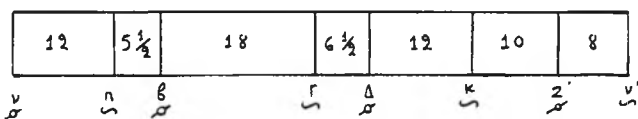
427 Κηλτζανίδης Π., ό.π. σελ. 125, Μαυροειδής Μ., ό.π. σελ. 156-157.

428 Συνέντευξη 23/09/2005 με τον Κ. Μάρκου, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

429 Συνέντευξη 24/09/2005 με τον Κ. Μάρκου, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

Υπάρχουν ακόμα αρκετά τραγούδια, όπως είναι τα γνωστά τραγούδια "Τι καρτερείς βρε φλάμπουρα", "Πήρα τη στράτα το στρατι", "Βελούχι μου παράμορφο", "Τη χρυσή μου την παρέα", όπου η μελωδία τους ακολουθεί τον πλάγιο του τετάρτου χρωματικό. Σε αυτή την περίπτωση το τραγούδι ξεκινάει από το κάτω Σολ ή κάτω Δι της βυζαντινής μουσικής και καταλήγει στη βάση Νη. Ο ήχος αυτός (δρόμος) χρησιμοποιεί μικτή κλίμακα. Αρχίζει με ένα τόνο μείζονα, εν συνεχεία έχει ένα τετράχορδο χρωματικό του πλαγίου δευτέρου ήχου και ένα τετράχορδο διατονικό. Το τραγούδι δηλαδή εδώ χρησιμοποιεί τρεις νότες Νη, Πα, Βου του χρωματικού πενταχόρδου.⁴³⁰ Έτσι εμφανίζεται η "δεύτερη" ελαττωμένη.

Σε ορισμένες περιπτώσεις όπου η μελωδία του πλάγιου τετάρτου χρωματικού κατεβαίνει κατά ένα τετράχορδο από τη βάση και επανέρχεται, ονομάζεται και "Νενανώ". Χαρακτηριστική περίπτωση τέτοιου είδους αποτελεί το τραγούδι "Κινήσαν τα τσαμόπουλα" που πολύ συχνά το τραγουδούν στο γάμο.⁴³¹

Στα τραγούδια που ακούμε από τους πιο παλιούς και καλούς Σαρακατσάνους τραγουδιστές η κάθε μουσική στροφή κινείται στα τραγούδια του πρώτου ήχου στο τετράχορδο Πα-Δι (re-sol) και στο φθόγγο Νη (do) κάτω της βάσης, στα του πλαγίου πρώτου σ' όλη την έκταση της κλίμακας και στα τραγούδια του χρωματικού πλάγιου τετάρτου στο πεντάχορδο Νη-Δι (do-sol).⁴³²

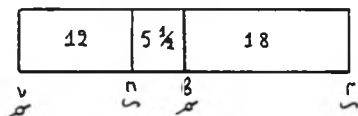
Μερικά τοπικά σαρακατσάνικα τραγούδια της περιοχής της Φθιώτιδας, όπως "Τι έχουν της Γούρας τα βουνά", "Τραγούδα βρε

430 Καρράς Σ., Μέθοδος της Ελληνικής μουσικής θεωρητικών, τόμος Β', σελ.91, Μαυροειδής Μ., ο.π. σελ. 158.

431 Συνέντευξη 24/09/2005 με τον Κ.Μάρκου, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

432 Μάρκος Κ., Δημοτικά Τραγούδια, Κονιάκου Δωρίδος, Αθήνα 1978, σελ. 26.

τραγουδιστή", που ανήκουν στον πλάγιο του τετάρτου χρωματικό ήχο παρουσιάζουν ιδιοτυπία, τραγουδιούνται κυρίως σε τρεις νότες ήτοι: ένα τρίχορδο κατά την εκτέλεση, όμως ο κυματισμός της φωνής φθάνει μερικές φορές και μέχρι τον τέταρτο φθόγγο, χωρίς αυτό να είναι πάντα ευδιάκριτο.⁴³³

Σε ορισμένα τραγούδια και κυρίως στα μοιρολόγια συναντάται ένας ανημίτονος ήχος που επισήμανε και ο C. Höeg, ο οποίος βασίζεται στους τρεις φθόγγους της ελάσσονος συγχορδίας (λα-ντο-μι) με ελαττωμένη την πέμπτη πάνω στην τονική, ενώ στην κάτω οκτάβα αυτή είναι φυσική.⁴³⁴ Η ιδιαιτερότητα αυτή οφείλεται στη δυνατότητα του μοναδικού οργάνου των Σαρακατσαναίων, της φλογέρας, να αποδίδει εύκολα τα διαστήματα της τρίτης που δεν είναι ούτε μικρή ούτε μεγάλη και της πέμπτης που είναι και δεν είναι ελαττωμένη.⁴³⁵

Ιδιαίτερη θέση μεταξύ των σαρακατσάνικων τραγουδιών κατέχουν τα τραγούδια του γάμου, τα οποία επιτελούν σημαντικές εθιμικές, τελεστικές και κοινωνικές λειτουργίες και παραπέμπουν στα ήθη, τις συλλογικές αναπαραστάσεις και την ιδεολογία της κοινοτικής ομάδας των Σαρακατσαναίων. Η θεματολογία τους αναφέρεται κυρίως στη νύφη και στο γαμπρό και περιλαμβάνει ευχές για την ευγονία, για τη γέννηση αρσενικών παιδιών και γενικά για το καλό ριζωμα του ζευγαριού.⁴³⁶

Το τυπικό εθιμικό και μουσικοχορευτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η διαδικασία του γάμου είναι κοινό για τους Σαρακατσαναίους όλων των περιοχών. Παρ' όλα αυτά, όμως υπάρχουν ορισμένες διαφορές, που εντοπίζονται στο μουσικοχορευτικό ρεπερτόριο και στον

433 Συνέντευξη 24/09/2005 με τον Κ.Μάρκου, καθηγητή βυζαντινής και δημοτικής μουσικής.

434 Höeg C., τόμος I, ό.π., σελ. 53.

435 Μαζαράκη Δ., Το λαϊκό κλαρίνο στην Ελλάδα, Αθήνα 1959, σελ. 68,69

436 Νιτσιάκος Β., Λαογραφικά στερόκλητα, ο.π. σελ. 141.

τρόπο που τραγουδιούνται τα τραγούδια, οι οποίες οφείλονται στις επιδράσεις που άσκησε η περιβάλλουσα κοινωνία.⁴³⁷

Στο γάμο οι Σαρακατσαναίοι τραγουδούν κυρίως τραγούδια για την αγάπη. Στα τραγούδια της αγάπης η γυναίκα αποτελεί το κεντρικό θέμα με διαφόρους ρόλους ως σύζυγος, ως μάνα, ως αδελφή και παρομοιάζεται με μήλο, με μηλιά, με κυπαρίσσι, με τρυγόνα, με περισσότερα, με πέριδικα κ.ά.⁴³⁸

*Καλά έκαμες, νυφούλα μου, κι ήρθες στο σπιτικό μας
σαν κυπαρίσσι να σταθείς, σα δένδρο να ριζώσεις
και σα μηλιά, γλυκομηλιά ν' ανθίσεις να καρπίσεις.*⁴³⁹

Η γυναίκα στην παραδοσιακή κοινωνία είναι ο κύριος θεματοφύλακας της παράδοσης, συμμετέχει σε όλες τις εθιμικές διαδικασίες και η σχέση της με το τραγούδι είναι πολύ στενή.⁴⁴⁰ Ορισμένα τραγούδια του γάμου τραγουδιούνται αποκλειστικά από γυναίκες, οι οποίες είναι χωρισμένες σε δύο ομάδες. Αυτά αναφέρονται συνήθως στον αποχωρισμό της νύφης από την οικογένειά της.

*Σ' τόπα μάνα πάντρεψε με σπιτονοικοκύρεψέ με
και στα ξένα μη με δώσεις μάνα μου θα μετανιώσεις
'γω στα ξένα θ' αρρωστήσω, τη μανούλα μ' θα ζητήσω
να ζητήσεις την κονιάδα και την πρώτη συνυφάδα.*⁴⁴¹

Πολλά από τα τραγούδια του γάμου που αναφέρονται στον αποχωρισμό της νύφης από την οικογένειά της εκλαμβάνονται και νιώθονται ως μοιρολόγια και τραγούδια της ξενιτιάς αποδεικνύοντας τη σημασία της οικογενειακής ενότητας στην ελληνική οικογένεια.⁴⁴²

Ο Α. Van Genep⁴⁴³ αναγνωρίζει ότι ο γάμος ως διαβατήριο έθιμο του κύκλου ζωής, έχει τρίπτυχη δομή. Αποτελείται από τα έθιμα χωρισμού που αποκόβουν το άτομο από την προηγούμενη κατάσταση, έθιμα μεταβατικά και τέλος έθιμα ενσωμάτωσης που εντάσσουν το άτομο στην καινούργια κοινωνική του κατάσταση.

Εκτός από τα τραγούδια του γάμου που αναφέρονται στην αγάπη, στο γάμο τραγουδιούνται και τραγούδια με ιστορικό περιεχόμενο, όπως τα κλέφτικα, κυρίως τα καθιστικά αλλά και τραγούδια της ξενιτιάς.⁴⁴⁴

437 Σερμπέζης Β., Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική αλλαγή κατά τον 20ο αιώνα. Η περίπτωση των Σαρακατσανίων της Βαλκανικής, πρακτικά Α' συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 1999, ο.π., σελ. 111.

438 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική κατάσταση των Σαρακατσανίων της Θράκης, Πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσανίων Ελλάδος και διασποράς, ό.π., σελ. 91.

439 Πληροφορίες από Κ. Πανουργιά, Ξ. Καραγιάννη, Συνέντευξη Αγία Παρασκευή 23/2/2004.

440 Κυριακίδης Σ., Το δημοτικό τραγούδι, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1990, σελ. 78. Μοσχονήσιος Α.. Το κάτοπτρον της εν Ελλάδι ληστείας, Ερμούπολης 1869, σελ. 7, Μποτός Γ., ό.π., σελ. 193.

441 Πληροφορίες από Χ. Μαντζαβίνο, Χ. Πανουργιά, Συνέντευξη Αλμυρός 5/4/2004.

442 Μερakλής Μ., Θέματα λαογραφίας εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001, σελ. 153 –155.

443 Van Genep A., The Rites of Passage. Translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee., University Of Chicago Press, 1960

444 Μερakλής Μ., Λαϊκή τέχνη, τόμος Γ' ο.π., σελ. 64.

Ακόμη υπάρχουν ορισμένα τραγούδια με σκωπτικό χαρακτήρα, τα οποία τραγουδιούνται και χορεύονται στο τέλος του γλεντιού στο γάμο, όπως το πανελλήνια συναντώμενο τραγούδι "Πώς το τρίζουν το πιπέρι", αλλά και άλλα τοπικά τραγούδια σκωπτικού χαρακτήρα.⁴⁴⁵

*Παπάμ' τα σιχαρίκια σου
από την παπαδιά σου
εχτές την είδα στο χορό
χορεύαμε αντάμα
κι' απ' τ' πολύ το πήδημα
κι απ' το πολύ το σάλτο
κόπηκε η βρακοζώνα της
και φάγκε το καλό της.*⁴⁴⁶

Σημαντική θέση μεταξύ των σαρακατσάνικων τραγουδιών κατέχουν και τα μοιρολόγια. Αυτά είναι κυρίως αυτοσχεδιαστικά που λέγονται ανάλογα με την κάθε περίπτωση μόνο από γυναίκες⁴⁴⁷, αλλά αναφέρονται και μερικές περιπτώσεις, όπου μοιρολογούσαν και οι άντρες και μάλιστα κατά πολύ ιδιαίτερο τρόπο.⁴⁴⁸

*Όποιος έφαε κι έπιε κέρδισε
κι όποιος φορέθηκε φάγκε
κι όποιος ψιλοτραγούδισε
σ' όλον τον κόσμο ακούσκει.*⁴⁴⁹

5.4 Το χορευτικό φαινόμενο των Σαρακατσαναίων στη Φθιώτιδα

Ο χορός είναι μια πολυσήμαντη και ευέλικτη πολιτισμική δημιουργία που εντάσσεται στις συνηθισμένες αυθόρμητες ομαδικές συναντήσεις για τις ανάγκες μιας ομάδας.⁴⁵⁰ Πρόκειται για μια μορφή ανθρώπινης πράξης που αντανακλά αλλά και αντανακλάται στην κοινωνία στην οποία καλλιεργείται και διαπνέεται, επιβάλλοντας συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς, που εξυπηρετούν ορισμένους σκοπούς.⁴⁵¹

445 Πληροφορίες από Γ. Φυτιλή, Συνέντευξη Λαμία 18/3/2004.

446 Πληροφορίες από Θ. Καλοδήμο, Συνέντευξη Λαμία 18/3/2004.

447 Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό και ουσιαστικό γνώρισμα ενός μοιρολογιού που το διακρίνει από τα άλλα είδη τραγουδιών είναι ότι δεν στιχουργείται από νωρίτερα, αλλά αυτοσχεδιάζεται πάντοτε την ίδια στιγμή που απαγγέλεται και τραγουδιέται και φυσικά προσαρμόζεται ανάλογα με την κατάσταση. Fauriel C., Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμος Α', εκδ. 1824-25, επαν. 2000, επιμ. Α Πολίτης, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης Ηράκλειο 2000, σελ. 80.

448 Ορισμένοι άντρες συνήθιζαν να μοιρολογούν τους συγγενείς αλλά και τους πολύ στενούς τους φίλους. Πληροφορίες Η. Κυροδήμος, Συνέντευξη Σταυρός 3-5-2006.

449 Πληροφορίες από Κ. Πανουργιά, Συνέντευξη Λιμογάρδι 19-3-2004.

450 Λουτζάκη Ρ., Για μια ανθρωπολογία του χορού, Εθνογραφικά τομ. 8ος, έκδ. Π.Λ.Ι. Ναύπλιο 1992, σελ. 12.

451 Δήμας Η., Ο παραδοσιακός χορός στο Συρράκο Ιωαννίνων, Λαογραφική και ανθρωπολογική έρευνα, διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1989, σελ. 13.

Προσφέροντας ευκαιρίες για κοινή συμμετοχή σε μια δημιουργική εμπειρία, ο χορός διαδραματίζει ένα σύνθετο ρόλο σε μια μορφή κοινωνικής πρακτικής και στην εξωτερίκευση των συναισθημάτων της ομάδας. Ιδιαίτερα ρευστή, εφήμερη, μεταβλητή και σε μεγάλο βαθμό εξιδανικευμένη μορφή τέχνης προβάλλει ως χαρακτηριστικά γνωρίσματα τη συνθετότητα, την ιεράρχηση των εκφραστικών μέσων που χρησιμοποιεί για την υλοποίηση του, τη συλλογικότητα στην παραγωγή και την αξιολόγηση και αποδοχή της από τους θεατές.

Η κιναισθητική διάστασή του τον καθιστά επικοινωνιακό σύστημα και μια μοναδική μορφή τέχνης,⁴⁵² που τη χαρακτηρίζει ο μη λεκτικός τρόπος επικοινωνίας.⁴⁵³ Ως ένας άλλος τρόπος επικοινωνίας και διαλόγου μεταξύ των ανθρώπων, λειτουργεί με διαφορετικό τρόπο από τα άλλα στοιχεία του πολιτισμού και αποκαλύπτει περισσότερο απ' ό,τι η γλώσσα και οι άλλες τέχνες.⁴⁵⁴ Η μοναδικότητά του, ως είδος τέχνης, αποδίδεται στη δυνατότητα του να δημιουργεί πρότυπα στο χρόνο και στο χώρο μέσω των κινήσεων του ανθρώπινου σώματος.⁴⁵⁵

Ο χορός είναι ένα σύστημα κίνησης και γνώσης που βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με τις κοινωνικές σχέσεις. Έτσι, αλλάζει με το χρόνο αντιδρώντας στις μεταβαλλόμενες συνθήκες και στις νέες ιδέες.⁴⁵⁶ Ως ένα σύστημα κίνησης που είναι άμεσα εξαρτημένο από τις κοινωνικές δομές, μεταφέρει συμβατικές πληροφορίες μόνο σε αυτούς που αντιλαμβάνονται αυτές τις πολιτισμικές και κοινωνικές δομές.⁴⁵⁷

Η μετασχηματιστική και μεταμορφωτική του ιδιότητα του επιτρέπει να αναπροσαρμόζεται στις αισθητικές απαιτήσεις της κοινωνικής ομάδας και να εκφράζει διαχρονικά την κοινωνική πραγματικότητα.⁴⁵⁸ Κοινωνικά σηματοδοτημένος ο χορός περικλείει ένα κόσμο μηνυμάτων και κωδίκων, διαθέτει έναν "κοινωνιολογικό οπλισμό" κατά μία έκφραση του L. Strauss που μας πληροφορεί για τον τρόπο ζωής και για τα ηθικά, ψυχοσυναισθηματικά και φυσιολογικά χαρακτηριστικά ενός κοινωνικού σχηματισμού.⁴⁵⁹

452 Royce A., Η ανθρωπολογία του χορού ο.π. σελ. 189.

453 Μπεζάρ Μ., στο Ρ. Γκαρωντό ο χορός στη ζωή, μετ. Μ. Τσούτσουρα, εκδ. Ηριδανός, σελ. 6.

454 Royce A. Η ανθρωπολογία του χορού, ο.π., σελ. 158.

455 Kaerpler A., Σκέψεις για τη θεωρία και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογικής μελέτης του χορού και των συστημάτων της ανθρώπινης κίνησης. Εθνογραφικά τομ. 8ος, ο.π. σελ. 17.

456 Kaerpler A., Σκέψεις για τη θεωρία και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογικής μελέτης του χορού και των συστημάτων της ανθρώπινης κίνησης. Εθνογραφικά τομ. 8ος, ο.π. σελ. 19.

457 Kaerpler A., Σκέψεις για τη θεωρία και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογικής μελέτης του χορού και των συστημάτων της ανθρώπινης κίνησης. Εθνογραφικά τομ. 8ος, ο.π. σελ. 24.

458 Μερκλής Μ., Η Λαϊκή τέχνη Ελληνική λαογραφία, Γ' τόμος, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1992, σελ. 88.

459 Δαμιανάκος Σ., Για μια κοινωνιολογική ανάγνωση του λαϊκού χορού. Το παράδειγμα του ζεϊμπέκικου και του χασάπικου στο χορός και κοινωνία, επιμ. Β. Ντισιάκος, εκδ. Δήμος Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994, σελ. 57.

Η διάρκεια της ζωής του χορού όπως και όλων των πολιτιστικών φαινομένων αποδεικνύεται μακροβιότερη από τα κοινωνικά - οικονομικά και επιβιώνει ακόμη και όταν τα αίτια που προκάλεσαν τις συνθήκες δημιουργίας του πάθουν να υφίστανται.⁴⁶⁰ Η μακροχρόνια επιβίωσή του οφείλεται στις ιδιότητές του να επιτελεί περισσότερες από μία λειτουργίες και στο ότι διαθέτει μια δομή που του επιτρέπει τον αυτοσχεδιασμό και το μετασχηματισμό.⁴⁶¹

Στις παραδοσιακές κοινωνίες ο χορός κατέχει σημαντική θέση στην κοινωνικοθηρηκευτική ζωή των ανθρώπων. Ενσωματωμένος μέσα στο ευρύτερο εθιμικό πλαίσιο κάθε τοπικής κοινωνίας αποκτά ιδιαίτερο νόημα, σημασία και περιεχόμενο και δεν νοείται ανεξάρτητα από ένα συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο, ούτε από τις συγκεκριμένες συνθήκες που τον περιβάλλουν.⁴⁶²

Άρρηκτα δεμένος με τη μουσική και το τραγούδι,⁴⁶³ ο παραδοσιακός χορός, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινής ζωής και ένα σημαντικό στοιχείο επικοινωνιακής και κοινωνικής δράσης, που τονώνει την ιστορική μνήμη και ενισχύει την λειτουργία των εθίμων.⁴⁶⁴

Σημείο αναφοράς για τη χορευτική πράξη είναι η κοινότητα, τα μέλη της οποίας καθοδηγούνται από κοινές παραδόσεις, θεσμούς και αξίες. Η κοινωνική διάσταση του χορού εκφράζεται μέσα από την καθιερωμένη συμπεριφορά του καθενός στην κοινότητα και ανάλογα με το ρόλο που κατέχει. Έτσι, μέσα από το χορό προβάλλονται τα κοινωνικά μηνύματα της διάκρισης ανάμεσα στα δύο φύλα καθώς και διακρίσεις με βάση την ηλικία.⁴⁶⁵

Ο χορός στις παραδοσιακές κοινωνίες, παραπέμπει στην τοπικότητα και υποδηλώνει μια αίσθηση κοινής καταγωγής και ταυτότητας. Σ' αυτή την περίπτωση ο χορός και ο χώρος συμβολαιοποιούνται και ο φυσικός χώρος μετατρέπεται σε πολιτισμικό. Ο χορός ταυτίζεται με το χώρο και τους ανθρώπους του και λειτουργεί ως πόλος συσπείρωσης και αναδημιουργίας της τοπικής ιδεολογίας της ομάδας, επιβεβαιώνοντας την ενότητά της, ενισχύοντας την κοινωνική της συνοχή και αναπαράγοντας την αίσθηση του "ομού ανήκειν".⁴⁶⁶

Με την προϋπόθεση ότι υφίσταται η αίσθηση του "ανήκειν" στην ομάδα και ισχύουν τα πρότυπα συμπεριφοράς, η ταύτιση του χορού με τα υποκειμένα του εξακολουθεί να υπάρχει και έξω από τον πολιτισμικό

460 Μερακλής Μ., Λαογραφικά ζητήματα, εκδ. Μπούρα, Αθήνα 1989, σελ. 18-19.

461 Royce A., Η ανθρωπολογία του χορού, ό.π., σελ. 114.

462 A. Kaerpler, Σκέψεις για τη θεωρία και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογικής μελέτης του χορού και των συστημάτων της ανθρώπινης κίνησης, Εθνογραφικά τομ. 8ος, ό.π. σελ. 18.

463 Τυροβολά Β., Ελληνικοί παραδοσιακοί χορευτικοί ρυθμοί, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1992, σελ. 15.

464 Λουτζάκη Ρ., Για μια ανθρωπολογία του χορού, Εθνογραφικά, τομ. 8ος, ό.π. σελ. 11.

465 Σκουτέρη Διδασκάλου Ε., Εισαγωγή στη Λαογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία, Λ.Α.Κ. 101 εαρινό εξάμηνο 1998-1999, ό.π. σελ. 255.

466 Νιτσιάκος Β., Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο, ό.π. σελ. 102.

χώρο που γεννήθηκε.⁴⁶⁷ Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι Σαρακατσαναίοι, οι οποίοι παρά τον ευρύ διασκορπισμό τους και το ότι για πολλά χρόνια ήταν αποκομμένοι μεταξύ τους, διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό την χορευτική τους ομοιογένεια.⁴⁶⁸

Βασικό χαρακτηριστικό της λαϊκής χορευτικής δημιουργίας είναι ο ομαδικός χαρακτήρας της, που επιβεβαιώνεται με την αδιάκοπη επενέργεια της ομάδας πάνω στην πρωτότυπη δημιουργία.⁴⁶⁹ Η ατομικότητα και η δημιουργική πρωτοβουλία των ατόμων ενυπάρχει στο βαθμό που αυτή δεν αντιτίθεται στα πρότυπα που επιβάλλει η κοινωνία.⁴⁷⁰

Στη μακροχρόνια πορεία της η κοινότητα διαμορφώνει τα δικά της χορευτικά στοιχεία και δημιουργεί το ιδιαίτερο βηματολόγιο, τα μοτίβα, τα αυτοσχεδιαστικά στοιχεία, και γενικότερα το ιδιαίτερο ύφος και την χορευτική της φυσιογνωμία.⁴⁷¹ Το ύφος λειτουργεί ως ενοποιός δύναμη της ομάδας και είναι το στοιχείο που προσδίδει μία ταυτότητα στα άτομα, τα οποία ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο κληρονομημένο υφολογικό πλαίσιο, σύμφωνα με το οποίο διαμορφώνουν τις χορευτικές τους δημιουργίες.⁴⁷²

Η Ρ. Λουτζάκη⁴⁷³ ορίζει το ύφος ως την "πρακτική εμπειρία ενός λαού, η οποία ρυθμίζεται με βάση τη γνώση του τρόπου με τον οποίο κάτω από διάφορες κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες οι κινήσεις και οι επιτελέσεις εκφράζονται από χορευτικές φόρμες".

Το ύφος επηρεάζεται από τα δομικά υφολογικά χαρακτηριστικά που αφορούν τις επιλογές των κινήσεων και των άλλων συστατικών του χορού, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο επιτελούνται οι επιλέξιμες κινήσεις και τα άλλα συστατικά στοιχεία και τις

467 Νιτσιάκος Β., Παραδοσιακές κοινωνικές δομές, ο.π. σελ. 47,48.

468 Σερμπέζης Β., Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική μεταλλαγή κατά τον 20ο αιώνα. Η περίπτωση των Σαρακατσαναίων της Βαλκανικής, Πρακτικά Α' πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 15-17 Οκτ. 1999, ο.π., σελ. 111.

469 Δαμιανάκος Σ., Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός, ο.π., σελ. 31-35

470 Λουτζάκη Ρ., Ο παραδοσιακός χορός στην Ελλάδα, εκδ. Philoxenia, Hellepro – Δ.Ε.Θ. Θεσ/νική 1985, σελ. 22, 23.

471 Λουτζάκη Ρ., Για μια ανθρωπολογία του χορού, Εθνογραφικά, τομ. 8ος ο.π. σελ. 12. Πρόκειται ουσιαστικά για μία σειρά από κώδικες έκφρασης και δημιουργίας, οι οποίοι προκύπτουν με το πέρασμα των αιώνων, ως ένα είδος συλλογικού αντανάκλαστικού από συσσωρευμένη πείρα και εμπειρία, μία κωδικοποιημένη γνώση που οδηγεί στην επιλογή μερικών στοιχείων και στην απόρριψη κάποιων άλλων. Βαρβούνης Μ., Θεωρητικά της ελληνικής λαογραφίας, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997, σελ. 29, 30.

472 Royce A., ο.π. σελ. 155. Το ύφος αποτελεί βασικό παράγοντα για την ποιότητα του χορού καθώς και παράγοντα που διαφοροποιεί ένα χορό. Bartenieff «Effort/ Shape in teaching ethnic dance, cord Dance Research Annual» vol 6 1978, p. 187.

473 Loutzaki I., Dance as a Cultural message. A study of Dance style among the Greek Refugees from Northern Thrace in Micro Monastiri, Neo Monastiri and Aeginion, διδακτορική διατριβή Belfast, The Queen's University, 1989, p. 377.

παραμέτρους που πλαισιώνουν το χορό τους παράγοντες εκείνους που επηρεάζουν την επιλογή και τον τρόπο της επίτελής του.⁴⁷⁴

Κατά τη χορευτική επίτευση, το βασικό κινητικό μοτίβο ακολουθείται από όλα τα άτομα της ομάδας αλλά είναι δυνατόν να παρουσιάζει και παραλλαγές σύμφωνα με τις προσωπικές επιλογές του κάθε χορευτή, οι οποίες εξαρτώνται από τις εμπειρίες που έχει αποκομίσει μέσα από την ομάδα. Οι παράγοντες που συντελούν στην ποικιλία των παραλλαγών είναι η δομή του κινητικού μοτίβου, η ρυθμική αγωγή και το είδος της λαβής των χορευτών.⁴⁷⁵

Η δημιουργική πρωτοτυπία στον παραδοσιακό χορό αφορά κυρίως τον πρωτοχορευτή. Αναφέρεται στην απόδοση του βασικού κινητικού μοτίβου με ένα διαφορετικό τρόπο κάθε φορά, ο οποίος είναι μοναδικός, που προκύπτει από μία στιγμιαία υποκειμενική επιλογή όταν υπάρχουν οι εσωτερικές διεργασίες, τα εξωτερικά ερεθίσματα, η ανάλογη εσωτερική φόρτιση αλλά και όταν η "παράδοση" και η δομή του χορευτικού μοτίβου το επιτρέπει.⁴⁷⁶

Η δημιουργική όμως πρωτοτυπία επιτελείται σύμφωνα με τα υφολογικά στοιχεία τα οποία έχει υιοθετήσει η κοινωνία. Ο Γ. Σηφάκης γράφει: *ο λαϊκός ποιητής, τραγουδιστής και μουσικός, όπως και κάθε άλλος γνήσιος παραδοσιακός δημιουργός, δεν βγαίνει ποτέ από το σύστημα της τέχνης του. Η διαφορά του μεγάλου από τον μέτριο βρίσκεται στο βαθμό γνώσης και στην ικανότητα εκμετάλλευσης της δυναμικότητας του συστήματος, στην ετοιμότητά του να συνθέτει αυτοσχεδιάζοντας κατά το πώς απαιτούν οι περιστάσεις, με άνεση, δεξιότητα, αίσθηση μέτρου και οικονομίας, τις συγκεκριμένες μορφές των έργων του, υλοποιώντας τις αφηρημένες δομές του συστήματος σε μια αέναη σειρά παραλλαγών.*⁴⁷⁷

Ένα ουσιώδες στοιχείο που επιδρά στον αυτοσχεδιασμό του παραδοσιακού χορευτή είναι η μουσική συνοδεία. Η σχέση του οργανοπαίκτη με το χορευτή είναι αμφίδρομη και ο αυτοσχεδιασμός του ενός προϋποθέτει τον αυτοσχεδιασμό του άλλου.⁴⁷⁸

Ο χορός στην παραδοσιακή κοινωνία είναι συνυφασμένος και με την άμεση επαφή και συμμετοχή του κοινού που του προσδίδει και την ουσιαστική του ταυτότητα. Τα κοινά ήθη και έθιμα, οι κοινές αξίες και

474 Koutsouba M., Plurality in Motion: Dance and Cultural Identity of the Greek Ionian island of Lefkada, διδακτορική διατριβή University of London, London 1997, p. 112.

475 Δρανδάκης Λ., Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό, Αθήνα 1993, σελ. 20.

476 Δρανδάκης Λ., Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό δημοτικό χορό, ο.π. σελ. 25, 26. Η Α. Keappler όρισε τον αυτοσχεδιασμό ως μία μορφή στιγμιαίας χορογραφίας που εντάσσεται γραμματικά σε μία αυθόρμητη διάταξη των κινητικών μονάδων ή μοτίβων που είναι αποδεκτά από τον πολιτισμό. Keappler Α. Σκέψεις για τη θεωρία και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογικής μελέτης του χορού και των συστημάτων της ανθρώπινης κίνησης, Εθνογραφικά τομ. 8ος, ο.π. σελ. 23.

477 Σηφάκης Γ., Για μια ποιητική του Ελληνικού δημοτικού τραγουδιού, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1998, σελ. 68.

478 Δρανδάκης Λ., Ο αυτοσχεδιασμός στον Ελληνικό Δημοτικό χορό ο.π. σελ. 44.

αντιλήψεις για τη ζωή, οι οποίες συνδέουν τους χορευτές με τους θεατές συντελούν ώστε ο χορός να πραγματώνεται μέσω της σχεδόν απόλυτης ταύτισης μεταξύ τους. Η ιδιάζουσα αυτή σχέση μεταξύ των χορευτών και του σχετικού με το χορευτικό γεγονός περιγύρου, επηρεάζει ανάλογα και το φαινόμενο του χορού.⁴⁷⁹

Το περιβάλλον, μέσα στο οποίο γεννιέται και λειτουργεί ο παραδοσιακός χορός, είναι των απομονωμένων σχετικά κοινοτήτων της υπαίθρου, οι οποίες χαρακτηρίζονται από βραδείς ρυθμούς που υπαγορεύονταν από τις υφιστάμενες κοινωνικές δομές. Έτσι η χορευτική δημιουργία, αφ' ενός μεν λόγω του ότι δέχεται σχετικά λίγες επιδράσεις, αλλά και λόγω του ότι τα κοινωνικά στερεότυπα μεταβάλλονται μακροχρόνια, διαμορφώνεται με αργούς ρυθμούς, ιδιαίτερα σε ορισμένες ομάδες, όπως οι Σαρακατσαναίοι, που ήταν μέχρι πριν λίγα χρόνια απομονωμένες.

Η χορευτική δραστηριότητα της παραδοσιακής κοινωνίας των Σαρακατσαναίων είναι συνδεδεμένη εθιμοτυπικά με καθιερωμένες χορευτικές περιστάσεις, όπως οι μεγάλες γιορτές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, του Πάσχα, των Απόκριων, τα διάφορα πανηγύρια καθώς και με σημαντικά γεγονότα της ζωής, όπως η γέννηση, η βάπτισμα και ο γάμος.⁴⁸⁰ Ιδιαίτερα τιμούν τις γιορτές του Αγίου Δημητρίου και του Αγίου Γεωργίου που τους θεωρούσαν προστάτες αγίους, καθώς και τις καλοκαιρινές γιορτές των Αγίων Αποστόλων, του Προφήτη Ηλία, της Αγίας Παρασκευής και της Παναγίας.⁴⁸¹

Εκτός από αυτές τις καθιερωμένες χορευτικές περιστάσεις υπάρχουν και έκτακτες, που δημιουργούνται αυθόρμητα στην καθημερινή ζωή, είτε από κάποιο έκτακτο ευχάριστο γεγονός, είτε από κάποιο γλέντι που δεν προκύπτει από συγκεκριμένο λόγο, στο οικογενειακό ή ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Σ' αυτά τα γλέντια δεν ακολουθούνται οι ίδιοι κανόνες με τα πάνδημα γλέντια της κοινότητας.

*Νωρίτερα από τον πόλεμο σπάνια συμμετείχαμε εμείς οι γυναίκες στο χορό, στα στενά γλέντια με τους άντρες. Όταν όμως χορεύαμε μαζί χορεύαμε σε ένα κύκλο και χωρίς σειρά... και χορεύαμε και τσάμικα... και κάναμε και φιγούρες, πράγματα που δεν κάναμε μπροστά σε ξένο κόσμο.*⁴⁸²

Ο Γ. Καββαδίας⁴⁸³ ταξινομεί τις εκδηλώσεις των Σαρακατσαναίων σε λειτουργικές και σε μη λειτουργικές ή ελεύθερες. Οι λειτουργικές εκδηλώσεις αποτελούν μέρος αναπόσπαστο των μαγικοθρησκευτικών δρωμένων και επιτελούνται σε συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο, ενώ

479 Λουτζάκη Ρ., Ο παραδοσιακός χορός στην Ελλάδα, ο.π. σελ. 62.

480 Λουκάτος Δ., στο Μ. Μερακλής Η λαϊκή τέχνη, ο.π. σελ. 90.

481 Πληροφορίες από Ξ. Καραγιάννη, Συνέντευξη, 24-3-2005, Αγ. Παρασκευή.

482 Προφορική μαρτυρία από Κ. Πανουργιά, 11/5/2005 Λαμία.

483 Καββαδίας Γ., Σαρακατσαναίοι, Μια ελληνική ποιμενική κοινωνία ο.π., σελ. 358, 359.

οι ελεύθερες συνδέονται με την ψυχαγωγία και τη διασκέδαση και παρά τον ελεύθερο χαρακτήρα τους, τους νεωτερισμούς, τις αυθόρμητες δημιουργίες και παραλλαγές είναι προσαρμοσμένες στο καθιερωμένο σαρκατασάνικο ύφος.

Στο χορευτικό ρεπερτόριο των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας κυριαρχεί ο χορός "Στα τρία", χορεύονται ακόμη ο "Τσάμικος" και ο "Συρτός-Καλαματιανός". Τους χορούς συνοδεύει το τραγούδι από τις αντίφωνες παρέες των χορευτών. Οι άνδρες προτιμούν να χορεύουν "Τσάμικο", ενώ οι γυναίκες "Στα τρία" και "Συρτούς χορούς", όταν το επιτρέπει η περίσταση.⁴⁸⁴

Στο χορό συμμετέχουν όλες οι ηλικίες, άνδρες, γυναίκες και παιδιά ακόμη και οι πολύ ηλικιωμένοι.⁴⁸⁵ Οι άνδρες προηγούνται στη χορευτική διάταξη και ακολουθούν πάντα στον ίδιο κύκλο οι γυναίκες και κατόπιν τα παιδιά. Η διάταξη αυτή διατηρείται σε ορισμένες χορευτικές εκδηλώσεις με πάνδημο χαρακτήρα μέχρι το 1965 περίπου.⁴⁸⁶ Οι θέσεις των ανδρών αλλά και των γυναικών ορίζονται με βάση κυρίως την ηλικία, αλλά και την κοινωνικοοικονομική τους θέση.⁴⁸⁷

Η ρυθμική αγωγή όλων των χορών είναι σταθερή και δεν υπάρχει εναλασσόμενη ρυθμική αγωγή, όπως παρουσιάζεται σε άλλες περιοχές για ορισμένους χορούς,⁴⁸⁸ όπως ο χορός "Κάτσα". *Εμείς χορεύαμε τους χορούς "Βελούχι μου παράμορφο", "Λιάκαινα", "Ποιός έλατος κρατάει νερό" αλλά δεν είχαμε αργό και γρήγορο γιατί δεν αλλάζαμε το τραγούδι. Τα τραγούδια αυτά, όπως και το "Σπαθούλα" και ορισμένα άλλα, όπως είναι σήμερα τ' ακούσαμε πρώτη φορά απ' τους δίσκους.*⁴⁸⁹

Ο "Σταυρωτός" χορός, καθώς αναφέρουν οι παλαιότεροι δεν χορευόταν στην περιοχή και δεν τον γνωρίζουν. *Εγώ γεννήθηκα το 1910 και το σταυρωτό χορό δεν τον πρόλαβα, τον είχα μόνο ακουστά από τον πατέρα μου. Για πρώτη φορά τον είδα τα τελευταία χρόνια σε κάποιο αντάμωμα των Σαρακατσαναίων στο Περτούλι απ' τα χορευτικά.*⁴⁹⁰

Μία ιδιαίτερη περίπτωση σταυρωτού χορού αναφέρεται το 1870 στην περιοχή της Δραμάλας, σημερινό Μακρολίβαδο Δομοκού, που αφορούσε την αδελφοποίηση μεταξύ σαράντα ανδρών και μιας κοπέλας. Ο χορός όμως αυτός δεν είχε τη μορφή του σταυρού αλλά ήταν κυκλικός.⁴⁹¹

Κατά τη χορευτική διαδικασία ο κάθε χορευτής, που χορεύει πρώτος ξεκινάει το τραγούδι το οποίο προτιμάει και οι άλλοι τον

484 Πληροφορίες από Γ. Μπούρχα, Χ. Πανουργιά, Κ. Πανουργιά, συνέντευξη 11/5/2005, Λαμία.

485 Μερακλής Μ., Λαϊκή τέχνη, ελληνική λαογραφία, ο.π. σελ. 198.

486 Πληροφορίες από Μ. Κόρκου – Ε. Τσαγιάννη, συνέντευξη Αυλάκι 10/4/2005.

487 Πληροφορίες από Γ. Μπούρχα, Χρ. Μαντζαβίνο, συνέντευξη 15/6/2005, Στυλίδα και 13/05/2005, Ευξεινούπολη Αλμυρού.

488 Σερμπέλης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ο.π.. σελ. 385.

489 Πληροφορίες από Γ. Μπούρχα, Συνέντευξη 25/11/2003, Στυλίδα.

490 Πληροφορίες από Κ. Πανουργιά, Συνέντευξη 11/5/2005, Λαμία.

491 Κυροδήμος Η., Αδελφοποίηση, Περιοδικό Σταυροδρόμι, Ιούλιος 2003, σελ.81.

ακολουθούν. Το τραγούδι το ξεκινούν σχεδόν πάντα οι άνδρες και ακολουθούν στην αντιφωνία οι γυναίκες.⁴⁹²

Τα "βαριά" τσάμικα τραγούδια τραγουδιούνται και χορεύονται μόνον από άνδρες. Υπάρχουν όμως και μερικά τραγούδια που από τη θεματολογία τους και από την εθιμική τους σύνδεση με τη γυναίκα χορεύονταν μόνο από γυναίκες, όπως ορισμένα τραγούδια του γάμου.⁴⁹³

Ο γάμος, η "χαρά", όπως την έλεγαν παλαιότερα οι Σαρακατσαναίοι, κατείχε ξεχωριστή σημασία στη ζωή τους, όχι μόνο ως κοινωνικό γεγονός αλλά και ως χορευτική πράξη, διότι στο γάμο συνυπάρχουν εθιμικά στοιχεία με τελετουργικό αλλά και ψυχαγωγικό χαρακτήρα, τα οποία συνδυάζονται με χορευτικά δρώμενα⁴⁹⁴.

Τα έθιμα και οι χοροί του γάμου των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας, όπως και όλων των Σαρακατσαναίων διατηρούνται για πολλά χρόνια ανόθευτα, λόγω της ενδογαμίας, η οποία ουσιαστικά καταρρίφθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Από την Πέμπτη που ξεκινούσε η διαδικασία του γάμου με το ξανάπιασμα των προζυμίων στο σπίτι της νύφης και του γαμπρού, άρχιζε ο χορός και το τραγούδι.⁴⁹⁵

Απαραίτητο χαρακτηριστικό στοιχείο του χορού στο σαρακατσάνικο γάμο είναι ο φλάμπουρας, που αποτελεί συνέχεια του βυζαντινού λάβαρου.⁴⁹⁶ Ο φλάμπουρας, ο οποίος αποτελεί σύμβολο ειρήνης αλλά και σύμβολο αποτρεπτικό του κακού καθιερώνεται από την περίοδο της τουρκοκρατίας και κυριαρχεί σε όλο το μήκος του ορεινού όγκου του βαλκανικού χώρου.⁴⁹⁷ Κατά τη διάρκεια που έραβαν το φλάμπουρα τραγουδούσαν το τραγούδι:

*Ράψτε το φλάμπουρα καλά
θα γείρει ράχες και βουνά
μην τον ξεσκίσουν τα κλαριά
και τον γελάσει η πεθερά
και δεν μας δώσει τα προικιά*

Μετά το ράψιμο του φλάμπουρα επακολουθεί γλέντι και χορός που συμμετέχουν μόνον οι άνδρες, όπου ο εκάστοτε πρώτος του χορού κρατάει το φλάμπουρα.⁴⁹⁸

492 Πληροφορίες από Χ. και Α. Μαντζαβίνο, 13/5/2005, Ευξεινούπολη Αλμυρού.

493 Πληροφορίες από Χρήστο και Βαγγέλη Γαλάνη, 10/04/2005, Αγ. Παρασκευή.

494 Μερικλής Μ., Λαϊκή τέχνη, ελληνική λαογραφία, ο.π., σελ. 90.

495 Μποτός Γ., ο.π., σελ. 176.

496 Στράτου Δ., Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1979, σελ.43.

497 Λιάβας Α., Κριτική video, Εθνογραφικά τομ. 8ος, π. σελ. 121.

498 Τα τραγούδια του "Φλάμπουρα" ήταν αργά και είχαν τελετουργικό χαρακτήρα. Τα έλεγαν κατά τη διάρκεια του στολίσματος του φλάμπουρα, αλλά υπήρχαν και μερικά που ήταν χορευτικά, τα οποία τραγουδούσαν και χόρευαν όταν τελείωνε το ράψιμο. Γόγολος Θ.- Γιαννακός Θ. επιμ. Σαρακατσάνικα τραγούδια της Ηπείρου, εκδ. Αδελφότητα Σαρακατσαναίων Ηπειρωτών Αθήνας, Αθήνα 1983, σελ. 226, σημ.6.

Οι χοροί που χορεύονται τόσο στο σπίτι της νύφης όσο και στο σπίτι του γαμπρού στην περιοχή της Φθιώτιδας είναι "Στα τρία", "Τσάμικος" και "Συρτός-Καλαματιανός". Προπολεμικά, όταν το γλέντι γινόταν στα κονάκια, οι άνδρες γλεντούσαν χωριστά από τις γυναίκες, πριν από τη στέψη, αργότερα όμως γλεντούσαν όλοι μαζί.⁴⁹⁹

Χαρακτηριστικό των χορών του γάμου είναι η σύντομη διάρκειά τους.⁵⁰⁰ Αυτό επιβεβαιώνεται και από μία χαρακτηριστική μαρτυρία. *Εμείς το είχαμε έθιμο, η νύφη να κρατάει όλο το συμπεθεριό, για να χορέψει από ένα τραγούδι... και για να προλάβουν να χορέψουν όλοι δεν το λέγαν ολόκληρο.*⁵⁰¹ Οι Σαρακατσαναίοι δείχνουν περισσότερο μεράκι για τα τραγούδια παρά για το χορό. *Εμείς οι Σαρακατσαναίοι περισσότερο τραγουδούσαμε παρά χορεύαμε. Έπρεπε να πούμε πρώτα όλα τα τραγούδια και μετά όταν θα ερχόταν η ώρα και ανάλογα με τη διάθεση θα μπαίναμε και στο χορό. Δεν χόρευαν μόνο αυτοί που είχαν κάποιον πένθος.*⁵⁰²

Τα παλαιότερα χρόνια η νύφη χόρευε "Συρτό στα τρία" και ο γαμπρός συνήθως "Τσάμικο", και με καθιερωμένα τραγούδια, όταν όμως στους γάμους ήρθαν τα γραμμόφωνα και τα όργανα άρχισαν να χορεύουν και διάφορους άλλους χορούς, όπως "Μπεράτι", "Καραγκούνα" κ.α.⁵⁰³

Μέσα από το χορό οι άνδρες προσπαθούν να επιδείξουν τη λεβεντιά με έντονες και ζωηρές κινήσεις και αυτοσχέδιες φιγούρες, ενώ οι γυναίκες επιδεικνύουν κυρίως τη σεμνότητα και την ταπεινότητα.⁵⁰⁴

Εκτός από τους καθιερωμένους χορούς που χορεύονταν στις διάφορες χορευτικές περιστάσεις την Καθαρά Δευτέρα γύρω από τις φωτιές χορεύουν και τον πανελλήνια διαδεδομένο σκαπτικό χορό "Πιτέρι".⁵⁰⁵

Οι Σαρακατσάνικοι χοροί που χορεύονταν στη Φθιώτιδα ανάλογα με το ρυθμό τους διακρίνονται σε συρτούς - καλαματιανούς, με μέτρο 2/4 και 7/8, σε χορούς στα τρία, με μέτρο 4/4 και σε τσάμικους με μέτρο 3/4.⁵⁰⁶

499 Πληροφορίες από Γ. Μπούρχα και Κ. Πανουργιά, Συνέντευξη, Λαμία 24-8-2004.

500 Γόγολος Θ.- Γιαννακός Θ., επιμ. Σαρακατσάνικα τραγούδια της Ηπείρου, ο.π σελ. 133.

501 Πληροφορίες από Κ. Πανουργιά, Συνέντευξη Στυλίδα 13/1/2005.

502 Πληροφορίες από Γ. Φυτιλή, Συνέντευξη Λαμία 13/7/2005.

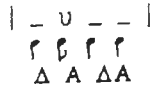
503 Πληροφορίες από Γ. Σπαθούλα, Συνέντευξη Δαμάστα 27/4/2004.

504 Μόσχος Α., Οι χοροί των Σαρακατσαναίων στο "Οι Σαρακατσαναίοι", τόμος Β', εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Θεσ/νίκη 1991, σελ. 104.

505 Χατζημιχάλη Α., τομ. Α, ο.π. σελ. ρη'.

506 Σερμπέλης Β., Οι Σαρακατσάνικοι χοροί στο "Οι Σαρακατσαναίοι" τόμος Α' ο.π., σελ. 113, Τυροβολά Β., Ελληνικοί παραδοσιακοί ρυθμοί, ο.π., σελ. 90,91. Η κατάταξη με βάση το ρυθμό είναι σημαντική. Ο ρυθμός αποτελεί κώδικα για κάθε περιοχή και δεν αλλάζει εύκολα, είναι εκείνο από τα τρία στοιχεία (ποίηση, μελωδία, ρυθμός) το οποίο αντιστέκεται περισσότερο στις αλλαγές που επιβάλλει ο χρόνος, ίσως ένα από τα στοιχεία που έμειναν αναλλοίωτα στο χρόνο μέχρι σήμερα. Ανωγειανιάκης Φ. Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα, Αθήνα 1991, σελ. 25.

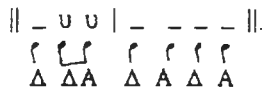
Ο ρυθμός 7/8 είναι αρχαιοελληνικής προέλευσης⁵⁰⁷ -υ και έχει σχέση με τον αρχαίο άλογο δάκτυλο και κατ' άλλους με τον αρχαίο επίτριτο.⁵⁰⁸

Θ. Γεωργιάδης⁵⁰⁹ τον χαρακτηρίζει ως χορείο άλογο, καθόσον ο μακρός χρόνος προς τον βραχύ δεν ευρίσκεται στη σχέση 2 προς 1 αλλά 1,5 προς 1 ή 3 προς 2 δηλαδή είναι ένας κύκλιος πους.

Οι συρτοί χοροί με ρυθμό 2/4, προέρχονται από τους χορούς "Στα τρία" με μέτρο 4/4, όταν επιταχύνθηκε η ρυθμική τους αγωγή με την είσοδο των μουσικών οργάνων.⁵¹⁰ Οι χοροί "Στα τρία" παλαιότερα είχαν αργή ρυθμική αγωγή, διότι τότε χόρευαν και συγχρόνως τραγουδούσαν, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να ακολουθούν γρήγορη ρυθμική αγωγή.⁵¹¹ Ο ρυθμός 2/4 που συναντάται ευρέως στο χορευτικό ρεπερτόριο των Σαρακατσαναίων έχει θρησκευτικές τελετουργικές ρίζες και συναντιέται ευρύτατα σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας με σταθερή, εναλλασσόμενη ή αυξανόμενη ρυθμική αγωγή.⁵¹²

Ο Τσάμικος έχει ρυθμό 3/4 και κατά άλλους εξάσημο ρυθμικό σχήμα 6/4 που είναι ρυθμός που αποτελείται από 2+4 χρόνους, ο οποίος τονίζεται στο ένα και στο τρία.⁵¹³ Το μετρικό σχήμα του Τσάμικου συντίθεται από δάκτυλο και τετράμακρο δόχμιο.⁵¹⁴

507 Baud Bovy S., Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι, ο.π. σελ. 7.

508 Καβακόπουλος Π., Ρυθμοί και μετρικά σχήματα στο "Ρυθμός και χορός", εκδ. τρόπος ζωής, επιμ. Α. Ράφτης, Αθήνα 1998, σελ. 119, Baud Bovy S. Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι, ο.π. σελ. 6.

509 Γεωργιάδης Θ., Ο Ελληνικός ρυθμός Μετ. Χ. Τόμπρα, εκδ. Αθήνα 2001, σελ. 178.

510 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Ανάπτυχο από το 10ο τόμο της θρακικής επετηρίδας, ο.π. σελ. 380.

511 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική κατάσταση των Σαρακατσαναίων της Θράκης, Πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και διασποράς, ο.π., σελ. 90.

512 Σερμπέζης Β., Μορφολογία της μετρικής του ελληνικού παραδοσιακού τραγουδιού, Πανεπιστημιακές παραδόσεις Τ.Ε.Φ.Α.Α. Δ.Π.Θ., σελ. 63-65.

513 Baud Bovy S., Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι, ο.π. σελ. 35

514 Καβακόπουλος Π., Ρυθμοί και μερικά σχήματα στο "Ρυθμός και Χορός", ο.π., σελ. 118.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6°

Μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας

6.1. Μεθοδολογικά Εργαλεία

Η έρευνα διεξήχθη με τη χρήση πολυμεθοδολογικών εργαλείων που συνδιάζουν ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους για την πολύπλευρη προσέγγιση των εξεταζομένων θεμάτων.⁵¹⁵

Συγκεκριμένα επελέγησαν, ως μεθοδολογικά εργαλεία το ερωτηματολόγιο, το οποίο ενδείκνυται για ποσοτικές έρευνες⁵¹⁶ και για τη συλλογή των ποιοτικών δεδομένων οι προφορικές συνεντεύξεις⁵¹⁷ και η συμμετοχική παρατήρηση⁵¹⁸, βασικές τεχνικές της επιτόπιας εθνογραφικής έρευνας, η οποία αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της ερευνητικής μεθοδολογίας των κοινωνικών επιστημών.⁵¹⁹

6.2. Ερωτηματολόγιο

Η έρευνα μέσω του ερωτηματολογίου διεξήχθη με τη διάθεση 631 ερωτηματολογίων, σε παιδιά σαρακατσάνικης καταγωγής ηλικίας 10-15 ετών και σε Σαρακατσάνους των προηγούμενων γενιών από 25 ετών και άνω. Το ερωτηματολόγιο καταρτίστηκε με βάση τις υποθέσεις της έρευνας και περιελάμβανε δομημένες κυρίως κλειστού ή μερικώς κλειστού τύπου ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής⁵²⁰. Οι κλειστές διχοτομημένες ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής αποσκοπούσαν σε συστηματοποιημένες απαντήσεις, οι οποίες μπορούν εύκολα να ομαδοποιηθούν και να επεξεργαστούν. Οι μερικώς, κλειστές

515 Λυδάκη Α., Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001, σελ. 133, Παρασκευόπουλος Ι., Μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας, τομ. Α', Αθήνα 1993, σελ. 40.

516 Κυριαζή Ν., Η κοινωνιολογική έρευνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002, σελ. 48.

517 Η κοινωνιολογική συνέντευξη (interview) είναι μία "συστηματοποιημένη" συνέντευξη-συζήτηση με ορισμένο αριθμό χαρακτηριστικών που καθορίζουν την τεχνική εφαρμογή της. Πρόκειται για μία τεχνική που έχει ως σκοπό να οργανώσει μία σχέση προφορικής επικοινωνίας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα τον συνεντευκτή και τον ερωτώμενο ώστε να επιτρέψει τη συλλογή ορισμένων πληροφοριών για κάποιο συγκεκριμένο θέμα. Φίλιας Β. επιμ. Εισαγωγή στη μεθοδολογία και στις τεχνικές των κοινωνικών επιστημών, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1977, σελ. 129.

518 Κυριαζή Ν., Η κοινωνιολογική έρευνα ο.π. σελ. 245. Ψαρρού Μ., Ζαφειρόπουλος Κ. Επιστημονική έρευνα, θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές έρευνες, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2003, σελ. 95-96.

519 Λυδάκη Α., Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας, ο.π. σελ. 95, 128, Βαρβούνης Μ. Η Συμβολή στη Μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας, εκδ. Οδυσσεύς, Αθήνα 1994, σελ. 16.

520 Κυριαζή Ν., Η κοινωνιολογική έρευνα ο.π. σελ. 130, Παρασκευόπουλος Ι., Μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας, τομ. Β', Αθήνα 1993, σελ. 104.

αποσκοπούσαν στη συλλογή νέων στοιχείων που δεν προβλέπονταν από το ερωτηματολόγιο.

Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε τρεις ενότητες. Η πρώτη αναφέρονταν στα δημογραφικά στοιχεία. Η δεύτερη εξέταζε τις επιλογές των ερωτηθέντων σχετικά με το τραγούδι και τη μουσική και τους παράγοντες που επηρέασαν αυτές τις επιλογές προκειμένου να διαπιστωθεί εάν οι εξεταζόμενοι γνώριζαν και σε ποιο βαθμό τα σαρακατσάνικα τραγούδια και η τρίτη εξέταζε τις χορευτικές προτιμήσεις, τη χορευτική δραστηριότητα και συμπεριφορά των ερωτηθέντων, καθώς και τους παράγοντες που τους ώθησαν σε αυτή τη συμπεριφορά.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε παρουσία του ερευνητή για να διευκολυνθούν οι ερωτηθέντες με την παροχή διευκρινίσεων αλλά και για να ελεγχεί αν έχουν απαντηθεί όλες οι ερωτήσεις.⁵²¹

6.3. Κριτήρια οριοθέτησης της έρευνας

Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέχθηκε η περιοχή, που ορίζεται από τα σημερινά όρια του νομού Φθιώτιδας, διότι η παρουσία του σαρακατσάνικου στοιχείου στη συγκεκριμένη περιοχή ήταν έντονη από τα πολύ παλιά χρόνια, λόγω του ότι βρίσκονταν κοντά στην αρχική τους κοιτίδα τα Άγραφα, αλλά και λόγω του ότι η γεωγραφική μορφολογία της περιοχής, με τα πολλά βουνά και τα απάνεμα χειμαδιά ενδείκνυνταν για τη νομαδική κτηνοτροφία. Ακόμη, η συγκεκριμένη περιοχή απελευθερώθηκε πολύ γρήγορα σε σχέση με τις υπόλοιπες με αποτέλεσμα να εισέλθει πολύ νωρίς στις ευρύτερες δομές του νεοελληνικού κράτους, οι οποίες συνετέλεσαν στη μετεξέλιξη των Σαρακατσαναίων και στην πολιτιστική τους μεταλλαγή.

Το διάστημα της ηλικίας των 10-15 ετών επιλέχθηκε, διότι από την ηλικία των 10 ετών τα παιδιά έχουν αναπτύξει τις βασικές έννοιες του χρόνου και συγχρόνως αρχίζουν να συλλαμβάνουν την αξία της κοινωνικοποίησης και της ομάδας, και έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε παιχνίδια που απαιτούν κίνηση.⁵²² Γι' αυτό αυτή η ηλικία θεωρείται η πιο κατάλληλη για ν' αρχίσουν να διδάσκονται παραδοσιακούς χορούς.⁵²³ Επίσης σε αυτό το διάστημα της ηλικίας τα παιδιά αν και δεν έχουν φθάσει ακόμη στην πλήρη αφαιρετική στάση,

521 Κυριαζή Ν., ο.π. σελ. 127,128.

522 Φράγκος Χ., Ψυχοπαιδαγωγική, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998, ο.π. σελ. 183.

523 Σερμπέξης Β., Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών, Διδακτορική διατριβή, Κομοτηνή 1995, σελ. 14.

έχουν διαμορφώσει τις νοητικές δομές ωρίμανσης⁵²⁴ και έχουν τη δυνατότητα όχι μόνο να σκέπτονται αλλά να στοχάζονται και να επιλέγουν χωρίς να στηρίζονται σε άμεσες εποπτείες.⁵²⁵ Επομένως έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν μία χορευτική ταυτότητα όχι άμεσα εξαρτημένη από τις προγονικές επιρροές.

Επιπλέον, τα παιδιά σε αυτή την ηλικία έχουν ήδη διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό "τον κόσμο της κοινωνικής εμπειρίας", λόγω του ότι αντλούν πληροφορίες και από τον ευρύτερο χώρο των ενηλίκων και των συνομηλίκων τους πέρα από το οικογενειακό περιβάλλον.⁵²⁶

Προκειμένου να διαπιστωθεί η πορεία της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των Σαρακατσαναίων στη συγκεκριμένη περιοχή γίνεται συσχέτιση με το παρελθόν μέσα από μία συγχρονική και διαχρονική εξέταση με τις προηγούμενες γενιές. Η επιλογή της γενιάς ως μεθοδολογικού εργαλείου έγινε, διότι αυτή συνδέεται άμεσα με την κοινωνική αλλαγή, λόγω του ότι κάθε γενιά προσλαμβάνει και διαμορφώνει τον πολιτισμό με διαφορετικούς όρους.⁵²⁷

Τα διαστήματα της ηλικίας που αντιστοιχούν στις γενιές καθορίστηκαν για την παρούσα εργασία ως εξής:

Η πρώτη γενιά από 65 ετών και άνω που έζησε το νομαδικό βίο και έμαθε τα τραγούδια και τους χορούς με τον παραδοσιακό – βιωματικό τρόπο μέσα από το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Η δεύτερη γενιά από 45 - 65 ετών που έμαθε τους χορούς και τα τραγούδια κατά ένα μέρος από το στενό οικογενειακό περιβάλλον αλλά και κατά ένα μέρος από τους πολιτιστικούς συλλόγους.

Η τρίτη γενιά από 25-44 ετών που έμαθε τους Σαρακατσάνικους χορούς και τα τραγούδια κατά κύριο λόγο από τους πολιτιστικούς συλλόγους.

6.4. Η προκαταρκτική έρευνα

Η προκαταρκτική έρευνα διεξήχθη κατ' αρχήν με την διάθεση δύο διαφορετικών ερωτηματολογίων στα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών και στις προηγούμενες γενιές με τη διανομή 40 ερωτηματολογίων κατά περίπτωση για να διαπιστωθεί η λειτουργικότητά τους, αλλά και η εγκυρότητα και η καταλληλότητα των ερωτήσεων. Μετά την προκαταρκτική έρευνα

524 Piaget J., *Psychologie et Pedagogie*, ed. Denoel Gonthier Paris 1969, μετ. Τ. Ανθούλια, εκδ. Λιβάνη σελ. 41,42.

525 Φράγκος Χ., *Ψυχοπαιδαγωγική*, ο.π. σελ. 220.

526 Λυδάκη Α., *Οι τσιγγάνοι στην πόλη*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σελ. 66.

527 Manheem K., στο Λ. Μουσούρου *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2005, σελ. 156.

τροποποιήθηκαν κάποιες ερωτήσεις και συμπεριλήφθησαν στα ερωτηματολόγια ορισμένες ακόμη ερωτήσεις που θεωρήθηκαν απαραίτητες.

Ειδικότερα διαφοροποιήθηκε ο τύπος ορισμένων ερωτήσεων με ανοικτή μορφή διότι προέκυψε ότι τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών δεν απαντούν σε ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Αφαιρέθηκαν επίσης ορισμένες ερωτήσεις που δεν ήταν απόλυτα σαφείς και δεν ήταν εύκολο να απαντηθούν.

Μετά τη διεξαγωγή της προκαταρκτικής έρευνας κρίθηκε σκόπιμο για να υπάρχει άμεση σύγκριση των αποτελεσμάτων, να δοθεί μόνο ένας τύπος ερωτηματολογίου σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Αυτό προέκυψε, μετά από κάποια σχετική τροποποίηση, από την ενοποίηση των δύο ερωτηματολογίων που χρησιμοποιήθηκαν στην προκαταρκτική έρευνα.

6.5. Προϋποθέσεις για την αξιοπιστία και εγκυρότητα

Η επανάληψη της πιλοτικής έρευνας, με τη διανομή 40 ερωτηματολογίων μετά από διάστημα τριών μηνών έδειξε ότι δεν υπήρχε σημαντική απόκλιση στα αποτελέσματα.⁵²⁸

6.6. Επιλογή του δείγματος (sample) – Μέγεθος του δείγματος

Το δείγμα που αφορούσε τα παιδιά επιλέχθηκε, στη συγκεκριμένη περιοχή, με περιορισμούς την ηλικία των 10-15 ετών και τη σαρακατσάνικη καταγωγή από τον ένα ή τους δύο γονείς. Στην περίπτωση που αφορούσε τις προηγούμενες γενιές επελέγησαν άτομα σαρακατσάνικης καταγωγής άνω των 25 ετών που αποτέλεσαν την πρώτη, τη δεύτερη και την τρίτη γενιά, όπως αυτές καθορίστηκαν στη συγκεκριμένη έρευνα, τα οποία είχαν σχέση με τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων.

Η αντιπροσωπευτικότητα⁵²⁹ του δείγματος εξασφαλίστηκε με τη μεγάλη διασπορά της έρευνας σε ολόκληρο το νομό. Η μη ύπαρξη επίσημων απογραφικών στοιχείων για τον πληθυσμό των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας είχε ως αποτέλεσμα να υπάρχει δυσκολία στην πρόσβαση στο σύνολό του. Οι σύλλογοι των Σαρακατσαναίων κυρίως της Λαμίας, της Πελασγίας και της Εκκάρας Δομοκού οι οποίοι έχουν καταγράψει στα

⁵²⁸ Κυριαζή Ν., Η κοινωνιολογική έρευνα ο.π. σελ. 90.

⁵²⁹ Ψαρρού Μ., Ζαφειρόπουλος Κ., Επιστημονική έρευνα, θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές έρευνες, ο.π. σελ. 156.

αρχεία τους σημαντικό αριθμό Σαρακατσαναίων, αλλά και οι υποδείξεις των ανθρώπων της πρώτης γενιάς συνέβαλαν στο να εντοπιστούν όσο το δυνατό περισσότεροι Σαρακατσαναίοι, ώστε το δείγμα να είναι επαρκές και σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτικό.

Στην περίπτωση χρήσης τυχαίας δειγματοληψίας για πληθυσμό 12.000 ατόμων Σαρακατσαναίων κατ' εκτίμηση απαιτείται μέγεθος δείγματος 629 περίπου άτομα ώστε να έχουμε σφάλμα εκτίμησης $\pm 5\%$ με πιθανότητα 99%.

6.7. Μέθοδος δειγματοληψίας

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όπου ο πληθυσμός των Σαρακατσαναίων ήταν δύσκολο να προσδιοριστεί στο σύνολο του λόγω του ότι δεν ήταν επίσημα καταγεγραμμένοι, το δείγμα καταρτίστηκε κατά ένα μέρος από τους καταλόγους των συνδέσμων των Σαρακατσαναίων συμπτωματικό δείγμα (opportunity sampling) και για τον παραπέρα εντοπισμό του χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος δειγματοληψίας snowball sampling.⁵³⁰ Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή για τον περαιτέρω καταρτισμό του δείγματος χρησιμοποιήθηκαν οι υποδείξεις των ανθρώπων που συμμετείχαν στην έρευνα. Στη συνέχεια αυτοί που εντοπίζονταν υποδείκνυαν και άλλα άτομα.

6.8. Περιοχή της έρευνας

Η έρευνα επεκτάθηκε σε ολόκληρη την περιοχή που καθορίζεται από τα σημερινά όρια του νομού Φθιώτιδας, όπου υπήρχαν Σαρακατσαναίοι. Ειδικότερα όμως, επικεντρώθηκε στις ανατολικές περιοχές του νομού, όπου η παρουσία του Σαρακατσαναϊκού στοιχείου είναι πιο έντονη. Συγκεκριμένα αντικείμενο της έρευνας αποτέλεσαν τα χωριά Αγία Παρασκευή, Λιμογάρδι, Σταυρός, Λυγαριά, Αγγιλιά, Δαμάστα, Πελασγία, Αυλάκι, Γλύφα, Άγιος Σεραφείμ, Λογγός, Σκάρφια, Καινούργιο, Μώλος, Παλαιοχώρι Γραβιάς, Εκκάρια Δομοκού, Γοργοπόταμος, Λειανοκλάδι, Καραβόμυλος, Αχινός, οι κωμοπόλεις Στυλίδα, Δομοκός, Αγ. Κωνσταντίνος και Αταλάντη καθώς και η πόλη της Λαμίας. Ακόμη η έρευνα επεκτάθηκε και σε Σαρακατσαναίους, οι οποίοι σήμερα κατοικούν στην περιοχή του Αλμυρού και της Λιβαδειάς, αλλά παλαιότερα ζούσαν και δραστηριοποιούνταν μέσα στα σημερινά όρια του

530 Salganik, M.J. and D.D. Heckathorn (2004) Sampling and Estimation in Hidden Populations Using Respondent – Driven Sampling. Sociological Methodology vol. 34, σελ. 193-239.

νομού Φθιώτιδας που έχουν στενές συγγενικές σχέσεις με τους Σαρακατσάνους της Φθιώτιδας.

Η έρευνα με τα ερωτηματολόγια που αναφέρονταν στα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών πραγματοποιήθηκε στα δημοτικά σχολεία της Αγίας Παρασκευής, Λυγαριάς, Σταυρού, Μοσχοχωρίου, Πελασγίας, Στυλίδας, Ράχεων, Αχινού, Γλύφας, Αγίου Σεραφείμ, Καινούργιου, Παλαιοχωρίου Γραβιάς, Αταλάντης, Δομοκού και Λαμίας και στα γυμνάσια Ροδίτσας, Λαμίας, Δομοκού, Στυλίδας, Αγ. Κωνσταντίνου, Αταλάντης, Πελασγίας, Μοσχοχωρίου αλλά και εξατομικευμένα και σε άλλες περιοχές του νομού Φθιώτιδας.

6.9. Χρονική περίοδος διεξαγωγής της έρευνας

Η επιτόπια έρευνα άρχισε τον Σεπτέμβριο του 2003 και ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 2006. Η έρευνα με το ερωτηματολόγιο ξεκίνησε το Μάρτιο του 2004 και ολοκληρώθηκε τον Οκτώβριο του 2006.

6.10. Η στατιστική ανάλυση

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας έγινε με το σύστημα SPSS 15.0 for Windows και παρουσιάζεται με πίνακες και ραβδογράμματα.

Για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων έγινε:

1. Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταβλητών με τη χ^2 κατανομή⁵³¹
2. Ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) με τη σύγκριση των μέσων τιμών των ηλικιακών ομάδων⁵³²

Στην περίπτωση που έχουμε δύο επιλογές (ΝΑΙ-ΟΧΙ) η διερεύνηση γίνεται με τη χ^2 οπότε συγκρίνουμε ποσοστά θετικών απαντήσεων.

Στην περίπτωση που χρησιμοποιείται η κλίμακα likert (1-5) (1:καθόλου, 2:σπάνια, 3:συχνά, 4:πολύ συχνά, 5:πάντοτε) διερευνώνται τα ποσοστά απάντησης σε κάθε τιμή της κλίμακας και στη συνέχεια υπολογίζονται οι μέσες τιμές απάντησης οι οποίες χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο σημαντικότητας των διαφορών με τη βοήθεια της ανάλυσης διακύμανσης.

531 Παρασκευόπουλος Ι., Στατιστική, том Β', Αθήνα 1990, σελ. 252-260.

532 Γναρδέλλης Χ., Εφαρμοσμένη στατιστική, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003, σελ. 285-310.

Σε κάθε πίνακα σύγκρισης μέσων τιμών με την ανάλυση της διακύμανσης εμφανίζονται σύμβολα ως εκθέτες των μέσων τιμών που αποτυπώνουν τις διαφορές των μέσων τιμών ανά ζεύγη σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$.

Οι υψηλές τιμές του χ^2 σημαίνει ότι έχουμε μεγάλη στατιστική σημαντικότητα για την απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης. Στην περίπτωση δηλαδή αυτή, τα ποσοστά των τεσσάρων συγκρινόμενων μέσων τιμών διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Ακόμη, μεγάλες τιμές για τη διακύμανση (p) σημαίνει ότι υπάρχει ανομοιομορφία μεταξύ των συγκρινόμενων μέσων τιμών.

Πέρα από τη στατιστική σημαντικότητα αξιολογες θα θεωρούνται διαφορές ποσοστών μεγαλύτερες του 10%.

Με τη σύγκριση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την εξαγωγή των ποσοστών των μέσων όρων και από την ανάλυση της διακύμανσης, είναι δυνατόν να εξαχθούν ασφαλή και χρήσιμα συμπεράσματα για τις διαφορές ανάμεσα στη μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων ηλικίας 10-15 ετών και των προηγούμενων γενιών, διότι το μέγεθος του δείγματος είναι σε μεγάλο βαθμό ικανοποιητικό.

6.11. Επιτόπια εθνογραφική έρευνα (Field - work), (Προφορικές συνεντεύξεις - συμμετοχική παρατήρηση)

Η επιτόπια εθνογραφική έρευνα πραγματοποιήθηκε με ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις, οι οποίες αναφέρονταν σε Σαρακατσάνους της Φθιώτιδας και απέβλεπε στη συγκέντρωση λεπτομερών στοιχείων μέσω των ερωτήσεων με ανοιχτή μορφή για την παροχή πληροφοριών ποιοτικού τύπου⁵³³. Οι ανοιχτές ερωτήσεις αποσκοπούσαν στη συγκέντρωση πρόσθετων και χρήσιμων πληροφοριών για την έρευνα καθ' όσον σε αυτές τις ερωτήσεις οι εξεταζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να δίνουν λεπτομερείς πληροφορίες και να προβάλλουν διεξοδικότερα τις απόψεις τους⁵³⁴.

Στις συνεντεύξεις αυτές χρησιμοποιήθηκε μία προσέγγιση καθοδηγούμενης βιοϊστορίας (Life History) που ήταν επικεντρωμένη στη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων, η οποία παράλληλα επεδίωξε και τη συλλογή στοιχείων που αφορούσαν την εν γένει παρουσία τους στο χώρο της Φθιώτιδας. Για το λόγο αυτό επιλέχθηκαν άτομα σαρακατσάνικης καταγωγής της τρίτης, της δεύτερης και κυρίως της

533 Mason J., Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας μετ. Ε. Δημητριάδου, επιμ. Ν. Κυριαζή, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ. 90.

534 Κυριαζή Ν., ο.π. σελ. 127.

πρώτης γενιάς, τα οποία είχαν σχέση με τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων και είχαν τη διάθεση να απαντήσουν με προθυμία στις σχετικές ερωτήσεις.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων χρησιμοποιήθηκαν μαγνητόφωνο, φωτογραφική μηχανή και βίντεο. Μέσα από τις συνεντεύξεις με τα συνεχή ερεθίσματα που δίνονταν επιδιώχθηκε μία σε βάθος εξέταση των πραγμάτων που αφορούσαν το αντικείμενο της έρευνας. Έτσι συγκεντρώθηκαν λεπτομερή στοιχεία για τα ήθη και τα έθιμα, την ιστορική πορεία και τον τρόπο ζωής των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας δεδομένου ότι η βιβλιογραφία για τη συγκεκριμένη περιοχή είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Κυρίως όμως συγκεντρώθηκαν στοιχεία για τη μουσικοχορευτική τους παράδοση όπως τη βίωσαν οι άνθρωποι της πρώτης γενιάς και όπως τη γνώρισαν από τους γονείς και τους άνωτερους προγόνους τους οι άνθρωποι της δεύτερης και της τρίτης γενιάς.

Μέσα από αυτές τις συνεντεύξεις ο καθένας αναφέρθηκε στα προσωπικά του βιώματα και στα τραγούδια και τους χορούς που τραγούδησε και χόρεψε καταθέτοντας τις ιδιαίτερες εμπειρίες του. Ειδικότερα οι άνθρωποι της πρώτης γενιάς, που έχουν συγκαταστήσει καλά στη μνήμη τους τα τραγούδια και τους χορούς, που παρέλαβαν από το στενό και ευρύτερο οικογενειακό τους περιβάλλον αποτέλεσαν σημαντικές και έγκυρες πηγές πληροφόρησης για τη διερεύνηση των εξεταζόμενων θεμάτων.

Ανακαλώντας τις προσωπικές, τις οικογενειακές και κοινωνικές ιστορίες, οι ηλικιωμένοι αυτοί άνθρωποι αφηγήθηκαν τα γεγονότα που έζησαν μέσα στη συλλογικότητα. Η μνήμη τους άμεσα συνδεδεμένη με τα τραγούδια και τους χορούς γίνεται γέφυρα που αναδημιουργεί το γεμάτο σημασία παρελθόν τους. Αρθρώνοντας χορευτικό λόγο αιτιολογούν, διδάσκουν, χρησιμοποιούν ιδιωματικές εκφράσεις και διηγούνται με παραστατικό τρόπο πως εκτυλλίσονταν τα γλέντια, οι χοροί και τα τραγούδια στις διάφορες φάσεις της ζωής τους. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ορισμένοι για τις ικανότητές τους στο τραγούδι, ενώ άλλοι επιδεικνύουν ιδιαίτερες χορευτικές ικανότητες. Η μνήμη τους είναι σχετική και ακολουθεί τους μηχανισμούς της επιλογής. Μερικές φορές διακατέχονται από συγκίνηση, όταν αναφέρονται σε κρίσιμες στιγμές και δυσάρεστα γεγονότα, ενώ τα ευχάριστα γεγονότα, στα οποία δίνουν μεγαλύτερη σημασία και τα περιγράφουν με κάθε λεπτομέρεια τους προκαλούν ιδιαίτερη χαρά και ενθουσιασμό. Ο ιδιαίτερα συγκινησιακά φορτισμένος τρόπος που αφηγούνται τα γεγονότα, τραγουδούν τα τραγούδια και χορεύουν τους χορούς, αποκαλύπτει τη βιωματική σχέση τους με αυτά.

Διηγημένες μέσα από τις κοινωνικές αναμνήσεις πολλών ατόμων, οι περιγραφές αυτές συγκροτούν μια συλλογική μνήμη την κύρια άποψη για

την κουλτούρα των Σαρακατσαναίων, παρέχοντας ένα ευρύ πλαίσιο αναφοράς μέσα στο οποίο θα μπορούσαν να ερμηνευθούν οι μεταγενέστερες εμπειρίες των απογόνων τους. Η αίσθηση της πολιτισμικής ιδιαιτερότητάς τους πηγάζει από ένα κοινό υπόβαθρο, μια εμπειρία, μια παράδοση, μια κληρονομιά που την αντιλαμβάνονται ως ουσιαστικά διαφορετική.

Οι προφορικές μαρτυρίες των ανθρώπων αυτών διαφώτισαν σπάνιες πτυχές, που ήταν αδύνατον να αποκαλυφθούν με άλλο τρόπο προσφέροντας ανεκτίμητες πληροφορίες και εμπλουτίζοντας τη γνώση για τον τρόπο ζωής, τα ήθη, τα έθιμα, τα τραγούδια και τους χορούς των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας. Ιχνηλατώντας το παρελθόν τους, οι πληροφορητές έδωσαν τη δική τους εκδοχή για τα γεγονότα. Έτσι καταγράφηκαν οι ιδιαίτερες στιγμές που βίωσαν και σημάδεψαν τη ζωή τους. Οι ευχάριστες αλλά και οι δυσάρεστες στιγμές, και κυρίως τα τραγούδια και οι χοροί που συντρόφευαν τις εκδηλώσεις του βίου τους.

Η επιτόπια εθνογραφική έρευνα πραγματοποιήθηκε ακόμη μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης που αποκαλύπτει πολύτιμα και πραγματικά στοιχεία, τα οποία προκύπτουν από την παρατήρηση των ανθρώπων που συμμετέχουν στην έρευνα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση έγινε συστηματική παρατήρηση στους χώρους της διασκέδασης και των κοινωνικών εκδηλώσεων καθώς και των εκδηλώσεων του πολιτιστικού συλλόγου, όπου συμμετέχουν οι νέοι Σαρακατσαναίοι ηλικίας 10-15 ετών για να διαπιστωθεί η μουσικοχορευτική τους συμπεριφορά. Επίσης παρατηρήθηκε συστηματικά η μουσικοχορευτική συμπεριφορά των Σαρακατσαναίων των προηγούμενων γενιών, σε όλες τις εκδηλώσεις τους, για να διαπιστωθούν οι διαφορές με τη μουσικοχορευτική συμπεριφορά των νέων ηλικίας 10-15 ετών.

Πληροφορίες για την ιστορική πορεία των Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας αναζητήθηκαν και στα αρχεία του "Ιστορικού Αρχείου Λαμίας", της Ιεράς Μητρόπολης Φθιώτιδας, των Συνδέσμων των Σαρακατσαναίων της Λαμίας, της Πελασγίας και της Εκκάρας Δομοκού καθώς και σε ιδιωτικά αρχεία.

Η επιτόπια εθνογραφική έρευνα εξασφάλισε μία άμεση και αξιόπιστη επαφή με το ερευνώμενο αντικείμενο και συνέβαλε στη διασταύρωση και τον εμπλουτισμό των δεδομένων.⁵³⁵ Εξετάζοντας το ερευνητικό πρόβλημα σε βάθος επιτέλεσε μία διπλή λειτουργικότητα, αφ' ενός μεν εξακρίβωσε ποια στοιχεία της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων έχουν εξαφανιστεί ή έχουν διατηρηθεί και υπό ποια μορφή έχει επιτευχθεί η διατήρησή τους.

535 Βαρβούνης Μ., Συμβολή στη Μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας, ο.π. σελ. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

Αποτελέσματα ερωτηματολογίου

Δημογραφικά στοιχεία

Τα δημογραφικά στοιχεία, παρέχουν χρήσιμες και απαραίτητες πληροφορίες βάσει των οποίων μπορούν να εντοπιστούν οι διαφορές στη μουσικοχορευτική ταυτότητα μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας των παιδιών 10-15 ετών και των προηγούμενων γενιών. Η παράμετρος της ηλικίας, που αποτελεί βασικό παράγοντα για την παρούσα εργασία, εφόσον καθορίζει τη γενιά στην οποία ανήκουν οι εξεταζόμενοι, αλλά και άλλοι παράγοντες όπως το φύλο, η καταγωγή από τον έναν ή τους δύο γονείς, ο τόπος τη μόνιμης κατοικίας, το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, του πατέρα για τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών, καθώς και το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων των προηγούμενων γενιών, σε συνδιασμό με τις άλλες ερωτήσεις παρέχουν πολύτιμα πληροφοριακά στοιχεία, τα οποία εξυπηρετούν τη διερεύνηση των υποθέσεων της έρευνας.

Ερωτήσεις: 1.1,1.2

Πίνακας 1. Κατανομή του δείγματος κατά ηλικιακή ομάδα και φύλο.

	Ηλικιακή ομάδα								Σύνολο	
	10 - 15		25 - 45		45 - 65		65 και άνω			
Φύλο	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%
Αγόρια-Άνδρες	110	36,2	71	23,4	53	17,4	70	23,0	304	48,2
Κορίτσια-Γυναίκες	129	39,4	71	21,7	69	21,1	58	17,7	327	51,8
Σύνολο	239	37,9	142	22,5	122	19,3	128	20,3	631	100,0

Συνολικά το δείγμα όπως διαφαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα 1 περιλαμβάνει 631 άτομα 304 αγόρια – άνδρες ποσοστό 48,2% και 327 κορίτσια – γυναίκες ποσοστό 51,8%. Η πρώτη ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών περιλαμβάνει 239 άτομα ποσοστό 37,9%, 110 αγόρια ποσοστό 36,2% και 129 κορίτσια ποσοστό 39,4%. Η δεύτερη ηλικιακή ομάδα, η οποία αντιστοιχεί στη τρίτη γενιά περιλαμβάνει 142 άτομα ποσοστό 22,5% 71 άνδρες ποσοστό 23,4% στο σύνολο των αγοριών-ανδρών και 71 γυναίκες ποσοστό 21,7% στο σύνολο των κοριτσιών-γυναικών. Η τρίτη ηλικιακή ομάδα, η οποία αντιστοιχεί στη δεύτερη γενιά

περιλαμβάνει 122 άτομα ποσοστό στο σύνολο του δείγματος 19,3% , 53 άτομα άνδρες ποσοστό 17,4% και 69 γυναίκες ποσοστό 21,1%. Η τέταρτη ηλικιακή ομάδα , η οποία αντιστοιχεί στην πρώτη γενιά περιλαμβάνει 128 άτομα ποσοστό στο σύνολο του δείγματος 20,3% 70 άτομα άνδρες ποσοστό 23,0% και 58 γυναίκες ποσοστό 17,7%.

Ερώτηση: 1.3

Πίνακας 2. Κατανομή του δείγματος σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο

Μορφωτικό επίπεδο	Ηλικιακή ομάδα									
	10 - 15		25 - 45		45 - 65		65 και άνω		Σύνολο	
	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%
Αναλφάβητος	0,0	0,0	0,0	0,0	2	1,6	98	76,6	100	15,8
Δημ. Σχολείο	114	47,7	0,0	0,0	23	18,9	22	17,2	159	25,2
Γυμνάσιο	125	52,3	24	16,9	41	33,6	0	0,0	190	30,1
Λύκειο	0,0	0,0	78	54,9	39	32,0	4	3,1	121	19,2
Ανώτερη Εκπ/ση	0,0	0,0	21	14,8	12	9,8	4	3,1	37	5,9
Ανώτατη Εκπ/ση	0,0	0,0	19	13,4	5	4,1	0	0,0	24	3,8

Σύμφωνα με τον πίνακα 2 το συνολικό μέγεθος του δείγματος των 631 ατόμων, περιλαμβάνει 100 άτομα ποσοστό 15,8% τα οποία ανήκουν στους αναλφάβητους, από αυτά 2 άτομα ποσοστό 1,6% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών και 98 άτομα ποσοστό 76,6% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών.

Η κατηγορία με μορφωτικό επίπεδο δημοτικού σχολείου περιλαμβάνει 159 άτομα ποσοστό 25,2%, από αυτά 114 άτομα ποσοστό 47,7% ανήκουν στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, 23 άτομα ποσοστό 18,9% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών και 22 άτομα ποσοστό 17,2% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών.

Η κατηγορία με μορφωτικό επίπεδο γυμνασίου περιλαμβάνει 190 άτομα ποσοστό 30,1%, από αυτά 125 άτομα ποσοστό 52,3% ανήκουν στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, 24 άτομα ποσοστό 16,9% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών και 41 άτομα ποσοστό 32,6% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών.

Η κατηγορία με μορφωτικό επίπεδο λυκείου περιλαμβάνει 121 άτομα ποσοστό 19,2%, από αυτά 78 άτομα ποσοστό 54,9% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών, 39 άτομα ποσοστό 32,0% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών και 4 άτομα ποσοστό 3,1% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα.

Η κατηγορία με μορφωτικό επίπεδο ανώτερης εκπαίδευσης περιλαμβάνει 37 άτομα ποσοστό 5,9%, από αυτά 21 άτομα ποσοστό 14,8% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών, 12 άτομα ποσοστό 9,8% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών, και 4 άτομα ποσοστό 3,1% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα 65 ετών και άνω.

Η κατηγορία με μορφωτικό επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης περιλαμβάνει 24 άτομα ποσοστό 3,8%, από αυτά 19 άτομα ποσοστό 13,4% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών και 5 άτομα ποσοστό 4,1% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών.

Ερώτηση: 1.4

Πίνακας 3. Κατανομή του δείγματος σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων για τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών.

Επίπεδο μόρφωσης γονέων των παιδιών 10-15 ετών	Πατέρα		Μητέρα	
	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%
Αναλφάβητος	0	0,0	0	0,0
Δημοτικό σχολείο	7	3,1	15	6,1
Γυμνάσιο	51	21,4	50	20,9
Λύκειο	119	49,5	122	51,0
Ανώτερη εκπαίδευση	38	15,8	29	12,2
Ανώτατη εκπαίδευση	24	10,2	23	9,7

Σύμφωνα με τον πίνακα 3 το μορφωτικό επίπεδο των γονέων των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών είναι αναλφάβητοι 0,0%, δημοτικού σχολείου 3,1% για τον πατέρα και 6,1% για τη μητέρα, γυμνασίου 21,4% για τον πατέρα και 20,9% για τη μητέρα, λυκείου 49,5% για τον πατέρα και 51,0% για τη μητέρα, ανώτερης εκπαίδευσης 15,8% για τον πατέρα και 12,2% για τη μητέρα και ανώτατης εκπαίδευσης 10,2% για τον πατέρα και 9,7% για τη μητέρα.

Ερώτηση: 1.5

Πίνακας 4 Κατανομή του δείγματος σύμφωνα με τον τόπο μόνιμης κατοικίας

Τόπος μόνιμης κατοικίας	Ηλικιακή ομάδα								Σύνολο	
	10 - 15		25 - 45		45 - 65		65 και άνω			
	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%
Αστική	58	24,2	49	34,8	0	0	18	14,1	125	19,8
Ημιαστική	56	23,3	31	22,0	37	30,3	42	32,8	166	26,3
Αγροτική	126	52,5	61	43,3	85	69,7	68	53,1	340	53,9
Σύνολο	240	38,03	141	22,34	122	19,33	128	20,28	631	100

Σύμφωνα με τον πίνακα 4 από το συνολικό δείγμα των 631 ατόμων 125 άτομα ποσοστό 19,8% διαμένουν μόνιμα σε αστική περιοχή, από αυτά 58 άτομα ποσοστό 24,2% ανήκουν στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, 49 άτομα ποσοστό 34,8% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών και 18 άτομα ποσοστό 14,1% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα 65 ετών και άνω. Σε ημιαστική περιοχή διαμένουν μόνιμα 166 άτομα ποσοστό 26,3%, από τα οποία 56 άτομα ποσοστό 23,3% ανήκουν στην πρώτη ηλικιακή ομάδα 10-15 ετών, 31 άτομα ποσοστό 22,0% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών, 37 άτομα ποσοστό 30,3% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών και 42 άτομα ποσοστό 32,8% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα, και σε αγροτική περιοχή διαμένουν μόνιμα 340 άτομα ποσοστό 53,9%, από τα οποία 126 άτομα ποσοστό 52,5% ανήκουν στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, 61 άτομα ποσοστό 43,3% ανήκουν στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών, 85 άτομα ποσοστό 69,7% ανήκουν στη τρίτη ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών και 68 άτομα ποσοστό 53,1% ανήκουν στην τέταρτη ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών.

Πίνακας 5. Κατανομή του δείγματος σύμφωνα με την καταγωγή από τον έναν ή τους δύο γονείς.

Καταγωγή	Ηλικιακή ομάδα								Σύνολο	
	10 - 15		25 - 45		45 - 65		65 και άνω			
	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%	Αριθμός ατόμων	%
Από τους δύο γονείς	58	24,2	35	25,0	41	33,6	86	67,2	220	34,9
Μόνο από πατέρα	144	60,0	63	45,0	51	41,8	26	20,3	284	45,1
Μόνο από μητέρα	38	15,8	42	30,0	30	24,6	16	12,5	126	20,0
Σύνολο	240		140		122		128		630	

Σύμφωνα με τον πίνακα 5 το σύνολο του δείγματος περιλαμβάνει 220 άτομα ποσοστό 34,9%, τα οποία έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς, 284 άτομα ποσοστό 45,1%, τα οποία έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και 126 άτομα ποσοστό 20%, τα οποία έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα. Αναλυτικότερα η πρώτη ηλικιακή ομάδα περιλαμβάνει 58 άτομα ποσοστό 24,2% με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς, 144 άτομα ποσοστό 60,0% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και 38 άτομα ποσοστό 15,8% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα. Η δεύτερη ηλικιακή ομάδα περιλαμβάνει 35 άτομα ποσοστό 25,0% με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς, 63 άτομα ποσοστό 45,0% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και 42 άτομα ποσοστό 30,0% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα. Η τρίτη ηλικιακή ομάδα περιλαμβάνει 41 άτομα ποσοστό 33,6% με

σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς, 51 άτομα ποσοστό 41,8% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και 30 άτομα ποσοστό 24,6% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα. Η τέταρτη ηλικιακή ομάδα περιλαμβάνει 86 άτομα ποσοστό 67,2% με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς, 26 άτομα ποσοστό 20,3% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και 16 άτομα ποσοστό 12,5% με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα.

Ερώτηση: 2.1 Πόσα σαρακατσάνικα τραγούδια γνωρίζετε;

Πίνακας 6. Πίνακας, ο οποίος δείχνει πόσα σαρακατσάνικα τραγούδια γνωρίζουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

Ηλικιακές ομάδες	πάρα πολλά	πολλά	αρκετά	λίγα	καθόλου	Μέση τιμή
10 -15	,0	,0	15,8	34,6	49,6	1,66 ^a
25 -45	6,4	20,0	40,0	15,0	18,6	2,82 ^b
45 - 65	41,5	18,7	17,1	11,4	11,4	3,68 ^γ
65 και άνω	62,5	18,8	7,8	6,3	4,7	4,28 ^δ
Σύνολο	22,2	11,9	19,8	20,0	26,1	

*: $F(3, 626) = 198,5, p < 0,001$

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 0,05$ σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 6, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 50,4%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 81,4% , η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 88,6% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 95,3%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, καθόσον η μέση τιμή της διαφέρει σημαντικά από τις μέσες τιμές των προηγούμενων γενιών. Ακόμη υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι οι μέσες τιμές τους διαφέρουν σημαντικά, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 6.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση της ερώτησης που γνωρίζουν "πάρα πολλά" σαρακατσάνικα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0% η τρίτη γενιά ποσοστό 6,4% η δεύτερη γενιά ποσοστό 41,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 62,5% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς. Γενικότερα, διαπιστώνεται ότι υπάρχει η τάση το ποσοστό να αυξάνεται ανάλογα με την ηλικία.

Στην περίπτωση της ερώτησης που γνωρίζουν "πολλά" σαρακατσάνικα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0% η τρίτη γενιά ποσοστό 20,0% η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 18,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%.

Στην περίπτωση της ερώτησης που γνωρίζουν "αρκετά" σαρακατσάνικα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 15,8% η τρίτη γενιά ποσοστό 40,0% η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που γνωρίζουν "λίγα" σαρακατσάνικα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 34,6% η τρίτη γενιά ποσοστό 15,0% η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 6,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Ερώτηση: 2.2 Από πού γνωρίζετε τα σαρακατσάνικα τραγούδια;

Πίνακας 7. Πίνακας, ο οποίος δείχνει από πού οι εξεταζόμενοι γνωρίζουν τα σαρακατσάνικα τραγούδια.

	Ηλικιακή ομάδα			
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω
Οικογενειακό περιβάλλον. ^α	44,9	66,7	81,1	90,6
Σχολείο ^β	1,5			
Πολιτιστικός σύλλογος. ^γ	75,0	45,0	7,5	
Τηλεόραση- ραδιόφωνο ^δ	1,5	6,7	1,9	1,6
Μεγαλύτερους. ^ε	16,8	55,0	66,0	76,6
Ανταμώματα ^{στ}	24,0	18,3	3,8	1,6
Δισκογραφία ^ζ	75,0	61,7	34,0	14,1

α. (χ^2 (BE=3,N=630)=94.37, p<0.001)

β. (χ^2 (BE=3,N=630)=6.56, p=0.087)

γ. (χ^2 (BE=3,N=630)=263.36, p<0.001)

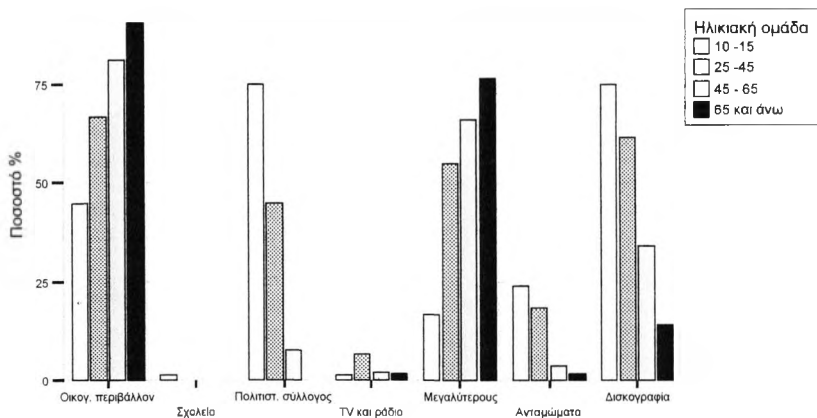
δ. (χ^2 (BE=3,N=630)=9.43, p<0.05)

ε. (χ^2 (BE=3,N=630)=155.87, p<0.001)

στ. (χ^2 (BE=3,N=630)=48.00, p<0.001)

ζ. (χ^2 (BE=3,N=630)=146.23, p<0.001)

Γράφημα 1. Γράφημα το οποίο απεικονίζει από πού γνωρίζουν οι εξεταζόμενοι τα σαρακατσάνικα τραγούδια.

Σύμφωνα με τον πίνακα 7, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από το οικογενειακό περιβάλλον σε ποσοστό 44,9% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 66,7% , η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 81,1% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 90,6% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=630)=94.37, p<0.001$). Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από το οικογενειακό περιβάλλον σε πολύ μικρότερο ποσοστό από ότι οι προηγούμενες γενιές. Γενικότερα, διαπιστώνεται ότι υπάρχει η τάση το ποσοστό που γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από το οικογενειακό περιβάλλον να αυξάνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα γνωρίζουν από το σχολείο, όπου μόνο η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 1,5% σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές, οι οποίες δηλώνουν 0% διαφαίνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=630)=6.56, p=0.087$).

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα γνωρίζουν από τον πολιτιστικό σύλλογο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 75% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 45%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό

0% διαφαίνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=630)=263.36, p<0.001$). Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα γνωρίζει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό τα σαρακατσάνικα τραγούδια από τον πολιτιστικό σύλλογο από τις υπόλοιπες. Γενικότερα, υπάρχει η τάση το ποσοστό που γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από τον πολιτιστικό σύλλογο να μειώνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα γνωρίζουν από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 1,5% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 6,7%, η δεύτερη σε ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 1,6% διαφαίνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=630)=9.43, p<0.05$)

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα γνωρίζουν μέσα από τις κοινές εκδηλώσεις με τους μεγαλύτερους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 16,8% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 55%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 66% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 76,6% διαφαίνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=630)=155.87, p<0.001$). Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από τους μεγαλύτερους σε πολύ μικρότερο βαθμό από τις υπόλοιπες. Γενικότερα, υπάρχει η τάση το ποσοστό που γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από τους μεγαλύτερους να αυξάνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα γνωρίζουν από τα ανταμώματα των Σαρακατσαναίων, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 24% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 3,8% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 1,6% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και πρώτης γενιάς, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=630)=48.00, p<0.001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα γνωρίζουν από τη δισκογραφία, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 75% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 61,7%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 34% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 14,1% διαφαίνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ

της πρώτης ηλικιακής ομάδας και όλων των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=630)=146.23, p<0.001$). Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα γνωρίζει τα σαρακατσάνικα τραγούδια από τη δισκογραφία σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από τις προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 2.3 Πού ακούγατε-ακούτε τα σαρακατσάνικα τραγούδια;

Πίνακας 8. Πίνακας ο οποίος δείχνει πού οι εξεταζόμενοι ακούν τα σαρακατσάνικα τραγούδια.

Ηλικία 10-15 ετών	πολύ συχνά				
	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	12,8	32,1	8,7	16,3	30,1
Πολιτιστικό σύλλογο	35,7	18,9	10,2	4,1	31,1
Σχολείο			4,6	4,1	91,3
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	9,7	11,2	17,9	11,7	49,5
Γλέντια-Πανηγύρια	11,7	13,3	14,8	10,7	49,5
Διασκεδάσεις με συνομήλικους				8,7	91,3
Γάμους	11,7	13,8	9,2	15,3	50,0

Ηλικία 25-45	πολύ συχνά				
	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	21,7	25,0	18,3	15,0	20,0
Πολιτιστικό σύλλογο	15,0	11,7	10,0	6,7	56,7
Σχολείο					100,0
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	15,0	18,3	26,7	11,7	28,3
Γλέντια-Πανηγύρια	16,7	21,7	15,0	21,7	25,0
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	13,3	16,7	23,3	21,7	25,0
Γάμους	16,7	23,3	25,0	18,3	16,7

Ηλικία 45-65	πολύ συχνά				
	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	32,1	37,7	11,3	11,3	7,5
Πολιτιστικό σύλλογο	1,9	5,7			92,5
Σχολείο					100,0
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	17,0	34,0	13,2	9,4	26,4
Γλέντια-Πανηγύρια	22,6	28,3	11,3	22,6	15,1
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	22,6	18,9	15,1	22,6	20,8
Γάμους	27,2	24,5	27,0	12,3	9,0

Ηλικία 65 και άνω	πολύ συχνά				
	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	43,8	28,1	14,1	7,8	6,3
Πολιτιστικό σύλλογο					100,0
Σχολείο					100,0
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	10,9	21,9	14,1	7,8	45,3
Γλέντια-Πανηγύρια	7,8	25,0	14,1	23,4	29,7
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	46,3	31,4	14,1	6,3	2,9
Γάμους	37,8	31,8	21,6	8,8	0,0

Πίνακας 8.1 Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές των επιλογών της ερώτησης 2.3 κατά ηλικία.

	10 - 15	25 - 45	45 - 65	65 και άνω	F	Sig.
Οικογενειακό περιβάλλον ^α	2,81 ^ο	3,13 ^ο	3,75 ^β	3,95 ^β	25,00	0,000
Πολιτιστικός σύλλογος ^β	3,24 ^ο	2,22 ^β	1,25 ^γ	1 ^γ	103,48	0,000
Σχολείο ^γ	1,13 ^α	1 ^β	1 ^β	1 ^β	11,00	0,000
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων ^δ	2,2 ^α	2,8 ^{βγ}	3,06 ^γ	2,45 ^{αβ}	11,36	0,000
Γλέντια-Πανηγύρια ^ε	2,27 ^ο	2,83 ^{βγ}	3,21 ^γ	2,58 ^{αβ}	12,67	0,000
Διασκεδάσεις με συνομήλικους ^{στ}	1,09 ^α	2,72 ^β	3 ^β	3,55 ^γ	160,37	0,000
Γάμους ^ζ	2,22 ^α	3,05 ^β	3,58 ^γ	3,82 ^γ	13,97	0,000

α F(3, 626)=25,00, p<0,001

β F(3, 626)= 103,48, p<0,001

γ F(3, 626)= 11,00, p<0,001

δ F(3, 626)= 11,36, p<0,001

ε F(3, 626)= 12,67, p<0,001

στ F(3, 626)= 160,37, p<0,001

ζ F(3, 626)= 13,97, p<0,001

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 8, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια στο οικογενειακό περιβάλλον σε ποσοστό 69,9% η τρίτη γενιά, σε ποσοστό 80% , η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 92,5% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 93,7% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, διότι $f(3,626)=25,00$ $p<0,001$, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 8.1, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 32,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 43,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα υπάρχει η τάση το ποσοστό να αυξάνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 32,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 25%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 37,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 28,1% διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 16,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ του ποσοστού της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα ακούν από τον πολιτιστικό σύλλογο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 68,9% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 43,3% , η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους , διότι $f(3,626) = 103,48$ $p < 0,001$.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 35,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 11,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς. Γενικότερα υπάρχει η τάση το ποσοστό να μειώνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 10,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 10%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 4,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντικές διαφορές μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα ακούν από το σχολείο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 8,7% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά σε

ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, δεδομένου ότι $f(3,626)=11,00p<0,001$.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 4,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ του ποσοστού της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 4,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα ακούν από τα ανταμώματα των Σαρακατσαναίων, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 50,5% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 71,7%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 73,6% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 54,7% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης και δεύτερης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, δεδομένου ότι $f(3,626)=11,36$, $p<0,001$, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά με την πρώτη γενιά, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 8.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 9,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 11,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 34% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 26,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 13,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 11,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 11,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα ακούν στα γλέντια – πανηγύρια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 50,5% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 75,%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 84,9% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 70,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης και δεύτερης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, δεδομένου ότι $f(3,626) = 12,67$, $p < 0,001$, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά με την πρώτη γενιά, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 8.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 11,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μόνο μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 28,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 25% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και πρώτης γενιάς, ενώ δεν

υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 14,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 10,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 23,4%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα ακούν στις διασκεδάσεις με συνομήλικους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 8,7% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 75%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 79,2% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 97,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, δεδομένου ότι $f(3,626)=160,37$, $p<0,001$, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 8.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 46,3%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Γενικότερα υπάρχει η τάση το ποσοστό να αυξάνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 31,4%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών και γενικότερα ότι υπάρχει η τάση το ποσοστό να αυξάνεται ανάλογα με την ηλικία.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 6,3%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τα ακούν στους γάμους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 50% η τρίτη γενιά ποσοστό 83,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 91,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 100,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι μέσες τιμές τους, δεδομένου ότι $f(3,626) = 13,97$, $p < 0,001$, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 8.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα ακούν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 11,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 27,2% και η πρώτη γενιά ποσοστό 37,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα ακούν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 24,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 31,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 9,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 25%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 27,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα ακούν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 15,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 12,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 8,8%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Ερώτηση: 2.4 Ποιοί παράγοντες σας ώθησαν να ακούτε τα σαρακατσάνικα τραγούδια;

Πίνακας 9. Πίνακας ο οποίος μας δείχνει τους παράγοντες που ώθησαν τους εξεταζόμενους να ακούν σαρακατσάνικα τραγούδια.

Παράγοντες	Ηλικιακή ομάδα				χ^2	df	Sig
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω			
Οικογενειακό περιβάλλον ^α	40,8	61,7	75,5	90,6	99,7	3	0,000
Σχολείο							
Πολιτιστικός σύλλογος ^β	73,0	38,3	3,8		264,5	3	0,000
Τηλεόραση - ραδιόφωνο ^γ	2,6	6,7	1,9	1,6	7,4	3	0,060
Μεγαλύτεροι ^δ	23,0	56,7	62,3	76,6	116,3	3	0,000

α: (χ^2 (BE=3,N=631)=99,7, p<0.001)β: (χ^2 (BE=3,N=631)=264,5, p<0.001)γ: (χ^2 (BE=3,N=631)=7,4, p=0,060)δ: (χ^2 (BE=3,N=631)=116,3, p<0.001)

Από τον πίνακα 9, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι την ώθησε να ακούει τα σαρακατσάνικα τραγούδια το οικογενειακό περιβάλλον σε ποσοστό 40,8%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 60,7%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 75,5% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 90,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι (χ^2 (BE=3,N=631)=99,7, p<0.001)

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους ώθησε το σχολείο όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι καμία ηλικιακή ομάδα δεν ωθήθηκε να ακούει σαρακατσάνικα τραγούδια από το σχολείο.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους ώθησε ο πολιτιστικός σύλλογος, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 73%, η τρίτη γενιά ποσοστό 38,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 3,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου (χ^2 (BE=3,N=631)=264,5, p<0.001). Συγκεκριμένα, το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι σημαντικά υψηλότερο από αυτό των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους ώθησε η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 2,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 1,6%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου (χ^2 (BE=3,N=631)=7,4, p=0,060)

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους ώθησαν οι μεγαλύτεροι, όπου τα παιδιά της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 23%, η τρίτη γενιά ποσοστό 56,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 62,3% και η πρώτη

γενιά ποσοστό 76,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=116,3, p<0.001$)

Ερώτηση: 2.5 Έχετε στην προσωπική σας συλλογή σαρακατσάνικα τραγούδια;

Πίνακας 10. Πίνακας ο οποίος μας δείχνει εάν οι εξεταζόμενοι έχουν στην προσωπική τους συλλογή σαρακατσάνικα τραγούδια.

Διαθέτουν στη συλλογή τους σαρακατσάνικα τραγούδια	ηλικιακή ομάδα				Σύνολο
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω	
ΝΑΙ	7,5	41,8	73,8	54,7	37,6
ΟΧΙ	92,5	58,2	26,2	45,3	62,4
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

($\chi^2(BE=3, N=631)=177,8, p<0.001$)

Όταν το p που βρίσκεται στο κάτω μέρος του πίνακα είναι μικρότερο από 0.05 τότε έχουμε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ δύο μεταβλητών. Η σχέση μεταξύ της ηλικίας των ατόμων και της ύπαρξης σαρακατσάνικων τραγουδιών στην προσωπική τους συλλογή είναι σημαντική επειδή $p<0.001$.

Σύμφωνα με τον πίνακα 10, όπου τα παιδιά της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι έχουν στην προσωπική τους συλλογή σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 7,5% , η τρίτη γενιά σε ποσοστό 41,8%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 73,8% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 54,7%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=177,8, p<0.001$). Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από αυτό των προηγούμενων γενιών.

Ερώτηση: 2.6 Τραγουδούσατε-Τραγουδάτε σαρακατσάνικα τραγούδια;

Πίνακας 11. Πίνακας ο οποίος δείχνει εάν οι εξεταζόμενοι τραγουδούν Σαρακατσάνικα τραγούδια

Τραγουδούν σαρακατσάνικα τραγούδια	Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω	
Αριθμός ατόμων	5	21	44	110	180
ποσοστό	2,1	14,9	36,1	85,9	28,5

($\chi^2(BE=3, N=630)=305,5, p<0.001$)

Από τα αποτελέσματα του πίνακα 11, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τραγουδά σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 2,1%, η

τρίτη γενιά σε ποσοστό 14,9%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 36,1% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 85,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=630)=305,5, p<0.001$)

Ερώτηση: 2.7 Τι τραγούδια συμπεριλαμβάνετε-συμπεριλαμβάνετε στις εκδηλώσεις και στα γλέντια σας;

Πίνακας 12. Πίνακας που δείχνει τα τραγούδια που συμπεριλαμβάνουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες στις διάφορες εκδηλώσεις και στα γλέντια τους.

Ηλικία 10-15 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Αντίφωνα Σαρακατσάνικα					100
Σαρακατσάνικα με οργανική συνοδεία	15,3	16,8	20,9	26,5	20,4
Δημοτικά- παραδοσιακά	5,6	18,4	19,4	26	30,6
Λαϊκά- Ρεμπέτικα	8,7	24,5	15,8	21,9	29,1
Μοντέρνα	49,5	26,5	11,2	7,1	5,6
Ξένα	34,7	18,9	14,3	14,8	17,3

Ηλικία 25-45 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Αντίφωνα Σαρακατσάνικα			3,3	6,7	90
Σαρακατσάνικα με οργανική συνοδεία	43,3	30	18,3	3,3	5
Δημοτικά- παραδοσιακά	31,7	26,7	13,3	13,3	15
Λαϊκά- Ρεμπέτικα	30	33,3	18,3	11,7	6,7
Μοντέρνα	21,7	25	21,7	10	21,7
Ξένα	11,7	18,3	11,7	20	38,3

Ηλικία 45-65 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Αντίφωνα Σαρακατσάνικα	1,9	18,9	18,9	26,4	34
Σαρακατσάνικα με οργανική συνοδεία	62,3	28,3	9,4		
Δημοτικά- παραδοσιακά	32,1	37,7	15,1	9,4	5,7
Λαϊκά- Ρεμπέτικα	7,5	22,6	24,5	22,6	22,6
Μοντέρνα		5,7	9,4	11,3	73,6
Ξένα				5,7	94,3

Ηλικία 65 και άνω	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Αντίφωνα Σαρακατσάνικα	12,5	26,6	35,9	14,1	10,9
Σαρακατσάνικα με οργανική συνοδεία	53,1	26,6	18,8	1,6	
Δημοτικά- παραδοσιακά	15,6	18,8	28,1	17,2	20,3
Λαϊκά- Ρεμπέτικα				14,1	85,9
Μοντέρνα					100
Ξένα					100

Πίνακας 12.1 Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές κατά ηλικιακή ομάδα των τραγουδιών που συμπεριλαμβάνονται στις εκδηλώσεις και στα γλέντια των εξεταζομένων.

	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω	Σύνολο	df	F	Sig
Αντίφωνα Σαρακατσάνικα ¹	1,0 ^a	1,1 ^a	2,3 ^b	3,2 ^γ	1,7	3	274,23	0,000
Σαρακατσάνικα με οργανική συνοδεία ²	2,8 ^a	4,0 ^b	4,5 ^γ	4,3 ^{βγ}	3,7	3	95,24	0,000
Δημοτικά- παραδοσιακά ³	2,4 ^a	3,5 ^b	3,8 ^b	2,9 ^γ	3,0	3	37,83	0,000
Λαϊκά- Ρεμπέτικα ⁴	2,6 ^a	3,7 ^b	2,7 ^a	1,1 ^γ	2,6	3	107,74	0,000
Μοντέρνα ⁵	4,1 ^a	3,2 ^b	1,5 ^γ	1,0 ^δ	2,7	3	299,46	0,000
Ξένα ⁶	3,4 ^a	2,5 ^b	1,1 ^γ	1,0 ^γ	2,2	3	170,52	0,000

1. (F(3,626)=274,23, p<0,001)

2. (F(3,626)=95,24, p<0,001)

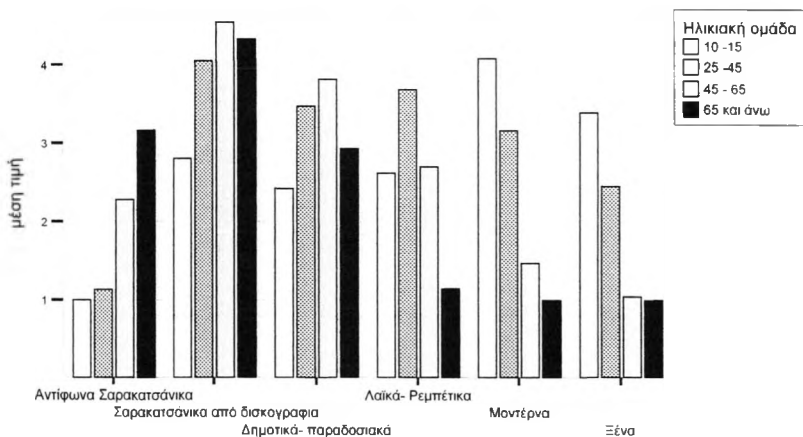
3. (F(3,626)=37,83, p<0,001)

4. (F(3,626)=107,74, p<0,001)

5. (F(3,626)=299,46, p<0,001)

6. (F(3,626)=170,52, p<0,001)

Γράφημα 2. Γράφημα το οποίο απεικονίζει τις μέσες τιμές επιλογής των τραγουδιών που συμπεριλαμβάνονται στις εκδηλώσεις και στα γλέντια των εξεταζομένων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 12, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της τα αντίφωνα σαρακατσάνικα τραγούδια σε ποσοστό 0% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 10%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 66% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 89,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, διότι (F(3,626)=274,23, p<0,001). Αντίθετα δεν

υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς καθόσον δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 12.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 26,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 3,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 35,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 26,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τα σαρακατσάνικα τραγούδια με οργανική συνοδεία, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τα συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της σε ποσοστό 79,6% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 95%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 100% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 100%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους, διότι ($F(3,626)=95,24, p<0,001$).

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 15,3%, η

τρίτη γενιά ποσοστό 43,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 62,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 53,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι σημαντικά χαμηλότερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 16,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 30%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 28,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 26,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 20,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 18,8%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης και πρώτης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 26,5%, η τρίτη γενιά ποσοστό 3,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 1,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από ότι οι προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τα δημοτικά-παραδοσιακά τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τα συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και τα γλέντια της σε ποσοστό 96,4% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 85%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 94,3% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 79,7%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, διότι ($F(3,626)=37,83, p<0,001$).

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 5,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 31,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 32,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 15,6 %, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,4%, η τρίτη γενιά δηλώνει

ποσοστό 26,7%, η δεύτερη γενιά δηλώνει ποσοστό 37,7% και η πρώτη γενιά δηλώνει ποσοστό 18,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 19,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 28,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 26%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 17,2%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τα λαϊκά- ρεμπέτικα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τα συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της σε ποσοστό 71,9% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 93,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 77,4% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 14,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, καθόσον διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, διότι ($F(3,626)=107,74$, $p<0,001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, καθόσον δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 30,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 24,5%, η τρίτη γενιά ποσοστό 33,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται

σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 15,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 24,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 21,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 11,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τα μοντέρνα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τα συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της σε ποσοστό 94,4% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 78,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 26,4% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, διότι ($F(3,626)=299,46, p<0,001$).

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 49,5%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0 %, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 26,5%, η τρίτη γενιά ποσοστό 25%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 11,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών

της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 10,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τα ξένα τραγούδια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τα συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της σε ποσοστό 82,7% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 61,7%, η δεύτερη γενιά, σε ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, διότι ($F(3,626)=170,52, p<0,001$).

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 34,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 11,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0 %, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 14,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 11,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τα συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 14,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 20,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ

υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Ερώτηση: 3.1. Ποιους χορούς γνωρίζετε να χορεύετε;

Πίνακας 13. Πίνακας που δείχνει ποιους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

Ηλικιακή ομάδα 10-15 ετών					
Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	35,7	42,3	9,2	10,7	2,0
Άλλους παραδοσιακούς	27,6	25,5	14,8	13,3	18,9
Λαϊκούς	8,7	31,1	14,8	13,3	32,1
Μοντέρνους	51,0	22,4	8,7	3,6	14,3
Ξένους	36,7	18,9	6,6	10,7	27,0

Ηλικιακή ομάδα 25-45					
Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	61,7	28,3	10,0	0,0	0,0
Άλλους παραδοσιακούς	20,0	33,3	21,7	13,3	11,7
Λαϊκούς	8,3	25,0	46,7	5,0	15,0
Μοντέρνους	5,0	16,7	15,0	3,3	60,0
Ξένους	3,3	6,7	13,3	6,7	70,0

Ηλικιακή ομάδα 45-65					
Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	75,5	18,9	5,7	0,0	0,0
Άλλους παραδοσιακούς	17,0	39,6	17,0	11,3	15,1
Λαϊκούς	11,3	22,6	18,9	15,1	32,1
Μοντέρνους	0,0	0,0	9,4	11,3	79,2
Ξένους	0,0	0,0	7,5	9,4	83,0

Ηλικιακή ομάδα 65 και άνω					
Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	85,9	7,8	6,3	0,0	0,0
Άλλους παραδοσιακούς	10,9	15,6	10,9	7,8	54,7
Λαϊκούς	1,6	10,9	4,7	4,7	78,1
Μοντέρνους	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Ξένους	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0

Πίνακας 13.1. Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές και την ανάλυση διακύμανσης των επιλογών των εξεταζομένων της ερώτησης 3.1

Χοροί	10-15	25-45	45-65	65 και άνω	df	F	Sig.
Σαρακατσάνικοι ¹	3,99 ^a	4,52 ^b	4,70 ^{bγ}	4,80 ^γ	3	38,77	0,000
Άλλοι παραδοσιακοί ²	3,30 ^a	3,37 ^a	3,32 ^a	2,20 ^b	3	21,67	0,000
Λαϊκοί ³	2,71 ^a	2,77 ^a	2,49 ^a	1,53 ^b	3	26,62	0,000
Μοντέρνοι ⁴	3,92 ^a	2,03 ^b	1,30 ^γ	1,00 ^γ	3	255,15	0,000
Ξένοι ⁵	3,28 ^a	1,67 ^b	1,25 ^γ	1,00 ^γ	3	141,30	0,000

1. (F(3,626)=38,77, p<0,001)

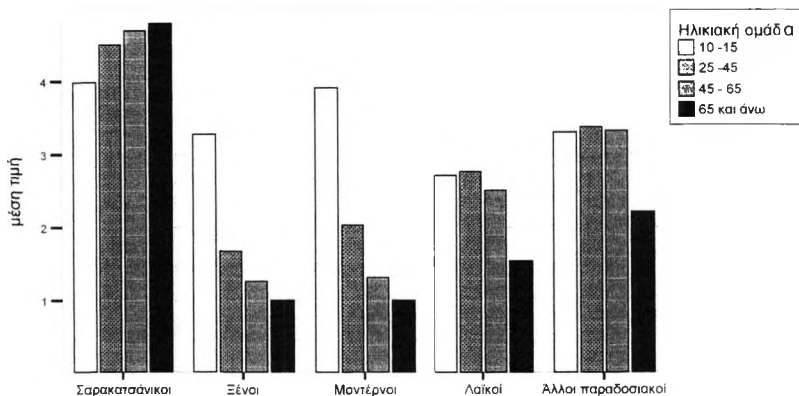
2. (F(3,626)=21,67, p<0,001)

3. (F(3,626)=26,62, p<0,001)

4. (F(3,626)=255,15, p<0,001)

5. (F(3,626)=141,30, p<0,001)

Γράφημα 3. Γράφημα το οποίο απεικονίζει τις μέσες τιμές των χορών που γνωρίζουν να χορεύουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

Από τον πίνακα 13.1, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 98,0% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 100%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 100% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 100%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι ($F(3,626)=38,77, p<0,001$)

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "άριστα", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 35,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 61,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 75,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 85,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει πολύ μικρότερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "πολύ καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 42,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 28,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 9,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 10,0%, η

δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 6,3%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "μέτρια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 10,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τους άλλους παραδοσιακούς χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τους γνωρίζει σε ποσοστό 81,1% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 88,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 84,9% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 45,3%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, διότι ($F(3,626)=21,67, p<0,001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "άριστα", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 27,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 20%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "πολύ καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 25,5%, η τρίτη γενιά ποσοστό 33,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 39,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 15,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 14,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "μέτρια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τους λαϊκούς χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 67,9% η τρίτη γενιά ποσοστό 85%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 67,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον ($F(3,626)=26,62$, $p<0,001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "άριστα", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 8,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 1,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "πολύ καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 31,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 25,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 14,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 46,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 4,7%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "μέτρια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 5,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 4,7%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν

υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τους μοντέρνους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 85,7% η τρίτη γενιά ποσοστό 40%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 20,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον ($F(3,626)=255,15, p<0,001$), καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "άριστα", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 51,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 5,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "πολύ καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 22,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "μέτρια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 3,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 3,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που αφορά τους ξένους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 73,0% η τρίτη γενιά ποσοστό 30,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον ($F(3,626)=141,30, p<0,001$), όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "άριστα", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 36,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 3,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "πολύ καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "καλά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 6,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους γνωρίζουν "μέτρια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 10,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Πίνακας 13.2 Πίνακας που δείχνει ποιούς χορούς γνωρίζουν να χορεύουν τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών κατά φύλο.

Αγόρια	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χορών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		33,3	35,6	15,6	13,3	2,2
Άλλοι παραδοσιακοί		11,1	21,1	23,3	27,8	16,7
Λαϊκοί		14,4	40,0	7,8	7,8	30,0
Μοντέρνοι		43,3	14,4	13,3	5,6	23,3
Ξένοι		31,1	14,4	6,7	10,0	37,8

Κορίτσια	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χορών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		37,1	48,6	3,8	8,6	1,9
Άλλοι παραδοσιακοί		41,9	28,6	7,6	1,0	21,0
Λαϊκοί		2,9	23,8	21,0	18,1	34,3
Μοντέρνοι		58,1	29,5	4,8	1,9	5,7
Ξένοι		41,9	22,9	6,7	11,4	17,1

Πίνακας 13.2α Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές της πενταβάθμιας κλίμακας επιπέδου γνώσης των χορών κατά φύλο.

Χοροί	Φύλο		
	Άρρεν	Θήλυ	Σύνολο
Σαρακατσάνικοι	3,84 ^α	4,10^β	3,98
Άλλοι παραδοσιακοί	2,82 ^α	3,70^β	3,29
Λαϊκοί	3,01^α	2,43 ^β	2,70
Μοντέρνοι	3,49 ^α	4,32^β	3,94
Ξένοι	2,91 ^α	3,61^β	3,29

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,05$ σύμφωνα με τον έλεγχο F (Ανάλυση Διακύμανσης). Με έντονους χαρακτήρες δηλώνονται οι μεγαλύτερες τιμές στην περίπτωση των σημαντικών διαφορών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 13.2, όπου τα αγόρια ηλικίας 10-15 ετών δηλώνουν ότι γνωρίζουν τους σαρακατσανικούς χορούς σε ποσοστό 97,8%, το οποίο προκύπτει από το 33,3% που τους γνωρίζει άριστα, το 35,6% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 15,6% που τους γνωρίζει καλά και το 13,3% που τους γνωρίζει μέτρια σε σχέση με τα κορίτσια ηλικίας 10-15 ετών, τα οποία δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 98,1%, το οποίο προκύπτει από το 37,1% που τους γνωρίζει άριστα, το 46,6% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 3,8% που τους γνωρίζει καλά και το 8,6% που τους γνωρίζει μέτρια, διαπιστώνεται ότι τα κορίτσια γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους σαρακατσάνικους χορούς από τα αγόρια, διότι η μέση τιμή 4,10 του επιπέδου γνώσης των σαρακατσάνικων χορών των κοριτσιών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 3,84 του επιπέδου γνώσης των σαρακατσάνικων χορών των αγοριών, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.2α.

Στην περίπτωση των άλλων παραδοσιακών χορών, όπου τα αγόρια ηλικίας 10-15 ετών δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 83,3%, το οποίο προκύπτει από το 11,1% που τους γνωρίζει άριστα, το 21,1% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 23,3% που τους γνωρίζει καλά και το 27,8% που τους γνωρίζει μέτρια, σε σχέση με τα κορίτσια ηλικίας 10-15 ετών, τα οποία δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 79,0%, το οποίο προκύπτει από το 41,9% που τους γνωρίζει άριστα, το 28,6% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 7,6% που τους γνωρίζει καλά και το 1,0% που τους γνωρίζει μέτρια, διαπιστώνεται ότι τα κορίτσια γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους άλλους παραδοσιακούς χορούς από τα αγόρια, διότι η μέση τιμή 3,70 του επιπέδου γνώσης των άλλων παραδοσιακών χορών των κοριτσιών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 2,82 του επιπέδου γνώσης των άλλων παραδοσιακών χορών των αγοριών, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.2α.

Στην περίπτωση των λαϊκών χορών, όπου τα αγόρια ηλικίας 10-15 ετών δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 70,0%, το οποίο προκύπτει από το 14,4% που τους γνωρίζει άριστα, το 40,0% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 7,8% που τους γνωρίζει καλά και το 7,8% που τους γνωρίζει

μέτρια, σε σχέση με τα κορίτσια ηλικίας 10-15 ετών τα οποία δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 65,7%, το οποίο προκύπτει από το 2,9% που τους γνωρίζει άριστα, το 23,8% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 21,0% που τους γνωρίζει καλά και το 18,1% που τους γνωρίζει μέτρια, διαπιστώνεται ότι τα αγόρια γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους λαϊκούς χορούς από ότι τα κορίτσια διότι η μέση τιμή 3,01 του επιπέδου γνώσης των λαϊκών χορών των αγοριών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 2,43 του επιπέδου γνώσης των λαϊκών χορών των κοριτσιών, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.2α.

Στην περίπτωση των μοντέρνων χορών, όπου τα αγόρια ηλικίας 10-15 ετών δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 76,7%, το οποίο προκύπτει από το 43,3% που τους γνωρίζει άριστα, το 14,4% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 13,3% που τους γνωρίζει καλά και το 5,6% που τους γνωρίζει μέτρια, σε σχέση με τα κορίτσια ηλικίας 10-15 ετών τα οποία δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 94,3%, το οποίο προκύπτει από το 58,1% που τους γνωρίζει άριστα, το 29,5% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 4,8% που τους γνωρίζει καλά και το 1,9% που τους γνωρίζει μέτρια, διαπιστώνεται ότι τα κορίτσια γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους μοντέρνους χορούς από τα αγόρια, διότι η μέση τιμή 4,32 του επιπέδου γνώσης των μοντέρνων χορών των κοριτσιών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 3,49 του επιπέδου γνώσης των μοντέρνων χορών των αγοριών, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.2α.

Στην περίπτωση των ξένων χορών, όπου τα αγόρια ηλικίας 10-15 ετών δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 62,2%, το οποίο προκύπτει από το 31,1% που τους γνωρίζει άριστα, το 14,4% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 6,7% που τους γνωρίζει καλά και το 10,0% που τους γνωρίζει μέτρια, σε σχέση με τα κορίτσια ηλικίας 10-15 ετών ,τα οποία δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 82,9%, το οποίο προκύπτει από το 41,9% που τους γνωρίζει άριστα, το 22,9% που τους γνωρίζει πολύ καλά, το 6,7% που τους γνωρίζει καλά και το 11,4% που τους γνωρίζει μέτρια, διαπιστώνεται ότι τα κορίτσια γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους ξένους χορούς από τα αγόρια, διότι η μέση τιμή 3,61 του επιπέδου γνώσης των ξένων χορών των κοριτσιών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 2,91 του επιπέδου γνώσης των ξένων χορών των αγοριών, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.2α.

Πίνακας 13.3. Πίνακας που δείχνει ποιους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών κατά περιοχή κατοικίας.

Αστική περιοχή κατοικίας	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χορών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		31,9	53,2	8,5	6,4	
Άλλοι παραδοσιακοί		21,3	42,6	19,1	6,4	10,6
Λαϊκοί		4,3	27,7	19,1	10,6	38,3
Μοντέρνοι		70,2	17,0			12,8
Ξένοι		57,4	12,8	4,3		25,5

Ημιαστική περιοχή κατοικίας	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χωρών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		43,5	37,0	4,3	10,9	4,3
Άλλοι παραδοσιακοί		28,3	15,2	13,0	4,3	39,1
Λαϊκοί		8,7	41,3	8,7	8,7	32,6
Μοντέρνοι		26,1	41,3	4,3		28,3
Ξένοι		8,7	28,3	13,0	10,9	39,1

Αγροτική περιοχή κατοικίας	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χωρών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		34,0	39,8	11,7	12,6	1,9
Άλλοι παραδοσιακοί		30,1	22,3	13,6	20,4	13,6
Λαϊκοί		10,7	28,2	15,5	16,5	29,1
Μοντέρνοι		53,4	16,5	14,6	6,8	8,7
Ξένοι		39,8	17,5	4,9	15,5	22,3

Πίνακας 13.3α Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές της πενταβάθμιας κλίμακας επιπέδου γνώσης των χωρών κατά περιοχή κατοικίας.

Χοροί	Τόπος κατοικίας			
	Αστική	Ημιαστική	Αγροτική	Σύνολο
Σαρακατσάνικοι	4,11	4,04	3,91	3,99
Άλλοι παραδοσιακοί	3,57^a	2,89 ^b	3,35 ^{ab}	3,30
Λαϊκοί	2,49	2,85	2,75	2,71
Μοντέρνοι	4,32^a	3,37 ^b	3,99 ^a	3,92
Ξένοι	3,77^a	2,57 ^b	3,37 ^a	3,28

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,05$ σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni. Με έντονους χαρακτήρες δηλώνονται οι μεγαλύτερες τιμές στην περίπτωση των σημαντικών διαφορών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 13.3, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν μόνιμα σε αστική περιοχή δηλώνουν ότι γνωρίζουν τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 100%, το οποίο προκύπτει από το 31,9% που τους γνωρίζει "άριστα", το 53,2% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 8,5% που τους γνωρίζει "καλά" και το 6,4% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν μόνιμα σε ημιαστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 95,7% το οποίο προκύπτει από το 43,5% που τους γνωρίζει "άριστα", το 37,0% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 4,3% που τους γνωρίζει "καλά" και το 10,9% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν μόνιμα σε αγροτική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 98,1%, το οποίο προκύπτει από το 34,0% που τους γνωρίζει "άριστα", το 39,8% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 11,7% που τους γνωρίζει "καλά" και το 12,6% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της γνώσης των σαρακατσάνικων χορών και της μόνιμης περιοχής κατοικίας, καθόσον δεν

υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των αντίστοιχων μέσων όρων, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.3α

Στην περίπτωση που αφορά τους άλλους παραδοσιακούς χορούς όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 89,4%, το οποίο προκύπτει από το 21,3% που τους γνωρίζει "άριστα", το 42,6% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 19,1% που τους γνωρίζει "καλά" και το 6,4% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, τα οποία δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 60,9%, το οποίο προκύπτει από το 28,3% που τους γνωρίζει "άριστα", το 15,2% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 13,0% που τους γνωρίζει "καλά" και το 4,3% που τους γνωρίζει "μέτρια", και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αγροτική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 86,4%, το οποίο προκύπτει από το 30,1% που τους γνωρίζει "άριστα", το 22,3% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 13,6% που τους γνωρίζει "καλά" και το 20,4% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά τη γνώση των άλλων παραδοσιακών χορών μεταξύ των παιδιών που διαμένουν σε αστική περιοχή και αυτών που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές διαφέρουν σημαντικά. Συγκεκριμένα τα παιδιά που διαμένουν μόνιμα σε αστική περιοχή γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους άλλους παραδοσιακούς χορούς σε σχέση με αυτά που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, διότι η αντίστοιχη μέση τιμή 3,57 είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 2,89, που αντιστοιχεί στην ημιαστική περιοχή, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που διαμένουν σε αστική περιοχή και αυτών που διαμένουν σε αγροτική περιοχή, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές 3,57 και 3,35 δεν διαφέρουν σημαντικά, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.3α. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η γνώση για τους άλλους παραδοσιακούς χορούς δεν διαφέρει σημαντικά μεταξύ της ημιαστικής περιοχής και της αγροτικής περιοχής, καθόσον δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 2,89 και 3,35.

Στην περίπτωση που αφορά τους λαϊκούς χορούς, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 61,7%, το οποίο προκύπτει από το 4,3% που τους γνωρίζει "άριστα", το 27,7% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 19,1% που τους γνωρίζει "καλά" και το 10,6% που τους γνωρίζει "μέτρια" τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 67,4%, το οποίο προκύπτει από το 8,7% που τους γνωρίζει "άριστα", το 41,3% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 8,7% που τους γνωρίζει "καλά" και το 8,7% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αγροτική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 70,9%, το οποίο προκύπτει από

το 10,7% που τους γνωρίζει "άριστα", το 28,2% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 15,5% που τους γνωρίζει "καλά" και το 16,5% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά τη γνώση των λαϊκών χορών μεταξύ των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε διάφορες περιοχές δεδομένου ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των αντίστοιχων μέσων τιμών, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.3α.

Στην περίπτωση που αφορά τους μοντέρνους χορούς, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 87,2%, το οποίο προκύπτει από το 70,2% που τους γνωρίζει "άριστα", το 17,0% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 0% που τους γνωρίζει "καλά" και το 0% που τους γνωρίζει "μέτρια" τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 71,7%, το οποίο προκύπτει από το 26,1% που τους γνωρίζει "άριστα", το 41,3% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 4,3% που τους γνωρίζει "καλά" και το 0% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αγροτική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 91,3%, το οποίο προκύπτει από το 53,4% που τους γνωρίζει "άριστα", το 16,5% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 14,6% που τους γνωρίζει "καλά" και το 6,8% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά τη γνώση των μοντέρνων χορών μεταξύ των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αστική περιοχή και αυτών που διαμένουν σε ημιαστική, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές διαφέρουν σημαντικά. Συγκεκριμένα τα παιδιά που διαμένουν μόνιμα σε αστική περιοχή γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους μοντέρνους χορούς σε σχέση με αυτά που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, διότι η μέση τιμή του επιπέδου γνώσης των μοντέρνων χορών που αντιστοιχεί στην αστική περιοχή 4,32 είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 3,37, η οποία αντιστοιχεί στην ημιαστική περιοχή. Ακόμη διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά τη γνώση των μοντέρνων χορών μεταξύ των παιδιών που διαμένουν σε αστική περιοχή και αυτών που διαμένουν σε αγροτική περιοχή, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές δεν διαφέρουν σημαντικά, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.3α.

Στην περίπτωση που αφορά τους ξένους χορούς, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 74,5%, το οποίο προκύπτει από το 57,4% που τους γνωρίζει "άριστα", το 12,8% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 4,3% που τους γνωρίζει "καλά" και το 0% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 68,9%, το οποίο προκύπτει από το 8,7% που τους γνωρίζει "άριστα", το 28,3% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 13,0% που τους γνωρίζει "καλά" και το 10,9% που τους γνωρίζει "μέτρια"

και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αγροτική περιοχή δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 77,7%, το οποίο προκύπτει από το 39,8% που τους γνωρίζει "άριστα", το 17,5% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 4,9% που τους γνωρίζει "καλά" και το 15,5% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά τη γνώση των ξένων χωρών μεταξύ των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών που διαμένουν σε αστική περιοχή και αυτών που διαμένουν σε αγροτική, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές δεν διαφέρουν σημαντικά, ενώ υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που διαμένουν σε αστική περιοχή και αυτών που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, δεδομένου ότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές διαφέρουν σημαντικά. Συγκεκριμένα τα παιδιά που διαμένουν μόνιμα σε αστική περιοχή γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους ξένους χορούς σε σχέση με αυτά που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή, διότι η μέση τιμή που αφορά το επίπεδο γνώσης των ξένων χωρών 3,77 στην αστική περιοχή είναι σημαντικά μεγαλύτερη από την αντίστοιχη μέση τιμή που αφορά το επίπεδο γνώσης των ξένων χωρών 2,57 στην ημιαστική περιοχή, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.3α.

Πίνακας 13.4 Πίνακας που δείχνει ποιους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών σύμφωνα με την καταγωγή από τους δύο γονείς, μόνο από πατέρα, μόνο από μητέρα

Από τους δύο γονείς	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χωρών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		61,7	23,4	6,4	6,4	2,1
Άλλοι παραδοσιακοί		40,4	27,7	4,3	2,1	25,5
Λαϊκοί		4,3	21,3	17,0	14,9	42,6
Μοντέρνοι		42,6	23,4	6,4	2,1	25,5
Ξένοι		17,0	31,9	2,1	17,0	31,9

Μόνο από πατέρα	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χωρών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		28,0	51,7	8,5	11,9	
Άλλοι παραδοσιακοί		22,0	28,0	21,2	20,3	8,5
Λαϊκοί		11,0	38,1	13,6	11,0	26,3
Μοντέρνοι		56,8	24,6	9,3	4,2	5,1
Ξένοι		44,9	16,1	5,9	11,0	22,0

Μόνο από μητέρα	Βαθμός του επιπέδου γνώσης των χωρών					
	Χοροί	άριστα	πολύ καλά	καλά	μέτρια	καθόλου
Σαρακατσάνικοι		25,8	35,5	16,1	12,9	9,7
Άλλοι παραδοσιακοί		29,0	12,9	6,5	3,2	48,4
Λαϊκοί		6,5	19,4	16,1	19,4	38,7
Μοντέρνοι		41,9	12,9	9,7	3,2	32,3
Ξένοι		35,5	9,7	16,1		38,7

Πίνακας 13.4α Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές της πενταβάθμιας κλίμακας επιπέδου γνώσης των χορών σύμφωνα με την καταγωγή από τον έναν ή τους δύο γονείς.

Χοροί	Καταγωγή			Σύνολο
	Από τους δύο γονείς	Μόνο από πατέρα	Μόνο από μητέρα	
Σαρακατσάνικοι	4,36 ^α	3,96 ^β	3,55 ^β	3,99
Άλλοι παραδοσιακοί	3,55 ^α	3,35 ^{αβ}	2,71 ^β	3,30
Λαϊκοί	2,30 ^α	2,97 ^β	2,35 ^{αβ}	2,71
Μοντέρνοι	3,55 ^α	4,24 ^β	3,29 ^α	3,92
Ξένοι	2,85 ^α	3,51 ^β	3,03 ^{αβ}	3,28

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,05$ σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni. Με έντονους χαρακτήρες δηλώνονται οι μεγαλύτερες τιμές στην περίπτωση σημαντικών διαφορών

Σύμφωνα με τον πίνακα 13.4, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς δηλώνουν ότι γνωρίζουν τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 97,9%, το οποίο προκύπτει από το 61,7% που τους γνωρίζει "άριστα", το 23,4% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 6,4% που τους γνωρίζει "καλά" και το 6,4% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 100%, το οποίο προκύπτει από το 28,0% που τους γνωρίζει "άριστα", το 51,7% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 8,5% που τους γνωρίζει "καλά" και το 11,9% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή μόνο από μητέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 90,3%, το οποίο προκύπτει από το 25,8% που τους γνωρίζει "άριστα", το 35,5% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 16,1% που τους γνωρίζει "καλά" και το 12,9% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι η γνώση των σαρακατσάνικων χορών των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών με καταγωγή από τους δύο γονείς διαφέρει σημαντικά από τα παιδιά ηλικίας που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα και μόνο από μητέρα, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή από τους δύο γονείς γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους σαρακατσάνικους χορούς σε σχέση με αυτά που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα ή μόνο από μητέρα διότι η αντίστοιχη μέση τιμή 4,36, η οποία αφορά τα παιδιά με καταγωγή από τους δύο γονείς είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 3,96 που αφορά την καταγωγή μόνο από πατέρα, καθώς και από τη μέση τιμή 3,55 που αφορά την καταγωγή μόνο από μητέρα, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α. Αντίθετα, δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών, τα οποία έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα και αυτών που έχουν καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές 3,96 και 3,55.

Στην περίπτωση των άλλων παραδοσιακών χορών, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 74,5%, το οποίο προκύπτει από το 40,4% που τους γνωρίζει "άριστα", το 27,7% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 4,3% που τους γνωρίζει "καλά" και το 2,1% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 91,5%, το οποίο προκύπτει από το 22,0% που τους γνωρίζει "άριστα", το 28,0% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 21,2% που τους γνωρίζει "καλά" και το 20,3% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 51,5%, το οποίο προκύπτει από το 29,0% που τους γνωρίζει "άριστα", το 12,9% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 6,5% που τους γνωρίζει "καλά" και το 3,2% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι η γνώση για τους άλλους παραδοσιακούς χορούς των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών με καταγωγή από τους δύο γονείς διαφέρει σημαντικά από τα παιδιά ηλικίας που έχουν καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή από τους δύο γονείς γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους άλλους παραδοσιακούς χορούς σε σχέση με αυτά που έχουν καταγωγή μόνο από μητέρα διότι η μέση τιμή 3,55 που αφορά τα παιδιά με καταγωγή από τους δύο γονείς είναι σημαντικά μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 2,71 που αφορά την καταγωγή μόνο από μητέρα, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α. Αντίθετα, δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών με καταγωγή από τους δύο γονείς και καταγωγή από πατέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές 3,55 και 3,35 δεν διαφέρουν σημαντικά. Ακόμη διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και αυτών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές 3,35 και 2,71 δεν διαφέρουν σημαντικά, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α.

Στην περίπτωση των λαϊκών χορών, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 57,4%, το οποίο προκύπτει από το 4,3% που τους γνωρίζει "άριστα", το 21,3% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 17,0% που τους γνωρίζει "καλά" και το 14,9% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 73,7%, το οποίο προκύπτει από το 11,0% που τους γνωρίζει "άριστα", το 38,1% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 13,6% που τους γνωρίζει "καλά" και το 11,0% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό

61,3%, το οποίο προκύπτει από το 6,5% που τους γνωρίζει "άριστα", το 19,4% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 16,1% που τους γνωρίζει "καλά" και το 19,4% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι η γνώση των λαϊκών χορών των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών με καταγωγή από τους δύο γονείς διαφέρει σημαντικά από τα παιδιά ηλικίας που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα, διότι διαφέρουν οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 2,30 και 2,97. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους λαϊκούς χορούς σε σχέση με αυτά που έχουν καταγωγή από τους δύο γονείς, διότι η μέση τιμή 2,30 η οποία αφορά τα παιδιά με καταγωγή από τους δύο γονείς είναι σημαντικά μικρότερη από τη μέση τιμή 2,97 που αφορά τα παιδιά με καταγωγή από τους δύο γονείς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α. Αντίθετα, δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών ηλικίας 10-15ετών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή από τους δύο γονείς και μόνο από μητέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 2,30 και 2,35 δεν διαφέρουν σημαντικά. Ακόμη διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και αυτών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 2,97 και 2,35 δεν διαφέρουν σημαντικά, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α.

Στην περίπτωση των μοντέρνων χορών, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 74,5%, το οποίο προκύπτει από το 42,6% που τους γνωρίζει "άριστα", το 23,4% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 6,4% που τους γνωρίζει "καλά" και το 2,1% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 94,9%, το οποίο προκύπτει από το 56,8% που τους γνωρίζει "άριστα", το 24,6% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 9,3% που τους γνωρίζει "καλά" και το 4,2% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 67,7%, το οποίο προκύπτει από το 41,9% που τους γνωρίζει "άριστα", το 12,9% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 9,7% που τους γνωρίζει "καλά" και το 3,2% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι η γνώση των μοντέρνων χορών των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών με καταγωγή από τους δύο γονείς διαφέρει σημαντικά από τα παιδιά ηλικίας που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 3,55 και 4,24. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους μοντέρνους χορούς σε σχέση με αυτά που έχουν καταγωγή από τους δύο γονείς, διότι η αντίστοιχη μέση τιμή 4,24 η οποία αφορά τα παιδιά με καταγωγή μόνο από πατέρα είναι σημαντικά

μεγαλύτερη από τη μέση τιμή 3,55 που αφορά τα παιδιά με καταγωγή από τους δύο γονείς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α. Ακόμη υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και αυτών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 4,24 και 3,29 διαφέρουν σημαντικά. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα γνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τους μοντέρνους χορούς σε σχέση με αυτά που έχουν καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι η μέση τιμή 4,24 της γνώσης των μοντέρνων χορών η οποία αφορά τα παιδιά με καταγωγή μόνο από πατέρα είναι σημαντικά μεγαλύτερη από την μέση τιμή 3,29 που αφορά τα παιδιά με καταγωγή μόνο από μητέρα, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α. Επίσης, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή από τους δύο γονείς και αυτών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές 3,55 και 3,29 δεν διαφέρουν σημαντικά, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α.

Στην περίπτωση των ξένων χορών, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή και από τους δύο γονείς δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 68,1%, το οποίο προκύπτει από το 17,0% που τους γνωρίζει "άριστα", το 31,9% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 2,1% που τους γνωρίζει "καλά" και το 17,0% που τους γνωρίζει "μέτρια", τα παιδιά με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα όπου δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 78,0%, το οποίο προκύπτει από το 44,9% που τους γνωρίζει "άριστα", το 16,1% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 5,9% που τους γνωρίζει "καλά" και το 11,0% που τους γνωρίζει "μέτρια" και τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών με σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα δηλώνουν ότι τους γνωρίζουν σε ποσοστό 61,3%, το οποίο προκύπτει από το 35,5% που τους γνωρίζει "άριστα", το 9,7% που τους γνωρίζει "πολύ καλά", το 16,1% που τους γνωρίζει "καλά" και το 0% που τους γνωρίζει "μέτρια" διαπιστώνεται ότι το επίπεδο της γνώσης των ξένων χορών των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών με καταγωγή από τους δύο γονείς διαφέρει σημαντικά από το επίπεδο της γνώσης των παιδιών που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους 2,85 και 3,51 διαφέρουν σημαντικά. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών που έχουν καταγωγή από τους δύο γονείς γνωρίζουν σε μικρότερο βαθμό τους ξένους χορούς σε σχέση με αυτά που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα, διότι η μέση τιμή 2,85 η οποία αφορά τα παιδιά με καταγωγή από τους δύο γονείς είναι σημαντικά μικρότερη από τη μέση τιμή 3,51 η οποία αφορά την καταγωγή μόνο από πατέρα, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α. Αντίθετα, μεταξύ του επιπέδου της γνώσης των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή από τους δύο γονείς και αυτών

που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα δεν υφίσταται σημαντική διαφορά, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές 2,85 και 3,03 δεν διαφέρουν σημαντικά. Ακόμη διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των παιδιών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από πατέρα και αυτών που έχουν σαρακατσάνικη καταγωγή μόνο από μητέρα, διότι οι αντίστοιχες μέσες τιμές 3,51 και 3,03 δεν διαφέρουν σημαντικά, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 13.4α.

Πίνακας 13.5 Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές της πενταβάθμιας κλίμακας του επιπέδου γνώσης των γορών των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα.

Χοροί	Δημοτικό σχολείο	Γυμνάσιο	Λύκειο	Ανώτερη εκπαίδευση	Ανώτατη εκπαίδευση
Σαρακατσάνικοι	3,83	3,88	4,02	4,16	3,85
Άλλοι παραδοσιακοί	4,00	3,33	3,03	3,52	3,95
Λαϊκοί	2,50	2,95	2,53	2,77	3,05
Μοντέρνοι	2,67	3,67	3,87	4,35	4,45
Ξένοι	1,67	3,40	3,34	3,42	2,95

Πίνακας 13.5α Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές της πενταβάθμιας κλίμακας του επιπέδου γνώσης των χωρών των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας.

Χοροί	Δημοτικό σχολείο	Γυμνάσιο	Λύκειο	Ανώτερη εκπαίδευση	Ανώτατη εκπαίδευση
Σαρακατσάνικοι	4,42	3,73	3,94	4,29	4,16
Άλλοι παραδοσιακοί	3,25	3,17	3,40	2,88	3,58
Λαϊκοί	2,58	2,34	2,73	3,17	2,89
Μοντέρνοι	2,75	3,71	3,99	4,25	4,37
Ξένοι	2,08	3,41	3,33	3,54	3,11

Πίνακας 13.5β Πίνακας που δείχνει τους συντελεστές συσχέτισης (Spearman r) μεταξύ του επιπέδου γνώσης των γορών και του μορφωτικού επιπέδου των γονέων.

Χοροί	Μορφωτικό επίπεδο		
	Πατέρα	Μητέρας	Δύο γονέων
Σαρακατσάνικοι	0,03	0,07	0,06
Άλλοι παραδοσιακοί	0,08	0,02	0,06
Λαϊκοί	0,03	0,13*	0,09
Μοντέρνοι	0,23**	0,23**	0,26**
Ξένοι	0,02	0,07	0,05

* Συσχέτιση, σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0.05$ (αμφίπλευρο ελέγχου)

** Συσχέτιση, σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0.01$ (αμφίπλευρο ελέγχου)

Οι θετικές τιμές των συντελεστών συσχέτισης φανερώνουν τη θετική συσχέτιση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων και στη γνώση των χωρών.

Από τον πίνακα 13.5β διαφαίνεται ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου μόρφωσης της μητέρας και των λαϊκών- ρεμπέτικων χωρών και μεταξύ του επιπέδου μόρφωσης του πατέρα και της μητέρας και των μοντέρνων χωρών.

Ερώτηση: 3.2. Ποιούς χορούς συμπεριλαμβάνετε-συμπεριλαμβάνετε στις εκδηλώσεις και στα γλέντια σας;

Πίνακας 14. Πίνακας που δείχνει ποιούς χορούς συμπεριλαμβάνουν οι εξεταζόμενοι στις διάφορες εκδηλώσεις και στα γλέντια τους.

Ηλικιακή ομάδα 10-15 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	12,8	13,8	22,4	25,0	26,0
Άλλους παραδοσιακούς	3,6	17,3	17,9	29,1	32,1
Λαϊκούς	6,6	18,4	18,9	21,9	34,2
Μοντέρνους	45,9	28,1	9,7	8,2	8,2
Ξένους	27,6	17,3	20,9	15,8	18,4

Ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	40,0	30,0	20,0	3,3	6,7
Άλλους παραδοσιακούς	26,7	30,0	10,0	13,3	20,0
Λαϊκούς	25,0	31,7	23,3	10,0	10,0
Μοντέρνους	18,3	23,3	18,3	6,7	33,3
Ξένους	8,3	16,7	10,0	18,3	46,7

Ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	47,2	26,4	7,5	13,2	5,7
Άλλους παραδοσιακούς	28,3	34,0	18,9	11,3	7,5
Λαϊκούς	5,7	20,8	22,6	24,5	26,4
Μοντέρνους		3,8	7,5	9,4	79,2
Ξένους				1,9	98,1

Ηλικιακή ομάδα 65 και άνω	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Σαρακατσάνικους	51,6	20,3	14,1	4,7	9,4
Άλλους παραδοσιακούς	12,5	17,2	25,0	21,9	23,4
Λαϊκούς				7,8	92,2
Μοντέρνους					100,0
Ξένους					100,0

Πίνακας 14.1 Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές των χορών που συμπεριλαμβάνουν οι εξεταζόμενοι στις διάφορες εκδηλώσεις και στα γλέντια τους.

Χοροί	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω	Σύνολο	df	F	Sig
Σαρακατσάνικοι ¹	2,62 ^a	3,93 ^β	3,96 ^β	4,00 ^β	3,45	3	54,42	,000
Άλλοι παραδοσιακοί ²	2,31 ^a	3,30 ^β	3,64 ^β	2,73 ^γ	2,88	3	34,73	,000
Λαϊκοί ³	2,4 ^a	3,52 ^β	2,55 ^a	1,08 ^γ	2,41	3	102,26	,000
Μοντέρνοι ⁴	3,95 ^a	2,87 ^β	1,36 ^γ	1,00 ^δ	2,61	3	254,11	,000
Ξένοι ⁵	3,20 ^a	2,22 ^β	1,02 ^γ	1,00 ^γ	2,11	3	156,34	,000

1 F(3,626)=54,42, p<0,001

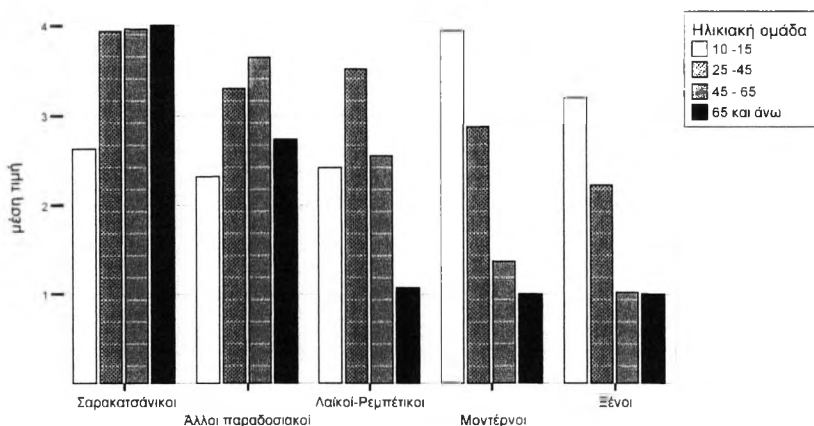
2 F(3,626)=34,73, p<0,001

3 F(3,626)=102,26, p<0,001

4 F(3,626)=254,11, p<0,001

5 F(3,626)=156,34, p<0,001

Γράφημα 4 Γράφημα το οποίο απεικονίζει τις μέσες τιμές των χορών που συμπεριλαμβάνουν στις εκδηλώσεις και στα γλέντια τους οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 14, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 76,0%, το οποίο προκύπτει από το 12,8% που δηλώνει "πάντοτε", το 13,8% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 22,4% που δηλώνει "συχνά" και το 25,0% που δηλώνει "σπάνια" σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 93,3%, το οποίο προκύπτει από το 40,0% που δηλώνει "πάντοτε", το 30,0% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 20,0% που δηλώνει "συχνά" και το 3,3% που δηλώνει "σπάνια", τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 94,3%, το οποίο προκύπτει από το 47,2% που δηλώνει "πάντοτε", το 26,4% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 7,5% που δηλώνει "συχνά" και το 13,2% που δηλώνει "σπάνια" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 90,6%, το οποίο προκύπτει από το 51,6% που δηλώνει "πάντοτε", το 20,3% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 14,1% που δηλώνει "συχνά" και το 4,7% που δηλώνει "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι ($F(3,626)=54,42$, $p<0,001$), καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 14.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 40,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 47,2% και η πρώτη γενιά ποσοστό 51,6% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά

μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 30,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 26,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 20,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 22,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 20,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 25,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 3,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 13,2% και η πρώτη γενιά ποσοστό 4,7% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών και ακόμη ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα συμπεριλαμβάνει σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό σαρακατσάνικους χορούς σπάνια στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της απ'ότι οι προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση της ερώτησης που συμπεριλαμβάνουν στις εκδηλώσεις και στα γλέντια τους άλλους παραδοσιακούς χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 67,9%, το οποίο προκύπτει από το 3,6% που δηλώνει "πάντοτε", το 17,3% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 17,9% που δηλώνει "συχνά" και το 29,1% που δηλώνει "σπάνια" σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 80,0%, το οποίο προκύπτει από το 26,7% που δηλώνει "πάντοτε", το 30,0% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 10,0% που δηλώνει "συχνά" και το 13% που δηλώνει "σπάνια", τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 92,5%, το οποίο προκύπτει από το 28,3% που δηλώνει "πάντοτε", το 34,0% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 18,9% που δηλώνει "συχνά" και το 11,3% που δηλώνει "σπάνια" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 76,6%, το οποίο προκύπτει από το 12,5% που δηλώνει "πάντοτε", το 17,2% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 25,0% που δηλώνει "συχνά" και το 21,9% που δηλώνει "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης

ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον ($F(3,626)=34,73$, $p<0,001$), καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 14.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 3,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 26,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 28,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 30,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 34,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 17,2% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 10,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 25,0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 29,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που συμπεριλαμβάνουν λαϊκούς χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και τα γλέντια της σε ποσοστό 65,8%, το οποίο προκύπτει από το 6,6% που δηλώνει "πάντοτε", το 18,4% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 18,9% που δηλώνει "συχνά" και το 21,9% που δηλώνει "σπάνια" σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 90%, το οποίο προκύπτει από το 25,0% που δηλώνει "πάντοτε", το 31,7% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 23,3% που δηλώνει "συχνά" και το 10,0% που δηλώνει "σπάνια", τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 73,6%, το οποίο προκύπτει από το 5,7% που δηλώνει "πάντοτε", το 20,8% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 22,6% που δηλώνει "συχνά" και το 24,5% που δηλώνει

"σπάνια" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει σε ποσοστό 7,8%, το οποίο προκύπτει από το 0% που δηλώνει "πάντοτε", το 0% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 0% που δηλώνει "συχνά" και το 7,8% που δηλώνει "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον ($F(3,626)=102,26, p<0,001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 14.1

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 6,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 25,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 31,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 20,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της και πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 21,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 10,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 24,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που συμπεριλαμβάνουν μοντέρνους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τους συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της σε ποσοστό 91,8%, το οποίο

προκύπτει από το 45,9% που δηλώνει "πάντοτε", το 28,1% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 9,7% που δηλώνει "συχνά" και το 8,2% που δηλώνει "σπάνια" σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει 66,7%, το οποίο προκύπτει από το 18,3% που δηλώνει "πάντοτε", το 23,3% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 18,3% που δηλώνει "συχνά" και το 6,7% που δηλώνει "σπάνια", τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει 20,8%, το οποίο προκύπτει από το 3,8% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 7,5% που δηλώνει "συχνά" και το 9,4% που δηλώνει "σπάνια" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώς $F(3,626)=254,11, p<0,001$), καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 14.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 45,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της πολύ μεγαλύτερο ποσοστό μοντέρνων χωρών σε σχέση με τις υπόλοιπες.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 28,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 20,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνει "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 9,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνει "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που συμπεριλαμβάνουν ξένους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τους

συμπεριλαμβάνουν στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της σε ποσοστό 81,6%, το οποίο προκύπτει από το 27,6% που δηλώνει "πάντοτε", το 17,3% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 20,9% που δηλώνει "συχνά" και το 15,8% που δηλώνει "σπάνια" σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει 53,3%, το οποίο προκύπτει από το 8,3% που δηλώνει "πάντοτε", το 16,7% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 10,0% που δηλώνει "συχνά" και το 18,3% που δηλώνει "σπάνια" τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει 1,9%, το οποίο προκύπτει από το 0% που δηλώνει "πάντοτε", το 0% που δηλώνει "πολύ συχνά", το 0% που δηλώνει "συχνά" και το 1,9% που δηλώνει "σπάνια" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον ($F(3,626)=156,34$, $p<0,001$), όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 14.1.

Αναλυτικότερα στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 27,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 8,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0 % διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 3,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 20,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 10,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους συμπεριλαμβάνουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 15,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και τρίτης γενιάς.

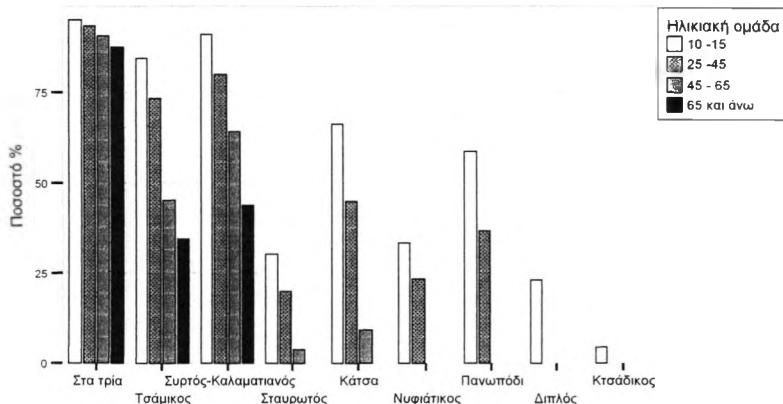
Ερώτηση: 3.3. Ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζετε να χορεύετε;

Πίνακας 15. Πίνακας που δείχνει ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

	10 -15 ετών	25 -45 ετών	45 - 65 ετών	65 ετών και άνω	df	χ^2	Sig
Στα τρία ^α	94,9	93,3	90,6	87,5	3	7,67	0,053
Τσάμικος ^β	84,2	73,3	45,3	34,4	3	115,11	0,000
Συρτός-Καλαματιανός ^γ	90,8	80,0	64,2	43,8	3	104,58	0,000
Σταυρωτός ^δ	30,1	20,0	3,8		3	71,31	0,000
Κάτσα ^ε	66,3	45,0	9,4		3	205,25	0,000
Νυφιάτικος ^{στ}	33,2	23,3			3	93,45	0,000
Πανωπόδι ^ζ	58,7	36,7			3	202,45	0,000
Διπλός ^η	23,0				3	98,16	0,000
Κτσαδόκος ^θ	4,6				3	18,23	0,000

α (χ^2 (BE=3,N=631)= 7,67, p=0.053)β (χ^2 (BE=3,N=631)= 115,11, p<0.001)γ (χ^2 (BE=3,N=631)= 104,58, p<0.001)δ (χ^2 (BE=3,N=631)= 71,31, p<0.001)ε (χ^2 (BE=3,N=631)= 205,25, p<0.001)στ (χ^2 (BE=3,N=631)= 93,45, p<0.001)ζ (χ^2 (BE=3,N=631)= 202,45, p<0.001)η (χ^2 (BE=3,N=631)= 98,16, p<0.001)θ (χ^2 (BE=3,N=631)= 18,23, p<0.001)

Γράφημα 5 Γράφημα το οποίο απεικονίζει ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 15, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει το χορό "Στα τρία" σε ποσοστό 94,9%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 93,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 90,6%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 87,5%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής

ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=7,67, p=0.053$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Τσάμικο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 84,2%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 73,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 45,3%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 34,4%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=115,11, p<0.001$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Συρτό-Καλαματιανό", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 90,8%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 80,0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 64,2%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 43,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=104,58, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Σταυρωτό", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 30,1%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 20,0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 3,8%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=71,31, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Κάτσα", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 66,3%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 45,0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 9,4%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=205,25, p<0,001$).

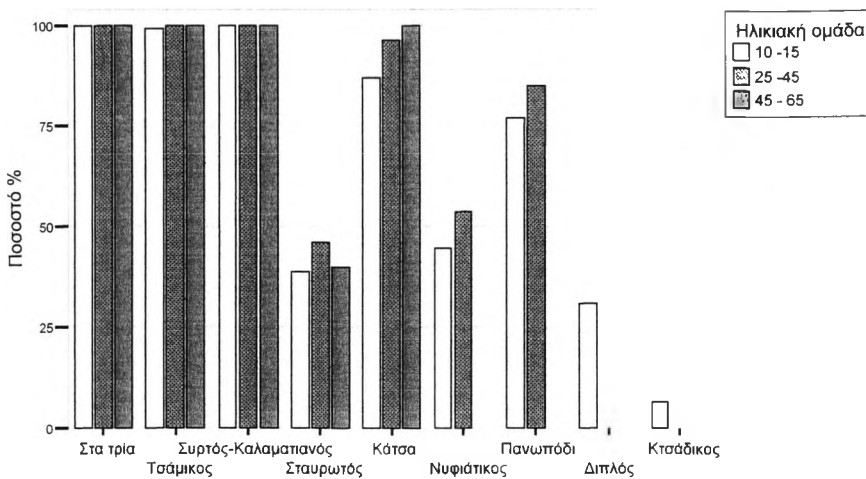
Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Νυφιάτικο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 33,2%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 0%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=93,45, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Πανωπόδι", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 58,7%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 36,7%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 0%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=202,45, p<0,001$).

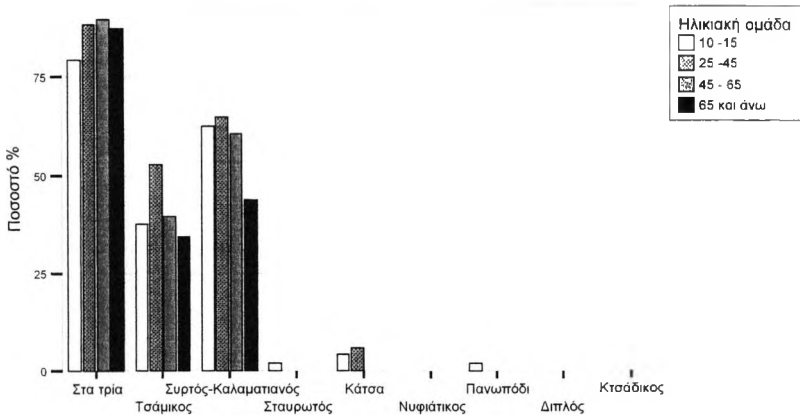
Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Διπλό", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 23,0%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 0%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=631)=98,16, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Κτσάδικο" ,όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι τον γνωρίζει σε ποσοστό 4,6%,η τρίτη γενιά σε ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 0%, και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3,N=631)=18,23, p<0,001$).

Γράφημα 6. Γράφημα το οποίο απεικονίζει ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες οι οποίες συμμετέχουν σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου.

Γράφημα 7 Γράφημα το οποίο απεικονίζει ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες οι οποίες δεν συμμετέχουν σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου.

Από τα γραφήματα 6 και 7 διαφαίνεται ότι περισσότερους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν αυτοί οι οποίοι συμμετέχουν στο σύλλογο.

Πίνακας 16 Πίνακας που δείχνει ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι άνδρες-αγόρια.

	10 -15 ετών	25 -45 ετών	45 - 65 ετών	65 ετών και άνω	df	χ^2	Sig
Στα τρία ^α	92,2	93,3	91,3	91,4	3	0,24	0,970
Τσάμικος ^β	84,4	73,3	60,9	48,6	3	28,70	0,000
Συρτός-Καλαμαπανός ^γ	91,1	70,0	43,5	20,0	3	100,45	0,000
Σταυρωτός ^δ	64,4	40,0	8,7		3	96,71	0,000
Κάτσα ^ε	62,2	43,3	8,7		3	91,92	0,000
Νυφιάτικος					3		
Πανωπόδι ^{στ}	52,2	36,7			3	83,64	0,000
Διπλός ^ζ	17,8				3	37,40	0,000
Κτσάδικος ^η	8,9				3	18,23	0,000

α (χ^2 (BE=3,N=631)= 0,24, p=0.970)

β (χ^2 (BE=3,N=631)= 28,70 p<0.001)

γ (χ^2 (BE=3,N=631)= 100,45, p<0.001)

δ (χ^2 (BE=3,N=631)= 96,71, p<0.001)

ε (χ^2 (BE=3,N=631)= 91,92, p<0.001)

στ (χ^2 (BE=3,N=631)= 83,64, p<0.001)

ζ (χ^2 (BE=3,N=631)= 37,40, p<0.001)

η (χ^2 (BE=3,N=631)= 18,23, p<0.001)

Σύμφωνα με τον πίνακα 16, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι γνωρίζουν το χορό "Στα τρία" σε ποσοστό 92,2%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 93,3%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 91,3%, και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 91,4%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=0,24, p=0.970$).

Στην περίπτωση που αφορά τον "Γσάμικο" χορό, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 84,4%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 73,3%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 60,9%, και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 48,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=28,71, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το "Συρτό- Καλαματιανό" χορό, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 91,1%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 70,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 43,5% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 20,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=100,45, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το "Σταυρωτό" χορό, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 64,4%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 40,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 8,7%, και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=96,71, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Κάτσα", όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 62,2%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 43,3%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 8,7% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=91,92, p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το "Νυφιάτικο" χορό, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 0%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, καθόσον όλες οι ηλικιακές ομάδες δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν το χορό.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Πανωπόδι", όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 52,2%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 36,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι (χ^2 (BE=3,N=631)=83,64, $p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά το "Διπλό" χορό, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 17,8, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι (χ^2 (BE=3,N=631)=37,40, $p<0,001$).

Στην περίπτωση που αφορά τον "Κτσάδικο" χορό, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 8,9%, σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι (χ^2 (BE=3,N=631)=18,23, $p<0,001$).

Πίνακας 17. Πίνακας που δείχνει ποιους σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζουν να χορεύουν οι γυναίκες- κορίτσια.

	10 - 15 ετών	25 - 45 ετών	45 - 65 ετών	65 ετών και άνω	df	χ^2	Sig
Στα τρία ^α	97,1	93,3	90,0	94,8	3	11,52	0,980
Τσάμικος ^β	83,8	73,3	33,3	17,2	3	99,15	0,000
Συρτός-Καλαματιανός ^γ	90,5	90,0	80,0	72,4	3	13,21	0,004
Σταυρωτός					3	-	0,000
Κάτσα ^δ	69,5	46,7	10,0		3	112,43	0,000
Νυφιάτικος ^ε	61,9	46,7			3	111,66	0,000
Πανωπόδι ^{στ}	63,8	36,7			3	117,43	0,000
Διπλός χορός ^ζ	26,7				3	58,71	0,000
Κτσάδικος					3	-	0,000

α (χ^2 (BE=3,N=631)= 3,52, p=0.980)

β (χ^2 (BE=3,N=631)=99,15 p<0.001)

γ (χ^2 (BE=3,N=631)= 13,21, p<0.001)

δ (χ^2 (BE=3,N=631)= 112,43, p<0.001)

ε (χ^2 (BE=3,N=631)=111,66, p<0.001)

στ(χ^2 (BE=3,N=631)=117,43, p<0.001)

ζ (χ^2 (BE=3,N=631)= 58,71, p<0.001)

Σύμφωνα με τον πίνακα 17, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι γνωρίζουν το χορό "Στα τρία" σε ποσοστό 97,1%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 93,3%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 90,0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 82,8%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι χ^2 (BE=3,N=631)=3,52, p=0.980.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Τσάμικο, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 83,8%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 73,3%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 33,3%, και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 17,2%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι χ^2 (BE=3,N=631)=99,15, p<0,001.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Συρτό- Καλαματιανό", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 90,5%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 90,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 80,0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 72,4%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά

μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=13,21$, $p<0,001$, αλλά δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Σταυρωτό", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 0%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, καθόσον όλες οι ηλικιακές ομάδες δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν το χορό.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Κάτσα", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 69,5%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 46,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 10,0%, και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=112,43$, $p<0,001$.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Νυφιάτικο", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 61,9%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 46,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=111,66$, $p<0,001$.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Πανωπόδι", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 63,8%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 36,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=117,43$, $p<0,001$.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Διπλό", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 26,7%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι

υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=58,71, p<0,001$.

Στην περίπτωση που αφορά το χορό "Κτσάδικο", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν σε ποσοστό 0%, σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0% , και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, καθόσον όλες οι ηλικιακές ομάδες δηλώνουν ότι δεν γνωρίζουν το χορό.

Ερώτηση: 3.4. Από πού μάθατε τους σαρακατσάνικους χορούς;

Πίνακας 18. Πίνακας που δείχνει από πού έμαθαν τους σαρακατσάνικους χορούς οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω	df	χ^2	Sig
Οικογενειακό περιβάλλον ^α	43,4	61,7	77,4	85,9	3	78,75	0,000
Σχολείο ^β	5,1				3	19,92	0,002
Πολιτιστικό σύλλογο ^γ	75,5	48,3	11,3		3	252,12	0,000
Τηλεόραση ^δ		8,3	1,9		3	34,26	0,000
Μεγαλύτερους ^ε	18,4	50,0	69,8	75,0	3	145,20	0,000
Ανταμώματα ^{στ}	26,0	18,3	3,8		3	58,16	0,000

α ($\chi^2(BE=3, N=631)= 78,75, p<0.001$)

δ ($\chi^2(BE=3, N=631)=34,26, p<0.001$)

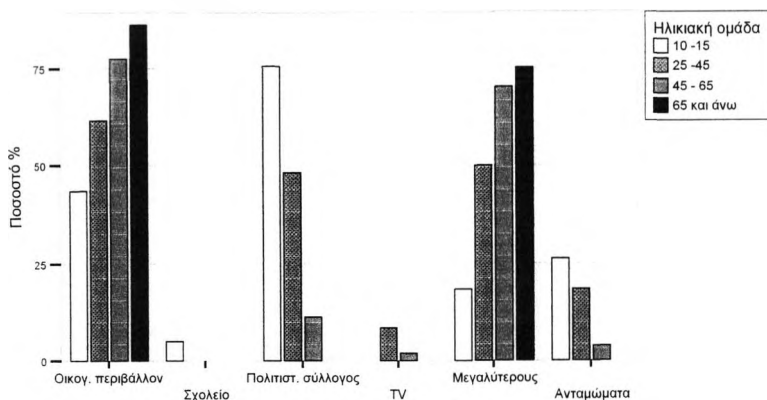
β ($\chi^2(BE=3, N=631)= 19,92, p=0.002$)

ε ($\chi^2(BE=3, N=631)=145,20, p<0.001$)

γ ($\chi^2(BE=3, N=631)= 252,12, p<0.001$)

στ ($\chi^2(BE=3, N=631)= 58,16, p<0.001$)

Γράφημα 8 Γράφημα το οποίο απεικονίζει από πού έμαθαν τους σαρακατσάνικους χορούς οι εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 18, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έμαθε τους σαρακατσάνικους χορούς από το οικογενειακό περιβάλλον σε ποσοστό 43,4%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 61,7%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 77,4% , και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 85,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3,N=631)=78,75, p<0,001$. Συγκεκριμένα, η ηλικία των 10-15 ετών εμφανίζει ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από αυτό των προηγούμενων γενιών. Γενικότερα, υπάρχει η τάση το ποσοστό της εκμάθησης των σαρακατσάνικων χορών από το οικογενειακό περιβάλλον να αυξάνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τους έμαθαν από το σχολείο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έμαθε τους σαρακατσάνικους χορούς από το σχολείο σε ποσοστό 5,1%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 0% , και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι το $p<0,01, \chi^2(BE=3,N=631)=19,92, p=0,002$.

Στην περίπτωση που τους έμαθαν από τον πολιτιστικό σύλλογο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έμαθε τους σαρακατσάνικους χορούς από τον πολιτιστικό σύλλογο σε ποσοστό 75,5%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 48,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 11,3% , και η πρώτη γενιά, σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3,N=631)=252,12, p<0,001$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα εμφανίζει ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από τις

προηγούμενες γενιές. Γενικότερα, διαπιστώνεται ότι υπάρχει η τάση το ποσοστό να μειώνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τους έμαθαν από την τηλεόραση, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έμαθε τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 0%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 8,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 1,9% , και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=34,26$, $p<0,001$, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους έμαθαν από τους μεγαλύτερους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έμαθε τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 18,4%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 50,0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 69,8% , και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 75,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=145,20$, $p<0,001$. Συγκεκριμένα, η ηλικία των 10-15 ετών εμφανίζει ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο των προηγούμενων γενιών. Γενικότερα, υπάρχει η τάση το ποσοστό να αυξάνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τους έμαθαν από τα ανταμώματα των Σαρακατσαναίων, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έμαθε τους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 26,0%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 3,8% , και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=58,16$, $p<0,001$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα εμφανίζει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από τις προηγούμενες γενιές. Γενικότερα, υπάρχει η τάση το ποσοστό να μειώνεται όσο αυξάνει η ηλικία.

Ερώτηση: 3.5. Τι εκφράζετε μέσα από τους σαρακατσάνικους χορούς;

Πίνακας 19. Πίνακας που δείχνει κατά ηλικιακή ομάδα τα κίνητρα που ωθούν τους εξεταζόμενους να χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς.

Ηλικιακή ομάδα 10-15 ετών	πάρα πολύ	πολύ	αρκετά	λίγο	καθόλου
Εξωτερίκευση Συναισθημάτων	12,2	33,7	7,1	17,9	29,1
Διασκέδαση	58,7	22,4	12,8	6,1	
Προβολή	33,2	19,4	23,0	7,1	17,3
Επικοινωνία με τους ανθρώπους	24,0	17,3	17,3	13,8	27,6
Ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα	18,4	18,9	18,4	7,1	37,2
Αγάπη για τον παραδοσιακό χορό	17,3	18,4	12,8	22,4	29,1

Ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών	πάρα πολύ	πολύ	αρκετά	λίγο	καθόλου
Εξωτερικευση Συναισθημάτων	21,7	31,7	18,3	23,3	5,0
Διασκέδαση	53,3	21,7	6,7	18,3	
Προβολή	21,7	33,3	6,7	13,3	25,0
Επικοινωνία με τους ανθρώπους	31,7	28,3	16,7	20,0	3,3
Ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα	33,3	21,7	16,7	13,3	15,0
Αγάπη για τον παραδοσιακό χορό	21,7	16,7	28,3	20,0	13,3

Ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών	πάρα πολύ	πολύ	αρκετά	λίγο	καθόλου
Εξωτερικευση Συναισθημάτων	37,7	24,5	22,6	9,4	5,7
Διασκέδαση	43,4	24,5	22,6	9,5	
Προβολή	17,0	18,9	11,3	17,0	35,8
Επικοινωνία με τους ανθρώπους	41,5	26,4	22,6	5,7	3,8
Ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα	39,6	28,3	11,3	9,4	11,3
Αγάπη για τον παραδοσιακό χορό	32,1	34,0	9,4	15,1	9,4

Ηλικιακή ομάδα 65 και άνω	πάρα πολύ	πολύ	αρκετά	λίγο	καθόλου
Εξωτερικευση Συναισθημάτων	46,9	26,6	18,8	3,1	4,7
Διασκέδαση	28,1	21,9	42,2	7,8	
Προβολή	10,9	14,1	17,2	21,9	35,9
Επικοινωνία με τους ανθρώπους	46,9	32,8	12,5	4,7	3,1
Ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα	42,2	32,8	10,9	9,4	4,7
Αγάπη για τον παραδοσιακό χορό	35,9	37,5	12,5	10,9	3,1

Πίνακας 19.1 Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές και την ανάλυση διακύμανσης κατά ηλικιακή ομάδα των επιλογών της ερώτησης 3.5.

Παράγοντες	10-15	25-45	45-65	65 και άνω	df	F	Sig.
Εξωτερικευση συναισθημάτων ^α	2,82 ^α	3,42 ^β	3,79 ^{βγ}	4,08 ^γ	3	31,52	0,000
Διασκέδαση ^β	4,34 ^α	4,10 ^{αβ}	4,02 ^β	3,70 ^γ	3	11,31	0,000
Προβολή ^γ	3,44 ^α	3,13 ^α	2,64 ^β	2,42 ^β	3	16,46	0,000
Επικοινωνία με τους ανθρώπους ^δ	2,96 ^α	3,65 ^β	3,96 ^{βγ}	4,16 ^γ	3	29,97	0,000
Ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα ^ε	2,74 ^α	3,45 ^β	3,75 ^{βγ}	3,98 ^γ	3	26,69	0,000
Αγάπη για τον παραδοσιακό χορό ^{στ}	2,72 ^α	3,13 ^β	3,64 ^γ	3,92 ^γ	3	26,52	0,000

α. $F(3,626=31,52, p<0,001)$

β. $F(3,626=11,31, p<0,001)$

γ. $F(3,626=16,46, p<0,001)$

δ. $F(3,626=29,97, p<0,001)$

ε. $F(3,626=26,69, p<0,001)$

στ. $F(3,626=26,52, p<0,001)$

Σύμφωνα με τον πίνακα 19, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι εκφράζει μέσα από τους σαρακατσάνικους χορούς την εξωτερικευση των συναισθημάτων σε ποσοστό 70,9%, το οποίο προκύπτει από το 12,2% "πάρα πολύ", το 33,7% "πολύ", το 7,1% "αρκετά" και το 17,9% "λίγο", η

τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 95% , το οποίο προκύπτει από το 21,7% "πάρα πολύ", το 31,7% "πολύ", το 18,3% "αρκετά" και το 23,3% "λίγο", η δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 94,3%, το οποίο προκύπτει από το 37,7% "πάρα πολύ", το 24,5% "πολύ", το 22,6% "αρκετά" και το 9,4% "λίγο", και η πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 95,3%, το οποίο προκύπτει από το 46,9% "πάρα πολύ", το 26,6% "πολύ", το 18,8% "αρκετά" και το 3,1% "λίγο", διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι $F(3,626=31,52, p<0,001)$, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 19.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους εκφράζει "πάρα πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 37,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 46,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές. Ακόμη διαπιστώνεται ότι το ποσοστό αυξάνει όσο αυξάνει η ηλικία.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 33,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 31,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 24,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 26,6% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "αρκετά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 18,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι πολύ χαμηλότερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "λίγο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 3,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που εκφράζουν τη διασκέδαση, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 100%, το οποίο προκύπτει από

το 58,7% "πάρα πολύ", το 22,4% "πολύ", το 12,8% "αρκετά" και το 6,1% "λίγο", η τρίτη γενιά ποσοστό 100% , το οποίο προκύπτει από το 53,3% "πάρα πολύ", το 21,7% "πολύ", το 6,7% "αρκετά" και το 18,3% "λίγο", η δεύτερη γενιά ποσοστό 100%, το οποίο προκύπτει από το 43,4% "πάρα πολύ", το 24,5% "πολύ", το 22,6% "αρκετά" και το 9,5% "λίγο", και η πρώτη γενιά ποσοστό 100%, το οποίο προκύπτει από το 28,1% "πάρα πολύ", το 21,9% "πολύ", το 42,2% "αρκετά" και το 7,8% "λίγο", διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές 4,34 και 4,10. Αντίθετα, υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές 4,34, 4,02 και 3,70, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 19.1.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους εκφράζει "πάρα πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 58,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 53,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 43,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 28,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 22,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 24,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,9% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "αρκετά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα των παιδιών δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 42,2% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "λίγο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 6,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης, που εκφράζουν την προβολή, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 82,7%, το οποίο προκύπτει από το 33,2% "πάρα πολύ", το 19,4% "πολύ", το 23,0% "αρκετά" και το 7,1% "λίγο", η τρίτη γενιά ποσοστό 75,0% , το οποίο προκύπτει από το 21,7% "πάρα πολύ", το 33,3% "πολύ", το 6,7% "αρκετά" και το 13,3% "λίγο", η δεύτερη γενιά ποσοστό 64,2%, το οποίο προκύπτει από το 17,0% "πάρα πολύ", το 18,9% "πολύ", το 11,3% "αρκετά" και το 17,0% "λίγο", και η πρώτη γενιά ποσοστό 64,1%, το οποίο προκύπτει από το 10,9% "πάρα πολύ", το 14,1% "πολύ", το 17,2% "αρκετά" και το 21,9% "λίγο", διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, ενώ υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας της πρώτης και δεύτερης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώςον $F(3,626=16,46, p<0,001)$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 19.1.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους εκφράζει "πάρα πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 33,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 19,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 33,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 18,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 14,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "αρκετά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 23,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 17,2% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "λίγο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά, ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται

σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που εκφράζουν την επικοινωνία με τους ανθρώπους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 72,4%, το οποίο προκύπτει από το 24,0% "πάρα πολύ", το 17,3% "πολύ", το 17,3% "αρκετά" και το 13,8% "λίγο", η τρίτη γενιά ποσοστό 96,7% , το οποίο προκύπτει από το 31,7% "πάρα πολύ", το 28,3% "πολύ", το 16,7% "αρκετά" και το 20,0% "λίγο", η δεύτερη γενιά ποσοστό 96,2%, το οποίο προκύπτει από το 41,5% "πάρα πολύ", το 26,4% "πολύ", το 22,6% "αρκετά" και το 5,7% "λίγο", και η πρώτη γενιά ποσοστό 96,9%, το οποίο προκύπτει από το 46,9% "πάρα πολύ", το 32,8% "πολύ", το 12,5% "αρκετά" και το 4,7% λίγο, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3,626=29,97, p<0,001)$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 19.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους εκφράζει "πάρα πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 24,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 31,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 41,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 46,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 28,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 26,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 32,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "αρκετά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "λίγο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 20,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 4,7% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που εκφράζουν την ιδιαίτερη πολιτισμική τους ταυτότητα, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 62,8%, το οποίο προκύπτει από το 18,4% "πάρα πολύ", το 18,9% "πολύ", το 18,4% "αρκετά" και το 7,1% "λίγο", η τρίτη γενιά ποσοστό 85,0%, το οποίο προκύπτει από το 33,3% "πάρα πολύ", το 21,7% "πολύ", το 16,7% "αρκετά" και το 13,3% "λίγο", η δεύτερη γενιά ποσοστό 88,3%, το οποίο προκύπτει από το 39,6% "πάρα πολύ", το 28,3% "πολύ", το 11,3% "αρκετά" και το 9,4% "λίγο", και η πρώτη γενιά ποσοστό 95,3%, το οποίο προκύπτει από το 42,2% "πάρα πολύ", το 32,8% "πολύ", το 10,9% "αρκετά" και το 9,4% "λίγο", διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους, καθόσον $F(3,626=26,69, p<0,001)$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 19.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους εκφράζει "πάρα πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 33,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 39,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 42,2% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 28,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 32,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "αρκετά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 11,3% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "λίγο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 9,4% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που εκφράζουν την αγάπη για τον παραδοσιακό χορό, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 70,9%, το οποίο προκύπτει από το 17,3% "πάρα πολύ", το 18,4% "πολύ",

το 12,8% "αρκετά" και το 22,4% "λίγο", η τρίτη γενιά ποσοστό 86,7% , το οποίο προκύπτει από το 21,7% "πάρα πολύ", το 16,7% "πολύ", το 28,3% "αρκετά" και το 20,0% "λίγο", η δεύτερη γενιά ποσοστό 90,6%, το οποίο προκύπτει από το 32,1% "πάρα πολύ", το 34,0% "πολύ", το 9,4% "αρκετά" και το 15,1% "λίγο", και η πρώτη γενιά ποσοστό 96,9%, το οποίο προκύπτει από το 35,9% "πάρα πολύ", το 37,5% "πολύ", το 12,5% "αρκετά" και το 10,9% "λίγο", διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές τους, καθόσον $F(3,626=26,52, p<0,001)$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 19.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό σημαντικά χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους εκφράζει "πάρα πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά, ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 32,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 35,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "πολύ", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 34,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 37,5% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "αρκετά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 28,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους εκφράζει "λίγο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 22,4%, η τρίτη γενιά ποσοστό 20,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Ερώτηση: 3.6. Πού χορεύατε-χορεύετε τους σαρακατσάνικους χορούς;

Πίνακας 20. Πίνακας που δείχνει κατά ηλικιακή ομάδα που χορεύουν οι εξεταζόμενοι τους σαρακατσάνικους χορούς.

Ηλικιακή ομάδα 10-15 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	12,2	33,7	7,1	17,9	29,1
Πολιτιστικό σύλλογο	38,8	17,3	12,8	2,6	28,6
Σχολείο			4,6	3,1	92,3
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	8,2	9,2	23,0	12,8	46,9
Γλέντια-Πανηγύρια	8,7	17,3	12,8	13,8	47,4
Διασκεδάσεις με συνομήλικους				7,7	92,3
Γάμους	7,1	18,9	7,1	17,9	49,0

Ηλικιακή ομάδα 25-45 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	21,7	26,7	18,3	18,3	15,0
Πολιτιστικό σύλλογο	13,3	16,7	6,7	5,0	58,3
Σχολείο					100,0
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	11,7	23,3	26,7	13,3	25,0
Γλέντια-Πανηγύρια	16,7	23,3	16,7	20,0	23,3
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	13,3	16,7	26,7	18,3	25,0
Γάμους	16,7	26,7	28,3	15,0	13,3

Ηλικιακή ομάδα 45-65 ετών	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	30,2	41,5	7,5	15,1	5,7
Πολιτιστικό σύλλογο	1,9	7,5			90,6
Σχολείο					100,0
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	20,8	32,1	17,0	5,7	24,5
Γλέντια-Πανηγύρια	20,8	32,1	17,0	15,1	15,1
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	26,4	17,0	17,0	22,6	17,0
Γάμους	20,8	26,4	13,2	15,1	24,5

Ηλικιακή ομάδα 65 και άνω	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου
Οικογενειακό περιβάλλον	46,9	26,6	15,6	6,3	4,7
Πολιτιστικό σύλλογο					100,0
Σχολείο					100,0
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων	10,9	23,4	12,5	12,5	40,6
Γλέντια-Πανηγύρια	6,3	18,8	10,9	35,9	28,1
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	42,2	21,9	12,5	7,8	15,6
Γάμους	6,3	26,6	23,4	20,3	23,4

Πίνακας 20.1 Πίνακας που δείχνει τις μέσες τιμές των περιπτώσεων που χορεύουν οι εξεταζόμενοι τους σαρακατσάνικους χορούς κατά ηλικιακή ομάδα.

	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω	df	F	Sig
Οικογενειακό περιβάλλον	2,82 ^a	3,22 ^a	3,75 ^β	4,05 ^β	3	28,34	0,000
Πολιτιστικός σύλλογος ²	3,35 ^a	2,22 ^β	1,19 ^γ	1,00 ^γ	3	120,51	0,000
Σχολείο ³	1,12 ^a	1,00 ^β	1,00 ^β	1,00 ^β	3	9,73	0,000
Ανταμώματα Σαρακατσαναίων ⁴	2,19 ^a	2,83 ^{βδ}	3,19 ^δ	2,52 ^{αβ}	3	15,62	0,000
Γλέντια-Πανηγύρια ⁵	2,26 ^a	2,90 ^β	3,28 ^β	2,39 ^a	3	17,98	0,000
Διασκεδάσεις με συνομήλικους	1,08 ^a	2,75 ^β	3,13 ^γ	3,67 ^δ	3	183,33	0,000
Γάμος ⁷	2,17 ^a	3,18 ^β	3,04 ^{βγ}	2,72 ^γ	3	20,35	0,000

1 F(3,626)= 28,34, p<0.001)

2 F(3,626)= 120,51, p<0.001)

3 F(3,626)= 9,73 p<0.001)

4 F(3,626)= 15,62, p<0.001)

5 F(3,626)= 17,98, p<0.001)

6 F(3,626)= 183,33, p<0.001)

7 F(3,626)= 20,35, p<0.001)

Σύμφωνα με τον πίνακα 20, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι χορεύει τους σαρακατσάνικους χορούς στο οικογενειακό περιβάλλον, σε ποσοστό 70,9%, το οποίο προκύπτει από το 12,2% "πάντοτε", το 33,7% "πολύ συχνά", το 7,1% "συχνά" και το 17,9% "σπάνια", η τρίτη γενιά σε ποσοστό 85,0% , το οποίο προκύπτει από το 21,7% "πάντοτε", το 26,7% "πολύ συχνά", το 18,3% "συχνά" και το 18,3% "σπάνια", η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 94,3%, το οποίο προκύπτει από το 30,2% "πάντοτε", το 41,5% "πολύ συχνά", το 7,5% "συχνά" και το 9,4% "σπάνια", και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 95,3%, το οποίο προκύπτει από 46,9% "πάντοτε", το 26,6% "πολύ συχνά", το 15,6% "συχνά" και το 6,3% "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, διότι $F(3,626)= 28,34, p<0.001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και τρίτης γενιάς, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές 2,82 και 3,22, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 21,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 30,2% και η πρώτη γενιά ποσοστό 46,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 33,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 26,7%, η

δεύτερη γενιά ποσοστό 41,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 26,6% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 15,6% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 6,3% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους χορεύουν στον πολιτιστικό σύλλογο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 71,4%, το οποίο προκύπτει από το 38,8% "πάντοτε", το 17,3% "πολύ συχνά", το 12,8% "συχνά" και το 2,6% "σπάνια", η τρίτη γενιά ποσοστό 41,7%, το οποίο προκύπτει από το 13,3% "πάντοτε", το 16,7% "πολύ συχνά", το 6,7% "συχνά" και το 5,0% "σπάνια", η δεύτερη γενιά ποσοστό 9,4%, το οποίο προκύπτει από το 1,9% "πάντοτε", και το 7,5% "πολύ συχνά", και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3,626) = 120,51$, $p < 0.001$), όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ υψηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 38,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ υψηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών

της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 6,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 2,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 5,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους χορεύουν στο σχολείο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,7%, το οποίο προκύπτει από το 4,6% "συχνά" και το 3,1% "σπάνια", η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0%, και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθώς $F(3,626)=9,73$, $p<0.01$), καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 4,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 3,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η

δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους χορεύουν στα ανταμώματα των Σαρακατσαναίων, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 53,1%, το οποίο προκύπτει από το 8,2% "πάντοτε", το 9,2% "πολύ συχνά", το 23,0% "συχνά" και το 12,8% "σπάνια", η τρίτη γενιά ποσοστό 75,0% , το οποίο προκύπτει από το 11,7% "πάντοτε", το 23,3% "πολύ συχνά", το 26,7% "συχνά" και το 13,3% "σπάνια", η δεύτερη γενιά ποσοστό 75,5%, το οποίο προκύπτει από το 20,8% "πάντοτε", το 32,1% "πολύ συχνά", το 17,0% "συχνά" και 5,7% "σπάνια", και η πρώτη γενιά ποσοστό 59,4%, το οποίο προκύπτει από 10,9% "πάντοτε", το 23,4% "πολύ συχνά", το 12,5% "συχνά" και το 12,5% "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, διότι $F(3,626)=15,62$ $p<0.001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές 2,19 και 2,52, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 11,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 2,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 9,2%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 32,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 23,4% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μικρότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 23,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 26,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους χορεύουν στα γλέντια-πανηγύρια, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 46,6%, το οποίο προκύπτει από το 8,7% "πάντοτε", το 17,3% "πολύ συχνά", το 12,8% "συχνά" και το 13,8% "σπάνια", η τρίτη γενιά ποσοστό 76,7%, το οποίο προκύπτει από το 16,7% "πάντοτε", το 23,3% "πολύ συχνά", το 16,7% "συχνά" και το 20,0% "σπάνια", η δεύτερη γενιά ποσοστό 84,9%, το οποίο προκύπτει από το 20,8% "πάντοτε", το 32,1% "πολύ συχνά", το 17,0% "συχνά" και 15,1% "σπάνια", και η πρώτη γενιά ποσοστό 71,9%, το οποίο προκύπτει από 6,3% "πάντοτε", το 18,8% "πολύ συχνά", το 10,9% "συχνά" και το 35,9% "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3,626)=17,98$ $p<0.001$), ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, διότι δεν διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές 2,26 και 2,39, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 8,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 20,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 6,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 23,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 32,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 18,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 12,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 10,9% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 20,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 35,9% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους χορεύουν στις διασκεδάσεις με τους συνομήλικους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 52,6%, το οποίο προκύπτει από το 8,7% "πάντοτε", το 17,3% "πολύ συχνά", το 12,8% "συχνά" και το 13,8% "σπάνια", η τρίτη γενιά ποσοστό 76,7% , το οποίο προκύπτει από το 16,7% "πάντοτε", το 23,3% "πολύ συχνά", το 16,7% "συχνά" και το 20,0% "σπάνια", η δεύτερη γενιά ποσοστό 84,9%, το οποίο προκύπτει από το 20,8% "πάντοτε", το 32,1% "πολύ συχνά", το 17,0% "συχνά" και 15,1% "σπάνια", και η πρώτη γενιά ποσοστό 71,9%, το οποίο προκύπτει από 6,3% "πάντοτε", το 18,8% "πολύ συχνά", το 10,9% "συχνά" και το 35,9% "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3,626) = 183,33$, $p < 0.001$), όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 13,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 26,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 42,2% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μικρότερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 21,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μικρότερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 26,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 17,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 12,5% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών

της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μικρότερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 18,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 22,6% και η πρώτη γενιά ποσοστό 7,8% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση της ερώτησης που τους χορεύουν στους γάμους, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 51,0%, το οποίο προκύπτει από το 7,1% "πάντοτε", το 18,9% "πολύ συχνά", το 7,1% "συχνά" και το 17,9% "σπάνια", η τρίτη γενιά ποσοστό 86,7% , το οποίο προκύπτει από το 16,7% "πάντοτε", το 26,7% "πολύ συχνά", το 28,3% "συχνά" και το 15,0% "σπάνια", η δεύτερη γενιά ποσοστό 75,5%, το οποίο προκύπτει από το 20,8% "πάντοτε", το 26,4% "πολύ συχνά", το 13,2% "συχνά" και 15,1% "σπάνια", και η πρώτη γενιά ποσοστό 76,6%, το οποίο προκύπτει από το 6,3% " πάντοτε", το 26,6 "πολύ συχνά", το 23,4% "συχνά" και το 20,3% "σπάνια" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3,626)= 20,35, p<0.001$), όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 20.1. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που τους χορεύουν "πάντοτε", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 16,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 20,8% και η πρώτη γενιά ποσοστό 6,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "πολύ συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 26,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 26,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 26,6% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "συχνά", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 7,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 28,3%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 13,2% και η πρώτη γενιά ποσοστό 23,4% διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών

της πρώτης ηλικιακής ομάδας και πρώτης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και δεύτερης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν "σπάνια", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 17,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 15,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 20,3% διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των ποσοστών των προηγούμενων γενιών.

Ερώτηση: 3.7. Ποιούς σαρακατσάνικους χορούς προτιμούσατε-προτιμάτε να χορεύετε στις διασκεδάσεις σας;

Πίνακας 21. Πίνακας που δείχνει τις προτιμήσεις των εξεταζομένων για τους σαρακατσάνικους χορούς κατά ηλικιακή ομάδα στο σύνολο του δείγματος.

Χοροί	Ηλικιακές ομάδες				χ^2	df	Sig
	10-15	25-45	45-65	65 και άνω			
Στα τρία ^α	24,6	23,4	28,5	41,3	37,27	3	0,000
Συρτός- Καλαματιανός ^β	50,4	39,7	28,5	15,9	39,63	3	0,000
Τσάμκος ^γ	25,0	36,9	43,1	42,9	76,42	3	0,000

α (χ^2 (BE=3,N=631)= 37,27,p<0.001)

β(χ^2 (BE=3,N=631)= 39,63, p<0.01)

γ (χ^2 (BE=3,N=631)= 76.42, p<0.001)

Σύμφωνα με τον πίνακα 21, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι προτιμά να χορεύει στις διασκεδάσεις της το χορό "Στα τρία" σε ποσοστό 24,6% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 23,4%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 28,5% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 41,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς δεδομένου ότι χ^2 (BE=3,N=631)= 37,27,p<0.001, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.

Στην περίπτωση που προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Συρτός-Καλαματιανό", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 50,4% η τρίτη γενιά ποσοστό 39,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 28,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 15,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών δεδομένου ότι χ^2 (BE=3,N=631)= 39,63,p<0.001), όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.

Στην περίπτωση που προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Τσάμικο", όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 25,0% η τρίτη γενιά ποσοστό 36,9%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 43,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 42,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3,N=631)=76,42, p<0.001$.

Πίνακας 21.1 Πίνακας που δείχνει κατά ηλικιακή ομάδα τις προτιμήσεις των σαρακατσάνικων χορών των ανδρών-αγοριών στις διασκεδάσεις τους.

Χοροί	Ηλικιακές ομάδες				df	χ^2	Sig
	10-15	25-45	45-65	65 και άνω			
Στα τρία ^α	33,3	26,7	21,7	31,4	3	23,98	0,000
Συρτός- Καλαματιανός ^β	17,8	16,7	8,7	2,9	3	55,50	0,000
Τσάμικος ^γ	48,9	56,7	69,6	65,7	3	15,14	0,002

$\alpha(\chi^2(BE=3,N=631)=23,98,p<0.001)$

$\beta(\chi^2(BE=3,N=631)=55,50, p<0.001)$

$\gamma(\chi^2(BE=3,N=631)=15,14, p=0.002)$

Σύμφωνα με τον πίνακα 21.1, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Στα τρία" σε ποσοστό 33,3% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 26,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 21,7% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν 31,4% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης γενιάς δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3,N=631)=23,98,p<0.001$, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και τρίτης γενιάς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.1.

Στην περίπτωση που προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Συρτό-Καλαματιανό", όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 17,8% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 16,7%, της δεύτερης γενιάς οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 8,7% και της πρώτης γενιάς οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 2,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3,N=631)=55,50,p<0.001$, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.1.

Στην περίπτωση που προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Τσάμικο", όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 48,9% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 56,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 69,6% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 65,7% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ

της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=15,14, p<0.001$), ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.1.

Πίνακας 21.2. Πίνακας που δείχνει κατά ηλικιακή ομάδα τις προτιμήσεις των σαρακατσάνικων χορών των γυναικών-κοριτσιών.

Χοροί	Ηλικιακές ομάδες				df	χ^2	Sig
	10-15	25-45	45-65	65 και άνω			
Στα τρία ^α	16,2	20,0	33,3	53,6	3	69,98	0,000
Συρτός-Καλαματιανός ^β	79,0	63,3	43,3	32,1	3	11,75	0,008
Τσάμικος ^γ	4,8	16,7	23,3	14,3	3	79,51	0,000

^α ($\chi^2(BE=3, N=631)=69,98, p<0.001$)

^β ($\chi^2(BE=3, N=631)=11,75, p=0.008$)

^γ ($\chi^2(BE=3, N=631)=79,51, p<0.001$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 21.2, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Στα τρία" σε ποσοστό 16,2% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 20,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 33,3% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 53,6% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=69,98, p<0.001$), ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.2

Στην περίπτωση που προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Συρτό-Καλαματιανό", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 79,0% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 63,6%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 43,3% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 32,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=11,75, p<0.001$). Ακόμη διαπιστώνεται ότι το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι πολύ μεγαλύτερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.2

Στην περίπτωση που προτιμούν να χορεύουν στις διασκεδάσεις τους το χορό "Τσάμικο", όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 4,8% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 16,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 23,3% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν

ποσοστό 14,3% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι χ^2 (BE=3, N=631)=79,51, $p<0.001$). Συγκεκριμένα, το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι μικρότερο από το ποσοστό των προηγούμενων γενιών, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 21.2.

Ερώτηση: 3.8. Ποιοί παράγοντες σας ώθησαν να χορευέτε σαρακατσάνικους χορούς;

Πίνακας 22 Πίνακας που δείχνει ποιοί παράγοντες ώθησαν τους εξεταζόμενους να χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς.

	Ηλικιακή ομάδα				df	χ^2	Sig
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω			
Οικογενειακό περιβάλλον ^α	40,8	58,3	73,6	85,9	3	82,60	0,000
Σχολείο ^β	3,6				3	14,88	0,000
Πολιτιστικός σύλλογος ^γ	74,0	36,7	7,5		3	260,66	0,000
Τηλεόραση και ραδιόφωνο ^δ	6,6	5,0	1,9		3	12,00	0,000
Μεγαλύτεροι ^ε	13,8	36,7	60,4	71,9	3	145,61	0,000
Ανταμώματα ^{στ}	11,7	15,0	5,7	3,1	3	14,13	0,000

α (χ^2 (BE=3, N=631)= 82,60, $p<0.001$)

δ (χ^2 (BE=3, N=631)=12,00, $p<0.001$)

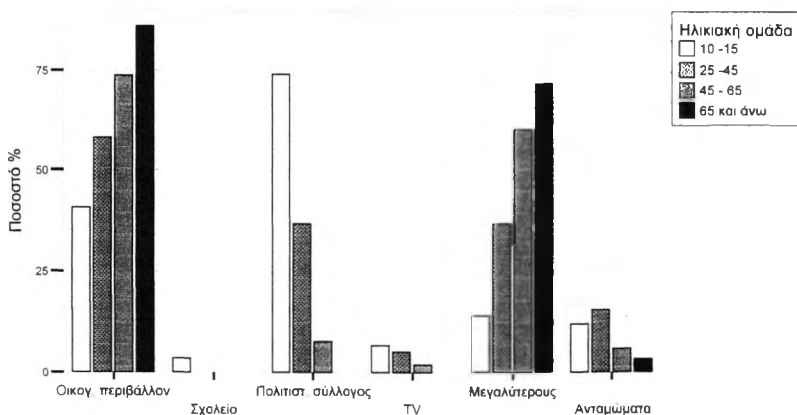
β (χ^2 (BE=3, N=631)= 14,88, $p<0.001$)

ε (χ^2 (BE=3, N=631)=145,61, $p<0.001$)

γ (χ^2 (BE=3, N=631)= 260,66, $p=0.001$)

στ (χ^2 (BE=3, N=631)=14,13, $p=0.001$)

Γράφημα 9 Γράφημα το οποίο απεικονίζει ποιοί παράγοντες ώθησαν τις εξεταζόμενες ηλικιακές ομάδες να χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς.

Σύμφωνα με τον πίνακα 22, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι την ώθησε το οικογενειακό περιβάλλον να χορευεί σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 40,8%, σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 58,3%, τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 73,6% και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 85,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=82,60, p<0.001$).

Στην περίπτωση που τους ώθησε το σχολείο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 3,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=14,88, p<0.001$).

Στην περίπτωση που τους ώθησε ο πολιτιστικός σύλλογος, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 74,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 36,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=260,66, p<0.001$).

Στην περίπτωση που τους ώθησε η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 6,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 5,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 1,9% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=12,00, p<0.001$).

Στην περίπτωση που τους ώθησαν οι μεγαλύτεροι, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 13,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 36,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 60,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 71,9% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=145,61, p<0.001$). Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που τους ώθησαν τα ανταμώματα, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 11,7%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 5,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 3,1% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της

πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=3, N=631)=14,13, p<0.001$).

Ερώτηση: 3.9 Σε ποιά ηλικία χορέψατε για πρώτη φορά σαρακατσάνικους χορούς;

Πίνακας 23. Πίνακας που δείχνει σε ποιά ηλικία χόρεψαν σαρακατσάνικους χορούς για πρώτη φορά οι εξεταζόμενοι.

Ηλικία	Ηλικιακή ομάδα			
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω
5	14,9			
6	32,0	1,7		
7	26,3	5,0	2,1	
8	18,0	46,7	4,2	
9	4,6	15,0	25,0	1,6
10	4,1	31,7	41,7	3,1
11			16,7	17,2
12			10,4	46,9
13				15,6
14				15,6
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0

Πίνακας 23.1 Πίνακας που δείχνει κατά ηλικιακή ομάδα τις μέσες τιμές των επιλογών της ερώτησης 3.9.

Ηλικιακή ομάδα	Μέσες Τιμές	df	F	Sig
10 -15	6,78 ^a	3	463,04	,000
25 -45	8,70 ^b			
45 - 65	9,77 ^c			
65 και άνω	11,67 ^d			

$F(3,626)=463,04, p<0,001$

Σύμφωνα με τον πίνακα 23, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι χόρεψε για πρώτη φορά σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 14,9% στην ηλικία των 5 ετών, 32,0% στην ηλικία των 6 ετών, 26,3% στην ηλικία των 7 ετών, 18,0% στην ηλικία των 8 ετών, 4,6% στην ηλικία των 9 ετών, 4,1% στην ηλικία των 10 ετών, σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 1,7% στην ηλικία των 6 ετών, 5,0% στην ηλικία των 7 ετών, 46,7% στην ηλικία των 8 ετών, 15,0% στην ηλικία των 9 ετών, 31,7% στην ηλικία των 10 ετών, τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 2,1% στην ηλικία των 7 ετών, 4,2% στην ηλικία των 8 ετών, 25,0% στην ηλικία των 9 ετών, 41,7% στην ηλικία των 10 ετών, 16,7% στην ηλικία των 11 ετών, 10,4% στην ηλικία των 12 ετών, και την πρώτη

γενιά η οποία δηλώνει ποσοστό 0,0% στην ηλικία των 6 ετών, 1,6% στην ηλικία των 9 ετών, 3,1% στην ηλικία των 10 ετών, 17,2% στην ηλικία των 11 ετών, 46,9% στην ηλικία των 12 ετών, 15,6% στην ηλικία των 13 ετών και 15,6% στην ηλικία των 14 ετών, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι καθόσον $F(3,626)=463,04$, $p<0,001$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 23.1.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση που χόρεψαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 5 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 14,9%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που χόρεψαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 6 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 32,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 1,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 1,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που χόρεψαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 7 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 26,3%, η τρίτη γενιά ποσοστό 5,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 2,1% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που χόρεψαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 8 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 18,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 46,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 4,2% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από την πρώτη και δεύτερη γενιά και ποσοστό πολύ μικρότερο από την τρίτη γενιά.

Στην περίπτωση που χόρεψαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 9 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 4,6%, η τρίτη γενιά ποσοστό 15,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 25,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης

γενιάς. Συγκεκριμένα η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από την δεύτερη και τρίτη γενιά. Αντίθετα δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που χόρευαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 10 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 4,1%, η τρίτη γενιά ποσοστό 31,7%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 41,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 3,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και πρώτης γενιάς.

Στην περίπτωση που χόρευαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 11 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 16,7% και η πρώτη γενιά ποσοστό 17,2%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που χόρευαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 12 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 10,4% και η πρώτη γενιά ποσοστό 46,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που χόρευαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 13 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 15,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που χόρευαν για πρώτη φορά στην ηλικία των 14 ετών, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 15,6%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς, ενώ υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς. Γενικότερα, παρατηρείται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα χόρευε πρώτη φορά τους σαρακατσάνικους χορούς σε μεγαλύτερο ποσοστό στις ηλικίες 5 έως 8

ετών σε σχέση με την τρίτη γενιά η οποία τους χόρεψε στις ηλικίες των 8 έως 10 ετών, τη δεύτερη γενιά, η οποία τους χόρεψε στις ηλικίες των 9 έως 12 ετών και την πρώτη γενιά η οποία τους χόρεψε στις ηλικίες των 11 έως 14 ετών.

Ερώτηση: 3.10 Χρησιμοποιούσατε- Χρησιμοποιείτε επιφωνήματα όταν χορεύατε-χορεύετε σαρακατσάνικους χορούς;

Πίνακας 24. Πίνακας που δείχνει το ποσοστό των επιφωνημάτων των εξεταζομένων στους σαρακατσάνικους χορούς.

	Ηλικιακές ομάδες				65 και άνω	df	χ^2	Sig
	10-15	25-45	45-65					
Επιφωνήματα(%)	10,8	34,8	45,1	57,8	3	98,13	0,000	

(χ^2 (BE=3,N=631)= 98,13,p<0.001)

Σύμφωνα με τον πίνακα 24, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι χρησιμοποιεί επιφωνήματα στους σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 10,8%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 34,8%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 45,1% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 57,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι (χ^2 (BE=3,N=631)= 98,13,p<0.001). Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 3.11 Συμμετείχατε-Συμμετέχετε σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου;

Πίνακας 25 Πίνακας που δείχνει τη συμμετοχή κατά φύλο και ηλικία στον πολιτιστικό σύλλογο.

	Ηλικιακή ομάδα			
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω
Αγόρια-Άνδρες	69,7	40,0	9,4	0,0
Κορίτσια-Γυναίκες	79,7	46,5	10,1	0,0
Σύνολο	75,3	43,3	9,8	0,0

(χ^2 (BE=3,N=208)=139,9,p<0.001)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 25, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι συμμετέχει-συμμετείχε σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου σε ποσοστό 75,3% στο σύνολο του δείγματος, στο οποίο συμμετέχουν 69,7% στο σύνολο των αγοριών και 79,7% στο σύνολο

των κοριτσιών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 43,3% στο σύνολο του δείγματος, στο οποίο συμμετέχουν 40,0% στο σύνολο των ανδρών και 46,5% στο σύνολο των γυναικών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 9,8% στο σύνολο του δείγματος, στο οποίο συμμετέχουν 9,4% στο σύνολο των ανδρών και 10,1% στο σύνολο των γυναικών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας και την πρώτη γενιά η οποία δηλώνει ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα συμμετέχει σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου ή συνδέσμου των Σαρακατσαναίων σε σημαντικότατο μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές, διότι ($\chi^2(BE=3, N=208)=139,9, p<0.001$)

Πίνακας 25.1 Πίνακας που δείχνει τη συμμετοχή των ηλικιακών ομάδων σε σχέση με το φύλο.

	Ηλικιακή ομάδα					
	10 -15 ^α		25 -45 ^β		45 - 65 ^γ	
	Άτομα	%	Άτομα	%	Άτομα	%
Αγόρια-Άνδρες	76	42.7	28	45,9	5	41,7
Κορίτσια-Γυναίκες	102	57.3	33	54,1	7	58,3

α: ($\chi^2(BE=1, N=237)=3.13, p=0.07$)

β: ($\chi^2(BE=1, N=141)=177.8, p=0.438$)

γ: ($\chi^2(BE=1, N=122)=177.8, p=0.896$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 25.1, όπου από την πρώτη ηλικιακή ομάδα συμμετέχουν στο σύλλογο 76 αγόρια ποσοστό 42,7% και 102 κορίτσια ποσοστό 57,3%, από την τρίτη γενιά 28 άνδρες ποσοστό 45,9% και 33 γυναίκες ποσοστό 54,1%, από τη δεύτερη γενιά 5 άνδρες ποσοστό 41,7% και 7 γυναίκες ποσοστό 58,3%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο φύλο και τη συμμετοχή στο σύλλογο σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, δεδομένου ότι ($\chi^2(BE=1, N=237)=3,13, p=0,07$), ($\chi^2(BE=1, N=141)=177,8, p=0,438$) και ($\chi^2(BE=1, N=122)=177,8, p=0,896$).

Πίνακας 25.2 Πίνακας που δείχνει τη συμμετοχή των παιδιών 10-15 ετών στον πολιτιστικό σύλλογο σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.

Μορφωτικό επίπεδο γονέων	Συμμετοχή στο σύλλογο	
	Πατέρα ^α	Μητέρα ^β
Δημοτικό σχολείο	71.4%	73.3%
Γυμνάσιο	74.0%	85.7%
Λύκειο	75.2%	70.5%
Ανώτερη εκπαίδευση	89.5%	79.3%
Ανώτατη εκπαίδευση	60.0%	73.9%

α: ($\chi^2(BE=4, N=237)=7.39, p<0.117$)

β: ($\chi^2(BE=4, N=238)=4.67, p<0.323$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 25.2, όπου το μορφωτικό επίπεδο των γονέων των παιδιών ηλικίας 10-15 ετών που συμμετέχουν στο σύλλογο είναι δημοτικού σχολείου 71,4% για τον πατέρα και 73,3% για τη μητέρα, γυμνασίου 74,0% για τον πατέρα και 85,7 για τη μητέρα, λυκείου 75,2% για τον πατέρα και 70,5% για τη μητέρα, ανώτερης εκπαίδευσης 89,5% για τον πατέρα και 79,3% για τη μητέρα και ανώτατης εκπαίδευσης 60,0% για τον πατέρα και 73,9% για τη μητέρα, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο του πατέρα, και το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας και στη συμμετοχή στον πολιτιστικό σύλλογο, καθόσον $\chi^2(BE=4, N=237)=7,39, p<0.247$ και $\chi^2(BE=4, N=238)=4,67, p<0.539$.

Πίνακας 25. 3 Πίνακας που δείχνει τη συμμετοχή στο σύλλογο των προηγούμενων γενιών σε σχέση με το μορφωτικό τους επίπεδο.

Μορφωτικό επίπεδο	Συμμετοχή στο σύλλογο
Αναλφάβητος	,0%
Δημοτικό σχολείο	4,4%
Γυμνάσιο	13,8%
Λύκειο	31,4%
Ανώτερη εκπαίδευση	37,8%
Ανώτατη εκπαίδευση	39,1%

($\chi^2(BE=5, N=391)=58.77, p<0.001$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 25.3, όπου οι προηγούμενες γενιές δηλώνουν ότι συμμετέχουν στο σύλλογο αναλφάβητοι σε ποσοστό 0,0%, δημοτικού σχολείου 4,4%, γυμνασίου 13,8%, λυκείου 31,4%, ανώτερης εκπαίδευσης 37,8% και ανώτατης εκπαίδευσης 39,15%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο των προηγούμενων γενιών και τη συμμετοχή τους στον πολιτιστικό σύλλογο, καθόσον $\chi^2(BE=5, N=391)=58,77, p<0.001$. Συγκεκριμένα, οι Σαρακατσαναίοι των προηγούμενων γενιών με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο συμμετέχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό στον πολιτιστικό σύλλογο.

Πίνακας 25.4 Πίνακας που δείχνει τη συμμετοχή στο σύλλογο κατά ηλικιακή ομάδα σε σχέση με το μόνιμο τόπο κατοικίας.

	Ηλικιακή ομάδα		
	10 -15 ^α	25 -45 ^β	45 - 65 ^γ
Αστική	82,8%	38,0%	
Ημισιαστική	67,3%	77,4%	5,4%
Αγροτική	75,2%	31,1%	10,6%
Σύνολο	75,2%	43,7%	9,0%

α: ($\chi^2(BE=2, N=239)=3,6, p<0.163$)

β: ($\chi^2(BE=2, N=142)=18,84, p<0.001$)

γ: ($\chi^2(BE=2, N=122)=0,84, p<0.358$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 25.4, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών, τα οποία κατοικούν μόνιμα σε αστική περιοχή δηλώνουν ποσοστό συμμετοχής στον πολιτιστικό σύλλογο 82,8%, σε ημιαστική περιοχή 67,3% και σε αγροτική περιοχή 75,2%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στον τόπο κατοικίας και στη συμμετοχή στο σύλλογο για τη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, καθόσον $\chi^2(BE=2, N=239)=3,6, p<0.163$.

Στην περίπτωση της δεύτερης ηλικιακής ομάδας, όπου αυτοί που κατοικούν σε αστική περιοχή δηλώνουν ποσοστό συμμετοχής στον πολιτιστικό σύλλογο 38,0%, σε ημιαστική περιοχή 77,4% και σε αγροτική περιοχή 31,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στον τόπο κατοικίας και στη συμμετοχή στο σύλλογο, καθόσον $\chi^2(BE=2, N=142)=18,84, p<0.001$.

Στην περίπτωση της τρίτης ηλικιακής ομάδας, όπου αυτοί που κατοικούν σε αστική περιοχή δηλώνουν ποσοστό συμμετοχής στον πολιτιστικό σύλλογο 0,0%, σε ημιαστική περιοχή 5,4% και σε αγροτική περιοχή 10,6%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στον τόπο κατοικίας και στη συμμετοχή στο σύλλογο, καθόσον $\chi^2(BE=2, N=122)=0,84, p<0.358$.

Πίνακας 25.5 Πίνακας που δείχνει τη συμμετοχή στο σύλλογο της πρώτης ηλικιακής ομάδας σε σχέση με την καταγωγή από τον έναν ή τους δύο γονείς.

	Ηλικιακή ομάδα 10 -15 ^α
Από τους δύο γονείς	82,3%
Μόνο από πατέρα	67,2%
Μόνο από μητέρα	62,9%
Σύνολο	71,0%

α: ($\chi^2(BE=4, N=252)=11,59, p<0.05$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 25.5, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών, τα οποία έχουν καταγωγή και από τους δύο γονείς δηλώνουν ποσοστό συμμετοχής στον πολιτιστικό σύλλογο 82,3%, σε σχέση με τα παιδιά που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα, τα οποία δηλώνουν ποσοστό 67,2% και τα παιδιά με καταγωγή μόνο από μητέρα, τα οποία δηλώνουν ποσοστό 62,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στη συμμετοχή στον πολιτιστικό σύλλογο και στην καταγωγή από τους δύο γονείς, καθόσον $\chi^2(BE=4N=252)=11,59, p<0.05$.

Ερώτηση: 3.11.1 Εάν συμμετείχατε-συμμετέχετε σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου τι χορούς έχετε μάθει;

Πίνακας 26. Πίνακας που δείχνει ποιούς χορούς μαθαίνουν οι συμμετέχοντες σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου ή συνδέσμου των Σαρακατσαναίων.

	Ηλικιακή ομάδα			χ^2	df	Sig
	10 -15	25 -45	45 - 65			
Σαρακατσάνικους ^α	100,0	100,0	100,0		2	0,000
Ρουμελιώτικους ^β	45,9	11,5		30,36	2	0,000
Θεσσαλικούς ^γ	74,7	23,1		67,99	2	0,000
Ηπειρώτικους ^δ	87,0	34,6		90,24	2	0,000
Μακεδονικούς ^ε	22,6			19,51	2	0,000
Θρακιώτικους ^{στ}	20,5			17,69	2	0,000
Νησιώτικους ^ζ	65,8			90,50	2	0,000

α (χ^2 (BE=2,N=631)

ε (χ^2 (BE=2,N=631)= 19,51, p<0.001

β (χ^2 (BE=2,N=631)=30,36, p<0.001

στ (χ^2 (BE=2,N=631)= 17,69, p<0.001

γ (χ^2 (BE=2,N=631)= 67,99, p<0.001

ζ (χ^2 (BE=2,N=631)= 90,50, p<0.001

δ (χ^2 (BE=2,N=631)= 90,24 p<0.001

Σύμφωνα με τον πίνακα 26, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι μαθαίνει σαρακατσάνικους χορούς στον πολιτιστικό σύλλογο σε ποσοστό 100%,σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 100% και τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 100%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών που συμμετέχουν στο σύλλογο.

Στην περίπτωση που μαθαίνουν τους ρουμελιώτικους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 45,9% η τρίτη γενιά ποσοστό 11,5% και η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών που συμμετέχουν στο σύλλογο δεδομένου ότι (χ^2 (BE=3,N=631)=30,36 ,p<0.001). Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που μαθαίνουν τους θεσσαλικούς χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 74,7%,η τρίτη γενιά ποσοστό 23,1% και η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών,δεδομένου ότι (χ^2 (BE=3,N=631)=67,99, p<0.001). Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που μαθαίνουν τους ηπειρώτικους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 87,0%,η τρίτη γενιά ποσοστό 34,6% και η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται

στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $(\chi^2(BE=3, N=631)=90,24, p<0.001)$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές.

Στην περίπτωση που μαθαίνουν τους μακεδονικούς χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 22,6% η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0% και η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $(\chi^2(BE=3, N=631)=19,51, p<0.001)$. Ακόμη διαπιστώνεται ότι μόνο η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει διδαχθεί μακεδονικούς χορούς στο σύλλογο.

Στην περίπτωση που μαθαίνουν τους θρακιώτικους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 20,5%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0% και η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $(\chi^2(BE=3, N=631)=17,69, p<0.001)$. Ακόμη διαπιστώνεται ότι μόνο η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει διδαχθεί θρακιώτικους χορούς στο σύλλογο.

Στην περίπτωση που μαθαίνουν τους νησιώτικους χορούς, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 65,8%, η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0% και η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $(\chi^2(BE=3, N=631)=90,50, p<0.001)$. Ακόμη διαπιστώνεται ότι μόνο η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει διδαχθεί νησιώτικους χορούς στο σύλλογο.

Ερώτηση: 3.11.2 Ο δάσκαλος του χορευτικού σας τμήματος είχε σαρακατσάνικη καταγωγή;

Πίνακας 27. Πίνακας που δείχνει εάν ο δάσκαλος του χορευτικού τμήματος των εξεταζομένων είναι Σαρακατσάνος.

Ηλικιακή ομάδα			Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65				
66,4	80,8	100,0	69,5	9,31	2	0,009

$$(\chi^2(BE=2, N=631)= 9,31, p<0.001)$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 27, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι ο δάσκαλος του χορευτικού της τμήματος είναι Σαρακατσάνος σε ποσοστό 66,4%, σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό

80,8% και τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 100% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι ($\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=9,31, p<0.001$). Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει πολύ μικρότερο ποσοστό από τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες που συμμετέχουν στο σύλλογο.

Ερώτηση: 3.12 Έχετε παρακολουθήσει παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς από χορευτικά συγκροτήματα πολιτιστικών συλλόγων;

Πίνακας 28 Πίνακας που δείχνει εάν οι εξεταζόμενοι έχουν παρακολουθήσει χορευτικές παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς.

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
80,6	85,0	62,3	40,6	71.8	83,58	3	0,000

$$\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=83,58, p<0.001$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 28, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έχει παρακολουθήσει χορευτικές παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς σε ποσοστό 80,6%, σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 85,0% και τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 62,3% και την πρώτη γενιά δηλώνει ποσοστό 40,6% διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(\text{BE}=3, \text{N}=631)=83,58, p<0.001$, ενώ δεν υφίσταται σημαντική διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Ερώτηση: 3.12.1 Εάν έχετε παρακολουθήσει νομίζετε ότι αυτές ανταποκρίνονται στη χορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων;

Πίνακας 29 Πίνακας που δείχνει κατά ηλικιακή ομάδα το βαθμό στον οποίο ανταποκρίνονται οι χορευτικές παραστάσεις στη χορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων.

Ηλικιακή ομάδα	Πάρα πολύ	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου	Μέση τιμή ¹	F	df	Sig
10 -15	52,6	27,0	12,2	8,2	0,0	4,24 ^a	32,96	3	0,000
25 -45	33,3	26,7	23,3	16,7	0,0	3,77 ^b			
45 - 65	22,6	32,1	20,8	24,5	0,0	3,53 ^b			
65 και άνω	12,5	26,6	26,6	34,4	0,0	3,17 ^γ			

$$1: F(3, 626) = 32.96, p<0.001$$

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,05$ σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni

Σύμφωνα με τον πίνακα 29, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι οι χορευτικές παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς ανταποκρίνονται στη χορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων σε ποσοστό 52,6% "πάρα πολύ", 27,0% "πολύ", 12,2% "αρκετά" και 8,2% "λίγο", σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 33,3% "πάρα πολύ", 26,7% "πολύ", 23,3 "αρκετά" και 16,7% "λίγο", τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 22,6% "πάρα πολύ", 32,1% "πολύ", 20,8% "αρκετά" και 24,5% "λίγο" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 12,5% "πάρα πολύ", 26,6% "πολύ", 26,6% "αρκετά" και 34,4% "λίγο" διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές και $F(3, 626)= 32,96$, $p<0.001$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 29.

Ερώτηση: 3.13 Γνωρίζετε έθιμα και τελετουργίες των Σαρακατσαναίων όπου έχουμε χορό και τραγούδι;

Πίνακας 30. Πίνακας που δείχνει εάν οι εξεταζόμενοι γνωρίζουν έθιμα και τελετουργίες των Σαρακατσαναίων όπου υπάρχει χορός και τραγούδι.

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
3,6	41,7	75,5	96,9	35,9	350,31	3	,000

$$\chi^2(BE=3,N=631)=350,31, p<0.001$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 30, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι γνωρίζει έθιμα και τελετουργίες των Σαρακατσαναίων σε ποσοστό 3,6%,σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 41,7%, τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 75,5% και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 96,9%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3,N=631)=350,31$, $p<0.001$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 3.14 Έχετε διδαχθεί σαρακατσάνικους χορούς στο σχολείο;

Πίνακας 31. Πίνακας που δείχνει εάν οι εξεταζόμενοι έχουν διδαχθεί σαρακατσάνικους χορούς στο σχολείο;

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
7,1	0,0	0,0	0,0	3,8	28,46	3	0,000

$$\chi^2(BE=3,N=631)=28,46, p<0.001$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 31, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έχει διδαχθεί σαρακατσάνικους χορούς στο σχολείο σε ποσοστό 7,1%, σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 0,0%, τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 0,0% και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=28,46, p<0.001$. Ακόμη διαπιστώνεται ότι μόνο η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει διδαχθεί σαρακατσάνικους χορούς στο σχολείο.

Ερώτηση: 3.15 Αυτοσχεδιάζατε-Αυτοσχεδιάζετε όταν χορεύατε-χορεύετε σαρακατσάνικους χορούς στην πρώτη θέση του χορού;

Πίνακας 32. Πίνακας που δείχνει εάν οι εξεταζόμενοι αυτοσχεδιάζουν όταν χορεύουν στην πρώτη θέση του χορού.

Ηλικιακή ομάδα	πάντοτε	πολύ συχνά	συχνά	σπάνια	καθόλου	Μέση τιμή ¹	df	F	Sig
10 -15			15,8	21,9	62,2	1,54 ^a	3	273,38	,000
25 -45	26,7	28,3	18,3	11,7	15,0	3,40 ^b			
45 - 65	41,5	30,2	17,0	7,5	3,8	3,98 ^γ			
65 και άνω	51,6	32,8	7,8	7,8		4,28 ^γ			

1: $F(3, 626)= 288,14, p<0.001$

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0,05$ σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni

Σύμφωνα με τον πίνακα 32, όπου τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών δηλώνουν ότι αυτοσχεδιάζουν, όταν χορεύουν στην πρώτη θέση του χορού σε ποσοστό 37,8%, το οποίο προκύπτει από το 0,0% "πάντοτε", το 0,0% "πολύ συχνά", 15,8% "συχνά και 21,9% "σπάνια", σε σχέση με την τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 85,0%, το οποίο προκύπτει από το 26,7% "πάντοτε", το 28,3% "πολύ συχνά", 18,3% "συχνά" και 11,7% "σπάνια", τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 96,2%, το οποίο προκύπτει από το 41,5% "πάντοτε", το 30,2% "πολύ συχνά", το 17,0% "συχνά" και το 7,5% "σπάνια" και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει ποσοστό 100%, το οποίο προκύπτει από το 51,6% "πάντοτε", το 32,8% "πολύ συχνά", το 7,8% "συχνά" και το 7,8% "σπάνια", διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3, 626)= 288,14, p<0.001$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 32. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα αυτοσχεδιάζει σε πολύ μικρότερο ποσοστό από ότι οι προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 3.16 Υπήρχαν-Υπάρχουν χοροί που χορεύατε-χορεύετε σε συγκεκριμένες περιστάσεις;

Πίνακας 33 Πίνακας που δείχνει τους χορούς που χορεύουν οι εξεταζόμενοι σε συγκεκριμένες περιστάσεις.

	Ηλικιακή ομάδα				χ^2	df	Sig
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω			
Γάμος ^α			7,5	18,8	69,05	3	0,000
Απόκριες ^β				17,8	39,77	3	0,000

^α χ^2 (BE=3,N=631)=69,05, p<0.001

^β χ^2 (BE=3,N=631)=39,77, p<0.001

Σύμφωνα με τον πίνακα 3, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι χορεύει συγκεκριμένους χορούς στο γάμο σε ποσοστό 0,0% η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 7,5% και η πρώτη γενιά ποσοστό 18,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι χ^2 (BE=3,N=631)=69,05,p<0.001, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που χορεύουν συγκεκριμένους χορούς στις Απόκριες, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ποσοστό 0,0% η τρίτη γενιά ποσοστό 0,0%, η δεύτερη γενιά ποσοστό 0,0% και η πρώτη γενιά ποσοστό 17,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, δεδομένου ότι χ^2 (BE=3,N=631)=39,77,p<0.001, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Ερώτηση: 3.17 Υπήρχε-Υπάρχει συγκεκριμένη διάταξη στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύατε-χορεύετε στις διάφορες χορευτικές περιστάσεις;

Πίνακας 34 Πίνακας που δείχνει εάν υπάρχει συγκεκριμένη διάταξη στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύουν οι εξεταζόμενοι στις διασκεδάσεις τους.

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
0,0	5,0	7,4	14,1	5,4	33,34	3	,000

χ^2 (BE=3,N=631)=33,34, p<0.001

Σύμφωνα με τον πίνακα 34, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έχει συγκεκριμένη διάταξη στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύει στις διάφορες χορευτικές περιστάσεις σε ποσοστό 0,0% η τρίτη γενιά σε ποσοστό 5,0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 7,4% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 14,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=33,34$, $p<0.001$. Ακόμη διαπιστώνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα δεν έχει συγκεκριμένη διάταξη στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύει στις διάφορες χορευτικές περιστάσεις.

Ερώτηση: 3.18 Προτιμούσατε –προτιμάτε να χορεύετε τους σαρακατσάνικους χορούς με συγκεκριμένα τραγούδια;

Πίνακας 35 Πίνακας που δείχνει εάν υπάρχει προτίμηση σε ένα συγκεκριμένο τραγούδι από τους εξεταζόμενους όταν χορεύουν ένα συγκεκριμένο γορό.

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
1,7	22,0	62,3	81,3	34,1	291,45	3	,000

$$\chi^2(BE=3, N=631)=291,45, p<0.001$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 35, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι έχει προτίμηση σε συγκεκριμένο τραγούδι σε ποσοστό 1,7%, η τρίτη γενιά σε ποσοστό 22,0%, η δεύτερη γενιά σε ποσοστό 62,3% και η πρώτη γενιά σε ποσοστό 81,3%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=291,45$, $p<0.001$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μικρότερο από τις προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 3.19 Υπάρχουν σαρακατσάνικοι χοροί στην χορευτική σας δραστηριότητα που χορεύονταν-χορεύονται μόνο από άνδρες- αγόρια;

Πίνακας 36 Πίνακας που δείχνει εάν υπάρχουν σαρακατσάνικοι χοροί που χορεύονται μόνο από αγόρια-άνδρες.

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
69,7	43,7	30,2	28,6	47,2	38,44	3	,000

$$\chi^2(BE=3, N=631)=38,44, p<0.001$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 36, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς χωρίς τη συμμετοχή των κοριτσιών σε ποσοστό 69,7% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 43,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 30,2% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 28,6%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=38,44$, $p<0.001$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από τις προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 3.19.1 Εάν υπάρχουν σε ποιές περιπτώσεις χορεύονταν-χορεύονται;

Πίνακας 37 Πίνακας που δείχνει σε ποιές περιπτώσεις χορεύονται σαρακατσάνικοι χοροί μόνο από αγόρια-άνδρες.

Χορευτικές περιπτώσεις	Ηλικιακή ομάδα				χ^2	df	Sig
	10 - 15	25 - 45	45 - 65	65 και άνω			
Γάμους ^α	0,0	0,0	13,0	20,0	35,17	3	0,000
Ανταμώματα ^β	0,0	0,0	4,3	14,3	27,04	3	0,000
Πανηγυρία ^γ	0,0	0,0	8,7	11,4	20,16	3	0,000
Απόκριες ^δ	0,0	0,0	13,0	17,1	30,45	3	0,000
Πολιτιστικό Σύλλογο ^ε	69,7	40,0	8,7	0,0	109,77	3	0,000

α ($\chi^2(BE=2, N=631)= 35,17$, $p<0.001$)

β ($\chi^2(BE=2, N=631)=27,04$, $p<0.001$)

γ ($\chi^2(BE=2, N=631)=20,16$, $p<0.001$)

δ ($\chi^2(BE=2, N=631)= 30,45$ $p<0.001$)

ε ($\chi^2(BE=2, N=631)= 109,77$ $p<0.001$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 37, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι χορεύουν τους σαρακατσάνικους χορούς στο γάμο χωρίς τη συμμετοχή των κοριτσιών σε ποσοστό 0,0% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 13,0% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 20,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=35,17$, $p<0.001$, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στα ανταμώματα, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 0,0% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 4,3% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 14,3%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται

στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=27,04$, $p<0.01$, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στα πανηγύρια, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 0,0% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 8,7% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 11,4%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=20,16$, $p<0.01$, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στις Απόκριες, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 0,0% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 13,0% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 17,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=30,45$, $p<0.001$, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στον πολιτιστικό σύλλογο, όπου τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 69,7% σε σχέση με τους άνδρες της τρίτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 40,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 8,7% και της πρώτης γενιάς, οι οποίοι δηλώνουν ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=109,77$, $p<0.001$. Συγκεκριμένα, το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι πολύ υψηλότερο από ότι των προηγούμενων γενιών.

Ερώτηση: 3.20 Υπάρχουν σαρακατσάνικοι χοροί στη χορευτική σας δραστηριότητα που χορεύονταν-χορεύονται μόνο από γυναίκες- κορίτσια;

Πίνακας 38 Πίνακας που δείχνει το ποσοστό των σαρακατσάνικων χορών που χορεύονται μόνο από κορίτσια-γυναίκες.

Ηλικιακή ομάδα				Σύνολο	χ^2	df	Sig
10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω				
79,1	46,5	20,03	31,0	51,1	76,54	3	,000

$$\chi^2(BE=3, N=631)=76,54, p<0.001$$

Σύμφωνα με τον πίνακα 38, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς χωρίς τη συμμετοχή των αγοριών σε ποσοστό 79,1% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 46,5%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 20,3% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 31,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=76,54$, $p<0.001$. Συγκεκριμένα, η πρώτη ηλικιακή ομάδα έχει ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από τις προηγούμενες γενιές.

Ερώτηση: 3.20.1 Εάν υπάρχουν σε ποιές περιπτώσεις χορεύονταν-χορεύονται;

Πίνακας 39 Πίνακας που δείχνει σε ποιές περιπτώσεις χορεύονται σαρακατσάνικοι χοροί μόνο από κορίτσια-γυναίκες.

Χορευτικές περιπτώσεις	Ηλικιακή ομάδα				χ^2	df	Sig
	10 -15	25 -45	45 - 65	65 και άνω			
Γάμος ^α	0,0	0,0	13,3	24,1	44,89	3	0,000
Ανταμώματα ^β	0,0	0,0	0,0	6,9	18,78	3	0,000
Πανηγύρια	0,0	0,0	0,0	0,0		3	0,000
Απόκριες	0,0	0,0	0,0	0,0		3	0,000
Πολιτιστικός Σύλλογος ^γ	79,0	46,7	0,0	0,0	162,60	3	0,000

α ($\chi^2(BE=2, N=631)=44,89$, $p<0.001$)

β ($\chi^2(BE=2, N=631)=18,78$, $p<0.001$)

γ ($\chi^2(BE=2, N=631)=162,60$, $p<0.001$)

Σύμφωνα με τον πίνακα 39, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς στο γάμο χωρίς τη συμμετοχή των αγοριών σε ποσοστό 0,0% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 13,3% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 24,1%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης και δεύτερης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=44,89$, $p<0.001$, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ των ποσοστών της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στα ανταμώματα, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 0,0% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0,0%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0,0% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 6,9%, διαπιστώνεται ότι

υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της πρώτης γενιάς, δεδομένου ότι $\chi^2(BE=3, N=631)=18,78, p<0.01$, ενώ δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και της δεύτερης και τρίτης γενιάς.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στα πανηγύρια, όπου όλες οι ηλικιακές ομάδες δηλώνουν ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στις Απόκριες, όπου όλες οι ηλικιακές ομάδες δηλώνουν ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται καμία διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών.

Στην περίπτωση που τους χορεύουν στον πολιτιστικό σύλλογο, όπου τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ποσοστό 79,0% σε σχέση με τις γυναίκες της τρίτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 46,7%, της δεύτερης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 10,0% και της πρώτης γενιάς, οι οποίες δηλώνουν ποσοστό 0,0%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, δεδομένου $\chi^2(BE=3, N=631)=162,60, p<0.001$. Συγκεκριμένα, το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι πολύ υψηλότερο από αυτό των προηγούμενων γενιών.

Ερώτηση: 3.21 Πιστεύετε ότι οι Σαρακατσαναίοι διατήρησαν τη χορευτική τους παράδοση;

Πίνακας 40 Πίνακας που δείχνει τις εκτιμήσεις των ερωτηθέντων για το βαθμό διατήρησης της χορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων .

Ηλικιακή ομάδα	πέρα πολύ	πολύ	αρκετά	λίγο	καθόλου	Μέση τιμή ¹	F	df	Sig
10 -15	57,7	23,0	13,3	6,1	0,0	4,32 ^a	38,43	3	0,000
25 -45	36,7	21,7	26,7	15,0	0,0	3,80 ^b			
45 - 65	20,8	32,1	18,9	28,3	0,0	3,45 ^γ			
65 και άνω	15,6	23,4	28,1	32,8	0,0	3,22 ^γ			

1: $F(3, 626)= 38,43 p<0.001$

Οι μέσες τιμές που χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύμβολο εκθέτη, διαφέρουν σημαντικά σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0.05$ σύμφωνα με τον έλεγχο Bonferroni

Σύμφωνα με τον πίνακα 40, όπου η πρώτη ηλικιακή ομάδα δηλώνει ότι οι Σαρακατσαναίοι διατήρησαν τη μουσικοχορευτική τους παράδοση "πέρα πολύ" σε ποσοστό 57,7%, "πολύ" σε ποσοστό 23,0%, "αρκετά" σε

ποσοστό 13,3% και "λίγο" σε ποσοστό 6,1%, σε σχέση με τη τρίτη γενιά, η οποία δηλώνει "πάρα πολύ" σε ποσοστό 36,7%, "πολύ" σε ποσοστό 21,7%, "αρκετά" σε ποσοστό 26,7% και "λίγο" σε ποσοστό 15,0%, τη δεύτερη γενιά, η οποία δηλώνει "πάρα πολύ" σε ποσοστό 20,8%, "πολύ" σε ποσοστό 32,1%, "αρκετά" σε ποσοστό 18,9% και "λίγο" σε ποσοστό 28,3% και την πρώτη γενιά, η οποία δηλώνει "πάρα πολύ" σε ποσοστό 15,6%, "πολύ" σε ποσοστό 23,4%, "αρκετά" σε ποσοστό 28,1% και "λίγο" σε ποσοστό 32,8%, διαπιστώνεται ότι υφίσταται στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της πρώτης ηλικιακής ομάδας και των προηγούμενων γενιών, διότι διαφέρουν σημαντικά οι αντίστοιχες μέσες τιμές, καθόσον $F(3,626)=38,43$, $p<0.001$, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 40.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ο παραδοσιακός χορός και η μουσική είναι δυναμικά στοιχεία της κοινωνικής δράσης της κάθε ομάδας, τα οποία αντικατοπτρίζουν τις αξιολογικές της στάσεις και τις επιλογές της σε ήχο και κίνηση. Υποκατάστατα πολλών κοινωνικών και ψυχολογικών λειτουργιών προβάλλοντας, με τον μυητικό χαρακτήρα τους και την εντυπωσιακή προσαρμοστικότητα τους, στις συλλογικές αναπαραστάσεις, τις εκάστοτε ισχύουσες αξίες και ιδεολογίες, τους άγραφους νόμους και κανόνες της ομάδας, αποτελούν και ένα μέσο διαπραγμάτευσης και ενίσχυσης της ταυτότητας.

Η ταυτότητα, ως μια διαρκής δυναμική διαδικασία, που βρίσκεται υπό συνεχή διαπραγμάτευση, διαμορφώνεται και συνεχώς μεταλλάσσεται σύμφωνα με τις συντελούμενες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές. Αλλά ότι καταγράφεται από το παρελθόν δεν σβήνει και ένα σημαντικό μέρος από τα περασμένα μένει πάντα ζωντανό.⁵³⁶

Οι μεγάλες κοινωνικές μεταβολές, που επέφερε σε όλα τα επίπεδα της συλλογικής ζωής, κυρίως μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, η τεχνολογική εξέλιξη, μεταβάλλουν και την πολιτισμική ταυτότητα. Η μεταβολή της σχετίζεται με τη διαφοροποίηση της σχέσης του ανθρώπου με την παράδοση, η οποία στη σημερινή εποχή έχει αποδυναμωθεί.

Με τις αλλαγές στις κοινωνικές αντιλήψεις και συμπεριφορές που προήλθαν από την εξέλιξη, έχει επέλθει και αλλαγή στον τρόπο κατανόησης και αφομοίωσης των κληρονομημένων παραδόσεων.⁵³⁷

Ο ρόλος της παράδοσης, ως συνείδηση του συνόλου του παρελθόντος στο παρόν, έχει σήμερα διαφοροποιηθεί, διότι οι νέοι άνθρωποι διαμορφώνουν νέους τρόπους αντίληψης και κοινώνησης τόσο με τη ζωντανή κουλτούρα όσο και με την παράδοση. Στην παραδοσιακή κοινωνία ο άνθρωπος στραμμένος ολοκληρωτικά στο παρελθόν επαναλαμβάνει αυθόρμητα τον πολιτισμό που κληρονόμησε, ενώ ο σύγχρονος άνθρωπος δεν χρησιμοποιείται από την παράδοση αλλά τη χρησιμοποιεί⁵³⁸ αναπροσαρμόζοντάς την στις ανάγκες του.⁵³⁹

536 Κιουρτσάκης Γ., Το πρόβλημα της παράδοσης, εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2003 ο.π. σελ.36.

537 Gross D., Τα ερείπια του παρελθόντος ό.π. σελ. 31.

538 Κυριακίδου Νέστορος Α., Η ελληνική λαογραφία στη σύγχρονή της προοπτική στο Λαογραφικά μελετήματα, έκδ. Ολκός, Αθήνα 1975, σελ.93.

539 Κιουρτσάκης Γ., Το πρόβλημα της παράδοσης ο.π. σελ.46.

Στη σύγχρονη εποχή, που χαρακτηρίζεται από μια όλο και περισσότερο διαφοροποιημένη κουλτούρα και μια τεράστια ποικιλία τρόπων ζωής, όπου επικρατούν η σύγχυση των αξιών, η απόρριψη των προτύπων και η αποδυνάμωση της σχέσης του ατόμου με την κοινωνία⁵⁴⁰, οι άνθρωποι ζουν την κρίση του πολιτισμού.⁵⁴¹ Διασταυρώνονται συνεχώς μέσα τους διαφορετικές παραδόσεις και ο καθένας, ως ένα βαθμό, επιλέγει την παράδοση του.⁵⁴² Η κρίση της παράδοσης προκαλεί και την κρίση της ταυτότητας.

Από τα αποτελέσματα του κεφαλαίου 7 με τη σύγκριση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας της ηλικιακής ομάδας των παιδιών 10-15 ετών και των προηγούμενων γενιών, προκύπτουν συγκεκριμένες διαφορές.

Από τον πίνακα 12 διαφαίνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών δεν συμπεριλαμβάνει στις εκδηλώσεις και στα γλέντια της χορούς με αντίφωνα σαρακατσάνικα τραγούδια, αλλά μόνο με οργανική συνοδεία, δεδομένου ότι τα άτομα αυτής της ηλικιακής ομάδας, όπως φαίνεται από τον πίνακα 11, δεν τραγουδούν σαρακατσάνικα τραγούδια και χορεύουν τους σαρακατσάνικους χορούς μόνο με οργανική συνοδεία.

Η είσοδος των μουσικών οργάνων, η οποία συνετέλεσε σε πολλές περιπτώσεις στη μεταβολή της μελωδίας, επιβάλλει και γρηγορότερη ρυθμική αγωγή σε σχέση με αυτή που επικρατούσε όταν το φωνητικό τραγούδι συνόδευε τους χορούς. Η αύξηση της ταχύτητας της μουσικής προκαλεί και μια εσωτερική αναδιάταξη των αξιών των κινήσεων μέσα στο μέτρο με την προσαρμογή του χορού στη νέα μουσική κατάσταση, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η ποιότητα του χορού.⁵⁴³

Η τρίτη γενιά συμπεριλαμβάνει στους χορούς της αντίφωνα σαρακατσάνικα τραγούδια σε πολύ μικρό ποσοστό, ενώ η δεύτερη γενιά, που έζησε στον απόηχο της παραδοσιακής κοινωνίας, τα συμπεριλαμβάνει σε μεγαλύτερο ποσοστό. Σε ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό και με μεγαλύτερη συχνότητα τα συμπεριλαμβάνει η πρώτη γενιά. Αυτό προφανώς αποδίδεται στο γεγονός ότι αυτή η γενιά, η οποία γνωρίζει και τα περισσότερα τραγούδια, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 6, βίωσε τον παραδοσιακό τρόπο με τον οποίο γίνονταν τα διάφορα γλέντια, όπου το

540 Poirier J. στο Μ. Μερακλή Παιδαγωγικά της Λαογραφίας εκδ. Ιωλκός, Αθήνα 2001, σελ.20.

541 Καστοριάδης Κ., Το περιεχόμενο του σοσιαλισμού εκδ. Ψυλόν, Αθήνα 1986, σελ.202-203.

542 Κιουρτσάκης Γ., Το πρόβλημα της παράδοσης ό.π. σελ.55.

543 Λουτζάκη Ρ., Ο σύλλογος ως χώρος χορευτικής δραστηριότητας στο Μουσικές της Θράκης εκδ.Σύλλογος Οι φίλοι της μουσικής, Αθήνα 1999, σελ.246 Την παράλληλη πορεία του χορού με τη μουσική επισημαίνει και ο C. Sachs ο οποίος θεωρεί ότι το ενοποιητικό στοιχείο μεταξύ των δύο αυτών ανεξάρτητων στοιχείων είναι ότι πηγάζουν από την ίδια δύναμη, την ώθηση για κίνηση. Sachs C. The world history of the dance New York 1937, σελ.183. Ο J. Blacking προβάλλοντας το ιδίωμα του χορού τοποθετεί το πρόβλημα μουσική- χορός στο επίπεδο της επιτέλεσης (performance) επισημαίνοντας ότι οι σχέσεις υπάρχουν στο μέτρο που ενεργοποιούνται τα ανθρώπινα σώματα Blacking J. Dance and dance Music: Interrelationships (Διάσκεψη διαλόγου του ICTM), σελ.6.

αντίφωνο τραγούδι ήταν το απαραίτητο και το μοναδικό μέσο με το οποίο επιτελούνταν ο χορός. Πολλά από αυτά τα τραγούδια μεταβιβάστηκαν στη δεύτερη γενιά και πολύ λιγότερα στην τρίτη, όταν το αντίφωνο τραγούδι έπαψε να αποτελεί πλέον το μοναδικό μέσο με το οποίο επιτελούνταν ο χορός, διότι αρχίζει να υποκαθίσταται από τα γραμμόφωνα και τις κομπανίες των οργανοπαιχτών, όπως καταθέτουν οι παλαιότεροι που έζησαν αυτή την αλλαγή.

Τα γραμμόφωνα μας χάλασαν τη σειρά εμείς ήμασταν μαθημένοι να χορεύουμε με το στόμα, έτσι συμμετείχαμε όλοι στο χορό που χόρευε κάποιος. Τα λόγια δεν μας βοηθούσαν μόνο να πηγαίνουμε τα πατήματα στο χορό, αλλά είχαν για μας μεγάλη σημασία... Όταν μπήκαν τα όργανα για τα καλά στο γλέντι μας έφεραν και άλλα τραγούδια και τα δικά μας όμως δεν τα 'παιζαν όπως τα ξέραμε και δεν μπορούσαμε να χορέψουμε. Θυμάμαι τον πατέρα μου σ'έναν γάμο στο Λιμογάρδι που σταμάτησε τα όργανα και το 'πιασε με το στόμα, γιατί όπως έλεγε, δεν το πήγαιναν καλά και δεν μπορούσε να χορέψει... Πολλοί όμως είδαν τα όργανα με καλό μάτι αλλά και ευκολία. Τα τελευταία χρόνια δε γίνεται γάμος χωρίς όργανα, γι'αυτό σπάνια τραγουδάμε και κοντεύουμε να ξεχάσουμε τα τραγούδια, από που να τα μάθουν ύστερα και οι νεότεροι...⁵⁴⁴

Μέσα από τη σύγκρουση του παλιού και του καινούριου που προέκυψε από την εξέλιξη, ορισμένες πολιτισμικές πρακτικές διατηρούνται μέχρι σήμερα έστω και περιστασιακά, από κάποιους ανθρώπους κυρίως της πρώτης γενιάς αλλά και εν μέρει της δεύτερης, οι οποίοι εξακολουθούν να διατηρούν τους δεσμούς με τον προηγούμενο τρόπο ζωής που βίωσαν και τραγουδούν και χορεύουν, όπως φαίνεται από τον πίνακα 12, με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο κυρίως στον ιδιωτικό χώρο, όπου ορισμένες παραδόσεις επιβιώνουν ακόμη και όταν έχουν διαβρωθεί στο δημόσιο.⁵⁴⁵ Η διατήρηση και η μεταφορά στοιχείων του πολιτισμού από τη μια εποχή στην άλλη αποτελεί αναντήρητη ιστορική πραγματικότητα διότι οι νοοτροπίες και οι πολιτισμικές συμπεριφορές είναι φαινόμενα μακράς διάρκειας και δεν ακολουθούν με τον ίδιο ρυθμό τις αλλαγές που υφίστανται οι κοινωνικές και οικονομικές δομές.⁵⁴⁶

Από τους πίνακες 12 και 14 διαφαίνεται ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα συμπεριλαμβάνει στις διάφορες εκδηλώσεις και στα γλέντια της τους σαρακατσάνικους χορούς με οργανική συνοδεία σε μικρότερο ποσοστό και κυρίως μικρότερη συχνότητα από τις προηγούμενες γενιές. Αυτό όπως φαίνεται συμβαίνει λόγω του ότι αυτή η ηλικιακή ομάδα έχει μόνο μνημονική σχέση και δεν έχει βιωματική σχέση με τους χορούς, όπως δεν έχει και η τρίτη γενιά, ενώ η πρώτη γενιά και εν μέρει η δεύτερη

544 Μαρτυρία από Ξ. Καραγιάννη, Αγ.Παρασκευή, 23/4/2004.

545 Gross D., Τα ερείπια του παρελθόντος ο.π. σελ. 17.

546 Μερικλής Μ. Παιδαγωγικά της Λαογραφίας ό.π. σελ.21.

έχουν. Η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζεται από τη βιωματική συνήθεια, όπως υποστηρίζει ο P. Bourdieu.⁵⁴⁷ Σύμφωνα με τη διαπίστωση του ο κόσμος των συμβόλων ενσωματώνεται στο σώμα και εκφράζεται από αυτό, όταν οι άνθρωποι ενεργοποιούν τη σωματική τους μνήμη.

Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων στην πρώτη ηλικιακή ομάδα είναι μικρότερη από ότι στις προηγούμενες γενιές, καθώς διαφαίνεται από τους πίνακες 7 και 18. Ο βαθμός της μετάδοσης της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων από το οικογενειακό περιβάλλον αυξάνεται στις δύο μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, διότι όπως φαίνεται από τους πίνακες 8 και 20 αυτές οι ηλικιακές ομάδες ακούν τα σαρακατσάνικα τραγούδια και χορεύουν τους σαρακατσάνικους χορούς σε μεγαλύτερο ποσοστό και συχνότητα από τις άλλες ηλικιακές ομάδες στο οικογενειακό περιβάλλον. Ειδικότερα, στην πρώτη γενιά το οικογενειακό περιβάλλον παίζει το σημαντικότερο ρόλο, καθόσον η διευρυμένη οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία αποτελεί τη σημαντικότερη βαθμίδα κοινωνικοποίησης⁵⁴⁸. Η καθημερινή διαπροσωπική επικοινωνία μέσα στη διευρυμένη οικογένεια συντελεί στη μεταβίβαση των αξιών, των εμπειριών και γενικά των βιωμένων τρόπων που αφορούν τα ήθη, τα έθιμα, τα τραγούδια και τους χορούς. Η συναλλαγή στον παραδοσιακό χώρο, στο οικογενειακό περιβάλλον, είναι άμεση και συνεχής και το άτομο μαθαίνει παρατηρώντας τις ενέργειες των άλλων.⁵⁴⁹ Η εκπαιδευτική διαδικασία και η μύηση των νέων σε αξίες και συμπεριφορές στην παραδοσιακή κοινωνία είναι βιωματική και αυτοματοποιημένη και τα τραγούδια και ο χορός, οργανικά δεμένα με την υπόλοιπη συσσωρευμένη προγονική εμπειρία, μεταδίδονται από γενιά σε γενιά παραδοσιακά.⁵⁵⁰ Έτσι με την επανάληψη και τη μίμηση κρυσταλώνεται εθμικά και αναπαράγεται εμπειρικά το προσωπικό ύφος της κοινοτικής ομάδας.⁵⁵¹

Οι άνθρωποι της πρώτης γενιάς που έζησαν μέσα στη διευρυμένη οικογένεια, έχουν και μια μοναδική εμπειρία να καταθέσουν για τους χορούς και τα τραγούδια που έμαθαν μέσα από το οικογενειακό

547 Bourdieu P., *Esquisse d'une theorie de la pratique. présédée de trois etudes d'ethnologie Kabyle*, Geneve, Droz, 1972. Bourdieu P. *Outline of a Theory of Practice* ed. Cambridge University Press Cambridge 1977, σελ.87.

548 Γκιζέλης Γ., Κουτάντζογλου Ρ. Τεμπέρογλου Α. Φύλιας Β. Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ελληνικής κοινωνίας: Μεταβαλλόμενα σχήματα, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε. Αθήνα 1984, σελ.72.

549 Κατάκη Χ., *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, επιμ. Ε.Νίκα, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1994, σελ.90. Το κάθε μέλος της κοινότητας μέσα από την παρατήρηση των άλλων διαμόρφωσε τη χορευτική του συμπεριφορά αφομοιώνοντας όλα εκείνα τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν κάθε χορό και συνθέτουν το τοπικό χορευτικό ιδίωμα, Lange R. *The Nature of Dance*, ed. MacDonald and Evans Limited, London 1975.

550 Ράπτης Α., *Ο κόσμος του ελληνικού χορού*, ο.π. σελ. 18.

551 Τυροβολά Β., *Η έννοια του αυτοσχεδιασμού στην ελληνική λαϊκή δημιουργία, στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία* ό.π. σελ.103.

περιβάλλον. Τα περισσότερα τραγούδια τα έμαθα από τον παππού μου που τραγουδούσε καλύτερα από όλους στην οικογένεια και δεν έχανε ευκαιρία για τραγούδι. Η δική μας οικογένεια, όπως έλεγαν είχε καλό στόχο στο τραγούδι αλλά και στο χορό. Τα γλέντια στο κονάκι τότε ήταν συχνά και όλοι τραγουδούσαν και έλεγαν πολλά τραγούδια που δεν ακούγονται σήμερα. Στις μεγάλες γιορτές μαζευόμασταν στο κονάκι μαζί με άλλες οικογένειες και γλεντούσαμε, τραγουδούσαμε και χορεύαμε. Έτσι έμαθα εγώ το χορό...και υπήρχαν τότε πολλοί άνθρωποι που χόρευαν με τη ψυχή τους και χαιρόσυνα να τους βλέπεις. Οι άνδρες έκαναν διάφορα τσαλίμια και φιγούρες που μου άρεσαν πολύ, αλλά οι γυναίκες χόρευαν συμμαζεμένα... Η ζωή τότε ήταν διαφορετική, στερημένη αλλά είχε αυτές τις χαρές. Ο χορός και το τραγούδι ήταν η μοναδική μας διασκέδαση.⁵⁵²

Η μείωση της επίδρασης του οικογενειακού περιβάλλοντος επέρχεται με την μετατροπή της διευρυμένης οικογένειας στην προσαρμοσμένη στις ανάγκες της βιομηχανικής κοινωνίας, πυρηνική (kernefamilie) οικογένεια. Με την εξέλιξη αυτή, η συγκατοίκηση τριών γενιών γίνεται όλο και σπανιότερη με αποτέλεσμα να επέρχεται ρήγμα στη σχέση των γενεών.⁵⁵³ Ο κοινωνικοποιητικός ακόμη ρόλος των γονέων διαφοροποιείται από τη μείωση του ελεύθερου χρόνου τους, λόγω εργασίας, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη σημασία στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης από τους συνομήλικους.⁵⁵⁴

Σημαντική επίδραση στις σχέσεις των μελών της οικογένειας ασκεί και η μείωση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών, που προήλθε από την μεταβίβαση πολλών παραδοσιακών λειτουργιών και αρμοδιοτήτων της οικογένειας στις κρατικές ή ιδιωτικές επιχειρήσεις τα «γραφειοκρατικά συγκροτήματα μαζικής κλίμακας».⁵⁵⁵

Ο κοινωνικοποιητικός ρόλος της οικογένειας επηρεάζεται και από την ανάπτυξη νέων μορφών και συνηθειών στη λαϊκή αστική κουλτούρα, η οποία διευκόλυνε τη μετάθεση των κέντρων ψυχαγωγίας από το σπίτι στο δημόσιο χώρο.⁵⁵⁶ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μειώνονται οι συνδιασκεδάσεις των νέων με τους μεγαλύτερους μέσα στην οικογένεια και ως εκ τούτου να περιορίζεται και η μετάδοση της μουσικοχορευτικής κληρονομιάς.

552 Μαρτυρία από Κ.Πανουργιά, Λαμία 28/4/2004.

553 Αυδίκος Ε., Λαογραφία και παιδική ηλικία, οπτικές και προοπτικές στο Λαϊκή παράδοση και παιδί ό.π. σελ.31.

554 Μουσούρου Λ., Εισαγωγή στην κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών εκδ.Gutenberg Αθήνα 2005, σελ.96-97.

555 Σεραφετινίδου Μ., Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής ενημέρωσης επικοινωνίας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1987, σελ. 79.

556 Γκαζέλης Γ., Καυτάντζογλου Ρ. Τεμπέρογλου Α. Φίλιας Β. Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ελληνικής κοινωνίας: Μεταβαλλόμενα σχήματα, ό.π. σελ.76.

Ωστόσο, παρ'όλες τις μεταβολές οι οποίες επήλθαν, το οικογενειακό περιβάλλον συνεχίζει μέχρι σήμερα να παίζει κάποιο ρόλο στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων, καθόσον όπως φαίνεται από τους πίνακες 7 και 18 και η ηλικιακή ομάδα των παιδιών 10-15 ετών έμαθε τους χορούς και τα τραγούδια σε κάποιο ποσοστό από το οικογενειακό περιβάλλον, διότι η ελληνική οικογένεια, παρά τις αλλαγές που έχει υποστεί, έχει διατηρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό τις σχέσεις και τη συνοχή ανάμεσα στις γενιές και αποτελεί ένα συντηρητικό και παθητικό φορέα στην κοινωνική αλλαγή,⁵⁵⁷ καθώς και καθοριστικό παράγοντα διάσωσης της ταυτότητας.⁵⁵⁸ Προφανώς αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η αρχική κοινωνικοποίηση, η οποία συντελείται μέσα στην οικογένεια, έχει μεγάλη ισχύ και ενεργοποιεί, έως ένα σημείο, μια συμπεριφορά αντίστασης απέναντι σε μηνύματα ξένης προέλευσης τα οποία δεν συμβιβάζονται με τα πρότυπα του τοπικού συστήματος αξιών.⁵⁵⁹

Η υποβάθμιση του ρόλου που ασκεί το οικογενειακό περιβάλλον στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, διαφαίνεται και από τους πίνακες 9 και 22, όπου αυτή ωθείται να γνωρίσει τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων από το οικογενειακό περιβάλλον σε πολύ μικρότερο βαθμό από ότι οι προηγούμενες γενιές.

Η συμβολή του σχολείου στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων στην πρώτη ηλικιακή ομάδα είναι ασήμαντη, όπως διαφαίνεται από τους πίνακες 7 και 18. Αυτή η ηλικιακή ομάδα στα πλαίσια της διδασκαλίας των παραδοσιακών χορών στο μάθημα της φυσικής αγωγής, έμαθε σε κάποιο πολύ μικρό ποσοστό σαρακατσάνικους χορούς και τραγούδια στο σχολείο. Αυτό σημαίνει ότι στα προγράμματα της διδασκαλίας των χορών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση συμπεριλαμβάνονται σε πολύ μικρό βαθμό σαρακατσάνικοι χοροί, διότι ενδεχομένως οι καθηγητές φυσικής αγωγής δεν τους γνωρίζουν ή δεν τους περιλαμβάνουν στα προγράμματά τους για διάφορους λόγους. Οι προηγούμενες γενιές δεν διδάχτηκαν καθόλου σαρακατσάνικους χορούς από το σχολείο, όπως διαφαίνεται από τον πίνακα 31. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι δεν είχε ακόμη θεσπιστεί ο νόμος που προέβλεπε τη διδασκαλία των παραδοσιακών χορών στο αναλυτικό πρόγραμμα της φυσικής αγωγής στο σχολείο, αλλά και στο γεγονός ότι το γενικότερο ενδιαφέρον της εκπαίδευσης για τη διατήρηση των τοπικών πολιτισμικών ιδιομορφιών ανέκαθεν ήταν περιορισμένο και εντοπιζόνταν κυρίως στη διάδοση μιας μουσικοχορευτικής παράδοσης με

557 Γκιζέλης Γ., Κωνσταντζόγλου Ρ. Τεμπέρογλου Α. Φίλιας Β. Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ελληνικής κοινωνίας: Μεταβαλλόμενα σχήματα, ό.π. σελ.126, 131.

558 Βεργέτη Μ., Από τον Πόντο στην Ελλάδα ό.π. σελ.264.

559 Βρύζας Κ., Παγκόσμια επικοινωνία- πολιτιστικές ταυτότητες, ό.π. σελ.144.

πανεθνικό χαρακτήρα και όχι στη διατήρηση της τοπικής ανομοιομορφίας.⁵⁶⁰

Η επίδραση του πολιτιστικού συλλόγου στην μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων, στην ηλικιακή ομάδα, είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι στις προηγούμενες γενιές, καθώς φαίνεται από τους πίνακες 7 και 18, διότι η συμμετοχή στο σύλλογο της πρώτης ηλικιακής ομάδας, όπως φαίνεται από τον πίνακα 25, είναι πολύ μεγαλύτερη από τη δεύτερη και τρίτη γενιά, ενώ η πρώτη γενιά δεν συμμετέχει καθόλου στο σύλλογο. Στη μεγάλη συμμετοχή στο σύλλογο της πρώτης ηλικιακής ομάδας συνετέλεσε πιθανά και η αλλαγή της στάσης των σημερινών γονέων, ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, όπως φαίνεται από τον πίνακα 25.1, που παρ' όλη την ευθυγράμμισή τους με τον νέο τρόπο ζωής προτρέπουν τα παιδιά τους να γνωρίσουν τη μουσικοχορευτική τους παράδοση μέσα από το σύλλογο. Σημαντική επίδραση ασκούν ακόμη προς αυτή την κατεύθυνση σε μεγάλο βαθμό και τα κίνητρα που προσφέρει σήμερα στους νέους ο πολιτιστικός σύλλογος.

Η επίδραση του συλλόγου στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης, στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, διαφαίνεται και από τους πίνακες 8 και 20, όπου τα άτομα της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι ακούν τα σαρακατσάνικα τραγούδια και χορεύουν τους σαρακατσάνικους χορούς σε πολύ μεγάλο ποσοστό και μεγάλη συχνότητα στον πολιτιστικό σύλλογο. Ακόμη διαφαίνεται και από τους πίνακες 9 και 22, όπου τα άτομα της πρώτης ηλικιακής ομάδας δηλώνουν ότι ο πολιτιστικός σύλλογος τα ώθησε, σε μεγάλο βαθμό, να ασχοληθούν με την μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων.

Το πολιτιστικό κίνημα των συλλόγων που προέκυψε από τη νοσταλγία για την επιστροφή στις ρίζες, τη διατήρηση των ιδιαίτερων δεσμών με την ομάδα αλλά και ως αντιρόπηση στην αστική ζωή και στο ξενόφερτο τρόπο ζωής, εμφανίστηκε στη δεκαετία του '60. Άρχισε να εξαπλώνεται με τη ραγδαία ανάπτυξη του φολκλορικού κινήματος κυρίως μετά την μεταπολίτευση και σήμερα έχει προσλάβει καθολικές διαστάσεις λόγω της αποδοχής σε ευρεία κλίμακα κάθε προσπάθειας προβολής των τοπικών πολιτισμικών προτύπων στο πλαίσιο της διάδοσης του λαϊκού πολιτισμού, καθώς και λόγω της ευνοϊκής στάσης της πολιτείας.⁵⁶¹

⁵⁶⁰ Αυδίκος Ε., Λαογραφία και παιδική ηλικία, οπτικές και προοπτικές στο Λαϊκή παράδοση και παιδί ό.π. σελ.31.

⁵⁶¹ Μερακλής Μ., Λαογραφικά Ζητήματα, ό.π. σελ. 95, Το Υπουργείο Παιδείας κηρύσσει το 1979, έτος ελληνικής παράδοσης. Με σχετική εγκύκλιο του στα σχολεία προτρέπει για την προβολή του πλούτου και της αξίας της ελληνικής παράδοσης. Κυριακίδου Νέστορος Α., Λαογραφικά Μελετήματα II, σελ. 39. Ακόμη με την ίδρυση ξεχωριστής διεύθυνσης για το λαϊκό πολιτισμό στο Υπουργείο Πολιτισμού δημιουργείται ένας επίσημος φορέας που με τις πρωτοβουλίες που αναπτύσσει αρχίζει να νομοποιεί ενισχύοντας οικονομικά, ηθικά και συμβουλευτικά τους ποικίλους πολιτιστικούς φορείς. Μετα το 1981, ο θεσμός των πολιτιστικών συλλόγων ενισχύεται και ισχυροποιείται ιδιαίτερα και με τη

Ο πρώτος σύλλογος των Σαρακατσαναίων στην περιοχή της Φθιώτιδας ιδρύεται το 1976 στην πόλη της Λαμίας. Αργότερα ιδρύονται και οι σύλλογοι της Πελασγίας και της Εκκάρας Δομοκού. Παράλληλα το 1981 ιδρύεται και η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσαναίων με έδρα τη Θεσσαλονίκη, η οποία υποβοηθεί και συντονίζει τις δραστηριότητες των τοπικών συλλόγων.

Οι σύλλογοι των Σαρακατσαναίων αποτελούν έναν πόλο συσπειρώσής τους και αναζωπυρώνουν το ενδιαφέρον για την ιδιαίτερη πολιτισμική τους κληρονομιά. Δίδοντας το έναυσμα για την επιστροφή στις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα προτρέπουν και τους μεγαλύτερους να ασχοληθούν με την αναβίωση εθίμων και τελετών που είχαν ατονήσει.

Μέσα από τους συλλόγους οι Σαρακατσαναίοι αναζητούν την αποκατάσταση του πνεύματος της κοινότητας και αναβιώνουν έθιμα και τελετές στην προσπάθειά τους να κρατήσουν ζωντανές τις συλλογικές τους αναπαραστάσεις. Προβάλλοντας με οργανωμένες εκδηλώσεις τη μουσικοχορευτική τους παράδοση, τονίζουν την εθνοτική και πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα και συμβάλλουν στην διαίωνιση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, αντιστεκόμενοι στους νέους τρόπους διασκέδασης που επέβαλαν οι νέες κοινωνικές συνθήκες

Η δράση των πολιτιστικών φορέων δεν έγκειται μόνο στη συντήρηση εξωτερικών εκδηλώσεων της παραδοσιακής ζωής, αλλά και στην αναπαραγωγή τους στα πλαίσια ενός φολκλορισμού που επικρατεί τα τελευταία χρόνια. Έτσι, η ενασχόλησή τους με τα πολιτιστικά δρώμενα συμβάλλει ενεργά στη διαδικασία διαμόρφωσης και μετεξέλιξης του παραδοσιακού πολιτισμού.

Οι σύλλογοι συνήθως εστιάζουν την δραστηριότητά τους στην ανάδειξη ορισμένων στοιχείων της παράδοσης όπως στην αναπαραστάση των χορών και των εθίμων που μπορούν να αναπαραχθούν και να αναβιωθούν.⁵⁶² Η επιλεκτική ενασχόληση και προβολή ορισμένων μόνο στοιχείων της παράδοσης φέρνει στην επιφάνεια αυτό που ο E.Hobsbawm⁵⁶³ ονόμασε «επινόηση της παράδοσης».

δημιουργία της Γενικής Γραμματείας Νεολαίας και τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης που έχουν ως στόχο το μαζικό ενδιαφέρον για το λαϊκό πολιτισμό.

⁵⁶² Μερακλής Μ., Λαογραφικά Ζητήματα, ό.π. σελ. 94.

⁵⁶³ Hobsbawm E. and Ranger T. Introduction: «Inventing Tradition» στο Invention of Tradition, ed. Cambridge University Press Cambridge, London, 1983 Μία επινοημένη παράδοση είναι ένα σύνολο πρακτικών που ακολουθεί συμβολικούς ή τελετουργικούς κανόνες και αποσκοπεί στην εδραίωση κάποιων συγκεκριμένων αξιών και συμπεριφορών που υποτίθεται ότι συνιστούν συνέχεια με το παρελθόν. Γι' αυτό δεν προσδιορίζονται από ένα σαφές και συγκεκριμένο περιεχόμενο, αλλά δίνουν έμφαση στο εθιμοτυπικό. Δημητρίου-Κοτσώνη Σ. Ανθρωπολογία και ιστορία έκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996, σελ.136 Με τη δημιουργία του έθνους- κράτους αναζητήθηκε μια νέα εθνική ταυτότητα ως αποκλειστικό και αποκρυσταλλωμένο ιδεολόγημα που θα εξέφραζε τους λόγους ύπαρξης και τις προοπτικές του νέου έθνους- κράτους, η οποία δομήθηκε πάνω στη παράδοση και σταδιακά ιστοριοποιήθηκε και τυποποιήθηκε. Η διαδικασία της αντικειμενοποίησης και ιστοριοποίησης

Αντικειμενικός στόχος των συλλόγων είναι η "ωραιοποίηση" της παράδοσης μέσα από σκηνοθετικά οργανωμένες παρουσιάσεις θεατρικού χαρακτήρα, οι οποίες έχουν ως στόχο να ικανοποιήσουν το αίσθημα του κοινού και να προκαλέσουν ευχαρίστηση και ενθουσιασμό. Υπεύθυνος για τον καταρτισμό του "καλλιτεχνικού προγράμματος" είναι ο εκάστοτε χοροδιδάσκαλος, ο οποίος τις περισσότερες φορές δεν διαθέτει τις ανάλογες γνώσεις και δεν γνωρίζει το ιδιαίτερο τοπικό ύφος, ούτε τους ιδιαίτερους συμβολισμούς, αλλά προσπαθεί μέσα από μια «απρόσωπη κοινωνικά χορογραφία»⁵⁶⁴ να συγκινήσει το ακροατήριο, απογυμνώνοντας το χορό από τη ζωντανή του υπόσταση που είναι η τοπικότητα. Οι περισσότεροι χοροδιδάσκαλοι χειρίζονται γενικότερα το χορό ως αυτόνομο στοιχείο και όχι ως αναπόσπαστο μέρος μιας συλλογικής έκφρασης. Η υπερβολική τους επιδίωξη να εντυπωσιάσουν του οδηγεί ακόμα και σε αυθαίρετες επινοήσεις και προσθήκες που καταστρέφουν ή εκμοντερνίζουν την παράδοση με τον εμπλουτισμό νέων στοιχείων και χορογραφιών ώστε να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του ανομοιογενούς κοινού, το οποίο πολλές φορές είναι και ξένης προέλευσης. Η υιοθέτηση ξένων κινητικά τεχνασμάτων, που επιβάλλει η εκπαιδευτική διαδικασία, συμβάλλει στην αλλοίωση του νοήματος των χορών και στο μετασχηματισμό του χορευτικού ήθους.

Στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του χορευτικού συγκροτήματος εμπλέκονται και οι διοικητικοί παράγοντες, οι οποίοι ενεργούν ανάλογα με τα οικονομικά του συλλόγου, παρεμβαίνοντας στη διαδικασία επιλογής των μουσικών, του χοροδιδασκάλου ακόμη και στην επιλογή του ρεπερτορίου, προτείνοντας χορούς που προσφέρουν θέαμα στη προσπάθειά τους να τονίσουν την υπεροχή του συγκροτήματός τους και της εθνοτικής τους ομάδας.

Η νέα μορφή του χορού που παρουσιάζεται από τους συλλόγους είναι ομοιογενής, μονοσήμαντη και στυλιζαρισμένη. Έτσι, χάνονται οι πολλές και δυναμικές ερμηνείες του χορού και αντικαθίστανται από μια και μοναδική με αποτέλεσμα να συνθλιβεται η πολυφωνία των διαφορετικών μορφών του χορού και να ισοπεδώνεται η φυσιογνωμία του μέσα από ένα πλέγμα ομοειδών κινητικών στοιχείων.

αλλοίωσε πολύ τη δημιουργία των τοπικών παραδόσεων ως συμβολικών και επικοινωνιακών συστημάτων. Τσουκαλάς Κ. Παράδοση και εκσυγχρονισμός, μερικά γενικότερα ζητήματα στο Δ.Γ. Τσαούσης (επιμ.) Ελληνισμός και ελληνικότητα ό.π. σελ. 37-48. Η επινοηση της παράδοσης γίνεται για την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπών στα πλαίσια του εθνισμού, Hobsbaum E. Mass Producing Traditions: Europe 1870-1914 στο E.J. Hobsbaum και T. Ranger, The Invention of Tradition. ed. Cambridge University Press, London 1986. Η προσφυγή στην παράδοση γίνεται ακόμη προκειμένου να αποκατασταθεί ένα χαμένο παρελθόν στο όνομα μιας νομιμοποιητικής "πραγματικής ιστορίας ενός λαού", Hall S. Cultural Identity and Diaspora στο J. Rutherford, Identity: Community, Culture and Difference. ed. Lawrence and Wishart, London 1990.

564 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην ελληνική παράδοση, ό.π. σελ.71.

Η σταδιακή υποχώρηση του συμβολικού περιεχομένου της παραδοσιακής κίνησης σε ένα καινούριο συμβολισμό που χιτίζεται πάνω στη φόρμα έχει ως αποτέλεσμα να περιορίζεται το νόημα στην κίνηση και να προσδίδεται μεγάλη σημασία στη μορφή του χορού σε αντίθεση με το περιεχόμενο.⁵⁶⁵

Ο χορός χάριν της παράστασης αναγνωρίζει και αποδέχεται ένα νόθο μοντέλο υιοθετώντας ένα είδος παρουσίασης που ανταποκρίνεται στην πρόθεση των εκτελεστών να χορέψουν μπροστά σε κοινό και όχι να γλεντήσουν και να εκφραστούν. Η έννοια της τέχνης που πρόσκαιρα αντικαθιστά την οργανική σχέση της κίνησης με την περίσταση, προβάλλει το χορό ως θέαμα μετατρέποντάς τον σε "αντικείμενο της μορφοθηρικής συνειδησης των χρηστών" που σταδιακά αποκτά κάποια θετική ή απωθητική αισθητική σημασία.⁵⁶⁶ Έτσι, δημιουργείται μια εξωπραγματική και φαντασιακή εικόνα χορού που συνυπάρχει με την φαντασιακή εικόνα την οποία έχει ο σύγχρονος αστός για το "παραδοσιακό".

Το πρόβλημα που δημιουργεί ο φολκλορισμός, γράφει ο Μ. Μερακλής, είναι ότι *μας δίδει ένα λαό ή ένα παρελθόν σε πολλά σημεία αλλοιωμένο, αλλά παρόλα ταύτα, καθώς επισημαίνει ο συγγραφέας, ο φολκλορισμός αυτός πρέπει να διατηρηθεί, διότι οι αναπαραστάσεις, οι αναβιώσεις και οι απομιμήσεις και όταν ακόμη δεν είναι αυθεντικές ως προς το παρελθόν, ως προς το «αρχέτυπο», επειδή όμως συγκινούν πλατιές μάζες προσφέρουν πολύτιμα στοιχεία για το σχηματισμό της εθνογνωσίας και της λαογνωσίας μιας χώρας.*⁵⁶⁷

Οι εκδηλώσεις που οι σύλλογοι επικεντρώνουν τη δραστηριότητα τους, στα πλαίσια μιας νεοπαραδοσιακής ιδεολογίας, δεν ανταποκρίνονται στα σημερινά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα. Ξεκομμένες από την καθημερινή σημερινή πραγματικότητα και έχοντας απωλέσει την σημασιοδότησή τους μετατρέπονται σε εμπορευματοποιημένα πολιτιστικά

565 Ρόμπου-Λεβίδη Μ. Ψηφίδες χορού στον Έβρο, Το παρελθόν, το παρόν, η τοπική πρακτική και η υπερτοπική ιδεολογία στο Μουσικές της Θράκης ό.π. σελ.168.

566 Λουτζάκη Ρ.. Ο σύλλογος ως χώρος χορευτικής δραστηριότητας στο Μουσικές της Θράκης ό.π. σελ.246.

567 Μερακλής Μ., Λαογραφικά Ζητήματα, ό.π. σελ. 120. Ο Δ. Λουκάτος αμφισβητεί τον φολκλορισμό και τα δημιουργήματα του. Λουκάτος Δ. Οι λαϊκές Αποκριές στην Κεφαλλονιά, Επτανήσιακή Πρωτοχρονιά, Αθήνα 1960, σελ.147. Ο Η. Bausinger ασκώντας κριτική στο φολκλορισμό αναφέρει: οι εκδηλώσεις αυτές γίνονται σαν ένα από κοινού χόμπι. Αλλά είναι ωστόσο και κάτι περισσότερο από χόμπι γιατί σε αυτά τα έθιμα και σε αυτές τις εκδηλώσεις προσγράφεται κι ένας υποχρεωτικός χαρακτήρας. Σ' αυτή τη δραστηριότητα βλέπουμε, από τη μια μεριά, το αντίθετο προς τον κόσμο της εργασίας με τη μονοτονία και την ερημιά του: αυτά τα πράγματα δίνουν ένα χρώμα. Αλλά και μένει, από την άλλη μεριά, η εντύπωση του απλού, του φυσικού, του παλαιού. Αυτός ο διπλός χαρακτήρας, αυτή - αν θέλετε- η λεπτότητα σφραγίζει πάρα πολλές εκδηλώσεις του φολκλορισμού... Bausinger H. Zur Kritik der Folklorism uskritik, Populus Revisus (Volksleben. Bd. 14) Tubingen 1966, σελ. 61-75.

αγαθά για ευρεία κατανάλωση. Η εμπορευματοποίηση αυτή σήμανε όταν η μουσική και ο χορός αποσυνδέθηκαν από το γλέντι.⁵⁶⁸

Αυτές οι σύγχρονες εκδηλώσεις με επίκεντρο την παράδοση αν και αντικατοπτρίζουν σύγχρονους προβληματισμούς, προϋποθέτουν τη συνείδηση του παρελθόντος στο παρόν, η οποία δίδει τη δυνατότητα να δημιουργηθεί η παράδοση του παρόντος αλλά και του μέλλοντος.⁵⁶⁹

Μερικοί έχουν την άποψη ότι οι αναβιώσεις των λαϊκών δρωμένων οδηγούν σε μια αναπαροδοσιοποίηση της παράδοσης και δεν είναι σε θέση να παράγουν πολιτισμό, αλλά απλώς παριστάνουν τον παραδοσιακό πολιτισμό ανεβάζοντας επί σκηνής κάποιες θραυσματικές του εικόνες και κάποιες φαντασιακές του απεικονίσεις, καθώς, όπως αναφέρει η Ε. Σκουτέρη-Διδασκάλου, *...οι τοπικές κοινότητες ενεργοποιούνται, αναβιώνουν τελετουργίες ή δημιουργούν ένα τελετουργικό παρελθόν- κάποιες φορές εκ του μη όντος- και μας προσκαλούν σε εορταστικά δρώμενα όπου υπερασπίζονται πανηγυρικά την ιδιαιτερότητα της πολιτισμικής τους ταυτότητας, προσφέροντάς την ως θέαμα για πολιτιστική κατανάλωση.*⁵⁷⁰

Ο D. Noyes και ο D. Abrahams⁵⁷¹ πιστεύουν ότι ανάλογες εκδηλώσεις δεν αντιτίθενται στην αυθεντικότητα και την παράδοση αλλά αντίθετα δημιουργούν παράδοση και συμβάλλουν στη διατήρηση της μέσα από την επίκληση της κοινής καταγωγής.

Η επιδίωξη των συλλόγων για την αναβίωση των μορφών του παραδοσιακού πολιτισμού με απόλυτη αυθεντικότητα είναι ανέφικτη, διότι πέραν του ότι εμπίπτει στο ότι αυτές οι εκδηλώσεις βρίσκονται έξω από το συλλογικό τοπικό γεγονός, η κάθε ιστορική στιγμή έχει και τη δική της αυθεντικότητα. Εξάλλου, δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί ένα χρονικό ή και τοπικό σημείο ως σταθερό και αφετηριακό αναφορικά προς την αυθεντική πρώτη γνήσια μορφή τους. Ειδικότερα, ο χορός στον οποίο αναφέρονται κατά κύριο λόγο αυτές οι αναβιώσεις, λόγω της φύσης του, δεν είναι δυνατόν να αναπαραχθεί στην αυθεντική του μορφή.⁵⁷²

Η μέριμνα για την ανάδειξη της παράδοσης και η καλλιέργειά της από τους πολιτιστικούς συλλόγους λειτουργεί ως μηχανισμός προσδιορισμού και διατήρησης της ταυτότητας, καθόσον όταν τελούνται

568 Κάβουρας Π., Ο χορός στην Όλυμπο Καρπάθου, πολιτισμική αλλαγή και πολιτικές αντιπαραθέσεις, Εθνογραφικά, τόμος 8ος, ο.π. σελ.63.

569 Χατζητάκη-Κατωμένου Χ., Οι πολιτιστικοί σύλλογοι και η παράδοση: Το πρόβλημα της αυθεντικότητας στο παρόν του παρελθόντος ιστορία - λαογραφία, - κοινωνική ανθρωπολογία, επιστημονικό συμπόσιο 19-21/4/2002, ό.π. σελ.378.

570 Σκουτέρη-Διδασκάλου Ε., Απο τις πολιτισμικές αναβιώσεις στην πολιτιστική επιβίωση, Εισαγωγή στη Λαογραφία και την Κοινωνική Ανθρωπολογία Λ.Α.Κ. 101, ό.π. σελ. 151.

571 Noyes D., Abrahams R.D. From Calendar Custom to National Memory: European Commonplaces Ben-Amos D Weissberg L. (ed), Cultural Memory and the Construction of Identity. Wayne State University Press, Detroit, 1999

572 Μερακλής Μ., Λαϊκή Τέχνη ό.π. σελ.94.

αυτές οι εκδηλώσεις ο ιερός χρόνος παίρνει και πάλι τη θέση του απέναντι στον κοσμικό, εξασφαλίζοντας στους μετέχοντες όχι μόνο τη φυγή από την καθημερινότητα αλλά κυρίως το αίσθημα του "ανήκειν" στην ομάδα, διότι οι τελετουργίες, όπως υποστηρίζει ο V. Turner⁵⁷³ δημιουργούν ένα έντονο αίσθημα αυτοσυνείδησης της ομάδας που μετέχει στα δρώμενα.

Η επίδραση που ασκούν τα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας, όπως η τηλεόραση και το ραδιόφωνο, καθώς διαφαίνεται από τους πίνακες 7 και 18, στην μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων στην πρώτη ηλικιακή ομάδα, είναι πολύ μικρή. Το ίδιο συμβαίνει και στις προηγούμενες γενιές. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι τα σύγχρονα μέσα μαζικής επικοινωνίας, τα οποία συνιστούν ένα τεράστιο θεσμικό φορέα δευτερογενούς κοινωνικοποίησης, είναι προσανατολισμένα σε νέες μορφές ζωής, σκέψης και πολιτισμικής έκφρασης. Έτσι, δρουν ως αλλοτριωτικοί μηχανισμοί που ενισχύουν τη διαδικασία της ταύτισης με νέα πρότυπα και μοντέλα⁵⁷⁴ ξένα προς την κοινωνία, περιθωριοποιώντας την παράδοση, την παραδοσιακή μουσική, τα τραγούδια και τους χορούς.

Ο ρόλος των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας στη διάδοση του δυτικού πολιτισμικού προτύπου ο οποίος απειλεί την πολιτισμική ποικιλομορφία εντείνεται στις μέρες μας και από την πλήρη εμπορευματοποίηση τους καθώς και την εμπορευματοποίηση της κουλτούρας.⁵⁷⁵

Η συμβολή των μεγαλύτερων από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων στην πρώτη ηλικιακή ομάδα είναι μικρότερη από ότι στις προηγούμενες γενιές, διότι αυτή συμμετέχει σε κοινές εκδηλώσεις, στους γάμους, στα ανταμώματα, στα γλέντια και στα πανηγύρια με τους μεγαλύτερους σε μικρότερο ποσοστό από ότι οι προηγούμενες γενιές, όπως διαφαίνεται από τους πίνακες 8 και 20. Ο βαθμός της μετάδοσης αυξάνεται στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες. Στην πρώτη γενιά, ο βαθμός της μετάδοσης, από τους μεγαλύτερους, είναι ιδιαίτερα υψηλός, διότι στην παραδοσιακή κοινωνία ο μόνος τρόπος εκμάθησης είναι ο παραδοσιακός-βιωματικός, όπου η πολιτισμική κληρονομιά στις επόμενες γενιές μεταβιβάζεται μέσα από απρόσκοπτες κοινωνικές διαδικασίες από τους μεγαλύτερους, από το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον.

Στη σημερινή εποχή η μείωση του ελεύθερου χρόνου των μεγαλύτερων και η αλλαγή του τρόπου διασκέδασης των νέων συνετέλεσαν ώστε η πρώτη ηλικιακή ομάδα να συμμετέχει σε κοινές εκδηλώσεις με τους μεγαλύτερους όλο και σπανιότερα και έτσι να

573 Turner V., *The Ritual Process*, Ithaca 1969, σελ. 94-130.

574 Τσαρδάκης Δ., *Η γένεση του κοινωνικού ανθρώπου εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1983, σελ.190.*

575 Bourdieu P., *Les regles de l'art*, ed. Seuil, Paris 1992, σελ.201-204.

μειώνεται η εκμάθηση της μουσικοχορευτικής παράδοσης σε "πρωτογενές επίπεδο".⁵⁷⁶

Η ασυνέχεια των σχέσεων με τους μεγαλύτερους, μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, προκύπτει και από τη διαβίωση στο αστικό περιβάλλον, το οποίο χαρακτηρίζεται από φυσικούς περιορισμούς, στενότητα ιδιωτικού και δημόσιου χώρου και από απρόσωπες σχέσεις που δεν είναι περιοριστικές συμπεριφοράς. Οι σχέσεις με τους μεγαλύτερους επηρεάζονται και από τη μείωση του ελεύθερου χρόνου των νέων, καθόσον έχει αυξηθεί ο χρόνος που αυτοί λειτουργούν σε θεσμοποιημένα πλαίσια.

Η αλλαγή ακόμη του τρόπου διασκέδασης έχει ως αποτέλεσμα να ατονήσουν τα πανηγύρια, που παλιά διαρκούσαν τρεις μέρες και αποτελούσαν μια καθιερωμένη μορφή διασκέδασης. Η αντικατάσταση των πάνδημων χορών τους από μία άλλου είδους διασκέδαση που περιορίζεται στα όρια της παρέας και δεν ευνοεί την καθολική συμμετοχή, έχει ως συνέπεια να περιορίζονται οι κοινές διασκεδάσεις της πρώτης ηλικιακής ομάδας με τους μεγαλύτερους. Ο υπερτοπικός επίσης χαρακτήρας που προσέλαβαν τα τελευταία χρόνια τα πανηγύρια, διαφοροποίησε και το ρόλο τους στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων, καθόσον σπάνια ακούγονται σαρακατσάνικα τραγούδια σ' αυτά όταν τα παραγγέλνουν συνήθως οι άνθρωποι της πρώτης και δεύτερης γενιάς, επειδή δεν υπάρχουν πολλές κομπανίες που να γνωρίζουν να τα παίζουν, διότι οι περισσότερες σημερινές μουσικές κομπανίες έχουν προσανατολιστεί σε ένα ρεπερτόριο με πανελλαδικό χαρακτήρα και σε "νεοδημοτικές" επιλογές. *Τώρα πάνε τα πανηγύρια που κάναμε παλιά. Έχουν χαλάσει με αυτά που παίζουν τα όργανα... Εμείς εάν δεν είχαμε δυο δικούς μας τραγουδιστές από 'δώ και ορισμένους άλλους που έρχονται μερικές φορές από τον Αλμυρό και τα Φάρσαλα δεν θα χορεύαμε καθόλου στα πανηγύρια σαρακατσάνικα. Οι άλλοι τραγουδιστές δεν ξέρουν να πουν τα σαρακατσάνικα τραγούδια. Δεν μας πιάνουν για να μερακλωθούμε να χορέψουμε. Τα δικά μας τραγούδια αν δεν είσαι Σαρακατσάνος να τα 'χεις ζήσει, να έχουν περάσει μέσα σου δεν μπορείς να τα τραγουδήσεις καθώς πρέπει. Παλιά που δεν υπήρχαν όργανα ήταν αλλιώς. Στο πανηγύρι στα Δρύστελα της Αγ. Μαρίνας μαζευόμασταν από την παραμονή και στήναμε το χορό έξω από την εκκλησία. Μπροστά οι άνδρες όλοι φορώντας τα αγένωτα και πίσω οι γυναίκες σε έναν κύκλο. Αυτός που χόρευε μπροστά ξεκίναγε το τραγούδι και τον ακολουθούσαμε, μια φορά το έλεγαν οι άνδρες και μια οι*

576 Η εκμάθηση του παραδοσιακού χορού σε πρωτογενές επίπεδο αφορά την εκμάθηση, η οποία γίνεται με φυσικό τρόπο από τη μια στην άλλη γενιά. Σερμπέλης Β., Η συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών, Κομοτηνή 1995, σελ. 13

γυναίκες. Τότε χόρευε όλος ο κόσμος από τους γεροντότερους μέχρι τα μικρά παιδιά που πιάνονταν στο τέλος...⁵⁷⁷

Η κοινωνική εξέλιξη και η ελαχιστοποίηση του κοινωνικού ελέγχου⁵⁷⁸ επέφεραν την απόκλιση από τους αυστηρούς κανόνες και τα έθιμα του γάμου με αποτέλεσμα τα τραγούδια και οι χοροί που ήταν ενταγμένα μέσα σε αυτά σταδιακά να εκλείπουν και να μην παρέχεται η ευκαιρία στις νεότερες γενιές να τα γνωρίσουν. Η επικράτηση των μικτών γάμων επίσης συνετέλεσε ώστε τα σαρακατσάνικα τραγούδια και οι χοροί να ακούγονται και να χορεύονται όλο και λιγότερο. Ακόμη, πολλές φορές, σήμερα γίνονται γάμοι χωρίς να επακολουθήσει το καθιερωμένο γλέντι. Παλαιότερα, ο γάμος δεν αποτελούσε μόνο ένα σημαντικό κοινωνικό γεγονός, αλλά και μια μεγάλη ευκαιρία για γλέντι, τραγούδι και χορό. *Το γάμο τον περιμέναμε πώς και πώς. Κρατούσε τότε μια εβδομάδα και τα έθιμα τα πηγαίναμε κατά γράμμα. Έτσι τα βρήκαμε. Τα πρώτα χρόνια που δεν είχαμε όργανα τραγουδούσαμε και χορεύαμε. Τα τραγούδια αυτά είχαν για μας νόημα, μας έφερναν συγκίνηση. Τώρα με τα όργανα που έρχονται δεν ακούς τα τραγούδια που λέγαμε παλιά στο γάμο, δεν ακούς γνήσια σαρακατσάνικα τραγούδια, μόνο η ανιψιά μου το κράτησε και έφερε καλά όργανα στο γάμο της και Σαρακατσάνους τραγουδιστές από μακριά... Τα τραγούδια που λέγαμε τότε στο γάμο τα θυμάμαι όλα, τα 'μαθα από τις μεγαλύτερες, αλλά τα παιδιά μου δεν τα 'μαθαν γιατί οι γάμοι δεν γίνονται όπως παλιά με τα έθιμα και τα τραγούδια...⁵⁷⁹*

Τα ανταμώματα συνετέλεσαν σε μεγαλύτερο βαθμό στη μετάδοση της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων στην πρώτη ηλικιακή ομάδα από ότι στις προηγούμενες γενιές, καθώς διαφαίνεται από τους πίνακες 7 και 18, παρόλο που η συμμετοχή τους σ' αυτά δεν είναι μεγαλύτερη από τις προηγούμενες γενιές, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 20. Αυτό προφανώς προέκυψε διότι τα τοπικά και πανελλήνια ανταμώματα, τα οποία αρχίζουν να διοργανώνουν οι σύλλογοι των Σαρακατσαναίων μετά την μεταπολίτευση, προσφέρουν στην πρώτη ηλικιακή ομάδα μια σπάνια ευκαιρία για συνδιασκέδαση με τους μεγαλύτερους, καθώς και μια ευκαιρία για να γνωρίσουν τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων. Ακόμη η συνήθεια των χοροδιδασκάλων να υιοθετούν στα προγράμματά τους κάποιο σπάνιο χορό ή ένα διαφορετικό τρόπο εκτέλεσης κάποιου χορού από τα προγράμματα των άλλων χορευτικών συγκροτημάτων που συμμετέχουν, συμβάλλει στη διαμόρφωση της χορευτικής φυσιογνωμίας των ατόμων της πρώτης ηλικιακής ομάδας που συμμετέχουν στο σύλλογο. Η μετάδοση

577 Μαρτυρία από Γ., Καλτσά Λαμία, 24/6/2004.

578 Σαχινίδης Κ., Η εξέλιξη του παραδοσιακού συρτού χορού στο Στεφανοβίκειο Ν.Μαγνησίας στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες, 15-17/10/1999, ό.π. σελ.84.

579 Μαρτυρία από Ε.Τσαγιάννη Λαμία, 25/4/2004.

μειώνεται αλλά όχι σημαντικά στην τρίτη γενιά, ενώ η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά παρουσιάζουν πολύ μικρό ποσοστό σε σχέση με τις δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά γνωρίζουν ήδη τα τραγούδια και τους χορούς μέσα από το οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον και έχουν διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη άποψη για αυτά.

Ωστόσο, ακόμη και οι άνθρωποι της πρώτης γενιάς που έμαθαν με βιωματικό τρόπο τα τραγούδια και τους χορούς καταθέτουν ότι στα ανταμώματα τους δόθηκε η ευκαιρία να ακούσουν και να μάθουν και άλλα τραγούδια και να δουν και άλλους χορούς, τους οποίους όμως υιοθετούν σε πολύ μικρό βαθμό, προφανώς διότι δεν γνωρίζουν να τους χορεύουν από ότι φαίνεται από τον πίνακα 15. *Όταν πήγα πρώτη φορά στο μεγάλο ανταμώμα στο Περιούλι άκουσα και μερικά τραγούδια από κάποιους μερακλήδες Ηπειρώτες Σαρακατσάνους που δεν τα 'χα ξανακούσει. Περισσότερο με παραξένεψε ο τρόπος που τα 'λεγαν γιατί τα λόγια ήταν γνωστά. Ένα από αυτά που με εντυπωσίασε περισσότερο και ήταν πολύ διαφορετικό από τα άλλα μου είχαν όταν ρώτησα, ότι το χόρευαν στο γάμο. Εκεί είδα πως χόρευαν και την Κάτσα και το Σταυρωτό, εμείς δεν τα 'χαμε αυτά... Τώρα σε κάθε χορό του συλλόγου βλέπω να χορεύουν όχι μόνο τα παιδιά που πηγαίνουν στο σύλλογο, αλλά και οι μεγαλύτεροι μερικούς από αυτούς τους χορούς.*⁵⁸⁰

Η παρουσία της δισκογραφίας με σαρακατσάνικα τραγούδια, η οποία άρχισε κυρίως μετά τη μεταπολίτευση συνετέλεσε ώστε η πρώτη ηλικιακή ομάδα να γνωρίσει τα τραγούδια και τη μουσική των Σαρακατσαναίων σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι προηγούμενες γενιές, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 7. Αυτό προφανώς έχει την αιτία του στο γεγονός ότι τα παιδιά δεν είχαν πολλές ευκαιρίες να γνωρίσουν τα σαρακατσάνικα τραγούδια από το οικογενειακό περιβάλλον και τις διάφορες άλλες εκδηλώσεις με τους μεγαλύτερους, αλλά τα γνώρισαν κυρίως μέσα από τη δισκογραφία, η οποία αποτέλεσε και το υλικό πάνω στο οποίο στηρίχτηκαν οι πολιτιστικοί σύλλογοι για να διαωνίσουν την πολιτιστική παράδοση των Σαρακατσαναίων.⁵⁸¹

Η δισκογραφία με τα σαρακατσάνικα τραγούδια ακόμη, η οποία εισχώρησε και επηρέασε κάθε άλλη μορφή κοινωνικής εκδήλωσης, όπως

580 Μαρτυρία από Χ. Πανουριά Λιμογάρδι, 20/3/2004.

581 Οι περισσότεροι σύλλογοι δεν χρησιμοποιούν από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης τους "ζωντανή μουσική". Στη διδασκαλία των χορών αλλά και στις χορευτικές παραστάσεις χρησιμοποιούν μουσική από δίσκους και κασσέτες. Το υλικό προέρχεται από ορισμένες αξιόλογες δισκογραφικές προσπάθειες που περιελάμβαναν αυθεντικά σαρακατσάνικα τραγούδια, όπως "Φεύγουν τα λάγια πρόβατα" (1970), Κ. Νάκας, "Σαρακατσαναίοι Ι", "Σαρακατσαναίοι ΙΙ" (1974,1976) Τ. Γιαρίμης- Τ. Μαλιαχόβα, "Πικροφρανσιά" (1977), "Βουλιώμαι μια Βουλιώμαι δυο" (1979), "Εξεάραξε" (2001), Β. Σερμπέζης, "Το κυπαρίσι το ψηλό" (1986) Σ. Μπόνιας. Μετέπειτα, πολλοί σύλλογοι αρχίζουν να χρησιμοποιούν στις χορευτικές παραστάσεις τους "ζωντανή μουσική" και τραγούδια ερμηνευμένα από Σαρακατσάνους τραγουδιστές.

τους γάμους, τα πανηγύρια και τις διάφορες γιορτές, συνέβαλε στη διάδοση του σαρακατσάνικου τραγουδιού, αλλά και στην μεταφορά και μετάδοση του τοπικού ρεπερτορίου στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο.

Οι προτιμήσεις τις οποίες εκδηλώνουν τα παιδιά της πρώτης ηλικιακής ομάδας για τους σαρακατσάνικους χορούς στην προσωπική τους διασκέδαση, παρουσιάζουν μερικές διαφοροποιήσεις, σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές. Γενικά όλες οι ηλικιακές ομάδες προτιμούν να χορεύουν το συρτό "Στα τρία", τον "Τσάμικο" και το "Συρτό-Καλαματιανό", παρόλο που οι τρεις πρώτες ηλικιακές ομάδες που συμμετέχουν στο σύλλογο γνωρίζουν και άλλους χορούς, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 15. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο ότι δεν έχουν συνδέσει τους σαρακατσάνικους χορούς που έχουν μάθει στο σύλλογο με τη διασκέδασή τους. Ακόμη αυτοί οι χοροί παρουσιάζουν κάποια μικρή ή μεγάλη δυσκολία στην εκτέλεσή τους και δεν είναι δυνατόν να τους χορεύουν στις συνδιασκέδασεις με άλλους ανθρώπους που δεν τους γνωρίζουν. Μια άλλη προφανής αιτία είναι ότι δεν γνωρίζουν να τους παίζουν πολλοί μουσικοί.

Η πρώτη ηλικιακή ομάδα προτιμά να χορεύει το χορό "Στα τρία" σε πολύ μικρότερο ποσοστό από την πρώτη γενιά, ενώ με τη δεύτερη και την τρίτη γενιά δεν έχει μεγάλες διαφορές στις προτιμήσεις για αυτό το χορό. Όπως διαφαίνεται από τους πίνακες 21.1 και 21.2 τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας προτιμούν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι τα κορίτσια να χορεύουν το συρτό χορό "Στα τρία", ενώ στην πρώτη γενιά οι γυναίκες είναι εκείνες που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τους άνδρες, διότι οι άνδρες αυτής της γενιάς προτιμούν να χορεύουν κυρίως "Τσάμικο". Η διαφορά αυτή, η οποία υφίσταται σε μικρότερο βαθμό και με τη δεύτερη γενιά, ενώ δεν υφίσταται με την τρίτη γενιά, προφανώς μπορεί να αποδοθεί στο ότι τα κορίτσια ηλικίας 10-15 ετών σήμερα προτιμούν να χορεύουν χορούς με γρήγορη ρυθμική αγωγή, όπως ο "Συρτός-Καλαματιανός".

Ειδικότερα, όσον αφορά τον "Συρτό-Καλαματιανό", η πρώτη ηλικιακή ομάδα προτιμά να τον χορεύει σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι οι προηγούμενες γενιές. Αυτό συμβαίνει και για τα δύο φύλα αλλά περισσότερο για τα κορίτσια, τα οποία προτιμούν να χορεύουν το συγκεκριμένο χορό σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τα αγόρια, δεδομένου ότι οι σημερινές κομπανίες παίζουν πολλά σαρακατσάνικα τραγούδια σε αυτό το ρυθμό. Η κατάσταση αυτή προφανώς προέκυψε από το γεγονός ότι πολλοί χοροί "Στα τρία" με ρυθμό (4/4) μετατράπηκαν σήμερα σε συρτούς με την αύξηση της ρυθμικής αγωγής των τραγουδιών που επήλθε με την είσοδο των μουσικών οργάνων.

Η πρώτη γενιά προτιμά να χορεύει το "Συρτό-Καλαματιανό" σε πολύ μικρό βαθμό. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα στους άνδρες. Στην παραδοσιακή κοινωνία η χορευτική συμπεριφορά και οι χορευτικές επιλογές των δύο φύλων είναι σύμφωνες με αυτές που επιβάλλει η συλλογικότητα με βάση τους αποδεκτούς ρόλους που είχε θεσπίσει η κοινωνία για τα δύο φύλα. Οι άνδρες χορεύουν περισσότερο "Τσάμικο" μέσα από τον οποίον εκφράζουν, με ζωνχές κινήσεις, τον ανδρισμό και τη λεβεντιά, ενώ οι γυναίκες περισσότερο συρτό χορό "Στα τρία" με τον οποίον εκφράζουν τη σεμνότητα και σπάνια "Συρτό-Καλαματιανό".

*Τα γρήγορα τραγούδια ήταν μετρημένα. Τα χόρευαν μόνο τα κορίτσια συνήθως στο γάμο. Οι ηλικιωμένες γυναίκες και οι άνδρες τα χόρευαν πολύ σπάνια. Οι μερακλήδες άνδρες χόρευαν Τσάμικο, αλλά όσοι δεν ήξεραν να χορεύουν, χόρευαν το συρτό χορό "Στα τρία" που είχε και τα περισσότερα τραγούδια που μας άρεσαν περισσότερο. Τότε τα τραγούδια μας οδηγούσαν και τι χορό θα χορέψουμε.*⁵⁸²

Τα παιδιά της πρώτης ηλικιακής ομάδας προτιμούν να χορεύουν τον "Τσάμικο" χορό στις διασκεδάσεις σε μικρότερο βαθμό από ότι οι προηγούμενες γενιές. Τα αγόρια προτιμούν να τον χορεύουν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια, τα οποία προτιμούν να τον χορεύουν ελάχιστα. Η διαφορά αυτή στην προτίμηση των δύο φύλων για το συγκεκριμένο χορό που υφίσταται και στην πρώτη γενιά διατηρείται μέχρι σήμερα. Σε αυτό προφανώς φαίνεται ότι συνετέλεσε και η επίδραση που δέχτηκαν τα παιδιά από τον πολιτιστικό σύλλογο, ο οποίος καθιέρωσε στις παραστάσεις του τον "Τσάμικο" ως χορό που χορεύουν μόνο τα αγόρια, αν και τον διδάσκονται, καθώς φαίνεται και απο τον πίνακα 17, και τα κορίτσια.

Ο βαθμός της γνώσης των σαρακατσάνικων χορών της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι πολύ μικρότερος από αυτόν της πρώτης γενιάς, ενώ διαφέρει λιγότερο από τη δεύτερη και την τρίτη γενιά, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13. Αυτό προφανώς οφείλεται στην έλλειψη χορευτικής ωρίμανσης της πρώτης ηλικιακής ομάδας, διότι αυτή η ομάδα δεν έχει μακροχρόνια επαφή με τους χορούς, όπως έχει η πρώτη και δεύτερη γενιά. Τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας διαθέτουν μεγαλύτερο βαθμό γνώσης από τα αγόρια, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 13.2, προφανώς διότι η συμμετοχή τους στο σύλλογο, από όπου κατά κύριο λόγο μαθαίνουν τους χορούς, είναι μεγαλύτερη και προφανώς πιο τακτική από τα αγόρια, όπως φαίνεται από τον πίνακα 25. Τα παιδιά με καταγωγή και από τους δύο γονείς έχουν μεγαλύτερο βαθμό γνώσης, διότι πιθανώς αυτά να είχαν περισσότερες ευκαιρίες να μάθουν τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων μέσα από το

582 Μαρτυρία από Κ. Τσαγιάννη, Στυλίδα 9/3/2004.

οικογενειακό και ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον από τους άλλους νέους της ηλικίας τους που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα ή από μητέρα. Ακόμη, σπουδαίο ρόλο έχει και η ώθηση που παίρνουν και από τους δύο γονείς και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον να συμμετέχουν στον πολιτιστικό σύλλογο, στα ανταμώματα, στους γάμους και στα παραδοσιακά γλέντια και πανηγύρια. Τα παιδιά που κατοικούν σε αστική περιοχή έχουν μεγαλύτερο βαθμό γνώσης σε σχέση με αυτά που κατοικούν σε ημιαστική και αγροτική περιοχή, διότι προφανώς συμμετέχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό στο σύλλογο, όπως φαίνεται από τον πίνακα 25.3, αλλά και επειδή προφανώς έχουν περισσότερες ευκαιρίες να παρακολουθούν χορευτικές παραστάσεις, λόγω του ότι οι σύλλογοι οργανώνουν τις εκδηλώσεις τους κυρίως στις αστικές περιοχές.

Η πρώτη ηλικιακή ομάδα γνωρίζει πολύ περισσότερους σαρακατσάνικους χορούς από ότι οι προηγούμενες γενιές. Αυτό, όπως φαίνεται και από το γράφημα 6, οφείλεται στη συμμετοχή τους στο σύλλογο. Οι σύλλογοι καθώς και η Π.Ο.Σ.Σ. "ομοσπονδοποιώντας" τα πολιτισμικά στοιχεία επέβαλαν με την παρουσία τους το δικό τους πολιτισμό και κάποιους χορούς σε ορισμένες περιοχές που είχαν ξεχαστεί, συμβάλλοντας στη διάσωση της πολιτισμικής κληρονομιάς των Σαρακατσαναίων.⁵⁸³ Η τρίτη γενιά έμαθε από το σύλλογο λιγότερους χορούς από την πρώτη ηλικιακή ομάδα και δε γνωρίζει το "Διπλό" και τον "Κτσάδικο" χορό, διότι πιθανώς όταν αυτή πήγαινε στο σύλλογο δεν διδάσκονταν αυτοί οι χοροί που παλαιότερα χορεύονταν από τους Σαρακατσάνους της Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης.⁵⁸⁴ Η δεύτερη γενιά που συμμετείχε στο σύλλογο γνωρίζει ακόμα πιο λίγους χορούς, αυτούς που χορεύονταν παραδοσιακά στην περιοχή της Φθιώτιδας, "Συρτό στα τρία", "Τσάμικο" και "Συρτό Καλαματιανό" καθώς και την "Κάτσα" και το "Σταυρωτό" χορό. Αυτό ενδεχομένως συμβαίνει διότι οι δύο αυτοί χοροί έγιναν γνωστοί από πολύ νωρίς στους χορευτικούς κύκλους των Σαρακατσαναίων καθώς και στους δασκάλους χορού και καθιερώθηκαν στα χορευτικά προγράμματα των συλλόγων μέσα από τα ανταμώματα από τα πρώτα χρόνια. Στη διαδικασία της διάδοσής τους, εκτός από τα ανταμώματα, συνετέλεσαν και τα προγράμματα του θεάτρου ελληνικών χορών "Δόρα Στράτου", στα οποία συμπεριλαμβάνονταν από το 1975.⁵⁸⁵ Επίσης συνετέλεσαν και οι μουσικοί, οι οποίοι συνοδεύουν τα χορευτικά τμήματα των συλλόγων που μεταφέρουν τη μουσική καθώς και το χορευτικό ρεπερτόριο από τη μία στην άλλη περιοχή.

583 Σερμπέζης Β., Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική αλλαγή κατά τον 20ο αιώνα, η περίπτωση των Σαρακατσάνων της βαλκανικής στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες, 15-17/10/1999, σ.π. σελ.112.

584 Σερμπέζης Β., Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσαναίων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ό.π. σελ. 385.

585 Στράτου Δ., Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, έκδ. Ο.Ε.Δ.Β. Αθήνα 1975, σελ. 44,45.

Τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δεν γνωρίζουν το "Σταυρωτό" και τον "Κτσάδικο" χορό, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 17, ενώ τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας δεν γνωρίζουν τον "Νυφιάτικο" χορό, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 16, προφανώς διότι δεν διδάσκονται αυτούς τους χορούς στο σύλλογο.

Αυτοί που δε συμμετέχουν στο σύλλογο, όπως φαίνεται από το γράφημα 7, γνωρίζουν σε πολύ μικρό βαθμό την "Κάτσα", τον "Σταυρωτό" και το "Πανωπόδι", τα οποία προφανώς έμαθαν μέσα από τις κοινές συνδιασκεδάσεις με αυτούς που πηγαίνουν ή πήγαιναν στο σύλλογο και από τα ανταμώματα.

Η πρώτη ηλικιακή ομάδα χόρευε για πρώτη φορά σαρακατσάνικους χορούς σε μικρότερη ηλικία από ότι οι προηγούμενες γενιές. Συγκεκριμένα, άρχισε να χορεύει από την ηλικία των 5 ετών και το μεγαλύτερο ποσοστό χόρευε από 5 έως 8 ετών. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι τα παιδιά στην πλειοψηφία τους πηγαίνουν σήμερα στο σύλλογο σε αυτό το χρονικό διάστημα. Οι προηγούμενες γενιές χόρευαν για πρώτη φορά σαρακατσάνικους χορούς σε μεγαλύτερη ηλικία. Η τρίτη γενιά χόρευε σε μεγαλύτερο ποσοστό από 8 έως 10 ετών, ενώ η δεύτερη γενιά από 9 έως 12. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι παλαιότερα δεν ενθαρρύνονταν η συμμετοχή των παιδιών στο σύλλογο από πολύ μικρή ηλικία, διότι οι απόψεις για την κατάλληλη ηλικία για χορό ήταν διαφορετικές. Η πρώτη γενιά χόρευε για πρώτη φορά σε ακόμη μεγαλύτερη ηλικία, από 11 έως 14 ετών. Αυτό έχει την προφανή του εξήγηση στο ότι στην παραδοσιακή κοινωνία οι νέοι πρέπει πρώτα να μυηθούν σε αξίες και συμπεριφορές και μετά να συμμετέχουν στο χορό. Ακόμη, επειδή τότε τα παιδιά δεν μάθαιναν το χορό μέσα από μια εκπαιδευτική διαδικασία, που επισπεύδει τη μάθηση του, αλλά παρατηρώντας το χορό⁵⁸⁶ δεν ήταν σε θέση να τον μαθαίνουν και να τον χορεύουν από πολύ μικρή ηλικία, με αποτέλεσμα να μη συμμετέχουν στις διάφορες εκδηλώσεις. Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης και το γεγονός ότι πολλές φορές δεν είχαν την ανάλογη παρότρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον.

Παραμύθια μας μάθαιναν, τραγούδια και χορό δεν μας μάθαιναν, μόνες μας ότι ακούγαμε και ότι βλέπαμε, αλλά διστάζαμε να μπούμε στο χορό, γιατί δεν ξέραμε τα βήματα και ντρεπόμασταν κιόλας... Αλλά δεν ήταν μόνο να ξέρεις τα βήματα, τότε για να χορέψεις ήθελε να έχεις και άλλα πράγματα, γιατί ο χορός ήταν σεμνός, δεν έκανε ο καθένας ότι ήθελε, έπρεπε να έχεις σεβασμό στο χορό μπροστά στους μεγαλύτερους... μας έλεγαν να χορεύουμε και να έχουμε τα μάτια κάτω... Έπρεπε να φτάσουμε

⁵⁸⁶ Δήμας Η., Χορογραφικές επιδράσεις στους παραδοσιακούς χορούς στο Παραδοσιακός χορός και Λαϊκή δημιουργία, ό.π. σελ.94.

*σε ηλικία για γάμο, ν' αρχίσουν να μας λένε από το σπίτι ότι πρέπει να φανούμε και εμείς στο χορό... καμιά φορά μας έβαζαν και με το ζόρι.*⁵⁸⁷

Τα άτομα της πρώτης ηλικιακής ομάδας χρησιμοποιούν τα επιφωνήματα κατά τη διάρκεια του χορού σε πολύ μικρότερο βαθμό απ'ότι στις προηγούμενες γενιές, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 24. Αυτό προφανώς οφείλεται στην έλλειψη ανάλογης συγκινησιακής φόρτισης, η οποία προϋποθέτει το κοινό υπόβαθρο των χορευτών, αλλά και τη συμμετοχή του κοινού που παρακολουθεί.⁵⁸⁸ Μία άλλη προφανής αιτία είναι το γεγονός ότι αυτή η ηλικιακή ομάδα, η οποία έμαθε το χορό κατά κύριο λόγο μέσα από μία εκπαιδευτική και όχι βιωματική διαδικασία, δεν γνωρίζει τα στοιχεία που συνοδεύουν το χορό στη διαδικασία του γλεντιού.

Η τρίτη γενιά χρησιμοποιεί τα επιφωνήματα σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα, αλλά σε πολύ μικρότερο από τη δεύτερη και πρώτη γενιά. Ο βαθμός αυξάνεται ανάλογα με την ηλικία. Η πρώτη γενιά χρησιμοποιεί σε μεγαλύτερο βαθμό τα επιφωνήματα από όλες τις άλλες ηλικιακές ομάδες. Τα επιφωνήματα για τα άτομα της πρώτης γενιάς και εν μέρει της δεύτερης, είναι αναπόσπαστο μέρος του χορού και πολλές φορές προέρχονται και από τον περίγυρο του χορού και έχουν ως σκοπό να επιβραβεύουν μια προσπάθεια ή ακόμη να συντονίζουν τις χορευτικές κινήσεις.⁵⁸⁹ Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αυτή η γενιά έχει βιώσει το χορό, όπως αυτός επιτελούνταν στην παραδοσιακή κοινωνία, όπου συνοδεύονταν και από άλλα στοιχεία.

Η εξωτερίκευση των συναισθημάτων που εκφράζει μέσα από τους σαρακατσάνικους χορούς η πρώτη ηλικιακή ομάδα καθώς και η τρίτη γενιά είναι μικρότερη από αυτή της πρώτης και δεύτερης γενιάς, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 19. Αυτό προφανώς αποδίδεται στην αιτία ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα, καθώς και η τρίτη γενιά χρησιμοποιούν τους χορούς μόνο για το κινητικό τους σχήμα και όχι για το περιεχόμενό τους.⁵⁹⁰

Η εξωτερίκευση των συναισθημάτων αυξάνει στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες. Η πρώτη γενιά και εν μέρει η δεύτερη εκφράζουν την εξωτερίκευση συναισθημάτων μέσα από τους σαρακατσάνικους χορούς σε μεγαλύτερο βαθμό από τις άλλες ηλικιακές ομάδες, διότι προφανώς είναι αναπόσπαστα δεμένες με τους χορούς και τα τραγούδια, τα οποία τη συνόδευαν σε όλες τις σημαντικές φάσεις της ζωής τους. Η σημασία και το περιεχόμενό τους, το οποίο παραπέμπει σε καταστάσεις και γεγονότα, τις

587 Μαρτυρία από Σ. Τιμπαλέξη, Κιτίκι Αλμυρού, 24/3/2004.

588 Ζωγράφου Μ., Ο χορός στην ελληνική παράδοση, ό.π. σελ.64.

589 Σερμιτζής Β., Οι σαρακατσάνικοι χοροί στο Οι Σαρακατσανίοι, τόμος Α', ο.π. σελ. 13.

590 Σαχινίδης Κ., Κοινωνική εξέλιξη της λειτουργίας του χορού στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία ό.π. σελ. 64.

φορτίζει ψυχοσυναισθηματικά και τις οδηγεί να εξωτερικεύουν σε μεγαλύτερο βαθμό τα συναισθήματά τους.

Η διασκέδαση και η προβολή που εκφράζει μέσα από τους σαρακατσάνικους χορούς η πρώτη ηλικιακή ομάδα, είναι μεγαλύτερη από αυτή των προηγούμενων γενιών. Αυτή η ηλικιακή ομάδα εκφράζει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, μέσα από το χορό της, τη διασκέδαση και μετά την προβολή. Το ίδιο συμβαίνει σε μικρότερο βαθμό και με τη τρίτη γενιά. Αυτό προφανώς έχει τη λογική εξήγηση στο ότι τα τελευταία χρόνια δεν ευνοούνται οι άλλες λειτουργίες του χορού, διότι ο χορός δεν είναι ενταγμένος μέσα στα έθιμα με αποτέλεσμα να έχει απωλέσει τις περισσότερες φορές τον τελετουργικό του χαρακτήρα και να επικρατεί περισσότερο το ψυχαγωγικό στοιχείο. Εξαιρεση αποτελεί ο γάμος όπου ο τελετουργικός του χαρακτήρας διατηρείται μέχρι σήμερα και τα δύο φύλα εκφράζονται μέσα από το χορό σύμφωνα με τα παραδοσιακά πρότυπα.⁵⁹¹ Όλες οι ηλικιακές ομάδες εκφράζουν μέσα από το χορό τους σε κάποιο ποσοστό τη διασκέδαση και την προβολή, αλλά και τα δύο μειώνονται στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, προφανώς διότι ο χορός στην παραδοσιακή κοινωνία αποτελεί όχι μόνο μια ψυχαγωγική ευκαιρία αλλά και μια σοβαρή εθιμοτυπική διαδικασία με σύνθετο περιεχόμενο, μέσα από την οποία επιτελούνται και άλλες σημαντικές λειτουργίες, όπως η επικοινωνία με τους ανθρώπους. Αντίθετα, στη σημερινή εποχή ο χορός δε λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως μέσο επικοινωνίας,⁵⁹² διότι προφανώς υπάρχουν και άλλες μορφές επικοινωνίας, αλλά και διότι προάγεται η ατομικότητα και όχι η συλλογικότητα.

Η έκφραση της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας και η αγάπη για τον παραδοσιακό χορό, μειώνονται στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες. Η πρώτη ηλικιακή ομάδα εμφανίζει το μικρότερο βαθμό. Αυτό προφανώς προκύπτει από το ότι ο σύγχρονος άνθρωπος χρεώνει περισσότερο για να καλύψει δημιουργικά άλλες ανάγκες του, στον ελεύθερο χρόνο του, και όχι από αγάπη για τον παραδοσιακό χορό ή για να εκφράσει την ιδιαίτερη πολιτισμική του ταυτότητα, η ομοιογένεια της οποίας με τις σημερινές συνθήκες δεν ευνοείται.

Η συμμετοχή στον πολιτιστικό σύλλογο της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι μεγαλύτερη από τις προηγούμενες γενιές και είναι ανεξάρτητη από το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, καθώς φαίνεται από

591 Ardener S., *Defining Females: The nature of women in Society*, ed. Crom, London 1978, Filippou F., Mavrides G. Rokka S., Harahousou I., Harahousou Th. *La femme et la danse la société grecque traditionnelle et contemporaine*. Δημοσίευση στο e-jrieps no 4, Juillet 2003, σελ. 54-65, Σπηλιωτοπούλου Γ. *Αναπαραστάσεις των φύλων και κοινωνικοί ανταγωνισμοί μέσα από το χορό*. Πρακτικά 6ου Συνεδρίου Δ.Ο.Λ.Τ., Αθήνα 1982, σελ.61-74.

592 Δήμας Η., *Κοινωνικός μετασχηματισμός και ελληνικός παραδοσιακός χορός στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα*, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες 15-17 Οκτ 1999, ο.π. σελ.64.

τον πίνακα 25.1, ενώ η συμμετοχή των προηγούμενων γενιών στο σύλλογο είναι ανάλογη με το μορφωτικό τους επίπεδο, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 25.2. Αξιοσημείωτη είναι η μεγάλη συμμετοχή των αγοριών σε σχέση με τους άλλους συλλόγους, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 25.1.

Το ποσοστό της πρώτης ηλικιακής ομάδας που έχει παρακολουθήσει παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς είναι μεγαλύτερο από αυτό της δεύτερης και της πρώτης γενιάς, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 28. Αυτό προφανώς συμβαίνει διότι αυτή η ηλικιακή ομάδα, η οποία εμπλέκεται άμεσα και περισσότερο από όλες τις άλλες στα πολιτιστικά δρώμενα, εφόσον συμμετέχει σε πολύ μεγάλο ποσοστό σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικών συλλόγων, έχει πολλές ευκαιρίες να παρακολουθήσει σαρακατσάνικους χορούς από τις χορευτικές παραστάσεις των συλλόγων. Συνέπεια αυτού είναι να επηρεάζεται περισσότερο από αυτές σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές και να υιοθετεί διάφορα στοιχεία άκριτα, δεδομένου ότι δεν γνωρίζει την πρωτογενή μορφή ούτε την μετεξέλιξη της μουσικοχορευτικής παράδοσης των Σαρακατσαναίων, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 40, όπου δηλώνει, σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τις προηγούμενες γενιές, ότι οι Σαρακατσαναίοι διατήρησαν τη μουσικοχορευτική τους παράδοση.

Η τρίτη γενιά παρακολουθεί παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς σε μεγαλύτερο βαθμό από όλες τις ηλικιακές ομάδες, διότι αυτή η γενιά αποτελείται κατά ένα πολύ μεγάλο ποσοστό από τους ανθρώπους που είναι γονείς των παιδιών που συμμετέχουν στις χορευτικές παραστάσεις του συλλόγου. Αποτέλεσμα αυτού είναι να επηρεάζεται προφανώς και αυτή, αλλά λιγότερο από την πρώτη ηλικιακή ομάδα, διότι γνωρίζει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων. Η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά παρακολουθούν σε μικρότερο ποσοστό χορευτικές παραστάσεις και επηρεάζονται λιγότερο από αυτές, διότι γνωρίζουν τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων στην πρωτογενή της μορφή, καθώς και το κινησιολόγιο, το ύφος και το ήθος των χορών μέσα από τη βιωματική τους σχέση με αυτούς. Αυτό φαίνεται και από τον πίνακα 29, όπου η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά συμφωνούν σε μικρότερο βαθμό με τον τρόπο που παρουσιάζονται οι χοροί στις χορευτικές παραστάσεις.

Η γνώση της πρώτης ηλικιακής ομάδας για τα έθιμα και τις τελεουργίες των Σαρακατσαναίων είναι πολύ μικρότερη από αυτή των προηγούμενων γενιών, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 30. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι αυτή η ηλικιακή ομάδα έμαθε κατά κύριο λόγο τους χορούς από τον πολιτιστικό σύλλογο, ο οποίος περιορίζεται μόνο στη μετάδοση του χορού, διότι οι περισσότεροι χοροδιδάσκαλοι αγνοούν τα κοινωνικά και εθμικά του συμφραζόμενα, με αποτέλεσμα να

διδάσκουν και να αναπαριστούν το χορό χωρίς τις οργανικές διασυνδέσεις που είχε στα πλαίσια της παραδοσιακής κοινότητας. Το ίδιο συμβαίνει αλλά σε μικρότερο βαθμό και για την τρίτη γενιά, προφανώς διότι αυτή βρίσκεται πιο κοντά στη δεύτερη και πρώτη γενιά από τις οποίες έχει μάθει ορισμένα πράγματα για τα έθιμα, αν και δεν πρόλαβε να έχει ενεργό συμμετοχή σ' αυτά. Αντίθετα, η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά, οι οποίες βίωσαν το χορό μέσα στα έθιμα όπου ήταν ενταγμένοι, τα γνωρίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Η αυτοσχεδιαστική τάση της πρώτης ηλικιακής ομάδας είναι πολύ μικρότερη από αυτή των προηγούμενων γενιών. Σε αυτό ενδεχομένως συνετέλεσε η επίδραση που άσκησε ο πολιτιστικός σύλλογος στην εν γένει χορευτική συμπεριφορά της πρώτης ηλικιακής ομάδας, δεδομένου ότι οργανώνοντας το χορό σε συγκεκριμένα "μοτίβια" με αρχή, μέση και τέλος προωθεί την ομοιογένεια των κινήσεων στο σύνολο των χορευτών. Εξάλλου, στις χορευτικές παραστάσεις των συλλόγων ο περιορισμένος χρόνος εκτέλεσης κάθε χορού, στο πλαίσιο των χορευτικών προγραμμάτων, έχει ως αποτέλεσμα να μην προλαβαίνει να αναπτυχθεί ο χορός και να χαλιναγωγείται η διάθεση των χορευτών στο να δημιουργήσουν προϋποθέσεις επικοινωνίας με τους μουσικούς, που είναι απαραίτητες για τον αυτοσχεδιασμό. Ακόμη αιτίες, όπως η έλλειψη χορευτικών εμπειριών και το ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα δεν έχει κατακτήσει το χορό στη συνολική του έκφραση, αποτελούν αποτρεπτικούς λόγους για τον αυτοσχεδιασμό.

Η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά αυτοσχεδιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό, προφανώς διότι συνδέουν το χορό άμεσα με τη μουσική και το στίχο του τραγουδιού, το οποίο επιλέγουν όταν βρίσκονται στην πρώτη θέση στο χορό, με αποτέλεσμα να προξενείται η ανάλογη μέθεξη και υπέρβαση, η οποία είναι απαραίτητη για τον αυτοσχεδιασμό. Σ' αυτό συμβάλει και ο ομοιογενής και με ενεργό συμμετοχή περίγυρος του χορού, διότι στην παραδοσιακή κοινωνία τα άτομα θεατές και χορευτές ταυτίζονται, λόγω του ότι συνδέονται με κοινές αξίες και αντιλήψεις.

Η πρώτη ηλικιακή ομάδα, όπως και η τρίτη γενιά δε χορεύει χορούς σε συγκεκριμένες περιστάσεις, ενώ η δεύτερη γενιά χορεύει μόνο στο γάμο και η πρώτη γενιά σε μεγαλύτερο ποσοστό στο γάμο και στις Αποκριές. Αυτό προφανώς συμβαίνει διότι οι δύο πρώτες ηλικιακές ομάδες δεν αντιλαμβάνονται το χορό ως άμεσα συνδεδεμένο με το τραγούδι, καθώς φαίνεται και από τον πίνακα 35, όπου η πρώτη και η δεύτερη ηλικιακή ομάδα δεν έχουν σε πολύ μεγάλο ποσοστό προτίμηση για συγκεκριμένο τραγούδι σε σχέση με τη δεύτερη και την πρώτη γενιά. Αυτές οι ηλικιακές ομάδες περιορίζουν το ενδιαφέρον τους στη κίνηση, αγνοώντας το περιεχόμενο του χορού και την κατάσταση. Σε αυτή την

περίπτωση, οι χοροί αντιμετωπίζονται απαλλαγμένοι από τις φορτίσεις και τις δεσμεύσεις της περίπτωσης.⁵⁹³ Αντίθετα, η πρώτη γενιά και εν μέρει η δεύτερη εκλαμβάνουν το χορό ως μια μορφή κίνησης, η οποία συναρτάται από το περιεχόμενο. Έτσι, κάθε τραγούδι είναι και ένας διαφορετικός χορός, παρόλο που μπορεί να επαναλαμβάνεται το ίδιο ως προς τη δομή της κίνησης χορευτικό μοτίβο σε πολλά τραγούδια. Το τραγούδι διαμορφώνει το περιεχόμενο του χορού και τα δύο μαζί συνθέτουν το περιεχόμενο της περίπτωσης. Το λεκτικό και μη λεκτικό σύστημα επικοινωνίας διαπλέκονται με αρμονία στη συνείδηση του παραδοσιακού χορευτή και αλληλοσυμπληρώνονται σε περιστάσεις τελετουργίας και ψυχαγωγίας.⁵⁹⁴

Τα παιδιά της πρώτης ηλικιακής ομάδας δεν έχουν συγκεκριμένη χορευτική διάταξη, όσον αφορά το φύλο, στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύουν στις διασκεδάσεις τους, καθώς διαφαίνεται από τον πίνακα 34. Σε αυτό προφανώς συνέβαλε ο κοινωνικός μετασχηματισμός, ο οποίος επέδρασε στον τρόπο που εμπλέκονται τα δύο φύλα με το χορό,⁵⁹⁵ με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν περιορισμοί όσον αφορά στη διάταξη των δύο φύλων. Η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά διατηρούν σε ορισμένες περιπτώσεις συγκεκριμένη διάταξη, ως προς το φύλο σε κάποιο ποσοστό, που αναφέρεται στις χορευτικές περιπτώσεις που αφορούν τους πάνδημους μικτούς χορούς των πανηγυριών. Ο διαχωρισμός μεταξύ των δύο φύλων στην παραδοσιακή κοινωνία στο δημόσιο χώρο, δεν αντανακλάται απλώς αλλά επιδεικνύεται και αναπαράγεται μέσα από το χορό.⁵⁹⁶

Το ποσοστό των σαρακατσάνικων χορών που χορεύουν τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας χωρίς τη συμμετοχή των κοριτσιών είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό των σαρακατσάνικων χορών που χορεύουν μόνο οι άνδρες των προηγούμενων γενιών, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 36. Το ίδιο ισχύει και για τα κορίτσια, όπως φαίνεται από τον πίνακα 38. Τους χορούς αυτούς τα αγόρια της πρώτης ηλικιακής ομάδας καθώς και οι άνδρες της τρίτης γενιάς τους χορεύουν αποκλειστικά στο σύλλογο, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 37. Αυτό προφανώς οφείλεται στο γεγονός ότι οι σύλλογοι, με τις υποδείξεις των μεγαλύτερων, έχουν θεσπίσει ένα

593 Η διαφορετική χορευτική περίπτωση συνεπάγεται διαφορές στη χρονική στιγμή, στο περιεχόμενο της εκδήλωσης, στη σύνθεση των ατόμων που χορεύουν, που τραγουδούν ή που συνοδεύουν οργανικά το χορό, στο χώρο κτλ. Οι διαφορές αυτές εγγράφονται στη χορευτική δραστηριότητα επηρεάζοντας τόσο τη μορφή του χορού όσο και την ονομασία του, Ρόμπου-Λεβίδη Μ. Ψηφίδες χορού στον Έβρο, Το παρελθόν, το παρόν, η τοπική πρακτική και η υπερτοπική ιδεολογία στο Μουσικές της Θράκης ο.π. σελ.168

594 Λουτζάκη Ρ., Ο σύλλογος ως χώρος χορευτικής δραστηριότητας στο Μουσικές της Θράκης ο.π. σελ. 164.

595 Λουτζάκη Ρ., Χορός, πολιτισμός και κοινωνία στη Θράκη στο Λαογραφικές μουσικοχορευτικές διαδρομές Θράκη-Αιγαίο- Κύπρος, έκδ. Λαογραφικός όμιλος Λεμεσού, Λεμεσός 2003, σελ. 55.

596 Νιτσιάκος Β., Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου, έκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1994, σελ.136.

διαχωρισμό όσον αφορά στη συμμετοχή σε ορισμένους χορούς ανάμεσα στα δύο φύλα όμοιο με αυτόν που ίσχυε στην παραδοσιακή κοινωνία. Έτσι, οι γυναίκες δε διδάσκονται "Σταυρωτό" και "Κτσάδικο" χορό, χορούς που ανέκαθεν χόρευαν μόνο οι άνδρες, όπως φαίνεται από τον πίνακα 17. Η δεύτερη γενιά χορεύει αποκλειστικά χορούς από άνδρες κατά ένα ποσοστό στο σύλλογο σύμφωνα με τη συμμετοχή της σ' αυτόν, αλλά και κατά ένα ποσοστό, όπως και η πρώτη γενιά στο γάμο, στα ανταμώματα, στα πανηγύρια και στις Αποκριές. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι στην παραδοσιακή κοινωνία δεν επιτρεπόταν η συμμετοχή της γυναίκας σε ορισμένους χορούς που χορευόνταν σε κάποιες ιδιαίτερες περιστάσεις, όπως στις Αποκριές, ή σε κάποιους χορούς που εθιμικά ή από τη σχέση τους με το περιεχόμενο του τραγουδιού χορευόνταν μόνο από άνδρες.

Τα κορίτσια της πρώτης ηλικιακής ομάδας χορεύουν τους σαρακατσάνικους χορούς χωρίς τη συμμετοχή των αγοριών μόνο στον πολιτιστικό σύλλογο. Το ίδιο ισχύει και για την τρίτη γενιά, όπως φαίνεται από τον πίνακα 39. Αυτό συμβαίνει, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 16, μόνο για τον "Νυφιάτικο" χορό. Η δεύτερη γενιά χορεύει σαρακατσάνικους χορούς μόνο από γυναίκες στο γάμο και η πρώτη στο γάμο, αλλά σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τη δεύτερη γενιά και στα ανταμώματα. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι στον παραδοσιακό γάμο υπάρχουν κάποια έθιμα στα οποία είναι ενταγμένοι ορισμένοι χοροί που χορευόνταν μόνο από γυναίκες. Ακόμη στα ανταμώματα, λόγω των παλαιών συνθηκών που διατηρούσαν για ορισμένα τραγούδια στην παραδοσιακή κοινωνία, οι γυναίκες χορεύουν ορισμένους χορούς χωρίς την παρουσία ανδρών.

Τα δημοτικά παραδοσιακά τραγούδια και χοροί συμπεριλαμβάνονται στις διασκεδάσεις της πρώτης ηλικιακής ομάδας σε μικρότερο ποσοστό και συχνότητα από ότι στις προηγούμενες γενιές, όπως φαίνεται από τους πίνακες 12 και 14. Αυτό οφείλεται στο ότι η μουσικοχορευτική συμπεριφορά των νέων σήμερα, επηρεάζεται κυρίως από τα σύγχρονα μουσικοχορευτικά πρότυπα, τα οποία περιορίζουν το ρόλο των παραδοσιακών χορών με αποτέλεσμα να περιορίζεται και η λειτουργία τους,⁵⁹⁷ διότι δεν εξυπηρετούν τις σύγχρονες κοινωνικές ανάγκες.⁵⁹⁸

Η τρίτη γενιά και κυρίως η δεύτερη συμπεριλαμβάνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό και συχνότητα τα άλλα παραδοσιακά τραγούδια και

597 Σαχινίδης Κ., Κοινωνική εξέλιξη της λειτουργίας του χορού στο Παραδοσιακό χορό και λαϊκή δημιουργία ο.π. σελ. 64.

598 Δήμας Η., Κοινωνικός μετασχηματισμός και ελληνικός παραδοσιακός χορός στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα, Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες 15-17/10 ο.π. σελ.64

τους χορούς, ενώ η πρώτη γενιά τα υιοθετεί, αλλά σε πολύ μικρότερο ποσοστό.

Εμείς μόνο σαρακατσάνικους χορούς χορεύαμε, αλλά μετά τα όργανα μας έπαιζαν και ηπειρώτικα και θεσσαλικά, τα οποία ταίριαζαν με τα δικά μας και σε πολλούς άρεσαν. Ορισμένα από αυτά, όπως η "Καραγκούνα" και το "Μπεράτι" τα προτιμούσαμε και τα παραγγέλναμε συχνά...⁵⁹⁹

Ο βαθμός της γνώσης για τους άλλους παραδοσιακούς χορούς της πρώτης ηλικιακής ομάδας διαφέρει σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές σημαντικά μόνο από την πρώτη γενιά, όπως φαίνεται από τον πίνακα 13. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι η πρώτη γενιά δεν είχε τις ανάλογες ευκαιρίες να μάθει τους άλλους παραδοσιακούς χορούς, όπως οι άλλες ηλικιακές ομάδες, διότι δεν συμμετείχε στο σύλλογο και δεν συμπεριλάμβανε στις διασκεδάσεις της κατά κύριο λόγο άλλους χορούς, εκτός από τους σαρακατσάνικους.

Η πρώτη ηλικιακή ομάδα γνωρίζει, όπως φαίνεται από τον πίνακα 26, πολύ περισσότερους παραδοσιακούς χορούς από ότι οι προηγούμενες γενιές, που συμμετέχουν στον πολιτιστικό σύλλογο, καθόσον μαθαίνει παράλληλα με τους σαρακατσάνικους χορούς και ηπειρώτικους, θεσσαλικούς, ρουμελιώτικους ακόμη και μακεδονικούς, θρακιώτικους και νησιώτικους. Η τρίτη γενιά διδάχτηκε από το σύλλογο μόνο ηπειρώτικους, θεσσαλικούς και ρουμελιώτικους, ενώ η δεύτερη γενιά δεν διδάχτηκε άλλους παραδοσιακούς χορούς στο σύλλογο, αλλά μόνο τους σαρακατσάνικους. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας των συλλόγων, μοναδική επιδίωξη τους ήταν η διδασκαλία μόνο των σαρακατσάνικων χορών, καθόσον και ο δάσκαλος του χορευτικού τους, όπως φαίνεται από τον πίνακα 27, ήταν αποκλειστικά Σαρακατσάνος. Μετέπειτα όμως, που η πρώτη ηλικιακή ομάδα και η τρίτη γενιά συμμετείχαν στο σύλλογο, οι σύλλογοι για να προσελκύσουν τους νέους, αρχίζουν σταδιακά να διδάσκουν και άλλους παραδοσιακούς χορούς και μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις από δασκάλους που δεν ήταν Σαρακατσάνοι. Αυτό βέβαια έχει τις ανάλογες επιπτώσεις, διότι αυτοί οι δάσκαλοι έμαθαν τους σαρακατσάνικους χορούς μέσα από μια εκπαιδευτική διαδικασία και δεν έχουν εμπειρίες για το χορό από το οικογενειακό και το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να μην αποδίδεται το αυθεντικό χορευτικό ύφος.

Το επίπεδο της γνώσης της πρώτης ηλικιακής ομάδας για τους άλλους παραδοσιακούς χορούς είναι μεγαλύτερο στα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια, όπως φαίνεται από τον πίνακα 13.2, προφανώς διότι η συμμετοχή τους στο σύλλογο είναι μεγαλύτερη και πιο επιμελημένη. Τα παιδιά της πρώτης ηλικιακής ομάδας, τα οποία διαμένουν σε αστική

599 Μαρτυρία από Γ. Φυτιλή, Λαμία, 18/3/2004.

περιοχή έχουν μεγαλύτερο βαθμό γνώσης για τους άλλους παραδοσιακούς χορούς σε σχέση με αυτά που διαμένουν σε αγροτική και κυρίως σε ημιαστική περιοχή, λόγω της μεγαλύτερης συμμετοχής τους στο σύλλογο, από τον οποίο μαθαίνουν κατά κύριο λόγο, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 26 τους άλλους παραδοσιακούς χορούς. Ακόμη, τα παιδιά που έχουν καταγωγή από δύο γονείς γνωρίζουν τους άλλους παραδοσιακούς χορούς σε μεγαλύτερο βαθμό από αυτά που έχουν καταγωγή μόνο από πατέρα και κυρίως μόνο από μητέρα, καθώς φαίνεται από τον πίνακα 13.4. Αυτό ενδεχομένως να οφείλεται στο ότι από μικρή ηλικία ωθούνται από το οικογενειακό περιβάλλον σε παραδοσιακές μορφές ψυχαγωγίας.

Τα λαϊκά ρεμπέτικα τραγούδια και οι χοροί, καθώς φαίνεται από τους πίνακες 12 και 14, συμπεριλαμβάνονται στις διασκεδάσεις της πρώτης ηλικιακής ομάδας σε ποσοστό και συχνότητα μικρότερη από τη δεύτερη και τρίτη γενιά και πολύ μεγαλύτερο από την πρώτη γενιά η οποία δεν τα υιοθετεί σχεδόν καθόλου.

*Αυτά τα τραγούδια εξομολογείται ένας ηλικιωμένος Σαρακατσάνος από τη Στυλίδα, τα 'φκιαζε ένας διαφορετικός κόσμος από μας. Δεν ξέρω να τα χορεύω αλλά δεν θέλω ούτε να τα ακούω. Δύο φορές φύγαμε με την παρέα μας από το πανηγύρι όταν κάποιοι παρήγγειλαν ζεμπέκικο. Νομίζω ότι αυτά τα τραγούδια δεν ταιριάζουν σε μας, ούτε στα γλέντια μας και τα λόγια τους δεν θυμίζουν τίποτα από μας...*⁶⁰⁰

Η πρώτη ηλικιακή ομάδα καθώς και η τρίτη γενιά και σε μικρότερο βαθμό η δεύτερη γενιά έχουν επηρεαστεί από τα λαϊκά-ρεμπέτικα τραγούδια, τα οποία αρχίζουν να καθιερώνονται σταδιακά από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στο ελληνικό χοροστάσι, όταν τα βιώματα της αστικής ζωής και οι νέες αντιλήψεις για τη διασκέδαση, οι οποίες επικρατούσαν στα αστικά κέντρα, επεκτάθηκαν και στην ύπαιθρο.

Τα μοντέρνα και τα ξένα τραγούδια και οι χοροί συμπεριλαμβάνονται στις διασκεδάσεις της πρώτης ηλικιακής ομάδας σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από ότι στις προηγούμενες γενιές, καθώς φαίνεται από τους πίνακες 12 και 14. Αυτό προφανώς οφείλεται στο ότι η πρώτη ηλικιακή ομάδα είναι επηρεασμένη σε πολύ μεγάλο βαθμό από τη μεγάλη ανάπτυξη της μαζικής κουλτούρας, η οποία προσφέρει μια κοινότητα και στερεότυπη διασκέδαση. Αυτή η μαζική κουλτούρα, η οποία διαδίδει τα κυρίαρχα μοντέλα που αντικατοπτρίζουν το δυτικό τρόπο ζωής, περιθωριοποιεί τις παραδοσιακές, πολιτισμικές αξίες και πρακτικές και προκαλεί μια πολιτισμική δυσλειτουργία (dysculturatim). Έτσι, μορφές και διαδικασίες χάνονται χωρίς να αντικαθίστανται.⁶⁰¹

600 Πληροφορίες από Μπούργα Ι., Στυλίδα, 20/7/2004.

601 Κιουρτσάκης Γ., Το πρόβλημα της παράδοσης εκδ.Νεφέλη, Αθήνα 2003, σελ.27.

*Οι σύγχρονες κοινωνίες γράφει ο J. Poirier, κινδυνεύουν να απαξιώσουν τις τρομερές τεχνολογικές επιδόσεις τους με ελλείψεις κοινωνικής πολιτισμικής τάξεως και είναι σ' αυτό το σημείο ακριβώς όπου θα έπρεπε να ακούσουν το αληθινό μάθημα πολιτισμού που μπορούν να τους δώσουν οι παραδοσιακές κοινωνίες όσο φτωχές και αν είναι...*⁶⁰²

Στη μεγάλη ανάπτυξη της μαζικής κουλτούρας, σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα συμβάλλουν και τα Μ.Μ.Ε., που προβάλλουν σε ευρεία κλίμακα τη μοντέρνα και την ξένη μουσική και τους χορούς. Έτσι, οι νέοι της πρώτης ηλικιακής ομάδας, αναζητώντας νέες προτιμήσεις στη διασκέδαση συμμετέχουν σε σύγχρονες μορφές ψυχαγωγίας. Το ίδιο ισχύει και για την τρίτη γενιά, αλλά σε πολύ μικρότερο βαθμό και κυρίως όσον αφορά τους ξένους χορούς. Η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά δεν συμπεριλαμβάνουν στις εκδηλώσεις και στα γλέντια τους μοντέρνους και ξένους χορούς, διότι προφανώς δεν έχουν επηρεαστεί από τα σύγχρονα μουσικοχορευτικά πρότυπα και τους νέους τρόπους διασκέδασης και συμμετέχουν σε παραδοσιακές μορφές ψυχαγωγίας, όπως στα πανηγύρια και στους γάμους. Αυτό διαφαίνεται και από τον πίνακα 13, όπου η δεύτερη και κυρίως η πρώτη γενιά δεν γνωρίζουν τους μοντέρνους και ξένους χορούς.

602 Poirier J., Festival International de la fete, Valbonne Sophia- Antipollis du 5 au 9 Fevrier 1992 Valbonne Sophia Antpollis, Conseil Audiovisiel Mondial pour l' Edition et la Recherche sur l'Art, CNRS Images/media FEMIS σελ.69.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του κεφαλαίου 7 και τη συζήτηση του κεφαλαίου 8 με βάση τις υποθέσεις της έρευνας, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

α. Υφίστανται σημαντικές διαφορές μεταξύ της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων Σαρακατσαναίων της Φθιώτιδας ηλικίας 10-15 ετών και των προηγούμενων γενιών. Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 10-15 ετών:

- Στην πλειονότητά τους δεν γνωρίζουν τα σαρακατσάνικα τραγούδια αλλά και όσα τα γνωρίζουν δεν τα τραγουδούν.
- Μαθαίνουν σε πολύ μικρότερο βαθμό τη μουσικοχορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων από το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.
- Δεν συμπεριλαμβάνουν στις εκδηλώσεις και στα γλέντια τους τα αντίφωνα σαρακατσάνικα τραγούδια.
- Έχουν διαφορετικές προτιμήσεις στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύουν στις διασκεδάσεις τους κατά φύλο σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές.
- Χορεύουν σε πολύ μικρότερη ηλικία τους σαρακατσάνικους χορούς σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές.
- Χρησιμοποιούν σε πολύ μικρότερο βαθμό τα επιφωνήματα στους σαρακατσάνικους χορούς από ότι οι προηγούμενες γενιές.
- Γνωρίζουν να χορεύουν πολύ περισσότερους παραδοσιακούς και σαρακατσάνικους χορούς από ότι οι προηγούμενες γενιές.
- Γνωρίζουν σε πολύ μικρό βαθμό τα έθιμα και τις ιεροτελεστίες των Σαρακατσαναίων σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές.
- Αυτοσχεδιάζουν σε πολύ μικρότερο βαθμό από τις προηγούμενες γενιές όταν χορεύουν σαρακατσάνικους χορούς.
- Δεν χορεύουν ιδιαίτερους σαρακατσάνικους χορούς σε συγκεκριμένες περιστάσεις.
- Δεν έχουν συγκεκριμένη χορευτική διάταξη, όσον αφορά το φύλο στους σαρακατσάνικους χορούς, που χορεύουν στις διάφορες χορευτικές περιστάσεις.

- β. Η μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων Σαρακατσαναίων ηλικίας 10-15 ετών έχει επηρεαστεί από τα σύγχρονα μουσικοχορευτικά πρότυπα, καθόσον συμπεριλαμβάνει στις διασκεδάσεις της κατά κύριο λόγο τα μοντέρνα και ξένα τραγούδια και τους χορούς.
- γ. Η εμφάνιση των πολιτιστικών συλλόγων συνετέλεσε σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων ηλικίας 10-15 ετών, καθόσον σε αυτούς συμμετέχει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό.
- δ. Η καθιέρωση της διδασκαλίας των χορών βάσει του αναλυτικού προγράμματος στο μάθημα της φυσικής αγωγής στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν επηρέασε σημαντικά τη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων ηλικίας 10-15 ετών.
- ε. Η παρουσία της δισκογραφίας και της οργανικής συνοδείας συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της μουσικοχορευτικής ταυτότητας των νέων ηλικίας 10-15 ετών, δεδομένου ότι συνετέλεσε στο να γνωρίσουν τα σαρακατσάνικα τραγούδια και τη μουσική αλλά παράλληλα επηρέασε και το χορό.
- στ. Η αλλαγή της λειτουργίας του μουσικοχορευτικού φαινομένου επηρέασε σημαντικά την μουσικοχορευτική ταυτότητα των νέων ηλικίας 10-15 ετών, διότι αυτοί χρησιμοποιούν τους χορούς για ψυχαγωγικούς μόνο λόγους.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1.1 Φύλο:

Άρρεν Θήλυ

1.2 Ηλικιακή ομάδα:

10-15 25-45 45-65 65 και άνω

1.3. Μορφωτικό επίπεδο:

Αναλφάβητος
 Δημοτικό σχολείο
 Γυμνάσιο
 Λύκειο
 Ανώτερη εκπαίδευση
 Ανώτατη εκπαίδευση

1.4. Επίπεδο μόρφωσης των γονέων: (Απαντά μόνο η ηλικιακή ομάδα 10-15 ετών)

	Πατέρα	Μητέρα
Αναλφάβητος ☐	☐	☐
Δημοτικό σχολείο ☐	☐	☐
Γυμνάσιο ☐	☐	☐
Λύκειο ☐	☐	☐
Ανώτερη εκπαίδευση ☐	☐	☐
Ανώτατη εκπαίδευση ☐	☐	☐

1.5 Τόπος μόνιμης κατοικίας:

1.6 Έχετε σαρακατσάνικη καταγωγή:

Από τους δύο γονείς
 Μόνο από πατέρα
 Μόνο από μητέρα

2. ΤΡΑΓΟΥΔΙ

2.1 Πόσα σαρακατσάνικα τραγούδια γνωρίζετε ;

Πάρα πολλά
Πολλά
Αρκετά
Λίγα
Καθόλου

2.2 Από πού γνωρίζετε τα σαρακατσάνικα τραγούδια ;

Οικογενειακό Περιβάλλον
Σχολείο
Πολιτιστικό Σύλλογο
Τηλεόραση-Ραδιόφωνο
Μεγαλύτερους
Ανταμώματα
Δισκογραφία

2.3 Πού ακούτε τα σαρακατσάνικα τραγούδια ;

Σπίτι - οικογενειακό περιβάλλον
Πολιτιστικό σύλλογο
Σχολείο
Ανταμώματα
Γλέντια και τα πανηγύρια
Διασκεδάσεις με φίλους
Κάπου αλλού
Κάπου αλλού

	Πάντοτε	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Καθόλου

2.4 Ποιοί παράγοντες σας ώθησαν να ακούτε σαρακατσάνικα τραγούδια ;

Οικογενειακό - συγγενικό περιβάλλον
Σχολείο
Πολιτιστικός σύλλογος
Τηλεόραση-Ραδιόφωνο
Μεγαλύτεροι
Κάτι άλλο

	Πάρα πολύ	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου

2.5 Έχετε στην προσωπική σας δισκοθήκη σαρακατσάνικα τραγούδια ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

2.6 Τραγουδάτε σαρακατσάνικα τραγούδια ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

2.7 Τι τραγούδια συμπεριλαμβάνετε στις διάφορες εκδηλώσεις και στα γλέντια σας ;

	Πάντοτε	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Καθόλου
Αντίφωνα Σαρακατσάνικα	☐	☐	☐	☐	☐
Σαρακατσάνικα με οργανική συνοδεία	☐	☐	☐	☐	☐
Δημοτικά-παραδοσιακά	☐	☐	☐	☐	☐
Λαϊκά - Ρεμπέτικα	☐	☐	☐	☐	☐
Μοντέρνα	☐	☐	☐	☐	☐
Ξένα	☐	☐	☐	☐	☐
Κάτι άλλο	☐	☐	☐	☐	☐

3. ΧΟΡΟΣ

3.1. Ποιούς χορούς γνωρίζετε να χορεύετε ;

	Άριστα	Πολύ καλά	Καλά	Μέτρια	Καθόλου
Σαρακατσάνικους	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλους παραδοσιακούς	☐	☐	☐	☐	☐
Λαϊκούς - ρεμπέτικους	☐	☐	☐	☐	☐
Μοντέρνους	☐	☐	☐	☐	☐
Ξένους	☐	☐	☐	☐	☐
Κάποιους άλλους	☐	☐	☐	☐	☐

3.2 Ποιούς χορούς συμπεριλαμβάνετε στις διάφορες εκδηλώσεις και στα γλέντια σας ;

	Πάντοτε	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Καθόλου
1. Σαρακατσάνικους	☐	☐	☐	☐	☐
2. Άλλους παραδοσιακούς	☐	☐	☐	☐	☐
3. Λαϊκούς - Ρεμπέτικους	☐	☐	☐	☐	☐
4. Μοντέρνους	☐	☐	☐	☐	☐
5. Ξένους	☐	☐	☐	☐	☐
6. Κάποιους άλλους	☐	☐	☐	☐	☐
7. Κάποιους άλλους	☐	☐	☐	☐	☐

3.3. Ποιούς σαρακατσάνικους χορούς γνωρίζετε να χορεύετε ;

1. Στα τρία	☐	6. Νυφιάτικο	☐
2. Τσάμικο	☐	7. Πάνω Πόδι	☐
3. Συρτό- Καλαματιανό	☐	8. Διπλό	☐
4. Σταυρωτό	☐	9. Κτσάδικο	☐
5. Κάτσα	☐	10. Κάποιον άλλον.....	☐

3.4 Από πού μάθατε τους σαρακατσάνικους χορούς ;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου
Οικογενειακό-συγγενικό περιβάλλον	☐	☐	☐	☐	☐
Σχολείο	☐	☐	☐	☐	☐
Πολιτιστικό σύλλογο	☐	☐	☐	☐	☐
Τηλεόραση-Ραδιόφωνο	☐	☐	☐	☐	☐
Μεγαλύτερους	☐	☐	☐	☐	☐
Ανταμώματα	☐	☐	☐	☐	☐
Από κάπου αλλού.....	☐	☐	☐	☐	☐

3.5 Τι εκφράζετε μέσα από τους σαρακατσάνικους χορούς;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου
Εξωτερίκευση συναισθημάτων	☐	☐	☐	☐	☐
Διασκέδαση	☐	☐	☐	☐	☐
Προβολή	☐	☐	☐	☐	☐
Επικοινωνία με τους ανθρώπους	☐	☐	☐	☐	☐
Έκφραση της πολιτισμικής ταυτότητας	☐	☐	☐	☐	☐
Από αγάπη για τον παραδοσιακό χορό	☐	☐	☐	☐	☐
Κάτι άλλο	☐	☐	☐	☐	☐
Κάτι άλλο	☐	☐	☐	☐	☐

3.6 Πού χορεύετε τους σαρακατσάνικους χορούς ;

	Πάντοτε	Πολύ συχνά	Συχνά	Σπάνια	Καθόλου
Σπίτι - οικογενειακό περιβάλλον	☐	☐	☐	☐	☐
Πολιτιστικός Σύλλογος	☐	☐	☐	☐	☐
Σχολείο	☐	☐	☐	☐	☐
Ανταμώματα	☐	☐	☐	☐	☐
Γλέντια - πανηγύρια	☐	☐	☐	☐	☐
Διασκεδάσεις με τους συνομιληκούς	☐	☐	☐	☐	☐
Γάμους	☐	☐	☐	☐	☐
Κάπου αλλού	☐	☐	☐	☐	☐
Κάπου αλλού	☐	☐	☐	☐	☐

3.7 Ποιούς σαρακατσάνικους χορούς προτιμάτε να χορεύετε στις διασκεδάσεις σας ;

Στα τρία	☐
Συρτό - Καλαματιανό	☐
Τσάμικο	☐
Κάποιον άλλο.....	☐
Κάποιον άλλο.....	☐

3.8 Ποιοί παράγοντες σας ώθησαν να χορεύετε σαρακατσάνικους χορούς ;

	Πάρα πολύ	Πολύ	Αρκετά	Λίγο	Καθόλου
Οικογενειακό - συγγενικό περιβάλλον	☐	☐	☐	☐	☐
Σχολείο	☐	☐	☐	☐	☐
Πολιτιστικός σύλλογος	☐	☐	☐	☐	☐
Τηλεόραση-Ραδιόφωνο	☐	☐	☐	☐	☐
Μεγαλύτεροι	☐	☐	☐	☐	☐
Ανταμώματα	☐	☐	☐	☐	☐
Κάτι άλλο	☐	☐	☐	☐	☐

3.9 Σε ποιά ηλικία χορέψατε πρώτη φορά σαρακατσάνικους χορούς ;

5 ετών	☐	11 ετών	☐
6 ετών	☐	12 ετών	☐
7 ετών	☐	13 ετών	☐
8 ετών	☐	14 ετών	☐
9 ετών	☐	15 ετών	☐
10 ετών	☐	16 ετών	☐

3.10 Υπάρχουν επιφωνήματα στο χορό σας ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.11 Συμμετέχετε - συμμετείχατε σε χορευτικό τμήμα πολιτιστικού συλλόγου ή συνδέσμου των Σαρακατσαναίων ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.11.1 Εάν συμμετέχετε τι χορούς μαθαίνετε στο σύλλογο ;

Σαρακατσάνικους	☐
Ρουμελιώτικους	☐
Θεσσαλικούς	☐
Ηπειρώτικους	☐
Μακεδονικούς	☐
Θρακιώτικους	☐
Νησιώτικους	☐
Ποντιακούς	☐
Κρητικούς	☐
Κάποιους άλλους.....	☐

3.11.2 Ο δάσκαλος του χορευτικού σας τμήματος είναι Σαρακατσάνος ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.12 Έχετε παρακολουθήσει χορευτικές παραστάσεις με σαρακατσάνικους χορούς ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.12.1 Εάν έχετε παρακολουθήσει νομίζετε ότι αυτές ανταποκρίνονται στη χορευτική παράδοση των Σαρακατσαναίων ;

Πάρα πολύ Πολύ Αρκετά Λίγο Καθόλου

3.13 Γνωρίζετε έθιμα και τελετουργίες των Σαρακατσαναίων όπου έχουμε χορό και τραγούδι ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.14 Έχετε διδαχθεί σαρακατσάνικους χορούς στο σχολείο ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.15 Αυτοσχεδιάζετε όταν χορεύεται πρώτος - πρώτη ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.16 Υπάρχουν σαρακατσάνικοι χοροί που χορεύετε σε συγκεκριμένες περιστάσεις ;

Γάμο	☐
Γλέντια και πανηγύρια	☐
Απόκριες	☐
Κάποιες άλλες.....	☐
Κάποιες άλλες.....	☐

3.17 Υπάρχει συγκεκριμένη διάταξη στους σαρακατσάνικους χορούς που χορεύετε στις διασκεδάσεις σας;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.18 Όταν χορεύετε ένα σαρακατσάνικο χορό έχετε προτίμηση και σε συγκεκριμένο τραγούδι ;

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.19 Υπάρχουν σαρακατσάνικοι χοροί στη χορευτική σας δραστηριότητα που χορεύονται μόνο από αγόρια-άνδρες ; (Απαντούν μόνο αγόρια-άνδρες)

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.19.1 Εάν υπάρχουν σε ποιές περιπτώσεις χορεύονται ;

Γάμο	☐
Ανταμώματα	☐
Πανηγύρια	☐
Απόκριες	☐
Πολιτιστικό σύλλογο	☐
Κάπου αλλού.....	☐

3.20 Υπάρχουν σαρακατσάνικοι χοροί στη χορευτική σας δραστηριότητα που χορεύονται μόνο από κορίτσια-γυναίκες ; (Απαντούν μόνο κορίτσια-γυναίκες)

ΝΑΙ ΟΧΙ

3.20.1 Εάν υπάρχουν σε ποιές περιπτώσεις χορεύονται ;

Γάμο	☐
Ανταμώματα	☐
Πανηγύρια	☐
Απόκριες	☐
Πολιτιστικό σύλλογο	☐
Κάπου αλλού.....	☐

3.21 Πιστεύετε ότι οι Σαρακατσαναίοι διατήρησαν τη μουσικοχορευτική τους παράδοση ;

Πάρα πολύ	☐
Πολύ	☐
Αρκετά	☐
Λίγο	☐
Καθόλου	☐

Παρακαλώ ελέγξτε εάν έχουν απαντηθεί όλες οι ερωτήσεις

Ευχαριστώ για τη συνεργασία

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΩΝ

Όνοματεπώνυμο	Έτος γέννησης	Τόπος
1. Πανουργιά Καλλιόπη	1908	Λιμογάρδι
2. Κατσαρός Γεώργιος	1910	Λιμογάρδι
3. Κατσαρού Γιωργίτσα	1912	Λιμογάρδι
4. Καλτσάς Γεώργιος	1929	Λαμία
5. Πανουργιάς Δημήτριος	1916	Στυλίδα
6. Καλτσά Ελένη	1932	Λαμία
7. Αλαφροπάτης Νικόλαος	1920	Λιμογάρδι
8. Πανουργιάς Χρήστος	1944	Λιμογάρδι
9. Πανουργιάς Κων/νος	1926	Λιμογάρδι
10.Κιαμούρης Αθανάσιος	1923	Λιμογάρδι
11.Κιαμούρης Ηλίας	1913	Λιμογάρδι
12.Κιαμούρη Ευσταθία	1915	Λιμογάρδι
13.Λιανός Ανδρέας	1920	Στυλίδα
14.Πανουργιάς Βασίλης	1918	Λιμογάρδι
15.Πανουργιάς Γεώργιος	1917	Λιμογάρδι
16.Μαντζαβίνος Παναγιώτης	1911	Ευξ/πολη Αλμυρού
17.Μαντζαβίνος Χρήστος	1938	Ευξ/πολη Αλμυρού
18.Μαντζαβίνος Αθανάσιος	1944	Ευξ/πολη Αλμυρού
19.Τασούλα Γεωργία	1910	Αυλάκι
20.Βαζούρας Χρήστος	1916	Πελασγία
21.Βαζούρας Δημήτριος	1917	Πελασγία
22.Κουτσούμπας Χρυσόστομος	1915	Αγριλιά
23.Σπαθούλας Γεώργιος	1925	Δαμάστα
24.Μάρκος Κώστας	1935	Αθήνα
25.Καραϊσκος Γεώργιος	1928	Πλάκες Αλμυρού
26.Πρεβεζιάνος Γιάννης	1940	Ευξ/πολη Αλμυρού
27.Τιμπλαλέξης Γιάννης	1954	Ευξ/πολη Αλμυρού
28.Τιμπλαλέξη Σταματία	1924	Κιτίκι Αλμυρού
29.Φυτιλής Γιάννης	1926	Λαμία
30.Γαλανής Χρήστος	1942	Αγία Παρασκευή
31.Γαλανής Βαγγέλης	1948	Αγία Παρασκευή
32.Καραγιάννη Ξανθή	1931	Αγία Παρασκευή
33.Τσαγιάννη Κωσταντία	1933	Στυλίδα
34.Αλαφροπάτης Μίλτος	1963	Αγία Παρασκευή
35.Κυροδήμος Ηρακλής	1949	Σταυρός
36.Κόρκου Μαριγώ	1925	Αυλάκι

37. Κιαμούρης Βασίλης	1955	Αγία Παρασκευή
38. Καλοδήμος Θωμάς	1938	Λαμία
39. Μπούρχας Γιάννης	1918	Στυλίδα
40. Μπούρχα Ελένη	1926	Στυλίδα
41. Ντέσκος Κων/νος	1930	Αγριλιά
42. Ντέσκος Δημήτριος	1913	Αγριλιά
43. Κούτρας Δημήτριος	1943	Λυγαριά
44. Κόρκου Ελευθερία	1906	Αυλάκι
45. Καλοδήμος Χρήστος	1926	Στυλίδα
46. Κόρκος Κων/νος	1925	Αυλάκι
47. Πανουργιάς Ανδρέας	1928	Αγία Παρασκευή
48. Καλτσά Παρασκευή	1936	Λαμία
49. Σπαθούλα Γεωργία	1925	Δαμάστα
50. Φυτιλής Κωνσταντίνος	1949	Λαμία

Τα πλήρη στοιχεία των πληροφορητών καθώς και οι μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις βρίσκονται στο αρχείο του ερευνητή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αγραφιώτης Γεώργιος** *Σαρακατσαναίοι των Αγραφών*, Αθήνα 1994
- Αγραφιώτης Γεώργιος** *Σαρακατσαναίοι Κλεφταρματωλοί και το Δημοτικό Τραγούδι*, Αθήνα 2000
- Αγραφιώτης Γεώργιος Τ'** *Αγραφα, η πατρίδα των Σαρακατσαναίων*, πρακτικά ιστορικής λαογραφικής ημερίδας "Σαρακατσαναίοι και Άγραφα", Μπελοκομύτη Αγραφών, 2/7/1995
- Αλεξάκης Ελευθέριος** *Χορός, εθνοτοπικές ομάδες και Συμβολική Συγκρότηση της Κοινότητας στο Παγώνι, Μελέτη μιας περίπτωσης στο Εθνογραφικά τόμος 8 εκδ. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο 1992*
- Αλεξάκης Ελευθέριος** *Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης*, εκδ. Β', εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 1998
- Αλεξάκης Ελευθέριος** *Ταυτότητες και ετερότητες, σύμβολα, συγγένεια, κοινότητα στην Ελλάδα - Βαλκάνια*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 2001
- Αλμπάνης Ευστράτιος** *Παγκοσμιοποίηση*, εκδ. Libro, Αθήνα 2003
- Άμαντος Κων/νος** *Πρακτικά της ελληνικής Ανθρωπολογικής εταιρείας*, Αθήνα 1924
- Αναστασώφ Βασίλης** *Οι Σαρακατσαναίοι της Βουλγαρίας*, στο Σαρακατσαναίοι, πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και Διασποράς, Αθήνα 9-10 Μαρτίου 1996, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Αθήνα 1996
- Ανεστόπουλος Α.** *Μακεδονικός Αγών 1903 - 1908*, τομ. Β', Θεσ/νίκη 1964
- Ανθογαλίδου Θεοπούλα** *Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή και εξέλιξη μιας παραδοσιακής κοινωνίας*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1987
- Αραβαντινός Παναγιώτης** *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τομ. Β', Αθήνα 1865
- Αριστοτέλης**, *Πολιτικά*, Βιβλίο Ι, βιβλίο ΙΙΙ
- Αρριανός**, *Αλεξάνδρου Ανάβασις*, βιβλίο VII
- Αρσενίου Λάζαρος** *Τα τσελιγγάτα*, Αθήνα 1972
- Ασδραχάς Σπύρος** *Ιστορικά Απεικασματα*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1995
- Αυδίκος Ευάγγελος** *Παραδοσιακός χορός και χορευτικοί όμιλοι, ύφος και έκφραση*, πρακτικά συνεδρίου "χορός και κοινωνία", εκδ. Πνευματικό κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1997
- Αυδίκος Ευάγγελος** *Λαογραφία και παιδική ηλικία, οπτικές και προοπτικές στο Λαϊκή παράδοση και παιδί*, επιμ.Β. Αναγνωστόπουλος, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999.
- Van Boeschoten Riki** *Ανάποδα χρόνια*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1997
- Βακαλόπουλος Κων/νος** *Νεοελληνική Ιστορία (1204-1940)*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1993
- Βακαλόπουλος Απόστολος** *Ιστορία του συγχρόνου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1973

- Βακαλόπουλος Απόστολος** *Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1908*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993
- Βακαλόπουλος Απόστολος** *Ιστορία του νέου Ελληνισμού*, τομ. Β', εκδ. Β', Θεσ/νίκη 1976
- Βακαλόπουλος Απόστολος** *Μακεδονία 1354-1833*, Θεσ/νίκη 1969
- Βαρβούνης Μανώλης** *Μικρά λαογραφικά* εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2000
- Βαρβούνης Μανώλης** *Θεωρητικά της Ελληνικής λαογραφίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
- Βαρβούνης Μανώλης** *Η συμβολή στην Μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1994
- Baud Bony Samuel** *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*, εκδ. Π.Α.Ι., Ναύπλιο 2005
- Βεργέτη Μαρία** *Από τον Πόντο στην Ελλάδα, διαδικασίες διαμόρφωσης μια εθνοτοπικής ταυτότητας*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2000
- Βεργόπουλος Κωνσταντίνος** *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1975
- Βορτσέλας Ιωάννης** *Φθιώτις* εκδ. Κασταλία, Αθήνα 1907
- Βουρνάς Τ., Γαρίδη Ε.** *Η παράδοση και η επιβίωσή της στο σημερινό πολιτισμό* εκδ. Τολιδή, Αθήνα 1981
- Βρύζας Κωνσταντίνος** *Παγκόσμια Επικοινωνία - Πολιτιστικές ταυτότητες*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2004
- Γαρούφας Δημήτριος** *Σαρακατσάνικη παράδοση. Η κληρονομιά μιας πανάρχαιας φυλής*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1998
- Γαρούφας Δημήτριος** *Τα τσελιγκάτα στους Σαρακατσαναίους τις ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης*, Περιοδικό "Σαρακατσαναίοι" εκδ. Π.Ο.Σ.Σ. Θεσ/νίκη 1984
- Γαρούφας Δημήτριος** *Οι Σαρακατσάνοι ομογενείς μας, στη Βουλγαρία και στην περιοχή των Σκοπίων* εκδ. Κυριακίδη, Θεσ/νίκη 1992
- Γεωργακάς Δημήτριος** *Περί της καταγωγής των Σαρακατσαναίων και του ονόματος αυτών*, Αρχαίον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού, τόμος 12^{ος} Αθήνα 1945-1946, τομ. 14^{ος}, Αθήνα 1948-49
- Γεωργιάδης Θρασύβουλος** *Ο ελληνικός ρυθμός, μουσική - χορός - στίχος και γλώσσα*, Αθήνα 1946, μετ. Χ. Λογοπάτη - Τόμπρα, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2001
- Γεωργιάδης Νικόλαος** *Θεσσαλία*, εκδ. Ελλα, Λάρισα 1995
- Γιάνναρης Α.** *Ελληνικόν Λεξικόν*, τομ. Α', εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 1920
- Γκαρωντύ Ροζέ** *Ο χορός στη ζωή*, μετ. Μ. Τσουτσουρα, εκδ. Ηριδανός Αθήνα
- Γκιζέλης Γ. Καυτάντζογλου Ρ. Τεμπέρογλου Α. Φίλιας Β.** *Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ελληνικής κοινωνίας: Μεταβαλλόμενα σχήματα*, εκδ. Ε.Κ.Κ.Ε. Αθήνα 1984
- Gross David** *Τα ερείπια του παρελθόντος*, επιμ. Ν. Μετρίκας, μετ. Γ. Γεώργας, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2003

- Γναρδέλης Χαράλαμπος** *Εφαρμοσμένη στατιστική*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2003
- Γόγολος Θεόδωρος- Γιαννακός Θεόδωρος** *Σαρακατσάνικα τραγούδια της Ηπείρου*, εκδ. Αδελφότητα Σαρακατσαναίων Ηπειρωτών Αθήνας, Αθήνα 1983
- Γουργιώτη Λένα** *Σαρακατσάνοι κτηνοτρόφοι γεωργοί στην περιοχή της Λάρισας*, πρακτικά Α' συνεδρίου, Σέρρες 1-3/10/1983, εκδ. Λαογραφικό Μουσείο Σερρών, Αθήνα 1985
- Γρανίτσας Στέφανος** *Τα άγρια και τα ήμερα του βουνού και του λόγγου*, Αθήνα 1921
- Δαβανέλλος Νίκος Λαμία**, *Το χρονικό μιας πόλης*, εκδ. Πετρουλάκη, Αθήνα 1994
- Δαβανέλλος Νίκος – Σταυρόπουλος Γεώργιος** *Με τη γραφίδα των περιηγητών (1159-1940)*, εκδ. Οικονόμος, Λαμία 2005
- Δαμιανάκος Στάθης** *Λαϊκός πολιτισμός: Ιδεολογική χρήση και θεωρητική συγκρότηση του όρου*, εκδ. Ερμείας, Αθήνα 1977
- Δαμιανάκος Στάθης** *Παράδοση Ανταρσίας και Λαϊκός Πολιτισμός*, μετ. Γ. Σπανός, εκδ. Πλέθρον, Παρίσι 1987
- Δαμιανάκος Στάθης** *Για μια κοινωνιολογική ανάγνωση του λαϊκού χορού. Το παράδειγμα του ζεϊμπέκικου και του χασάπικου στο Χορός και Κοινωνία*, επιμ. Β. Νιτσιάκος, εκδ. Δήμος Κόνιτσας, Κόνιτσα 1994
- Δαμιανάκος Στάθης** *Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου*, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 2001
- Δήμας Ηλίας** *Ο παραδοσιακός χορός στο Συρράκο Ιωαννίνων, λαογραφική και ανθρωπολογική έρευνα*, διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1989
- Δήμας Ηλίας** *Χορευτικές επιδράσεις στους παραδοσιακούς χορούς, στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία*, επιμ. Κ. Σαχινίδη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999
- Δήμας Ηλίας** *Κοινωνικός μετασχηματισμός και ελληνικός παραδοσιακός χορός, στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα*, πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες 15-17/10, Σέρρες 1999
- Δημητρίου Κοτσώνη Σίβυλλα – Δημητρίου Σωτήρης** *Ανθρωπολογία και ιστορία*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996
- Δημητρίου Σωτήρης** *Η εξέλιξη του ανθρώπου*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996
- Δρανδάκης Λευτέρης** *Ο αυτοσχεδιασμός στον ελληνικό Δημοτικό χορό*, Αθήνα 1993
- Εκδοτική Αθηνών**, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΒ', εκδ. 1974
- Έξαρχος Γιώργης** *Σαρακατσάνοι*, εκδ. Οδυσσεάς, τομ. Α', Αθήνα 2005
- Zavalloni Marisa - Guerin Christiane Louis** *Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση*, επιμ. Α. Βαλεντίνη Ρήγα, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1996

Ζαφειράτος Κ. - Παναγιώρης Γ. Φυσικοανθρωπολογική μελέτη του πληθυσμού των Σαρακατσαναίων στην περιοχή Ζαγοροχωριών Ηπείρου, στο Σαρακατσάνοι ένας ελληνικός νομαδικός κτηνοτροφικός πληθυσμός. Πρακτικά Συνεδρίου Σερρών 1-3/10 1983, εκδ. Λαογραφικό Μουσείο Σερρών, Αθήνα 1985

Ζωγράφου Μαγδαλινή Η Λαϊκή χορευτική παράδοση στην Εκπαίδευση, απόψεις παρ. 8, εκδ. Συλλόγου Κολεγίου Αθηνών, Αθήνα 1994.

Ζωγράφου Μαγδαλινή Ο λαϊκός παραδοσιακός χορός σήμερα, από τη συμπαράσταση στην αναπαράσταση, στο Παραδοσιακός χορός και Λαϊκή Δημιουργία, επιμ. Κ. Σαχινίδη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999.

Ζωγράφου Μαγδαλινή Ο χορός στην Ελληνική παράδοση, Αθήνα 1999

Ιντζεσίλογλου Νίκος Περί της κατασκευής των συλλογικών ταυτοτήτων, το παράδειγμα της εθνικής ταυτότητας, στο Εμείς και οι Άλλοι επιμ. Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου Αλιπράντη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου, Ε.Κ.Κ.Ε, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2000

Θουκιδίδης Ιστορίες, βιβλίο Α', κεφ. 2

Καββαδίας Γεώργιος Σαρακατσάνοι, Ένας ελληνικός νομαδικός κτηνοτροφικός πληθυσμός" Πρακτικά Συνεδρίου Σερρών 1-3/10 1983, εκδ. Λαογραφικό Μουσείο Σερρών, Αθήνα 1985

Καββαδίας Γεώργιος Σαρακατσάνοι μια Ελληνική ποιμενική κοινωνία εκδ. Μπρατζιώτη, Αθήνα 1991

Καββαδίας Γεώργιος Τα παιδιά του προμηθέα, Σαρακατσάνοι μία ποιμενική κοινωνία, τομ. Β', εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2005

Καβακόπουλος Παντελής Ρυθμοί και μετρικά σχήματα, στο ρυθμός και χορός, επιμ. Α. Ράφτης, εκδ. Δ.Ο.Λ.Τ., Αθήνα 1998

Κάβουρας Πάυλος Ο χορός στην Έλυμπο Καρπάθου, πολιτισμική αλλαγή και πολιτικές αντιπαραθέσεις στα Εθνογραφικά τόμος 8^{ος}, εκδ. Π.Λ.Ι, Ναύπλιο 1992

Καινούργιος Ηλίας Λαογραφικό. Η Ρούμελη, το Παλαιοχώρι, οι Σαρακατσαναίοι" Αθήνα 1978

Καλοδήμος Θωμάς Σαρακατσαναίοι ή Βλάχοι, Φθιωτικός Λόγος εκδ. Όμιλος Φθιωτών Λογοτεχνών και Συγγραφέων Λαμία 1991

Καλοδήμος Θωμάς Η φυγή και ο διασκορπισμός των Σαρακατσαναίων στα χρόνια του Αλή πασά (1744-1822) Φθιωτικός Λόγος ο.π., Λαμία 1993

Καλοδήμος Θωμάς Ο γάμος των Σαρακατσαναίων στη Φθιώτιδα, ήθη, έθιμα, τραγούδια στο Σαρακατσαναίοι, τομ. Α', εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Θεσ/νίκη 1984

Καλοδήμος Θωμάς Οι Σαρακατσαναίοι και οι άλλες νομαδικές φάρες, Λαμία 1996

Καλοδήμος Θωμάς Η προέλευση του ονόματος των Σαρακατσαναίων, στο Σαρακατσάνικος Λόγος, τευχ. Α', εκδ. Εταιρεία Σαρακατσάνικων Μελετών, Λαμία 2003

Καλοδήμος Θωμάς Η πρώτη έγγραφος ιδιοκτησία των Σαρακατσαναίων στα βουνά της Γούρας (Όρθος) απαρχή της απονομαδοποίησής τους στο

- Σαρακατσάνικο Λόγο*, τευχ. Β', εκδ. Εταιρεία Σαρακατσάνικων Μελετών, Λαμία 2004
- Καλοδήμος Θωμάς** *Σαρακατσαναίοι – Οι αρχαιότεροι ενδοευρωπαίοι νομάδες*, Λαμία 2006
- Kabrda Josef** *Ο τουρκικός κώδικας (kanunname) της Λαμίας*, στα Ελληνικά, τομ. 17^{ος}, Αθήνα 1962
- Kaerpler Adrienne** *Σκέψεις για τη θεωρία και τη μεθοδολογία της ανθρωπολογικής μελέτης του χορού και των συστημάτων της ανθρώπινης κίνησης στα Εθνογραφικά* τομ. 8^{ος}, μετ. Ν. Μπεράχα, εκδ. Π.Λ.Ι. Ναύπλιο 1992
- Καραχρήστος Ιωάννης** *Συμβολή στη μελέτη της ιστορίας της Φθιώτιδας κατά την ύστερη τουρκοκρατία*, στα Φθιωτικά Χρονικά, τομ. 13^{ος}, Λαμία 1992
- Καρράς Σίμων** *Μέθοδος της Ελληνικής μουσικής θεωρητικόν*, τομ. Α', Αθήνα 1956
- Κασομούλης Νικόλαος** *Ενθυμήματα στρατιωτικά*, τομ. Α', έκδοση. Γ, Αθήνα 1939
- Καστοριάδης Κορνήλιος** *Το περιεχόμενο του σοσιαλισμού* εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1986
- Κατάκη Χάρις** *Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας*, επιμ. Ε.Νίκα, εκδ. Κέρδος, Αθήνα 1994
- Κατσαρός Νίκος** *Οι αρχαιοελληνικές ρίζες του Σαρακατσάνικου λόγου*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995
- Κατσαρός Νίκος** *Πρακτικά Ιστορικής Λαογραφικής Ημερίδας Σαρακατσαναίοι και Αγραφα*, Μπελοκομύτη Αγράφων 2-7-1995, εκδ. Κοινότητα Μπελοκομύτης, Καρδίτσα 1995
- Καψομένος Ερατοσθένης** *Δημοτικό τραγούδι μία διαφορετική προσέγγιση*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1999
- Κιουρτσάκης Γιάννης** *Το πρόβλημα της παράδοσης*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2003
- Κηλιτζανίδης Παναγιώτης** *Μεθοδική διδασκαλία θεωρητική και πρακτική προς εκμάθησιν και διάδοσιν του γνήσιου εξωτερικού μέλους της καθ' ημάς ελληνικής μουσικής κατ' αντιπαράθεσιν προς την αραβοπερσικήν*, Κωνσταντινούπολη 1881
- Collard Anna** *Διερευνώντας την κοινωνική μνήμη στον ελλαδικό χώρο στο Ανθρωπολογία και παρελθόν*, επιμ. Ε. Παπαταξιάρχης - Θ. Παραδέλλης, μετ. Α. Δέφνερ, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993
- Κοντογιώργης Γεώργιος** *Η Ελλαδική λαϊκή ιδεολογία*, εκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, Αθήνα 1979
- Κουκουλές Φαίδων** *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τομ. Δ', Ε', ΣΤ', εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1950,
- Κουτσούμπα Μαρία** *Πολιτισμός και τέχνη, επτά δοκίμια για το χορό, σειρά παιδαγωγικός λόγος*, εκδ. προπομπός, Αθήνα 2000
- Κουτσούμπα Μαρία** *Η δυναμική του χορού στις μετασχηματιστικές διαδικασίες διαμόρφωσης της τοπικής πολιτισμικής ταυτότητας στο Η*

διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα, πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού πολιτισμού, 15-17/10/1999

Kraus Richard *Ιστορία του χορού*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1980

Κυριαζή Νότα *Η κοινωνιολογική έρευνα*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002

Κυριακίδης Στίλπων *βιβλιοκρισία στη συλλογή του Ε. Τζιάτζιου τραγούδια των Σαρακατσαναίων*, Λαογραφικό αρχείο, τομ. Α΄, Αθήνα 1928

Κυριακίδης Στίλπων *Γλώσσα και λαϊκός πολιτισμός των νεότερων Ελλήνων*, Αθήνα 1946

Κυριακίδης Στίλπων *Η λαογραφία και η σημασία της*. Τρεις διαλέξεις εκδ. Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1953

Κυριακίδης Στίλπων *Το Δημοτικό τραγούδι*, εκδ. Ερμής, Αθήνα 1990

Κυριακίδου Νέστορος Άλκη *Λαογραφικά μελετήματα I*, εκδ. Εταιρεία Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού αρχείου, Αθήνα 1989

Κυριακίδου Νέστορος Άλκη *Λαογραφικά μελετήματα II*, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1993

Κυριακίδου Νέστορος Άλκη *Η ιστορία της λαογραφικής θεωρίας*, στο Ε. Σκουτέρη Διδασκάλου "Εισαγωγή στη λαογραφία και την κοινωνική ανθρωπολογία" Πανεπιστημιακές εκδόσεις Λ.Α.Κ., 101, εαρινό εξάμηνο 1998-1999

Κυροδήμος Ηρακλής *Αδελφοποίηση περιοδικό Σταυροδρόμι*, Ιούλιος Λαμία, 2003

Κωνσταντοπούλου Χρυσούλα *Αναφορά στην έννοια και στις όψεις των σύγχρονων αποκλεισμών*, στο Εμείς και οι Άλλοι, επιμ. Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου Αλιπράντη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου, Ε.Κ.Κ.Ε, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2000

Λάζου Άννα *Μέθοδοι ιστοριογραφίας του αρχαίου Ελληνικού χορού. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις και ειδικά προβλήματα στο "χορός και ιστορία"*, πρακτικά 14^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την έρευνα του χορού, Αριδαία 13-17/9/2000, εκδ. Δ.Ο.Λ.Τ., Αθήνα 2000

Λαμνάτος Βασίλης *Η ζωή στα χειμαδιά*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1973

Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ηπειρωτικά μελετήματα*, τομ. 4,9, Αθήνα 1889

Λε Γκοφ Ζακ. *Ιστορία και μνήμη*, έκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998

Λιάβας Λάμπρος *Κριτική video στα Εθνογραφικά τόμ. 8^{ος}*, εκδ. Π.Λ.Ι., Ναύπλιο 1992

Λουκάτος Δημήτρης *Ο χορός στην Λαογραφία μας*, εκδ. Νέα Εστία, Αθήνα 1960

Λουκάτος Δημήτρης *Εισαγωγή στην Ελληνική λαογραφία*, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1977

Λουτζάκη Ρένα *Ο παραδοσιακός χορός στην Ελλάδα*, εκδ. Philoxenia, Hellepro – Δ.Ε.Θ.Θεσ/νίκη 1985

Λουτζάκη Ρένα *Ο γάμος ως χορευτικό δρώμενο. Η περίπτωση των προσφύγων της Ανατολικής Ρωμυλίας στο μικρό Μοναστήρι Μακεδονίας*, στα Εθνογραφικά τομ. 4, 5, εκδ. Π.Λ.Ι. Ναύπλιο 1983-85

- Λουτζάκη Ρένα** *Για μία ανθρωπολογία του χορού*, στα Εθνογραφικά, τομ. 8^{ος}, εκδ. Π.Α.Ι., Ναύπλιο 1992
- Λουτζάκη Ρένα** *Ο σύλλογος ως χώρος χορευτικής δραστηριότητας στο Μουσικές της Θράκης*, εκδ. Φίλοι της μουσικής, Αθήνα 1999
- Λουτζάκη Ρένα** *Χορός, πολιτισμός και κοινωνία στη Θράκη στο Λαογραφικές μουσικοχορευτικές διαδρομές Θράκη-Αιγαίο- Κύπρος*, εκδ. Λαογραφικός όμιλος Λεμεσού, Λεμεσός 2003
- Λυδάκη Άννα** *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001
- Λυδάκη Άννα** *Οι τσιγγάνοι στην πόλη*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998
- Μαζαράκη Δέσποινα** *Το λαϊκό κλαρίνο στην Ελλάδα*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1959
- Μακρής Ευριπίδης** *Ζωή και Παράδοση των Σαρακατσαναίων*, Ιωάννινα 1990
- Μακρής Ιωάννης** *Το ιδιοκτησιακό καθεστώς της επαρχίας Ζητονίου κατά τα πρώτα μεταπελευθερωτικά χρόνια (1833-1840) μ.Χ. περίπου σύμφωνα με τα πρακτικά της μικτής ελληνοτουρκικής δικαστικής επιτροπής στο φθιωτική ιστορία, πρακτικά Α' συνεδρίου φθιωτικής ιστορίας, 3-4/11/2001, τομ. Α', Λαμία 2002*
- Μακρυγιάννης Ι. – Ματαπάς Π.** *πρακτικά Α' συνεδρίου Φθιωτικών ερευνών*, Λουτρά Υπάτης 27-29/3/1990
- Μαντόγλου Άννα** *Μνήμες, ατομικές, συλλογικές, ιστορικές*, εκδ. Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2005
- Μάρκος Κωνσταντίνος** *Δημοτικά Τραγούδια Κονιάκου Δωριίδος*, Αθήνα 1978
- Μαυροειδής Μάριος** *Οι μουσικοί τρόποι στην ανατολική Μεσόγειο*, εκδ. Fagotto, Αθήνα 1999
- Μάτσας Νέστορας** *Στέγη από ουρανό, σαρακατσάνικο Οδοιπορικό* Εκδ. Εστίας, Αθήνα 1978
- Μαυρογιάννης Διονύσης** *Οι Σαρακατσάνοι Θράκης Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας*", τομ Γ', εκδ. Δωδώνη Αθήνα - Γιάννενα 1999
- Μέγας Γεώργιος** *Εισαγωγή εις την λαογραφία*, Αθήναι 1967
- Μερακλής Μιχάλης** *Κοινωνική Συγκρότηση Ελληνική Λαογραφία τομ. Α'*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1984
- Μερακλής Μιχάλης** *Ήθη και Έθιμα Ελληνική Λαογραφία Β'*, εκδ. Οδυσσεάς Αθήνα 1986
- Μερακλής Μιχάλης**, *Λαογραφικά ζητήματα*, εκδ. Μπούρα, Αθήνα 1989
- Μερακλής Μιχάλης** *Η λειτουργικότητα της λαϊκής παράδοσης σήμερα στο Απόψεις*, εκδ. Συλ. Εκπ. Κολεγίου Αθηνών, Αθήνα 1994
- Μερακλής Μιχάλης** *Λαϊκή Τέχνη*, Ελληνική Λαογραφία, τομ. Γ', εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1992
- Μερακλής Μιχάλης** *Νεοελληνικός Λαϊκός βίος, όψεις και απόψεις*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2001
- Μερακλής Μιχάλης** *Θέματα Λαογραφίας*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2001

Μερακλής Μιχάλης *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας* εκδ. Ιωλκός, Αθήνα 2001

Μιχαηλίδου Νουάρου Γ. *Περί της αδελφοποιίας εν τη αρχαία Ελλάδα και εν τω Βυζαντίω*, τομ. Κων/νου Αρμενοπούλου επί της εξακοσιετηρίδι της εξαβίβλου αυτού (επιστ. Επετηρίς της Σχολής Νομ. και οικον. Επιστημών Πανεπ. Θεσ/νίκης) Θεσσαλονίκη 1950

Μιχαήλ Δέδε Μαρία *Δημοτικά τραγούδια*, εκδ. Δαμιανός, Αθήνα 1996

Μητράκος Κων/νος *Οικολογική θεώρηση του Σαρακατσάνικου νομαδισμού*, Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Σέρρες 1-3/10/1983, εκδ. Λαογραφικό Μουσείου Σαρακατσάνων, Αθήνα 1985

Μόλαρης Βασίλης *Οι Σαρακατσάνοι των Σκοπίων*, στο *Σαρακατσαναίοι Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Σαρακατσαναίοι Ελλάδας και διασποράς* 9-10/3/1996, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Αθήνα 1996

Μουσούρου Λουκία *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία των ηλικιών και των γενεών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2005

Μόσχος Αθανάσιος *Χοροί των Σαρακατσαναίων*, στο *Σαρακατσαναίοι*, τομ. Β΄, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Θεσ/νίκη 1991

Μοσχονήσιος Αντώνιος *Το κάτοπτρον της εν Ελλάδι ληστείας*, Ερμούπολις 1869

Μουξέλης Νίκος *Νεοελληνική κοινωνία, Όψεις υπανάπτυξης*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1978

Μουτσόπουλος Νικόλαος *Η περικεντρη καλύβα των Σαρακατσαναίων*, πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδας και διασποράς 9-10/3/1996, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Αθήνα 1996

Μπαζιάνας Νίκος *Οι ρυθμοί του δημοτικού τραγουδιού στη Δυτική Θεσσαλία* ανάπτυπο από τα Τρικάλινα, τομ. 8ος, εκδ. Φ.Ι.Λ.Ο.Σ., Τρίκαλα 1988

Μπαζιάνας Νίκος *Για τη Λαϊκή μουσική μας παράδοση*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 1997

Μπουτζουβή Αλέκα *Προφορική ιστορία, όρια και δεσμεύσεις στο Μαρτυρίες σε ηχητικές και κινούμενες αποτυπώσεις ως πηγή της ιστορίας*, Πρακτικά Διεθνούς ημερίδας 30/5/1997, Πανεπιστήμιο Αθηνών τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα 1998

Blacking John *Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας*, μετ. Μ. Γρηγορίου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1981

Μποτός Γιάννης *Σαρακατσαναίοι* Αθήνα 1982

Braudel Fernand *Η μεσόγειος, ο χώρος και η ιστορία*, μετ. Ε. Αβδελά – Ρ. Μπενβενίστε, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990

Braudel Fernand *Η μεσόγειος και ο μεσογειακός κόσμος την εποχή του Φίλιππου Β΄, ο ρόλος του περιγύρου*, τομ. Α΄, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1991

Braudel Fernand *Η γραμματική των πολιτισμών*, μετ. Α. Αλεξάκης, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2005

Ναυρίδης Κλήμης- Χριστάκης Νικόλας *Ταυτότητες*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1997

- Νάτσιου Βαρβάρα** *Εγκαταστάσεις ομογενών στην ακριτική Λαμία (1833-1881)* Φθιωτικά χρονικά, τομ. 21^{ος}, Λαμία 2000
- Nef Karl H** *Η ιστορία της μουσικής*. επιμ. Φ. Ανωγειαννάκης, εκδ. Απλόλων, Αθήνα, 1960
- Νιτσιάκος Βασίλης** *Λαογραφικά ετερόκλητα*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 1997
- Νιτσιάκος Βασίλης** *Παραδοσιακές Κοινωνικές Δομές*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 2000
- Νιτσιάκος Βασίλης** *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*, εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 2003
- Ντάτση Ευαγγελή** *Λαϊκός Πολιτισμός ή Πολιτισμός των μαζών. Από το χρόνο της αλληλοαναγνώρισης στο χρόνο της αναγνωρισιμότητας, στο παρόν του παρελθόντος, Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία*, επιστ. Συμπόσιο (19-21/4/2002), εκδ. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και γενικής Παιδείας, Αθήνα 2002
- Ντάτση Ευαγγελή** *Η ποιητική του Λαϊκού πολιτισμού*, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004
- Durkheim Emil** *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*, μετ. – επιμ. Λ. Μουσούρου, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2000
- Όμηρος** *Ηλιάδα*, Ψ 140-147
- Παναγιωτοπούλου Άννα** *Νεοελληνικός χορός*, το χορολογικό φαινόμενο της επαρχίας Δωρίδας, εκδ. Τελέθριον, Αθήνα 1995
- Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλης Θ.** *Ανθρωπολογία και Παρελθόν*, εκδ. Αλεξάνδρεια Αθήνα 1993
- Παρασκευόπουλος Ιωάννης** *Στατιστική*, τομ. Β', Αθήνα 1990
- Παρασκευόπουλος Ιωάννης** *Μεθοδολογία της Επιστημονικής έρευνας*, τομ. Α', Β', Αθήνα 1993
- Παρασκευόπουλος Ιωάννης** *Εξελικτική ψυχολογία, εφηβική ηλικία*, τομ. 4^{ος}, Αθήνα 1983
- Πασχαλίδης Γρηγόρης** *Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή στο Εμείς και οι Άλλοι*, επιμ. Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου Αλιπράντη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου, Ε.Κ.Κ.Ε, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2000
- Περιστέρης Σπύρος** *Ακρίτας όντας έλαμπεν*, εκδ. ΕΛΑ, τομ. 7, Αθήνα 1972
- Πίνδαρος**, *Νεμεόνικοι IV*
- Πολίτης Νικόλαος** *Λαογραφία Α. Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας*, Αθήνα 1909
- Πολίτης Νικόλαος** *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*, εκδ. Δαμιανός, Αθήνα 1914
- Πουλιανός Άρης** *Η προέλευση των Ελλήνων*, Αθήνα 1960
- Πουλιανός Άρης** *Σαρακατσάνοι, ο αρχαιότερος λαός της Ευρώπης, στο Σαρακατσαναίοι, ένας Ελληνικός νομαδικός κτηνοτροφικός πληθυσμός"*, Πρακτικά Συνεδρίου Σερρών 1-3/10/1983, εκδ. Λαογραφικό Μουσείο Σερρών, Αθήνα 1985

- Πουλιανός Άρης**, Σαρακατσάνοι ο αρχαιότερος λαός της Ευρώπης, Αθήνα 1993
- Πουλιανός Άρης** *Πρακτικά Ιστορικής Λαογραφικής Ημερίδας Σαρακατσαναίοι και Άγραφα*, Μπελοκομύτη Αγράφων 2/7/1995, εκδ. Κοινότητα Μπελοκομύτης 1995
- Προυνεντύ Ζακύ** *Πολιτισμική ταυτότητα μεταξύ μύθου και πραγματικότητας* στο Εμείς και οι Άλλοι, επιμ. Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου Αλιπράντη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου, Ε.Κ.Κ.Ε, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2000
- Ράφτης Άλκης** *Ο κόσμος του Ελληνικού χορού*, εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα 1985
- Royce Peterson Anya** *Η ανθρωπολογία του χορού*, επιμ. – μετ., Μ. Ζωγράφου, εκδ. Νήσος, Αθήνα 2005
- Rudío Ylluch Antonio** *Περί των καταλανικών φρουρίων της ηπειρωτικής Ελλάδος*, Φθιωτικά Χρονικά, τομ. 7^{ος} Λαμία 1986
- Ruiperez Martin – Melena Jose**, *Μυκηναίοι Έλληνες*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996
- Ρόμπου-Λεβίδη Μαρίκα** *Ψηφίδες χορού στον Έβρο, Το παρελθόν, το παρόν, η τοπική πρακτική και η υπερτοπική ιδεολογία στο Μουσικές της Θράκης*, εκδ. Φίλοι της μουσικής, Αθήνα 1999
- Σαρρής Νεοκλής** *Ελληνική Κοινωνία και Τηλεόραση*, τόμος Α΄, τόμος Β΄, εκδ. Γόρδιος, Αθήνα 1992
- Σαρρής Νεοκλής** *Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκρατία Η άνοδος της Στρατογραφειοκρατίας (1923-1950)*, εκδ. Γόρδιος Αθήνα 1982
- Σαρρής Νεοκλής** *Η νοσηματοδότηση και αξιοποίηση των στοιχείων της παραδοσιακής κοινωνίας στην εποχή μας στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία*, επιμ. Κ. Σαχινίδη, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1999
- Σαρρής Νεοκλής** *Οσμανική Πραγματικότητα*, τομ. Α΄ Το δεσποτικό κράτος, τομ. Β΄ Η Δογματική διοίκηση, εκδ. Αρσενίδη, Αθήνα 1990
- Σαρρής Νεοκλής** *Φιλοσοφία της κοινωνίας και της πολιτείας*, Αθήνα 1985
- Σαρρής Νεοκλής** *Εισαγωγή στην κοινωνιομετρία, την ομαδική ψυχοθεραπεία και το ψυχόγραμμα*, εκδ. Δανιάς, Αθήνα 1985
- Σαρρής Νεοκλής** *Κοινωνική και Πολιτική φιλοσοφία και σκέψη του Οσμανοκρατούμενου Ελληνισμού*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Αθήνα 1991
- Σαχινίδης Κωνσταντίνος** *Κοινωνική λειτουργία του παραδοσιακού χορού στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία*, Το παράδειγμα του Ν. Μαγνησίας, Διδακτορική διατριβή, εκδ. Κέντρο Ελληνικού Χορού και Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα 1995
- Σβορώνος Νίκος** *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, μετ. Αικ. Ασδραχά, εκδ. Θεμέλιο, Παρίσι 1972
- Σβορώνος Νίκος** *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και ιστοριογραφίας*, επιμ. Ξ. Γιαταγάνας, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1999

Σεραφετινίδου Μελίνα. *Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής ενημέρωσης επικοινωνίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1987

Σερμπέζης Βασίλης *Οι Σαρακατσάνικοι χοροί*, στο Σαρακατσαναίοι, τομ. Α', εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Θεσ/νίκη 1984

Σερμπέζης Βασίλης *Η μουσικοκινητική ταυτότητα των Σαρακατσανάνων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης*, Ανάτυπο 10ου τόμου της Θρακικής επετηρίδας, εκδ. μορφωτικός όμιλος Κομοτηνής, Κομοτηνή 1995-1998

Σερμπέζης Βασίλης *Τοπικές συμβιωτικές ομάδες και πολιτισμική μεταλλαγή κατά τον 20^ο αιώνα, η περίπτωση των Σαρακατσάνων της Βαλκανικής*, στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα, πρακτικά Α' Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκού Πολιτισμού, Σέρρες 15-17/10, Σέρρες 1999

Σερμπέζης Βασίλης *Μορφολογία και μετρική του Ελληνικού Παραδοσιακού Τραγουδιού*, Σημειώσεις Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή 1997

Σερμπέζης Βασίλης *Η μουσικοκινητική κατάσταση των Σαρακατσάνων της Θράκης* στο Σαρακατσαναίοι, πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και Διασποράς, Αθήνα 9-10 Μαρτίου 1996, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Αθήνα 1996

Σερμπέζης Βασίλης *Φορείς και νέοι, παράδοση και προοπτική*, στα πρακτικά Λαογραφικής Επιστημονικής Ημερίδας του Συλλόγου Σαρακατσαναίων Θεσ/νίκης "Η Ένωση" 29/10/1997, εκδ. Σύλλογος Σαρακατσαναίων Θεσ/νίκης "Η Ένωση", Θεσ/νίκη 1998

Σερμπέζης Βασίλης *Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του Ελληνικού παραδοσιακού χορού σε παιδιά ηλικίας 9-11 ετών*, Διδακτορική διατριβή, Κομοτηνή 1995

Σερμπέζης Βασίλης, *Μορφολογία της μετρικής του ελληνικού παραδοσιακού τραγουδιού*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις Τ.Ε.Φ.Α.Α. 2008 Δ.Π.Θ., σελ. 63-65.

Σκουτέρη Διδασκάλου Ελεονόρα *Όρια και αντιστάσεις της λαϊκής μνήμης, από τις πολιτιστικές αναβιώσεις στη πολιτισμική επιβίωση*, στο "Λαϊκά δρώμενα παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις", πρακτικά συνεδρίου ΥΠ.ΠΟ - Κέντρο λαϊκών δρωμένων Κομοτηνής, Αθήνα 1996

Σηφάκης Γρηγόρης *Για μία ποιητική του Ελληνικού Δημοτικού Τραγουδιού*, εκδ. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1998

Σοφοκλής, Οιδίπλους Τύραννος, στιχ. 1133-1139

Σπηλιωτοπούλου Τ. *Αναπαραστάσεις των φύλων και κοινωνικοί ανταγωνισμοί μέσα στο χορό*, Πρακτικά Συνεδρίου Δ.Ο.Λ.Τ. Αθήνα 1982

Σπυριδάκης Γ. – Περιστέρης Σ. *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, μουσική εκλογή*, Αθήνα 1968

Σταυρόπουλος Γεώργιος *Άγνωστα στοιχεία για τη μουσική παιδεία στη Λαμία στα "Φθιωτικά Χρονικά"*, τομ. 16^{ος}, Λαμία 1996

Στράβων, *Γεωγραφικά*, βιβλίο VII, κεφ. 6

Stoianovich Traian *Ο κατακτητής Ορθόδοξος Βαλκάνιος έμπορος στο Οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών στα χρόνια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας 15^ο-18^ο αιων. επιμ. Σ. Ασδραχάς, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1979*

Στράτου Δόρα *Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί, εκδ. Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1979*

Συκουτρής Γεώργιος *Μελέται και άρθρα, Αθήνα 1956*

Συμεωνίδης Χαράλαμπος *Η γλώσσα των Σαρακατσαναίων και το μέλλον του Σαρακατσάνικου ιδιώματος, πρακτικά Α' συνεδρίου Σαρακατσαναίων Ελλάδος και Διασποράς, Αθήνα 9-10 Μαρτίου 1996, εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Αθήνα 1996*

Συράκης Δημοσθένης *Η νομαδική κτηνοτροφία εν Ελλάδι, Γεωργικό Δελτίο της Ελληνικής Γεωργικής Εταιρείας, τομ. ΙΒ', Αθήνα 1925*

Τζιάτζιος Ευάγγελος *Τραγούδια των Σαρακατσαναίων, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα 1928*

Τζιβελέκη - Πολυμεροπούλου Μαρία *Με τους δικούς μας στα βουνά και τα χειμαδιά, Σαρακατσαναίοι Λαμία 1999*

Τριανταφυλλίδης Μανώλης *Cottigische gellenrten Auzeigen, Sonder - Abdruck, Berlin 1930 βιβλιοκρισία για το έργο του C. Hfeg*

Τριανταφυλλίδης Μανώλης *Νεοελληνική γραμματική, Ιστορική εισαγωγή, εκδ. Α', Θεσ/νίκη 1938*

Τσαούσης Βασίλης *Τραγούδια - Χοροί - έθιμα των Σαρακατσαναίων, πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου Σαρακατσάνοι ένας Ελληνικός κτηνοτροφικός πληθυσμός, Σέρρες 1-3/10/1983, εκδ. Λαογραφικού Μουσείου Σαρακατσάνων Σερρών, Σέρρες 1998*

Τσαούσης Δημήτριος *Η Κοινωνική Ανθρωπολογία στην Ελλάδα στο βιβλίο του Γκ. Λιενχάρτ, Κοινωνική Ανθρωπολογία, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1985*

Τσαούσης Δημήτριος (επιμ.) *Ελληνισμός, Ελληνικότητα: Ιδεολογικοί και βιωματικοί άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνία, εκδ. Βιβλιοπωλείο της "Εστίας", Αθήνα 1983*

Τσαούσης Δημήτριος *Η κοινωνία του ανθρώπου, εκδ. Gutenberg Αθήνα 1991*

Τσαούσης Δημήτριος *Η εθνοτοπική ταυτότητα ως αναλυτική κατηγορία και ως πραγματικότητα στο Μαρία Βεργέτη Από τον Πόντο στην Ελλάδα διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1994.*

Τσαούσης Δημήτριος *Η κοινωνία μας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2001*

Τσαοδάκης Δημήτριος *Η γέννηση του κοινωνικού ανθρώπου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1993*

Τσουκαλάς Κων/νος *Παράδοση και Εκσυγχρονισμός στο "Ελληνισμός και Ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και Βιωματικοί άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας", επιμ. Δ.Γ. Τσαούσης, εκδ. Εστία, Αθήνα 1998*

- Τσουκαλάς Κων/νος** *Εξάρτηση και αναπαραγωγή - κοινωνικός Ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922)*, μετ. Ι. Πετρόπουλου, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1977
- Τσοτσουρός Στάθης** *Τα όρια των διαφοροποιήσεων των παραγωγικών δομών στον αγροτικό χώρο (18^{ος} έως 19^{ος} αιώνας)* στα Ιστορικά, τομ. 7^{ος} τευχ. 12, 13, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1990
- Τσοτσουρός Στάθης** *Η συγκρότηση του βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα (1898-1939)*, τομ. Α', εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2001
- Τσώνης Παναγιώτης** *Ο νομός Φθιώτιδας*, Αθήνα 1983
- Τυροβολά Βασιλική** *Ελληνικοί παραδοσιακοί χορευτικοί ρυθμοί*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1992
- Τυροβολά Βασιλική** *Ο Ελληνικός χορός*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2001
- Τυροβολά Βασιλική** *Η έννοια του αυτοσχεδιασμού στην ελληνική λαϊκή δημιουργία, στο Παραδοσιακός χορός και λαϊκή δημιουργία*, επιμ. Κ. Σαχινίδης, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα 1999
- Φαλτσαΐτς Κ.** *Σαρακατσαναίοι και Βλάχοι*, Ημερολόγιο "Ελληνικό έτος" Ι, Αθήνα 1929
- Φαλτσαΐτς Κ.** *Περιοδικό Νεολαία* τευχ. Α' 1938-1939
- Φέρομορ Πατρίκ Ρούμελν**, *οδοπορικό στη Βόρεια Ελλάδα*, Αθήνα 1991
- Φίλιας Βασίλης** (επιμ.) *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών επιστημών*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1977
- Φίλιας Βασίλης** *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1999
- Φίλιας Βασίλης** *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, τομ. Α', εκδ. Νέα Σύνορα, Αθήνα 1994, τομ. Β', Αθήνα 1980
- Φιλιππίδη Ελένη** *Η αδελφοποιία στους Σαρακατσάνους της Θράκης, Μπρατίμα – Σταυραδέλφια, στο Σαρακατσαναίοι*, τομ. Β', εκδ. Π.Ο.Σ.Σ., Θεσ/νίκη 1991
- Φιλιππίδη Ελένη** *Η σαρακατσάνικη ποδιά της Θράκης*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1994
- Φιλίππου Φίλιππος** *Ο Ελληνικός λαϊκός χορός και η σχέση του με τους χορευτικούς συλλόγους, στο Η διαχρονική εξέλιξη του παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα*, πρακτικά Α' πανελληνίου συνεδρίου λαϊκού πολιτισμού, Σέρρες 15-17/10/1999, εκδ. Δήμος Σερρών, Σέρρες 2000
- Φλώρος Κωνσταντίνος** *Η επαρχία Φθιώτιδος*, Λαμία 1988
- Fouriel Claude** *Τα Ελληνικά Δημοτικά τραγούδια*, επιμ., Α. Πολίτης, τομ. Α', τομ. Β', β' έκδοση, μετ. Δ. Χατζηεμμανουήλ, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1999, 2000
- Φράγκος Χρήστος** *Ψυχοπαιδαγωγική*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1998
- Φυτιλής Γιώργος** *Η λαλιά των Σαρακατσάνων* Θεσσαλονίκη 1995
- Χατζηδάκις Γεώργιος** *Σύντομος ιστορία της Ελληνικής γλώσσας*, εκδ. Ζ', Αθήνα 1967
- Χατζημιχάλη Αγγελική** *Σαρακατσάνοι*, τομ. Α', Α και Β' μέρος, Αθήνα 1957

Χατζητάκη-Καψωμένου Χρυσούλα. *Οι πολιτιστικοί σύλλογοι και η παράδοση: Το πρόβλημα της αυθεντικότητας στο παρόν του παρελθόντος ιστορία- λαογραφία-κοινωνική ανθρωπολογία, πρακτικά επιστημονικού συμποσίου, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1993.*

Χουλιαράκης Μιχάλης *Γεωγραφική διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος (1821-1871), τομ. Α', Αθήνα 1973*

Ψαρού Μάγδα- Ζαφειρόπουλος Κώστας *Επιστημονική έρευνα, θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές έρευνες, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2003*

Ψημίτης Μιχάλης *Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπλοκότητας στο Εμείς και οι Άλλοι, επιμ. Χρ. Κωνσταντοπούλου, Λ. Μαράτου Αλιπράντη, Δ. Γερμανός, Θ. Οικονόμου, Ε.Κ.Κ.Ε, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2000*

Ψυχογιός Δημήτριος Παπαπέτρου Γεωργία *Οι μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων, στο Σαρακατσάνοι ένας ελληνικός κτηνοτροφικός νομαδικός πληθυσμός, Πρακτικά Συνεδρίου Σεργρών 1-3/10/1983, Αθήνα 1985*

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Ardener S. *Defining Females: The nature of women in Society*, ed. Crom, London 1978,

Bausinger Hermmann. *Zur Kritik der Folklorism uskritik, Populus Revisus (Volksleben, Bd. 14) Tübingen 1966*

Bergue John *Identites collectives et sujets de l' histoire in identites collectives et relations inter-culturelles, sous la direction de Guy Michaud, editions Complexe, SPRL, Bruxelles 1978*

Bergue John *Indetite in Dictionnaire critique de la communication, sous la direction de L. Sfez, vol 1 Puf Paris 1993*

Bourdieu Pierre *La Mistre du Monde*, editions du seuil, Paris 1993

Bourdieu Pierre *Esquisse d'une theorie de la pratique, precedee de trois etudes d'ethnologie Kabyle, Geneve, Droz, 1972, Bourdieu P. Outline of a Theory of Practice ed. Cambridge University Press Cambridge 1977*

Bourdieu Pierre *Les regles de l'art*, ed. Seuil, Paris 1992

Campbell John *Honour family and patronage*, Oxford clarendon press, New York and Oxford 1964

Clarke E. *Travels in varioys countries of Europe, Asia and Africa, London 1812, part 2, vol 4,*

Cohen A. *The symbolic construction of Community.* ed. Key Ideas, London 1989

Cowan Jane *Η πολιτική του σώματος.* μετ. Κ.Κουρεμένος, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1990

Elder Glen *History and the Life Course in Daniel Bertaux,* επιμ. Biography and Society, ed. SAGE Publications Inc, California 1981

Erikson Erik *Dimensionw of a new identity,* ed. Norton, New York 1974

Filippou F., Mavrides G. Rokka S., Harahousou I., Harahousou Th.

La femme et la danse la societi grecque traditionnelle et contemporaine

Δημοσίευση in e-jrieps No4, Juillet 2003

Filippou Filippos *La danse traditionnelle comme phinomene social dans la region d' Aridea - Orma (Macidoine- Grice)* Μύμοιο de D.E.A. en Ethnologie –Anthropologie Sociale Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris , 1993

Halbwachs M., *La memoire collective*, ed. PUF, Paris 1950

Hall Stuart. *Cultural identity and diaspora*, in J. Rutherford, *Identity: Community, Culture, Difference*, ed. Lawrence&Wishart, London 1990

Hobsbawm Eric and Ranger T. *Introduction: «Inventing Tradition»* in *Invention of Tradition*, ed.Cambridge University Press Cambridge, London, 1983

Hobsbaum Eric *Mass Producing Traditions:Europe 1870-1914* στο E.J. Hobsbaum και T. Ranger, *The Invention of Tradition.* (eds).Cambridge University Press, London 1986

Hobsbaum Eric *Έθνη και Εθνικισμός*, Μετ. Χ. Νάντρινς, έκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994

Höeg Carsten *Les Saracatsans, une tribu nomade greque*, vol. I, Etute linguistique, pricidie d' une notice ethnographique, vol II textes (contes et chansons) vocabulaire tehnpue, index verborum Paris Copenhagen 1925, 1926

Hofstatter Peter *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία*, μετ. Τζ. Μαστοράκη, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1978

Kavadias George *Pasteurs nomades Mediterraniens, les sarakatsans de Grθce*, ed. Gauthier villars, Paris 1965

Kellner Douglas. *Popular Culture and the construction of postmodern identities*, in *Scott Lash and Jonathan Friedman* eds. *Modernity and Identity* , Oxford and Cambridge Blackwell 1992

Koutsouba Maria *Plurality in Motion: Dance and cultural identity of the Greek Ionian island of Lefkada*, Διδακτορική διατριβή University of London, London 1997

Lange Roderyk *The Nature of Dance*, ed. MacDonald and Evans Limited, London 1975.

Larrain Jorge. *Ideology and Culturar Identity Modernity and the Third World Presence*, ed. Polity Press, Cambridge 1994

Leake M. *William Travels in northern Greece*, London 1835, vol 2

Loutzaki Irene *Dance as a Cultural message. A study of Dance style among the Greek Refugees from Northern Thrace in the villages Micro Monastiri, Neo Monastiri and Aeginion*, Διδακτορική διατριβή Belfast, The Queen's University of Belfast 1989

Mason J *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* μετ. Ε. Δημητριάδου, επιμ. Ν. Κυριαζή, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

Med George Herbert *Geist identital und Gesellschaft, Frankfurt a.m. 1978*

- Noyes D., Abrahams R.D.** *From Calendar Custom to National Memory: European Commonplaces* Ben-Amos D Weissberg L. (ed), Cultural Memory and the Constrution of Identity. Wayne State University Press, Detroit, 1999
- Passerini L.** *Storia e soggettività: le fonti orali, la memoria*, ed. Firenze, La Nuova Italia, 1988
- Piaget Jean** *Psychologie et Pedagogie*, ed. Denoel Gonthier, Paris 1969
- Poirier John.** *Festival International de la fete*, Valbonne Sophia- Antipollis du 5 au 9 Fevrier 1992 Valbonne Sophia Antpollis, Conseil Audiovisiel Mondial pour l' Edition et la Recherche sur l'Art, CNRS Images/media FEMIS
- Sachs C** *The world history of the dance*, New York 1937
- Salganik, M.J. and D.D. Heckathorn** (2004) *Sampling and Estimation in Hidden Populations Using Respondent – Driven Sampling*. Sociological Methodology vol. 34
- Terrail J.** *La dynamique des generations*, ed. L'Harmattan, Paris 1995
- Thomson Paul** *The voice of the past oral History*, Oxford University press, London 1978
- Todorov Nikolay** *Η βαλκανική πόλη 15^{ος} έως 19^{ος} αιώνας* στο επιμ. Σ. Ασδραχάς, Μετ. Ε. Αβδελλά, Τ. Παπαπέτρου, Αθήνα 1986
- Turner Victor.** *The Ritual Process*, Ithaka 1969
- Van Gennep, Arnold** *The Rites of Passage*. Translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee., University Of Chicago Press, 1960
- Vansina Jan** *Oral Tradition as History*, ed. Nairobi, London 1985
- Weeks Jeffrey.** *The value of difference in Jonathan Rutherford*, ed. Identity, Community, Culture, Difference, ed. Lawrence&Wishart London 1990

